

Орхан Памук
Сняг

На Рюя

Към досами ръба – натам ни тегли.
Към честния крадец, към кроткия убиец,
към всеки суеверен атеист.
Робърт Браунинг,
„Апология на епископ Блуграм“

В едно литературно произведение политиката е като пистолетен изстрел сред концерт – нещо грубо, но все пак не можеш да не му отдадеш внимание. Ще трябва да говорим сега за твърде отвратителни работи...

Стендал,
„Пармският манастир“

Да се изтреби народа, да се усмири, да бъде принуден да млъкне. Защото европейското просвещение е по-важно от народа.

Достоевски,
Бележки към „Братя Карамазови“

Европеецът в мен се разложи.

Джоузеф Конрад,
„С очите на Запада“*

[* Цитатите от Браунинг и Конрад са в превод на Владимир Трендафилов, от Стендал – в превод на Атанас Далчев. – Б.пр.]

1

Тишината на снега
Едно пътуване към Карс

Мъжът, настанил се в автобуса точно зад шофьора, размишляваше за тишината на снега. Ако това, което усещаше в душата си, бе начало на стихотворение, щеше да го нарече тишината на снега.

Беше хванал в последния миг автобуса, който да го отведе от Ерзурум в Карс. След двудневно пътуване през виелицата беше пристигнал от Истанбул на ерзурумската автогара – бе се залутал с чантата в ръка из мръсните ѝ и студени коридори, за да научи откъде тръгват автобусите за Карс, когато някакъв човек му каза, че един всеки момент ще потегли.

Бе успял да го хване – стар автобус „Магирус“, ала непожелалият да отваря наново капака заради багажа му помощник на шофьора бе казал: „Страшно бързаме!“ Ето защо помъкна със себе си обемистата тъмновишнева пътна чанта „Бали“, която лежеше сега в краката му. Настанилият се до прозореца пътник бе облечен в дебело пепеляво палто, закупено от „Кауфхоф“ във Франкфурт преди пет години. Нека кажем веднага, че в дните, които му предстояха в Карс, това пухкаво, красиво палто щеше да му донесе както мигове на срам и безпокойство, така и усещането за сигурност.

Щом автобусът потегли, настанилият се до прозореца пътник отвори широко очи, каза си „може да видя и нещо ново“ и заоглежда крайните ерзурумски махали, дребните и бедни бакалнички, фурните, порутените кафенета, а междувременно снегът вече бе

завалял – по-силен и по-едър от снега, валил по пътя от Истанбул до Ерзурум. Ако пътникът до прозореца, доста преуморен от пътуването, бе обърнал повечко внимание на едрите, спускащи се като перушина от небето снежинки, щеше да предусети приближаването на голямата снежна виелица и, проумявайки още в началото, че предприетото пътуване ще промени изцяло живота му, сигурно би се върнал обратно.

През ума му обаче не мина никаква мисъл за връщане. Беше вперил очи в небето, видимо по-изсветляло от земята в спускащата се привечер, съзерцаваше все по-едреещите и завихрящи се от вятъра снежинки не като признак на приближаващото се бедствие, а като знамение за дългоочакваното завръщане към щастието и чистотата на детството. Само преди седмица настанилият се до прозореца пътник за първи път след дванайсет години бе пристигнал в Истанбул, в града на своето детство, на своите щастливи години, остана там четири дни, заради смъртта на майка си, след което предприе непредвиденото си пътуване към Карс. Усещаше как изсипващият се сред тази необикновена красота сняг го прави къде по-щастлив, отколкото се беше почувствал тогава, в Истанбул, подир своето тъй дълго отсъствие. Беше поет – в едно стихотворение, сътворено преди години и почти непознато на турския читател бе казал, че снегът от нашите сънища вали един-единствен път през живота ни.

Снегът се сипеше неспирно, кротко като в сънищата, а усещането за невинност и чистота пречистваше настанилия се до прозореца пътник – подобно усещане жадуваше пламенно от години и, преливащ от оптимизъм, започна да вярва, че в този свят ще успее да се почувства у дома си. След малко си позволи нещо, каквото не бе правил отдавна и каквото дори не би могло да му хрумне доскоро – заспа на автобусната седалка.

Докато спи, да разкажем нещичко за него. От дванайсет години живееше в Германия като политически изгнаник, без да се интересува кой знае колко от политика. Поезията бе неговата истинска страст, неговото единствено въжделение. Беше четирийсет и две годишен ерген, изобщо не се беше женил. Би могло да се каже, че като за турчин изглеждаше висок, макар че така, свит на седалката, това не личеше, имаше светла, допълнително избледняла от пътуването кожа и светлокестенява коса. Беше човек притеснителен, изпитващ наслада от самотата. Би се смутил, ако знаеше, че малко подир заспиването, вследствие на друсането, главата му клюмна най-напред върху рамото, а сетне и върху гърдите на мъжа, седнал до него. Мъжът, връз когото се килна тялото на съседа му, бе добронамерен и почтен и поради тия си особености непрекъснато изглеждаше тъжен като героите на Чехов – хора неудачници, хора инертни в личния си живот. По-нататък ще се връщаме многократно към темата за тъгата. И понеже е очевидно, че сънят в неудобна поза няма как да е продължителен, нека разкрием веднага, че пътникът се нарича Керим Алакушоглу, но той не си харесваше името и предпочиташе да се назовава Ка – име, образувано от инициалите му. Тъй ще го наричам в книгата и аз. Още в ученическите си години нашият герой се подписваше като Ка върху листовите с домашни и изпитни работи, подписа се като Ка и върху бланката при регистрирането си в университета и всеки път се осмеляваше да спори по този въпрос с преподавателите и с държавните чиновници. Принуди майка си, семейството си и приятелите си да приемат името Ка, издаде стихосбирките си под същото име, което придоби незначителна, енигматична слава и в Турция, и сред турците в Германия. Сега, като шофьора, пожелал на пътниците при потеглянето от ерзурумската автогара на добър час, аз добавям: „На добър час, скъпи Ка...“ Макар че не ми се ще да ви заблуждавам – стар приятел съм на Ка и още преди да се захвана с описването на тази история, знаех какво ще го сполети в Карс.

След Хорасан автобусът се отклони към Карс. Когато шофьорът рязко натисна спирачката – на един от стръмно извиващите нагоре завои бе изникнала каруца, – Ка се разбуди. Не оставаше много време да се включва в създалата се в автобуса сговорчива атмосфера. Щом по завоите и край скалистите урви автобусът забавеше ход, Ка, независимо че седеше точно зад шофьора, досущ като пътниците от по-задните седалки се надигаше, за да огледа по-добре пътя, току посочваше с пръст някое пропуснато да бъде почистено крайче от предното стъкло, което с цел да подпомогне водача един от пътниците усърдно търкаше (същият изобщо не забеляза помощта му), мъчеше се, както се мъчеше и шофьорът, да разбере посоката, в която се просва пред тях почти незабелязващият се вече асфалт – почистването на побеляващото предно стъкло не можеше да изпревари развилняващата се буря.

Засипаните от снега пътни знаци не се разчитаха. Когато виелицата се развилня още по-неудържимо, шофьорът изключи дългите светлини и угаси осветлението в автобуса, за да има по-добра видимост към полумрачния път. Уплашените пътници наблюдаваха, без да продумват, затъналите в сняг улички на бедните градчета, бледите светлини на порутените едноетажни къщи, още отсега затворените пътища към отдалечените села и едва-едва очертаващите се пропасти. Дори да си кажеха нещо, пътниците го правеха шепнешком.

Тъй – шепнешком – и съседът, към когото, заспивайки, се килна Ка, го попита какво го води към Карс. Не бе трудно да се разбере, че Ка не е местен.

– Журналист съм – прошепна Ка. Това не бе вярно. – Отивам заради общинските избори и заради жените, дето се самоубиват. – Това беше вярно.

– По всички истанбулски вестници пишело за простреляния кмет и за жените, дето се самоубиват в Карс – рече прочувствено съседът, ала Ка не успя да разбере гордост или срам изпитва човекът.

Подир три дни Ка щеше да срещне отново под снега на булевард „Халитпаша“ облян в сълзи този слабичък, хубав селянин, когото сегиз-тогиз заговаряше по време на пътуването. Ка бе узнал от него, че е отвел майка си в Ерзурум, тъй като болницата в Карс не била достатъчно добра; занимавал се с животновъдство в едно село край Карс; преживявали трудно, но не бил от бунтарите; измъчвал се не за себе си, измъчвал се за страната си, и то по някакви тайнствени причини, които не разкри пред Ка; бе изразил задоволство, задето такъв учен човек като Ка се е вдигнал чак от Истанбул заради тревогите на Карс. В пламенните му слова, в горделивостта, с която ги изричаше, имаше някакво благородство, което предизвика уважението на Ка.

Той бе усетил, че присъствието на този мъж му вдъхва спокойствие. Такъв вид спокойствие Ка не усети нито веднъж за дванайсет години в Германия – спомняше си това чувство от времето, когато му допадаше да изпитва състрадание, щом узнаеше, че някой е по-слаб от него. В подобни ситуации Ка се старееше да гледа на света през очите на човек, изпитващ жалост и обич. Стори го и сега и разбра, че не се бои вече чак толкова от нестихващата снежна буря, че няма да се преобърнат в някоя пропаст и че автобусът ще се добере до Карс, макар и със закъснение.

В десет, с три часа закъснение, автобусът пое по засипваните от снега улици на Карс. Ка не можа да познае града. Не можа да се ориентира нито къде се намира гарата, изникнала пред очите му през един пролетен ден преди двацет години, когато пристигна тук с парния влак, нито къде е хотел „Джумхуриет“, до който го докара файтонджията, развел го преди това из целия град – във всяка от стаите на хотела имаше телефон. Под снега всичко бе изличено, сякаш беше изчезнало. Няколкото екипажа пред автогарата му припомниха миналото, но градът, който беше виждал преди години, градът от спомените съвсем не беше толкова тъжен и беден. През заледените прозорци на автобуса Ка съзря бетонни жилищни кооперации, не по-различни от изградените през последните десет години из цяла Турция, еднаквите, както навсякъде, плексигласови пана и изборни плакати, провесени върху опънатите от единия до другия край на улицата въжета.

Слезе от автобуса и щом краката му докоснаха пухкавия сняг, през крачолите на панталона му проникна студ. Разпитвайки за хотел „Карпалас“, в който си бе резервирал стая по телефона от Истанбул, зърна сред пътниците, дето си вземаха багажа от помощника на шофьора, познати лица, ала не успя да се сети кои бяха тези хора под сипещия се сняг.

Видя ги отново в ресторант „Йешилюрт“, където се отби след настаняването в хотела: поизхабен, уморен, но все още привлекателен и лекомислен на вид мъж и пълна, но пъргава жена – личеше си, че е неговата спътница в живота. Ка ги знаеше от Истанбул, от преизпълнените с политически лозунги театрални постановки, играни през 70-те: мъжът се казваше Сунай Заим. Наблюдавайки ги разсеяно, Ка оприличи жената на своя съученичка от началното училище. Забеляза, че и останалите мъже на масата са с блед, мъртвешки тен, присъщ на хората от театралните среди – каква ли работа можеше да има малката театрална компания през снежната февруарска вечер в този забравен град? Напускайки ресторанта, който преди двацет години бе претъпкан с чиновници с вратовръзки, на Ка му се привидя, че на друга маса седи един от въоръжените герои от левите движения на 70-те. И спомените му, и обеднелият, задъхващ се Карс, и ресторантът бяха като заличени под снега.

Дали улиците бяха пусти заради снега, или по заледените тротоари никога не е имало никого? Ка старателно зачете залепените по стените предизборни плакати, обяви за училища и ресторанти, както и наскоро монтираните от валийството противопоставящи се на самоубийствата билбордове със следния надпис: „Човекът е велико творение на Аллах и самоубийството е неверие.“ Ка забеляза група мъже, зяпнали телевизора в полупразна чайна със заледени прозорци. Поолекна му на душата, щом съзря старите руски каменни постройките, които отреждаха на Карс специално място в неговите спомени.

Една от изящните, построени в балтийски стил руски сгради бе хотел „Карпалас“. За да се влезе в двуетажната сграда с кокетни прозорци, трябваше да се пресече двора под една арка. Докато вървеше под арката – била е издигната преди сто и десет години така, че конските впрягове спокойно да минават под нея, – Ка изпита някакво смътно вълнение, ала бе тъй уморен, че изобщо не се замисли. Нека все пак отбележим, че вълнението му бе свързано с една от причините, довели го в Карс – преди три дни в Истанбул Ка беше отскочил до вестник „Джумхуриет“, там бе срещнал Танер, приятел от детството, той му беше съобщил, че в Карс предстоят общински избори и че тамошните девойки, досущ като девойките от град Батман, били прихванали странната болест, наречена самоубийство, и му беше предложил да замине за Карс, ако желае, разбира се, да пише по тия теми и да опознае след дванайсетгодишно отсъствие истинската Турция, щял, понеже нямало желаещ за тая работа, да му издаде временна журналистическа карта и накрая бе вметнал, че в Карс живее красивата им състудентка Ипек. Тъй като се била разделила с Мухтар, тя се била настанила в хотел „Карпалас“ в Карс заедно с баща си и със сестра си. Ка слушаше Танер – политически коментатор на „Джумхуриет“, – и си представяше красотата на Ипек.

Едва след като затвори вратата на стая № 203, намираща се на втория етаж – бе взел ключа от рецепциониста Джавит, който гледаше телевизия във фойето с високия таван, – Ка се успокои. Не се потвърдиха опасенията му по време на пътуването, ето – нито умът му, нито сърцето му се оказаха изцяло ангажирани с мисълта дали Ипек ще бъде или няма да бъде в хотела. Вероятността да се влюби изпълваше Ка със смъртоносен страх, с мощния инстинктивен страх, който изпитват хората, в чиито спомени краткият им любовен живот е низ единствено от болки и срам.

В полунощ, преди да се пхне в кревата в полутъмната стая, той се доближи до прозореца по пижама и открехна пердето. Гледаше как неспирно, на едри парцали вали снегът.

2

Нашият град е спокойно място

Крайните махали

Снегът, покрив мръсотията, калта и мрака, бе пробудил у Ка позабравеното усещане за чистота, ала още през първия си ден в Карс той изгуби това усещане за невинност. Тук снегът бе нещо изнурително, отегчително и застрашително. Валяло бе цялата нощ. На сутринта Ка потегли из улиците, надникна в едно-две от кафенетата, пълни с безработни кюрди, като ревностен журналист с бележник и писалка в ръка се срещна с някои избиратели, изкатери стръмните, заледени пътища из бедняшките махали, видя се със стария кмет, със заместник-валията и с близки на самоубилите се момичета. Онези приказни видения от заснежените улици, нахлували в детството му през прозорците на добре защитените къщи в Нишанташъ, сега му изглеждаха като начало на безнадеждната нищета в живота на средната класа, към който от години отправяше надеждите си като към последно убежище и дори не желаше да си представя неговия крах.

На сутринта, докато още градът се разбуждаше, той, без да обръща внимание на сипеция се сняг, се забърза от булевард „Ататюрк“ към махалите с бордеите, към най-бедняшките райони на Карс, към Калеалтъ. Напредваше бързо под върбите и чинарите със заснежени корони и го обземаше такава тъга, че очите му се наливаха със сълзи, докато гледаше старите, порутени руски сгради с щръкнали през прозорците им кюнци, снега, сипещ се право във вътрешността на хилядолетната, извисяваща се между склада за дърва и трафопоста арменска църква, кучетата, които облайваха всеки минаващ по

петстотингодишния каменен мост над карската река, изтънелите струйки дим, виещи се над схлупените бордеи в Калеалтъ, на вид пусти и изоставени под снега. Някакъв мъж, едно момче и две момичета, отскачили рано-рано до фурната на отсрещния бряг на реката, стискаха в пазвите си топлите хлябове, подбутваха се и се смееха тъй щастливо, че и Ка им отвърна с усмивка. Не нищетата, не и безнадеждността жегнаха толкова остро душата му, а странното и силно усещане за самота, което непрестанно щеше да го съпровожда навсякъде из града – грозните витрини на фотографските ателиета, заледените прозорци на чайните, претърпани с играещи карти безработни, покритите със сняг площи. Сякаш това място бе забравено от всички и снегът безмълвно щеше да го затрупва до края на света.

Цяла сутрин шансът бе на негова страна – всички проявиха жив интерес към Ка, посрещнаха го като известен истанбулски журналист и пожелаха да му стиснат ръката, всеки – от заместник-валията до най-последния бедняк – го прие най-радушно и поговори с него. Ка бе представен на местните от Сердар бей, издател на вестник „Серхат шехир“ с тираж триста и двайсет броя, изпращал до неотдавна редовно кореспонденции в „Джумхуриет“ (повечето така и непубликувани). Първата работа на Ка, след като напусна хотела сутринта, бе да се види с „нашия местен кореспондент“, както го нарекоха в Истанбул – сва`ри го пред вратата на редакцията и тутакси проумя, че Сердар бей няма как да не познава всекиго в този град. За първи път чу от него въпроса, който щеше да му бъде задаван стотици пъти през трите дни на престоя му в Карс.

– Добре дошли в нашия граничен град. По каква работа обаче насам?

Ка отвърна, че е дошъл да наблюдава провеждането на изборите и евентуално да напише материал за момичетата, сложили край на живота си.

– Историята със самоубилите се момичета е преувеличена, същото важи и за Батман. Нека се отбием при Касъм бей, заместник-директора на сигурността в Карс. Така или иначе знае, че сте пристигнали.

Явяването в полицията на всеки новодошъл в града, пък бил той и журналист, бе провинциален навик, останал от 40-те. Като политически изгнаник, завърнал се след доста години в родината, пък и тъй като по някакъв начин, без да е било коментирано, усещаше присъствието на герилята на ПКК, Ка изобщо не възрази.

Прекосяха целия град за петнайсетина минути – минаха под бавно спускащия се сняг покрай халите за плодове, покрай наредените един до друг по булевард „Кязъм Карабекир“ продавачи на дребна железария и резервни части, покрай чайните, в които мрачни безработни зяпаха телевизорите и падащия сняг, покрай мандражийските дюкяни с изложените огромни пити кашкавал.

Сердар бей поспря за миг и посочи на Ка мястото, дето бяха простреляли стария кмет. Кметът, според слуховете, бил прострелян вследствие на елементарен общински проблем – разрушаването на незаконно изграден балкон. Престъпникът бил спипан заедно с оръжието му три дни по-късно в плевнята на селската къща, където се укрив след деянието си. Три дни, през които плъзнали толкова много слухове, че преди да го заловят, никой изобщо не можел да им повярва – разочарованието било огромно, тъй като причината се оказала елементарна.

Дирекцията по сигурността се помещаваше в триетажна продълговата постройка на булевард „Фаикбей“, по протежение на който се издигаха стари, останали от руснаците и от богатите арменци каменни сгради – голяма част от тях се ползваха за държавни учреждения. Докато чакаха заместник-директора по сигурността, Сердар бей посочи на Ка резбованите тавани и му обясни, че по време на руския период от 1877-а до 1918-а, сградата, собственост на богат арменец, е била конак* с четирийсет стаи, а по-късно била използвана като болница.

[* В случая голяма богаташка къща. – Б.пр.]

Появи се заместник-директорът по сигурността Касъм бей с биреното си шкембе и ги покани в кабинета си. Ка тутакси го усети – не чете „Джумхуриет“, намира го за лъв, не се и впечатли от хвалбите, които Сердар бей изсипа за някой си там, дето бил притежавал поетически дар, ала съвсем очевидно бе, че се бои от собственика на най-продавания местен вестник в Карс. Щом Сердар бей приключи с представянето, онзи се обърна към Ка:

– Искате ли охрана?

– В какъв смисъл?

– Ще прикреем към вас един цивилен. Да ви е по-спокойно.
– Има ли нужда от това? – попита Ка разтревожено, като болен, комуто лекарят препоръчва да се движи с бастун.
– Нашият град е спокойно място. Прогонихме терористите сепаратисти. Ама за всеки случай няма да е зле.
– След като Карс е спокойно място, нямам нужда от охрана – отвърна Ка. Щеше му се заместник-директорът да повтори, че градът е спокойно място, ала Касъм бей не го стори.

Най-напред се насочиха към северната част на Карс, към най-бедняшките махали – Калеалтъ и Байрампаша. Под неспирно сипешия се сняг Сердар бей тропаше по вратите на бордеите, съградени от камък, кирпич и тенекиени покривни материали, отвореше ли жена, питаше за мъжа ѝ, ако пък го познаеха, с глас, внушаващ доверие, поясняваше, че този негов приятел, известен вестникар, е пристигнал в Карс от Истанбул заради изборите, но и не само заради тях, щял да пише за проблемите на Карс и за самоубийствата на жените; ако споделят с него тревогите си, щяло да е добре за Карс. Някои, възприемайки ги като кандидати за кметското място, ги посрещаха с радост, понеже такива обикновено им носеха тенекии със слънчогледово олио, кутии със сапун или пакети с бисквити и макарони. Онези, дето се решаваха да ги поканят – и от любопитство, и от гостоприемство – най-напред предупреждаваха Ка да не се бои от лаещите кучета. Други боязливо открехваха вратите си, решавайки, че това е някаква нова форма на продължаващите с години полицейски набези и обиски по домовете – когато обаче осъзнаваха, че пристигналите не са държавни особи, се обгръщаха в мълчание. Близките на самоубилите се момичета (за съвсем кратко време Ка успя да научи за шест подобни случая) повтаряха едно и също – дъщерите им не се били оплаквали от нищо, самите те били смаяни и страдали извънредно много.

В малките, мразовити като лед стаички с пръстени подове, застлани тук-таме с машинно тъкани килими, двамата мъже, за да се постопят, се настаняваха на овехтели дивани, на разкривени столове пред печките – пред печките, в които някой непрекъснато ръчкаше цепеници, пред работещите с краден ток електрически печки и пред постоянно включените без звук телевизори, а край тях гъмжеше от деца – с всяка новопосетена къща броят им сякаш нарастваше, – които си играеха единствено с потрошени пластмасови играчки (колички, едноръки кукли-бебета), с шишета, с празни кутийки от лекарства или от чай; настаняваха се двамата мъже и се вслушваха в историите за нескончаемите страдания, за нищетата на Карс, в историите на изхвърлените от работа мъже и на самоубилите се момичета. Майките, ронещи сълзи, понеже синовете им или бяха в затвора, или без работа, теляците, бърхтещи се в банята по дванайсет часа на ден и едва изхранващи осемчленните си фамилии, безработните, запечнали върху темата редно ли е или не да се отскача до чайната заради харчовете – всички се жалваха от съдбата си, от държавата, от общината и споделяха с Ка собствената си орис, като че тя беше проблем на държавата и страната. Слушайки преизпълнените с гняв разкази, от един миг нататък на Ка започваше да му се струва, че в посетените от него домове се спуска някакъв особен здрач и Ка все повече се затрудняваше да различава предметите, въпреки нахлуващата през прозорците бяла светлина. Нещо повече – същата слепота, принуждаваща го да извърне поглед към стелещия се навън сняг, се спускаше в мозъка му като тюлена завеса, като тишината на снега, а съзнанието и паметта му направо отблъскваха тия истории за нищета и мизерия.

До края на живота си нямаше да забрави нито един от чутиите повторно разкази за самоубийствата. Не нищетата, безнадеждността и равнодушието разтърсиха издъно Ка. Не равнодушието на родителите, които смазваха от бой дъщерите си и дори не им позволяваха да се покажат на улицата, не тормозът на ревнивите съпрузи, не и безпаричието. Ка бе истински уплашен и смаян от внезапното нахлуване на самоубийствата в ежедневието – без предизвестие и без всякаква церемониалност.

Едно момиче например, сгодено против волята му за възрастен собственик на чайна, след обичайната вечеря с майка си, баща си, братята и баба си раздигнало мръсните съдове, смеейки се и закачайки се както винаги с братята си, сетне отишло в кухнята, за да донесе десерта, оттам се измъкнало в градината, влязло през прозореца в стаята на своите родители и се застреляло с ловната пушка на баща си. След проехтелият изстрел, родителите, които си мислели, че дъщеря им е в кухнята,

намерили нейното окървавено, сгърчено тяло в спалнята си; не могли да проумеят нито защо се е самоубила, нито как се е озовала от кухнята в спалнята им. Друго, шестнайсетгодишно момиче, спречкало се яростно, както всяка вечер, с двамата си братя кой да държи дистанционното и да превърта телевизионните канали, и отнесло за това две яки плесници от бащата, скочил да ги разтърве, се прибрало в стаята си и пресушило на един дъх – като газирана вода, голямо шише с фитосанитарния препарат „Морталин“. Едно друго момиче пък, омъжило се на петнайсет години по любов и родило само преди шест месеца своята рожба, било дотолкова стресирано от побоищата, които му нанасял безработният и потиснат съпруг, че след невероятен скандал се заключило в кухнята и въпреки виковете на съпруга, опитващ се да разбие заключената врата, понеже подозирал какво би могло да се случи вътре, се обесило с предварително подготвените кука и въже.

Във всички тези случаи Ка забелязваше някаква магическа внезапност, някаква безнадеждност в прехода от ежедневието към смъртта. Закрепените на тавана куки, предварително заредените оръжия, пренесените от килера в спалнята отровни препарати доказваха, че момичетата дълго са обмисляли идеята да сложат край на живота си.

Началото на внезапните самоубийства на момичета и млади жени било поставено в Батман, отдалечен на стотици километри от Карс. В цял свят мъжете се самоубиват три-четири пъти по-често от жените, но един старателен млад служител от Държавния статистически институт в Анкара забелязал първи, че в Батман жените се самоубиват три пъти по-често от мъжете и четири пъти по-често от средния показател в световната статистика – никой в Турция обаче не обърнал внимание на краткото, публикувано в „Джумхуриет“ съобщение, написано от негов приятел журналист. Кореспондентите на немски и френски вестници в Турция прочели за този феномен, той провокирал интереса им и след като посетили Батман, публикували репортажите си в своите вестници; едва тогава и турската преса отдала нужното внимание на самоубийствата – сума ти журналисти се изсипали в Батман. Заместник-валията, с когото Ка разговаря, го уведоми, че според статистиката самоубийствата в Карс не достигат нивото на самоубийствата в Батман и не възразява в „настоящия момент“ Ка да се срещне със семействата на самоубилите се момичета, помоли го в разговорите си с тях по-рядко да използва думата „самоубийство“ и да не преекспонира феномена в материала си за „Джумхуриет“. В ход бе подготовката по пристигането в Карс на нарочна делегация от Батман, състояща се от експерти по самоубийствата – психолог, полицаи, прокурор и длъжностни лица от Диянет*1; из града вече бяха окачени отпечатаните от Диянет плакати, върху които пишеше: „Човекът е велико творение на Аллах и самоубийството е неверие“; религиозна брошура със същото заглавие пък бе пристигнала във валийството, за да бъде разпространена. Заместник-валията не бе уверен, че взетите мерки ще възпрат разразилата се наново в Карс епидемия от самоубийства; боеше се „мерките“ да не доведат до обратен резултат. Защото смяташе, че и кореспонденциите на тема самоубийства, и решението на доста от момичетата да сложат край на живота си са своего рода отпор срещу непрестанните поучения на държавата, на бащите, на съпрузите и на ваизите*2 срещу самоубийствата.

[*1 Управление по религиозните въпроси. – Б.пр.]

[*2 Мюсюлмански проповедници. – Б.пр.]

„Нямам абсолютно никакви съмнения: нашите момичета се самоубиват, тъй като са твърде нещастни – бе споделил заместник-валията с Ка. – Ако обаче истинският мотив за самоубийствата е в тяхното нещастие, то половината жени в Турция би трябвало да се самоубият.“ Заместник-валията – с мустаки като четка и с лице като на катерица – бе споделил, че онова, което вбесява жените, е мъжкарският глас на държавата, семейството и религията, внушаващ им да не прибегват до самоубийства; тъкмо по тая причина той бе писал до Анкара, че в делегацията, идваща да агитира срещу самоубийствата, трябва на всяка цена да има поне една жена – факт, който разкри пред Ка не без чувство на гордост.

За първи път се заговорило, че самоубийството е заразно досущ като чумата, след като едно момиче пристигнало от Батман в Карс, за да сложи край на живота си. Докато си подръпваше от цигарата под заснежените върби в една градинка сред квартал Ататюрк, вуйчото на момичето (не ги бяха поканили – него и Сердар бей – в дома си) разказа на Ка какво се бе случило – преди две години племенницата му заминала като булка в Батман, от сутрин до вечер вършела къщната работа, ала тъй като не се

сдобила с дете, свекърва ѝ не преставала да я укорява, това обаче не е още повод да слагаш край на живота си, тази идея я завладяла в Батман, където жените се самоубивали, поне тук, в Карс, племенницата му, сега покойница, изглеждала щастлива, ето защо, като я намерили мъртва в кревата на заранта, когато трябвало да тръгва за Батман, всички били шокирани – в писмото, което оставила пишела, че е изпила две опаковки приспивателни хапчета.

Подир месец шестнайсетгодишната дъщеря на леля ѝ изцяло изкопирала постъпката на младата жена, пренесла идеята за самоубийство от Батман в Карс. С насълзени очи родителите на момичето обясниха, че виновникът дъщеря им да сложи край на живота си бил нейният учител, който на всеослушание съобщил в клас, че тя не била девствена – Ка обеща да опише във вестника техния случай с най-пълни подробности. Слухът светкавично обиколил Карс, годеникът на девойката се отказал от нея, спрели да посещават дома им и онези, които допреди това искали красавицата за жена. Баба ѝ заповтаряла, че никога не ще може да се омъжи и една вечер, докато гледали по телевизията някаква сватбена церемония, бащата на девойката се разплакал, а тя глътнала на един дъх приспивателните хапчета, предварително откраднати от бабата (заразителна се оказала не само идеята за самоубийство, но също и методът). При аутопсията се установило, че девойката е девствена – бащата обвинил учителя, разпространил клеветата, а също и своята самоубила се племенница, пристигнала от Батман. И най-малките подробности около самоубийството на дъщеря си споделяха с Ка, тъй като държаха той да оповести в своята кореспонденция, че обвинението срещу детето им е невярно и разчитаха да охули учителя, сътворил лъжата.

При всичките споменати случаи момичетата успяваха да сложат край на живота си потайно и в нужния момент; тъкмо това изпълваше Ка с невероятна безнадеждност. Девойките, самоубили се с приспивателни хапчета, макар и да споделяха стаята си с други, бяха издъхнали в уединение. Израсналият в истанбулския квартал Нишанташъ Ка, четящият западна литература Ка знаеше, че който реши да сложи край на живота си, се нуждае от определено време и място, където да го извърши – някоя стая, на чиято врата никой не би похлопал дни наред. Всеки път, когато Ка си представяше собственото си самоубийство, извършено разкрепостено и бавно с приспивателни хапчета и уиски, безпределната самота така го стряскаше, че така и не помисли сериозно за самоубийство.

Едно-едничко същество бе пробудило у Ка усещането за самотата на самоубийството – „момичето с тюрбана“, обесило се преди пет седмици. Беше от девойките в Педагогическия институт, на които първо не позволяваха да влизат в часовете, а сетне, по заповед, пристигнала от Анкара, и в институтските сгради, заради нежеланието им да свалят забрадките от главите си. От всички семейства, с които Ка успя да разговаря, нейното бе най-малко бедно. Тъжният баща, собственик на бакалничка, почерпи Ка с бутилка кока-кола – извади я от хладилника – и докато отпиваше, Ка узна от него, че преди да се обеси, дъщеря му споделила идеята за самоубийство и със семейството си. Девойката виждала, че жените в семейството покриват главите си, ала от институтските управници, забраняващи подобно одевание и от бунтовните си приятелки научила, че това се приема като символ на политическия ислям. Тъй като девойката, въпреки натиска на родителите си, отказала да си открие главата, полицаите не я допуснали в сградата и тя била на път да бъде изключена от Педагогическия институт. Някои от приятелките ѝ престанали да се съпротивяват и свалили забрадките, други пък вместо кърпи за глава си сложили перуки – наблюдавайки всичко това, тя започнала да говори на баща си и на приятелките си, че „в живота нищо няма смисъл“ и че „не желае повече да живее“. Междувременно управлението Диянет, обвързано и с държавата, и с ислямистите, било заляло Карс с листовки и с плакати, прокламиращи, че самоубийството е най-големият грях и никому не дошло и на ум, че тази религиозна девойка възнамерява да сложи край на живота си. Името ѝ било Теслиме – през последната вечер от своя живот тя гледала телевизионния сериал „Мариана“, приготвила чай, поднесла го на майка си и баща си, оттеглила се в стаята си, направила абдест*1, после намаз*2, после потънала в дълбок размисъл и след като се помолила отново, се обесила с кърпата си за глава, която прекарала през куката на лампата.

[*1 Предмолитвено измиване на ръцете и краката. – Б.пр.]

[*2 Мюсюлманска молитва, извършвана пет пъти на ден. – Б.пр.]

В детството си Ка възприемаше бедността като територия от един друг, външен свят, свят отвъд границите на „дома“ и на неговия собствен живот, типичен за средната класа в Нишанташъ: баща – адвокат, майка – домакиня, сладка сестра, предана прислужница, мебели, радио и завеси. Понеже онази, другата територия, бе неосезаема и опасно тъмна, в детинските представи на Ка тя придобиваше метафизично измерение. Въпреки че това измерение много-много не се бе променило през останалата част от живота му в миналото, трудно можеше да се обясни защо тъкмо в Истанбул, движен от някакъв порив към детството, той най-внезапно реши да предприеме пътуването до Карс. Ка живееше далеч от Турция, ала знаеше, че през последните години Карс е най-сиромашкият и най-изоставеният район в страната. Когато се прибра след дванайсетгодишния си престой във Франкфурт, той обходи с приятелите, както го правеше в детството, истанбулските улици, магазини, киносалони, забеляза колко са се променили, как някои изобщо са изчезнали, как са изгубили душата си, и тъкмо тогава се породиха желанието му да потърси нейде другаде детското и чистото – Ка, може да се каже, предприе пътуването до Карс, за да сблъска изолираната средна класа, останала в детството му, с бедността. Почувства се извънредно щастлив, когато зърна по витрините на магазините гуменките „Гиславд“, носеше ги като дете и повече никога не ги видя, печките „Везувий“, кръглите карски кутии със сирене с по шест триъгълни парчета – това бе първото нещо, което научи за Карс като дете, – забрави за самоубилите се момичета и изпита някакво усещане за спокойствие от това, че е в Карс.

Към обед се раздели със Сердар бей и след като се срещна с представители на Партията на народното равенство и на шиитската азербайджанска общност, обиколи съвсем сам града под падащия на парцали сняг. Пое по булевард „Ататюрк“, отмина мостовете и сред тишината, нарушавана единствено от кучешки лай, се запъти към най-бедняшките махали – усети как снегът, който застилаше и едва забележимите в далечината недостъпни планини, и бордеите, почти неразграничаващи се от крепостите и древните руини, останали от селджуците, се разстила в някакво безпределно време, стори му се, че освен него, друга жива твар не съществува: очите му се наляха със сълзи. В махала Юсуф паша, сред пустеещо място край градинка с алеи от натрошен чакъл и изтръгнати люлки забеляза младежи, играещи футбол на светлината на високите лампи, осветяващи склада за въглища в съседство. Вслушан в крясъците и в ругатните на момчетата, чиято пъргавина снегът позабавяше, Ка дотолкова силно почувства тишината и отдалечеността от целия свят на това затрупано от сняг, обляно от светлината на високите лампи място, че го осени мисълта за Аллах.

Не, не като мимолетна мисъл, по-скоро като една картина – ала размазана, сякаш е последната, мерната из залите на музея, из който си препускал, след което изобщо не можеш да си я представиш. Не, не беше дори като картина, по-скоро като мигновено изникнало и изчезнало усещане – подобно изживяване не спохождаше Ка за първи път.

Той беше израснал в Истанбул, в секуларистко, републиканско семейство и не бе получавал достъп до никакво ислямско образование, ако не броим уроците по вероучение в началното училище. Когато през последните години пред него изникваха визии като днешната, Ка нито се обезпокояваше, нито изпитваше някакъв поетичен порив да последва трепета. Просто се оставяше на оптимистичната мисъл, че светът е едно прекрасно място за наблюдение.

Прибра се в хотелската стая, за да се постополи и да подремне – историята на Карс от книгите, които си донесе от Истанбул, се смеси с усещането за щастие, а чутото през деня се сля в съзнанието му с историята на Карс, напомняща приказките от детството.

Имало едно време в Карс заможна средна класа, организираща в конаците балове и празненства, продължаващи с дни – живот, останал далече-далече в миналото, който напомняше на Ка за детските му години. Тукашните хора черпели своята сила от

минаващия някога през Карс път за Грузия, Табриз, Кавказ и Тифлис, от търговията, от значимостта на Карс като граничен пункт за две рухнали през последното столетие огромни империи – Османската и Руската, разположили тук своите велики армии, за да охраняват това кътче сред планините. В Карс още от времето на Османската империя живеела различни етноси, арменци например, чиито издигнати преди хиляди години църкви все още се извисяваха в цялото си великолепиe, персийци, избягали от моголските и иранските армии, гърци, изостанали от времената на Византия и Понтийското царство, грузинци, кюрди, черкези от всевъзможни племена. След като петстотингодишната крепост се предала през 1878 година на руската армия, част от мюсюлманското население било заточено, ала богатството и суматохата на този град си останали същите. През руския период конаците на пашите, баните и османските постройки в Калеалтъ се простирали почти до крепостта; откъм южната страна на реката, на равното, царските архитекти построили съвсем нов град с пет успоредни главни булеварда и с пресичащи ги съвсем прави улици, в невидан за никое източно селище ред. Този град, който цар Александър III посещавал както за да се среща с тайната си любовница, така и по време на своите ловни излети, бил съграден наново с огромна финансова помощ в съответствие с планове на руснаците да контролират търговските пътища, спускащи се на юг, към Бяло море. Тъкмо този град, не османският, чиито дървени постройки били напълно разрушени от националните и племенни войни, а градът, който преди двайсет години със своите улици, с едрите си павета, със засадените по време на Турската република върби и кестени омагьоса Ка, сега бе просто един тъжен град.

След безкрайните сражения, кланета, масови убийства и въстания, след като Карс бил превзет от арменската, руската и дори от английската армии, през октомври 1920 година в него навлиза турската армия, предвождана от Кязъм Карабекир, чийто паметник се извисява сега на площад „Истасион“. След четирийсет и тригодишно отсъствие турците повторно завладяват града, заселват се в него, приемат царския градоустройствен план, като най-напред усвояват привнесеният тук от руснаците култура, и за да са в тон с емоциите около европеизацията на републиката, наричат петте руски булеварда на имената на петима прочули се в историята на Карс паши, та да се помни и знае кои са по-велики от редовите воители.

Това, както бе пояснил и гордо, и ядно старият общински кмет Музаффер бей от Народната партия, било в годините на европеизация. Организирали се балове в народните домове, провеждали се състезания с кърки под железния мост – сутринта, като мина по него, Ка забеляза, че на места е ръждясал и прогнил, – макар да нямало и двайсет години от войната с гърците, карската републиканска средна класа приветствала с аплодисменти трагедията „Едип цар“, изпълнена от гостуващи анкарски актьори, старите богаташи, облечени в палта с кожени яки, се разхождали с шейни, теглени от яки унгарски коне, разкрасени с рози и позлата, по време на баловете в Народната градина, давани в подкрепа на местния футболен отбор, се танцували най-модерните танци под съпровод на пиано, акордеон и кларинет, лете карските девойки, облечени в дрехи с къс ръкав, спокойно обикаляли града с велосипедите си, зиме младежите отивали до лиця с кърки и облъхнати от републикански ентусиазъм, се кипрели със сака и папийонки, както повечето лицеисти. Когато се върнал в Карс подир години, за да се кандидатира за общински кмет, адвокатът Музаффер бей, обзет от предизборна треска, изпитал желание пак да си сложи папийонката, която носел в лиця – съпартийците му обаче се възпротивили, казали, че такова „контене“ ще доведе до отлив на гласове, ама кой да ги послуша.

Сякаш съществуваше някаква връзка между кроткото оттегляне на безкрайните зими и съсипията, обедняването и злополучието на града. Подир този си коментар за предишните зими и подир разказа си за полуголите актьори с напудрени лица, пристигнали от Анкара да представят гръцки пиеси, старият общински кмет заговори за революционната пиеса, поставена в края на 40-те в Народния дом, в която участвал самият той. „В тази пиеса се разказва за пробуждането на една девойка, загърната в черен чаршаф*. На финала на пиесата – рече той, – тя сваля чаршафа и го запалва на сцената.“ За тая, значи, пиеса бил нужен черен чаршаф, ама понеже нийде в Карс не открили черен чаршаф, обадили се по телефона, та им доставили един от Ерзурум. „Сега пък улиците са пълни с жени с чаршафи, забрадки и тюрбани – заключи той. – Самоубиват се, защото държат да влизат на лекциите с това знаме, символ на

политическия ислям, върху главите си.”

[* Върхна дреха, която покрива изцяло мюсюлманската жена. – Б.пр.]

При всеки разговор в Карс Ка премълчаваше, не задаваше надигащите се в него въпроси, свързани с възхода на политическия ислям и с момичетата с тюрбани. Със същото упорство, въпреки че през 1940-а в Карс нямало и една загърната в чаршаф жена, разпалените младежи не спирани да организират вечерни представления, осъждащи носенето на чаршафи. Разхождайки се през деня из улиците, той не беше обърнал внимание на жените с чаршафи и кърпи на главите; за седмица нямаше как да придобие познанията и опита на интелектуалците, които, наблюдавайки големия брой забрадени жени, тутакси правеха политически изводи. В истанбулските европеизирани среди, там, дето бе расъл Ка, жена, която си покриваше главата, беше или от покрайнините на Истанбул, дошла, да речем, от лозята в Картал да продава грозде в квартала, или, примерно, жената на млекаря, или някоя друга жена от по-низшите прослойки.

Подир време чух доста истории за предишните собственици на хотел „Карпалас“, в който бе отседнал Ка: за някакъв университетски професор, поклонник на Запада, изпратен от руския цар вместо в Сибир тук, на по-леко заточение, за арменец, търговец на едър рогат добитък, за използването на сградата като дом за гръцки сираци...

Който и да е бил първият собственик, той, както се правело във всички постройки в Карс през оня период, иззидал в тази петстотин и десетгодишна сграда печка, наричана „печь“, като я вградил в стените така, щото четирите ѝ страни да отопляват четири стаи едновременно. През периода на Републиката обаче турците не успели да се оправят с руските печки и първият турски собственик превърнал къщата в хотел, настанил огромна месингова печка при входната врата към двора, а по-късно монтирал радиатори по стайте.

Ка се изтегна, унасяйки се в мечти, върху леглото с палтото си – на вратата се почука, той скочи и отвори. Рецепционистът Джавит, прекарващ целия ден пред телевизора, разположен срещу печката, заобяснява на Ка, че забравил, давайки му ключа, да му съобщи нещо:

– Преди малко забравих да ви предам, че собственикът на „Серхат шехир“ ви очаква незабавно.

Спуснаха се заедно във фойето. Малко преди изхода Ка внезапно се закова на място: през вратата до рецепцията бе влязла Ипек – далеч по-красива, отколкото си я представяше. Спомни си колко беше красива като студентка. Това го обезпокои. Да, разбира се, че беше красива. Първо си стиснаха ръцете като европеизирани истанбулски буржоа, ала след кратко колебание си приближиха главите, не телата, прегърнаха се и се целунаха. После Ипек се поотдръпна и с откровеност, която смая Ка, рече:

– Знаех, че ще пристигнеш. Танер ми съобщи по телефона – гледаше го право в очите.

– Дойдох за общинските избори и заради самоубилите се момичета.

– Колко време ще останеш? – попита Ипек. – До хотел „Асия“ е сладкарница „Йени хаят“. Сега съм заета с татко. Да се видим там в един и половина и да си поговорим.

Понеже искрата помежду им бе прескочила в Карс, а не в Истанбул, примерно в Бейоглу, Ка се почувства някак особено. И все пак не красотата на Ипек бе причина за неговото безпокойство. Ка излезе от хотела и като повървя малко под снега, си каза: „Добре, че си взех това палто.“

По пътя към редакцията сърцето му, с онази позната непоколебима решителност на чувствата, му каза две неща, които умът му в никакъв случай не можеше да осъзнае. Първото: Ка бе пристигнал след дванайсет години от Франкфурт в Истанбул не само за погребението на майка си, а и за да издири своята любима в Турция, за която да се ожени. Второто: Ка бе пристигнал от Истанбул в Карс с вътрешното убеждение, че девойката, за която би се оженил, е тъкмо Ипек.

Ако някой истински негов приятел му бе подхвърлил втората идея, Ка никога не би му простил и цял живот, обладан от срам, би се самообвинявал поради справедливостта на това предположение. Ка бе от моралистите, дето си внушаваха, че човек е най-щастлив, когато не прави нищо за своето лично щастие. Отгоре на всичкото как да съвместиш своята елитарна западна начетеност с намерението да

издириш някоя почти непозната, за която да се ожениш? И все пак не изпитваше никаква тревога, когато влезе в редакцията на „Серхат шехир“. Защото първата им среща с Ипек, независимо че не ѝ бе отдал нужното значение, беше минала по-добре, отколкото си я представяше в автобуса на път за Карс.

Вестник „Серхат шехир“ се намирал на булевард „Фаик бей“, една пряка по-надолу от хотела на Ка; редакцията и печатницата заемаха малко по-голяма площ от хотелската му стая. Маломерното помещение беше разделено на две от дървена плоскост, върху която бяха окачени портрети на Ататюрк, календари, образци на визитни картички и сватбени покани, направените от Сердар бей снимки на посетилите Карс големци и други прочути турци, както и копие, от първия брой на вестника, издаден преди четирийсет години, поставено в рамка. Зад дървената преграда приятно и шумно потрачваше електрическа печатарска машина – произведената преди сто и десет години в Лайпциг от фирма „Бауман“ машина четвърт век работила в Хамбург, а през 1910 година, в периода на свободната преса след втората конституционна монархия, била продадена в Истанбул и след като служила вярно и там четирийсет и пет години, и след като станала негодна за употреба, била докарана в Карс от покойния вече баща на Сердар бей през 1955 година. Плънчейки пръста си, неговият двайсет и двегодишен син зареждаше с дясната си ръка машината с бяла хартия и събирал отпечатания тираж в оцърбената подир една разпра с брат му кошница, но въпреки това успя да поздрави Ка. Вторият син на Сердар бей не приличал нито на брат си, нито на баща си, а на дебелата си, ниска, кръглолика, с дръпнати очи майка – поне такъв бе споменът на Ка за нея. Момчето бе седнало пред различните по размер оловни букви, калъпи и клишета в безбройните чекмедженца, разделили на стотици клетки почернелия от мастилото тезгях и като отрекъл се от света калиграф усърдно и търпеливо набирал на ръка някакво съобщение за след три дни.

– Виджте при какви условия води борба за съществуване Източноанадолската преса – каза Сердар бей.

В този миг токът угасна. Печатарската машина спря. Всичко потъна в загадъчен мрак и Ка съзря удивителната белота на падащия отвън сняг.

– Колко броя бяха готови? – попита Сердар бей. Запали свещ и настани Ка на един стол в предната част на помещението – в редакцията.

– Сто броя, тате.

– Като дойде токът, направи триста и четирийсет. Ще има гостуващи актьори.

„Серхат шехир“ се продавал в Карс само на едно място, срещу Народния театър – при продавача се отбиваха да го купят двайсетина души на ден, ала както гордо заяви Сердар бей, благодарение на абонамента продажбите възлизаха общо на триста и двайсет броя. Двеста от абонатите бяха от държавните учреждения и от предприятията – Сердар бей бе принуден да възхвалява техните успехи. Останалите осемдесет абонати бяха „важни и достолепни“ персони, чиято дума се чуваше в държавата – те бяха напуснали Карс, живееха в Истанбул и купуваха вестника, за да не губят връзка с града си.

Токът дойде и Ка видя гневно изпъкналата вена на челото на Сердар бей.

– Вие, след като се разделихме, сте се срещнали с неправилните хора и сте получили неправилната информация за града ни – каза Сердар бей.

– Как разбрахте къде съм ходил? – отвърна Ка.

– Естествено, че полицията ви следи – рече вестникарят. – Е, от професионални нужди и ние подслушваме полицейските разговори по ей тая радиостанция. Деветдесет процента от излизащите във вестника новини ни се дават от валийството и от сигурността. Цялата полиция знае, че разпитват наляво и надясно защо Карс е толкова изостанал и беден и защо се самоубиват нашите момичета.

Ка беше чул немалко обяснения защо Карс е изпаднал в такава мизерия: намаляването на търговския обмен със СССР в годините на студената война, затварянето на митницата, сплашването и прогонването на богатите от комунистическите чети, господствали в града през 70-те, заминаването за Истанбул или за Анкара на всички, понатрупали някакъв капитал, забравянето на Карс от държавата и от Аллах, неспирните раздори между Турция и Армения...

– Реших да ви кажа как стоят нещата в действителност – рече Сердар бей.

С кристално ясно съзнание и с оптимизъм, каквито не бе усещал отдавна, Ка тутакси проумя, че срамът щеше да е основната тема. Тема, която бе основна и за

него в Германия от години, макар да успяваше да се опази от този срам. Сега, заради изпълващата душата му надежда за щастие, можеше да приеме истината.

– Открай време си живеем тук като братя – каза Сердар бей, сякаш споделяше тайна. – Напоследък обаче всички почнаха да приказват едно и също: аз съм азербайджанец, аз съм кюрд, аз съм терекеме. Вярно е, тук има хора от всякакви етноси. Тюркмени, викаме им карапак*, но те са братя на азербайджанците. Кюрди, викаме им чергарско племе – преди изобщо не знаеха, че са кюрди. Местните, дето са тук още от времето на Османската империя нито се възгордяваха, нито повтаряха „аз съм местен“. Тюркмени, лази, немци, заточени по тия места от руския цар, какви ли ги нямаше, обаче никой не се възгордяваше от това, че бил някакъв си. Цялото туй перчене го насади комунистическото тбилиско радио, дето се стреми да раздели и да сrine Турция.

[* Черен калпак (тур.). – Б.пр.]

Когато реши, че е впечатлил достатъчно Ка, Сердар бей смени темата.

– Ислямистите обикалят от врата на врата, гостуват групово по къщите, раздават на жените съдове, тенджери, сокоизстисквачки, пакети със сапун, прах за пране, създават приятелски, близки отношения с мъжете и жените от бедняшките махали, окачват с безопасни игли златна сърма по раменете на дечурлигата. Убеждават ги да дадат гласовете си за Партията на Аллах, сиреч – за Партията на благоденствието, убеждават ги, че цялата тази сиромашия, цялата тази мизерия ни се е стоварила само защото сме кривнали от пътя на Аллах. С мъжете приказват мъже, с жените – жени. Печелят доверието на разгневените, на безработните с наранена гордост. Ободряват жените им, дето се чудят какво да сготвят за вечеря, сетне, с обещания за нови подаръци, ги карат да се закълнат, че ще гласуват за тях. Печелят уважението не само на денонощно подлаганите на унижения бедняци и безработни, но и на карашите с по една чорба дневно студенти, на надничарите, че дори и на занаятчиите, дето са по-работливи, по-почтени и по-скромни от всички останали.

Собственикът на „Серхат шехир“ каза, че са простреляли стария кмет не защото възнамерявал да отмени демодираните вече файтони (тя, инициативата, тъй си и останала неосъществена след прострелването му), а преди всичко заради натрупалото се отвращение към подкупите и злоупотребите. Обаче нито една от встъпилите в пагубно съперничество десни и леви републикански партии, разкъсвани и разделени от старите кръвнини, етническите различия и национализма, така и не смогнали да издигнат силен кандидат за кмет.

– Хората изпитват доверие единствено в почтеността на кандидата от Партията на Аллах – рече Сердар бей. – Това е Мухтар бей, бившият съпруг на Ипек ханъм, дъщерята на Тургут бей, който пък е собственик на хотела, в който сте отседнали.

Сгъстилият се безспирно сипещ се сняг наново пробуди у Ка усещането за самота, а страхът, че иде краят на европейския живот в Турция и в средите, в които беше израснал в Истанбул, съпътстваше тази самота. В Истанбул бе видял опустошени улиците, сред които бе преминало детството му, разрушени старинните и изящни сгради, в които живееше приятелите му, отсечени или изсъхнали дърветата от детството му, затворени киносалоните, превърнати от десетина години в тесни и мрачни магазини за конфекция. Това бе не само краят на цялото му детство, а и на мечтата му един ден отново да се засели в Истанбул. Хрумна му, че дойдат ли в Турция на власт привържениците на Шериата, сестра му не би могла дори да се покаже на улицата, без да се забради. Загледан в бавно падащия на едри парцали сняг, облян от светлината на неоновите лампи на „Серхат шехир“, Ка се размечта как се връща във Франкфурт с Ипек. Как пазаруват заедно на втория етаж от щанда за дамски обувки в „Кауфхоф“ – от този магазин беше купил плътно обгърналото го пепеляво палто.

– На част от международното Ислямистко движение му се иска Турция да заприлича на Иран...

– Това важи ли и за момичетата, които се самоубиват? – попита Ка.

– Според получаваната информация момичетата, за жалост, са заблудени, съпротивата им обаче все повече нараства, нараства и броят на самоубийствата, както и нашата отговорност, само че ние не пишем за тия неща. Разправят, че известният ислямистки терорист Тьмносиния бил в града ни, за да поучава момичетата с турбани, готови да сложат край на живота си.

– Ислямистите не са ли против самоубийството?

Сердар бей не му отвърна. Печатарската машина спря, в стаята настъпи тишина и Ка се загледа в невероятния сняг. Тревогата, породена от тревогите на Карс бе достатъчно ефикасно средство срещу все по-нарастващите безпокойство и страх от предстоящата среща с Ипек. Сега обаче, тъй като вече бе един и двайсет по обед, Ка желаше да мисли единствено за Ипек и да се подготви за срещата с нея в сладкарницата.

По-големият и едър син на Сердар бей разположи пред Ка току-що отпечатаната първа страница на броя. Обикновено тъй се поднася грижливо подготвян подарък. Очите на Ка, привикнали от години да търсят и да откриват името му в литературните списания, мигновено мярнаха съобщението в края.

Прочутият наш поет Ка в Карс

Вчера известният в цяла Турция поет КА пристигна в нашия граничен град. Младият поет, носител на наградата „Бехчет Неджатирил“* – и спечелил одобрението на страната с книгите си „Пепел и мандарина“ и „Вечерни вестници“, ще наблюдава общинските избори като кореспондент на вестник „Джумхуриет“. Поетът КА от дълги години проучва западната поезия в германския град Франкфурт.

[* Бехчет Неджатирил (1916–1979) – турски поет и прозаик. – Б.пр.]

– Името ми е набрано погрешно – рече Ка. – Буквата „а“ трябва да е малка – тутакси съжали за изреченото. – Станало е много добре – додаде той, изпълнен с усещането, че е длъжник.

– Майсторе, търсихме ви, защото не бяхме сигурни за името – рече Сердар бей. – Сине, сине, набрали сте погрешно името на нашия поет – допълни той, укорявайки синовете си с глас, в който не се усещаше никакво безпокойство. Ка подразбра, че тази не е била първата забелязана наборна грешка. – Веднага го поправете.

– Няма нужда – рече Ка. – В този момент забеляза своето, правилно набрано име в последните редове на пространна информация.

Вечер на триумфа за трупата на Сунай Заим в Народния театър

Снощи в Народния театър бе посрещнато с огромен интерес и с възнеение представлението на Театралната компания на Сунай Заим, известен в цяла Турция със своите народни, ататюркски и просветителски пиеси. Продължилото до среднощно представление бе прекъсвано с бурни овации и ръкопляскания от присъстващите на този празник заместник-валия, изпълняващия длъжността общински кмет и други първенци на Карс. Отдавна зажаднелите за подобно пиршество на изкуството граждани успяха да видят представлението по домовете си, намиращи се в близост до препълнения Народен театър. Защото телевизия „Серхат Карс“ в своята двугодишна история осъществи първото си предаване на живо и остави великолепно представление в спомените на всички. Телевизия „Серхат Карс“ реализира първото си извънстудийно предаване на живо. Понеже все още не разполага с ПТС за предавания на живо, телевизията прокара кабел, дълъг две преки, от центъра на булевард „Халитпаша“ до камерата в театъра. Гражданите пуснаха кабела през домовете си, за да не се повреди от снега. (Семейството на зъболекаря Фадъл бей например прокара кабела от прозореца на фасадния си балкон чак до задната си градина.) Гражданите на Карс биха искали таква сполучливо предаване на живо да се повтори и при други подходящи случаи. Представители на телевизия „Серхат Карс“ отбелязаха, че благодарение на живото предаване, всички предприятия в Карс успяха да осъществят своята реклама. По време на гледаното от целия ни граничен град представление бяха изпълнени сцени от пиеси ала Ататюрк и най-прекрасните сцени от драматургични произведения, родени в епохата на Просвещението, скетчове, бичуващи рекламата, прояждаща нашата култура, част от митарствата на прочутия наш национален вратар Вурал, стихове за родината и за Ататюрк, най-новото стихотворение „Сняг“ на гостуващия в града ни известен поет Ка, рецитирано лично от него, както и основното произведение от годините на Републиката „Родината или чаршафът“, интерпретирано като „Родината или тюбанът“.

– Не съм писал стихотворение „Сняг“ и довечера няма да ходя в театъра. Новината ще е невярна.

– Не бъдете толкова сигурен. Доста хора ни презират, задето създаваме

новините преди да са се случили и смятат, че това не е журналистика, а гадателство, но по-късно, когато събитията се развият точно както сме ги описали, не могат да прикрият смаяването си. Немалко събития се превръщат във факт, понеже ние предварително сме произвели новината. Такава е модерната журналистика. И вие, убеден съм, ще напишете „Сняг“ и ще отидете да го прочетете, за да не ни лишите от правото да бъдем модерни в Карс и за да не ни оскърбите.

След информацията за предизборните митинги, за имунизацията в местните лица с пристигналата от Ерзурум ваксина, за поредното улеснение за гражданите – общината отлагала с два месеца инкасирането на неизплатените сметки за вода, Ка прочете новина, която в началото бе пропуснал.

Снегът затвори пътищата

Обилният снеговалеж, продължил два дни, прекъсна всички пътни комуникации на града ни с останалия свят. Вчера сутринта бе затворен пътят за Ардахан, а следобед и за Саръкамъш. Автобусът на компания „Йълмаз“, потеглил за Ерзурум, бе принуден да се завърне обратно в Карс, тъй като пътят е бил затворен, поради невъобразимото за всяка нормална логика количество от сняг и лед. Синоптиците съобщиха, че нахлуващият от Сибир студ, придружен с едър сняг, ще продължи още три дни. Карс, както казвали в старите казарми, ще се пържи в собствените си валежи още цели три дни. За нас това е сгоден случай да се мобилизираме.

Ка понечи да тръгне, ала Сердар бей скочи и запря вратата, за да каже още нещо последно на Ка:

– Кой знае какво ще ви наговорят Тургут бей и дъщерите му – рече Сердар бей. – Те са сърдечни хора, с които прекарвам приятни вечери, но не забравяйте: бившият съпруг на Ипек ханъм е кандидат за кмет от Партията на Аллах. За сестра й Кадифе – доведоха я тук, за да учи – се говори, че е сред активистките на момичетата с тюрбани. Баща, им е стар комунист! И днес едва ли би се намерил в Карс човек, който може да разбере защо те се появиха в Карс преди четири години, в най-трудното за града ни време.

Макар да чу доста неща, които го разтревожиха, Ка с нищо не го показа.

4

Наистина ли дойде заради изборите и самоубийствата?

Ка и Ипек в сладкарница „Йени Хаят“

Защо ли лицето на Ка, закрачил под падащия сняг от булевард „Фаикбей“ към сладкарница „Йени хаят“, бе озарено от едва забележима усмивка, въпреки току-що научените лоши вести? Изживяваше се като тъжен и романтичен тургеневски герой, тръгнал на среща с жената, за която е мечтал от години, а в ушите му звучеше „Роберта“ на Пепино ди Капри. Ка харесваше изящните романи на Тургенев, носталгично закопнял в Европа по недооценената от него родина, която напуска, уморен от безконечните й проблеми и примитивизъм, ала нека си кажем истината: Ка не бе изгарял дълги години от копнеж по Ипек, както е в романите на Тургенев. Копнееше единствено за жена като Ипек – и понякога наистина се бе сещал за нея. Започна да мисли за Ипек още като узна, че се е разделила с мъжа си, а сега с прозвънналата в ушите му музика и с тургеневския романтизъм се опитваше да заглуши собствената си уязвимост – ако бе искал да създаде по-дълбока и истинска връзка, би трябвало достатъчно да бе мислил за нея.

Щом влезе обаче в сладкарницата и седна на една маса с Ипек, тургеневският му романтизъм се изпари. Ипек бе по-красива, отколкото в студентските години и отколкото му се бе сторила в хотела. Естествената й красота, леко начервените устни, бледият тен, блясъкът в очите и сърдечното й поведение, предизвикващо усещане за близост, го обезкуражиха. Демонстрира такава сърдечност, че в един миг Ка просто се обезпокои да не би тази й естественост да е престорена. Това, след писането на бездарни стихове, предизвикваше най-голяма боязнь у Ка.

– Видях по пътя работници. Прокарваха кабел между телевизия „Серхат Карс“ и Народния театър, сякаш опъваха въже – каза той, притеснен да подхване какъвто и да

е разговор. Не се усмихна обаче, не желаше да изглежда, че критикува провинциалния живот.

Като всички решителни двойки, изпълнени с доброто намерение да се разберат, известно време и двамата напипваха общи теми за разговор. Изчерпеха ли едната, Ипек се усмихваше и изобретателно подхващаше друга. Снеговалежът, мизерията в Карс, палтото на Ка, някоя незначителна промяна, настъпила у всеки един от тях, трудността да откаже цигарите, хората, които Ка беше срещнал в далечния и за двамата Истанбул... Желаното сближаване дойде от това, че майките и на двамата бяха починали и бяха погребани в истанбулското гробище „Ферикьой“. С успокоението, съвсем преходно, породено от близостта (макар и привидна), която усещат един към друг мъж и жена, разбрали, че са от една зодия, те подхванаха разговор (не много дълъг) за ролята на майките им в техния живот, за причината да се разруши старата карска гара (по-дълъг); за православната църква, на чието място от 1967-а се намираше сладкарницата и за съхраняваната в музея врата от разрушената църква; за специалния раздел в музея, посветен на масовото избиване на арменците (някои от туристите смятали, че турците са избили арменците, а тук научавали, че било тъкмо обратното); за единствения почти глух, почти призрачен сервитър в сладкарницата; за карските чайни, в които не се предлага кафе, понеже на безработните им било скъпо и те не го пиели; за политическите възгледи на придружавалия Ка вестникар, пък и на другите местни вестници (подкрепяли до един и военните, и сегашното управление); за утрешния брой на „Серхат шехир“, който Ка измъкна от джоба си.

Когато Ипек зачете доста съсредоточено първата страница на вестника, Ка се сепна: на Ипек изобщо не би й хрумнала идеята да живее в Германия, за нея и за старите му истанбулски приятели съществуваше една-едничка реалност – страданията на Турция и нейното жалко политическо битие. Той дълго се взира в малките ръце на Ипек и в изящото й лице, което все така му се струваше смайващо красиво.

– По кой член си осъден и на колко? – попита след малко Ипек с мила усмивка.

Ка обясни. Към края на 70-те в малките политически вестници можело да се пише за всичко, изправяли на съд всекиго и всеки се гордеел, че е осъден по този член от наказателния закон, ала никой не влизал в затвора, понеже полицията била затрупана от работа и не издирвала издателите, писателите и преводачите, сменили адресите си. Сменилите своите адреси били задържани по-късно, след военния преврат, и понеже бил осъден заради политическа статия, която дори не бил писал, но публикувал набързо, без дори да я прегледа, Ка избягал в Германия.

– Трудно ли ти беше в Германия? – попита Ипек.

– Спаси ме това, че не успях да науча немски – отвърна Ка. – Организмът ми се възпротиви на немския и в края на краищата съхраних чистотата си и душата си.

Сподели наведнъж всичко, обзет от страха да не изглежда смешен, а всъщност беше щастлив, че Ипек го слуша и си призна и за тишината, приютила се в душата му, и за това, че не е писал стихове през последните години – нещо, което никой не знаеше.

– Малката ми квартира под наем се намира близо до гарата и единственият й прозорец гледа към покривите на Франкфурт. Вечер си припомнях изтеклия ден с неговата многообразна тишина и това ме вдъхновяваше да пиша. По-късно турските емигранти, подочули, че все пак съм известен в Турция, общините, библиотеките и началните училища, желаещи да приобщат турците и общностите, желаещи да запознаят децата с пишещ на турски език поет, взеха да ме канят да чета стиховете си.

Във Франкфурт Ка се качваше на някой от немските влакове – винаги се възхищаваше на тяхната точност и уреденост – и докато през замъгленото стъкло край него прелитаха в далечината изящните църковни кули на градовете, брезовите гори, мрачни в лоното си, и здравите деца, които с ученически раници на гръб се прибираха по домовете си, отново усещаше същата тишина; понеже изобщо не проумяваше езика на тази страна, се чувстваше, сякаш е у дома си, и съчиняваше стихове. Всяка сутрин, ако не беше заминал за някой град да чете поезия, излизаше от квартирата си точно в осем, тръгваше по „Кайзершрасе“ и влизаше в Общинската библиотека на булевард „Цайл“, за да чете. „Там има английски книги, които биха ми стигнали за двацет живота.“ Като дете, което знае, че смъртта е далече-далече, той спокойно разлистваше любимите си романи от деветнайсети век, английските романтични поети, книги, свързани с историята на инженерството, музейни каталози, всичко, което

пожелаеше душата му. В Общинската библиотека разгръщаше старите енциклопедии, старателно разглеждаше илюстрираните им страници и докато препрочиташе романите на Тургенев, отново чуваше оная тишина от влака, въпреки че в ушите му отекваше градският шум. Същата тишина чуваше и привечер, докато се прибираше по друг път, по протежението на река Майн, покрай Еврейския музей и в края на седмицата, докато кръстосваше града.

– Постепенно тишината зае тъй огромно място в живота ми, че престанах да чувам онзи тревожен шум, подтикващ ме да творя поезия – каза Ка. – И без туй въобще не говорех с немците. Не бяха вече добри и отношенията ми с турците, те ме смятаха за умник, за полусмахнат интелектуалец. Не се срещах с никого, не разговарях с никого, не съчинявах и стихове.

– Но във вестника пише, че тази вечер ще прочетеш най-новото си стихотворение.

– То не съществува, за да го прочета.

Освен тях в сладкарницата имаше още двама. Седяха чак в противоположния край на една тъмна маса до прозореца – уморен слаб мъж на средна възраст търпеливо обясняваше нещо на дребен младеж. Изписаното с неоновы букви име на сладкарницата хвърляше възрозовата си светлина върху снега, сипещ се на парцали в тъмнината зад прозореца, до който в отдалечения ъгъл на сладкарницата бяха седнали двамата мъже, задълбочени в задушевен разговор – приличаха на герои от долнопробен черно-бял филм.

– Първата година сестра ми Кадифе се провали на изпитите за университета – каза Ипек. – Втората година успя да влезе в тукашния Педагогически институт. Слабият мъж в дъното, зад гърба ми, е директорът на института. След като мама загина при автомобилна катастрофа, татко, който обича много сестра ми, за да не остава сам, реши да се преместим тук, аз пък три години по-късно се разведох с Мухтар. Заживяхме тримата заедно. Съдружници сме с наши роднини в Хотела, изпълнен с воплите и призраците на починалите. В три от стаите живеем ние.

В студентските левичарски години между Ипек и Ка не беше възниквала близост. На седемнайсет, когато бродеше из коридорите с високи тавани на литературния факултет, Ка, както и мнозина други, забеляза Ипек заради красотата ѝ. Следващата година тя вече беше съпруга на приятеля му Мухтар, поет от лява политическа групировка. И двамата бяха от Карс.

– Мухтар пое търговията на баща си в „Арчелик“ и в „Айгаз“ – рече Ипек. – След като се върнах тук, години наред не можах да забременея, изпращаше ме по лекари в Ерзурум и Истанбул, ала нищо не се получи и се разделихме. Мухтар обаче, вместо да се ожени повторно, се посвети на религията.

– Защо всички се посвещават на религията?

Ипек не отговори – известно време следяха черно-белия телевизор на стената.

– Защо в този град всички се самоубиват? – попита Ка.

– Не всички, само девойките и жените – отвърна Ипек. – Мъжете се посвещават на религията, жените се самоубиват.

– Защо?

Ипек го изгледа тъй, че Ка усети цялата непочтителност и дебелацина както във въпроса си, така и в желанието си да получи бърз отговор.

– Трябва да се видя с Мухтар заради репортажа за изборите – рече Ка.

Ипек се надигна, отиде до касата, обади се по телефона. Върна се и каза:

– До седемнайсет часа ще е в Областната централа на партията. Чака те.

Настъпи тишина и Ка се притесни. Да не бяха затворени пътищата, би се махнал оттук с първия автобус. Привечерите и забравените хора на Карс му причиняваха огромна болка. Тя несъзнателно бе извърнала очи към снега. Двамата го съзерцаваха дълго, като хора, които разполагат с времето за това и не обръщат внимание на живота.

– Наистина ли дойде тук, за да пишеш за изборите и за самоубийствата? – попита Ипек.

– Не – отвърна Ка. – В Истанбул узнах, че си се развела с Мухтар. Дойдох тук, за да се оженим.

Ипек прихна от смях така, сякаш отговорът му беше някаква приятна закачка, ала сетне се изчерви. В последвалата продължителна тишина Ка усети, усети го по

погледа на Ипек, че за нея е напълно прозрачен. Очите ѝ сякаш говореха: „Нямаш дори търпението да прикриеш намерението си, да се сближиш най-напред деликатно с мен, да пофлиртуваш изтънчено. Дошъл си тук не защото си влюбен, не защото си мислил точно за мен, а защото си узнал, че съм се развела, сетил си се за моята красота и приемаш живееенето ми в Карс като мой недостатък.“

Досрамя го и твърдо реши да накаже безочливия си порив към щастие, но си въобрази и друга мисъл на Ипек, еднакво жестока за двамата: „Свързва ни това, че нашите очаквания от живота се сгромолясаха.“ Ипек обаче изрече съвсем не онова, което си бе въобразил Ка.

– Бях убедена, че ще станеш добър поет. Поздравявам те за книгите ти.

Както във всички карски чайни, ресторанти и хотелски фойета, и тук по стените бяха окачени пейзажи от швейцарските Алпи, а не от планините, с които Карс се гордееше. Възрастният сервитър, който преди малко им донесе чая, бе седнал до касата между тепсиите с чъорек* и шоколадите, чиито омазнени и позлатени обвивки блестяха под бледата светлина на лампата и зяпаше щастливо черно-белия телевизор на стената – беше с лице към тях и с гръб към другата маса в дъното. Ка, който бе готов да се взира във всичко друго, само не и в очите на Ипек, се втренчи в телевизионния екран. Във филма руса турска актриса по бикини тичаше по някакъв пясък, а двама мустакати мъже я гонеха. Дребният мъж от тъмната маса в дъното на сладкарницата се надигна, насочи пистолет към директора на Педагогическия институт и му заговори нещо, което Ка така и не можеше да долови. После Ка осъзна, че докато директорът отговаряше, дребният мъж стреля. Осъзна го по-скоро по рухналото от стола тяло на директора, разтърсено от пронизалия го куршум, отколкото по звука от оръжието.

[* Вид тестено изделие – Б.пр.]

Ипек се бе извърнала и наблюдаваше сцената, която наблюдаваше и Ка.

Възрастният сервитър не бе на мястото, на което преди малко го бе видял Ка. Дребният мъж бе скочил, бе насочил пистолета си към падналия на пода директор. Той му каза нещо. Гласът, разнасящ се от телевизора, бе доста висок и не се чу какво казва. След като изстреля още три куршума в тялото на директора, дребният мъж светкавично се изнесе през вратата зад гърба му и изчезна. Ка дори не успя да зърне лицето му.

– Да тръгваме – рече Ипек. – Да се махаме оттук.

– Помощ! – извика Ка и след малко додаде: – Да звъннем в полицията. – Но не бе и помръднал от мястото си. После изтича подир Ипек. Беше пусто и при двукрилата врата на сладкарница „Йени хаят“, и по стълбите, по които се спуснаха стремглаво.

Мигом се озоваха на заснежения тротоар и се забързаха. Ка си помисли, че на излизане оттам никой не ги бе видял, това го успокояваше, защото се чувстваше тъй, сякаш самият той бе извършител на престъплението. Желанието му да се ожени – изпитваше срам и разкаяние от изреченото – като че ли бе получило заслужено наказание. Не му се искаше да вижда никого.

Ка – бяха стигнали до ъгъла на булевард „Кязъм Карабекир“ – се боеше от много неща, но се чувстваше щастлив от безмълвната близост, породила се от общата тайна помежду им. Под светлината на голата крушка, озаряваща сандъците с портокали и ябълки пред вратата на пасажа „Халил паша“ и отразяваща се в огледалото на съседната бръснарница, Ка видя сълзи в очите ѝ и се разтревожи.

– Директорът на института не допускаше в часовете студентки с тюрбани – каза тя. – Затова убиха горкия човечец.

– Да съобщим в полицията – предложи Ка, припомняйки си, че едно време това беше най-отвратителната фраза за левичарите.

– Все едно ще разберат. Може би вече и знаят. Областната централа на Партията на благоденствието е тук, на втория етаж. – Ипек посочи входната врата на пасажа. – Разкажи на Мухтар какво си видял, за да не се объркаш като дойдат от МИТ*. И още нещо – Мухтар желае пак да се ожени за мен, не го забравяй, докато разговаряш с него.

[* Национална разузнавателна служба. – Б.пр.]

Мога ли, учителю, да ви задам един въпрос?
Между убиеца и жертвата

Върху гърдите на директора на Педагогическия институт, прострелян в гръдния кош и в главата от дребния мъж пред очите на Ка и Ипек в сладкарница „Йени хаят“, тайно било прикрепено с лепенки записващо устройство. Вносното устройство марка „Грундиг“ било прикрепено към тялото на директора от вещите агенти в карския отдел на МИТ. Предохранителните мерки се налагали както заради личните заплахи, които напоследък получавал директорът, понеже не допускал забрадени девойки да влизат на лекциите и в сградата на института, така и заради информацията от религиозните среди, с която се сдобили цивилните карски агенти, ала директорът, макар и секуларист, като всеки религиозен човек вярвал в съдбата и сметнал, че къде-къде по-ефикасно ще е заплашващите го да бъдат записани и впоследствие арестувани, отколкото до него да стърчи огромен като мечка телохранител; след като без всякакво колебание влязъл в сладкарница „Йени хаят“ да хапне от любимия си чъорек с орехи и към него се доближил непознат, той моментално задействал прикрепеното към тялото му записващо устройство, както постъпвал винаги в подобни случаи. От вдовицата му, чиито очи и подир години се изпълваха със сълзи, и от дъщеря му, известна манекенка, взех копие от разговора, свален върху лента от неповреденото, въпреки пронизалите тялото на директора два куршума записващо устройство, не смогнало да спаси живота на директора.

„Здравейте, учителю, познахте ли ме?“ („Не, не мога да се сетя.“) „Така и предполагах, учителю. Защото ние изобщо не се познаваме. Снощи и тази сутрин направих няколко опита да се срещна с вас. Вчера полицаите не ме допуснаха в сградата на учебното заведение. Тази сутрин успях да се вмъкна, ала вашата секретарка не ми уреди среща с вас. Тъкмо да влезете в учебната стая, на мен ми се прииска да ви се изпреча на вратата. Тогава ме зърнахте. Спомняте ли си, учителю?“ („Не мога да си спомня.“) „Не си спомняте мен, или това, че ме зърнахте?“ („По какъв въпрос желаехте да се срещнете с мен?“) „Всъщност на мен би ми се искало часове наред, дни наред да разговарям с вас върху най-разнообразни теми. Вие сте доста почитан, начетен и образован човек, професор по агрономия. Ние за жалост нямахме възможност да се изучим. По една тема обаче съм научил доста. И това е темата, по която ми се щеше да поговоря с вас. Извинете, учителю, нали не ви отнемам от времето?“ („Не, разбира се.“) „Извинете ме, но мога ли, с ваше позволение, разбира се, да седна при вас? Защото темата е многопосочна...“ („Заповядайте, моля!“) (Звук от изтегляне на стол и от настаняване.) „Хапвате си орехов чъорек, учителю. Ние в Токат имаме огромни орехови дървета. Впрочем, били ли сте в Токат?“ („За съжаление, не.“) „Жалко, учителю. Дойдете ли, непременно ще отседнете при мен. Целият ми живот – на трийсет и шест съм – премина в Токат. Градът е много красив и Турция е много красива. (Мълчание.) Колко жалко обаче, че не познаваме страната си и не обичаме своя народ. Неуважението към тази страна, към този народ, дори предателството към тях минават за голяма работа. Прощавайте, мога ли, учителю, да ви задам един въпрос – вие не сте атеист, предполагам?“ („Не съм.“) „Така се говори, то аз изобщо не бих допуснал, че учен човек като вас ще тръгне да отрича Аллах – да не дава Господ! Няма нужда да го казвате, но не сте и евреин?“ („Не съм.“) „Мюсюлманин сте?“ („Мюсюлманин съм, слава на Аллах.“) „Смеете се, учителю, ама тогава ми отговорете съвсем сериозно на следния въпрос. Защото аз се домъкнах дотук в снежната зима чак от Токат, за да получа от вас отговора на този въпрос.“ („Откъде пък сте чули за мен в Токат?“) „Учителю, истанбулските вестници не пишат, че не позволявате на нашите привързани към четмото и писмото момичета, дето си покриват главите, да влизат в карския институт. Ала в прекрасния ни Токат си имаме едно мюсюлманско радио, «Байрак» се нарича, та то ни известява всеки път, щом се извърши произвол спрямо вярващите, където и да било в страната.“ („Аз не върша произвол спрямо вярващите, и аз имам страх от Аллах.“) „Учителю, пътувах два дни в снежната виелица; в автобуса, вярвайте, все за вас размишлявах и бях сигурен, че ще ми речете «Имам страх от Аллах!». И все си представях как тогава ви задавам ей този въпрос. Щом имате страх от Аллах, драги ми професоре Нури Йълмаз, и щом вярвате, драги учителю, че Свещеният Коран е низпослан от Аллах, кажете ми какво

мислите за милостивостта на прекрасния трийсет и първи аят*1 от сура _Светлината_?" („Да, в този аят съвсем ясно е отбелязано, че жените трябва да си покриват главите, дори да крият лицата си.“) „Казахте го много красиво и правилно, жив и здрав да сте, учителю! В такъв случай мога ли да ви задам един въпрос? Как съвместявате повелята на Аллах и недопускането на нашите момичета с покрити глави в института?" („Недопускането на момичета с покрити глави в учебните стаи, дори в учебните сгради е разпореждане на нашата секуларистка държава.“) „Извинете учителю, ама мога ли да ви задам един въпрос: повелята на държавата по-висша ли е от повелята на Аллах?" („Хубав въпрос. Но в една секуларистка държава това са различни неща.“) „Съвсем правилно го казахте, дайте, учителю, да ви целуна ръка. Не се бойте, учителю, подайте я, с удоволствие ще ви целуна ръката. Ох. Благословен да е Аллах. Разбрахте вече колко ви уважавам. Сега мога ли, учителю, да ви задам един въпрос?" („Разбира се, заповядайте.“) „Секуларизмът, учителю, означава ли безбожие?" („Не.“) „Тогавя защо, оправдавайки се със секуларизма, не допускат в учебните заведения нашите вярващи момичета, които изпълняват единствено религиозните си потребности?" („Господи, синко, дебатирането по темата няма да доведе доникъде. Истанбулските телевизии по цял ден обсъждат тия въпроси и какво? Нито девойките се разделят със забрадките, нито държавата ги допуска в учебните заведения облечени така.“) „Добре, мога ли, учителю, да ви задам един въпрос? Простете ми, ама да отнемеш правото на образование на забрадените момичета, на нашите приучени към усилен труд работни, възпитани и покорни момичета, това дали е в съгласие с Конституцията, която дава свобода на образованието и религията? Моля ви да ми отговорите, учителю, по съвест.“ („Ами след като момичетата са тъй покорни, да открият главите си. Как се казваш, синко, къде живееш, какво работиш?" „Работя, учителю, в чайна «Шенлер», дето е в съседство с прочутата в Токат баня «Перване». Приготвям чая. Името ми е без значение. И по цял ден слушам радио «Байрак». И като ми влезе в главата някоя извършена срещу вярващите несправедливост, и понеже, учителю, живея в демократична държава и понеже съм свободен човек, който се вслушва в гласа на разума, хващам автобуса и заминавам, без значение къде се е случило това в Турция, изправям се пред човека, дето ми е влязъл в главата, и право в очите го питам за тая несправедливост. Ето защо, учителю, моля да ми отговорите на един въпрос. Повелята на държавата по-висша ли е от повелята на Аллах?" („Тези дебати не водят доникъде, синко. Ти в кой хотел си отседнал?" „Ама ти какво, полицията ли ще уведомяваш? Нямай страх от мен, учителю. Не членувам в никоя религиозна организация. Отвращавам се от тероризма и вярвам в сблъсъка на идеите и в любовта на Аллах. Всъщност по тази причина, щом сблъсъкът на идеите приключи, аз, въпреки че съм доста нервен човек, никого не докосвам с пръст. Настоявам единствено за отговор на следния въпрос. Извинявайте, учителю, ама съвестта ви не се ли измъчва заради страданието, което причинявате на онези момичета пред институтските врати, въпреки че пределно е ясно казаното в сурите _Съюзените племена_ и _Светлината_ на Свещения Коран, низпослан ни от Аллах.“ („Синко, в Свещения Коран пише, че ръката на крадеца трябва да бъде отсечена, но държавата не я отсича. Защо не се противопоставяш на това?" „Много добър въпрос, учителю. Ама ръката на крадеца и честта на нашите жени едно и също нещо ли са? Според статистиката, изготвена от американския мюсюлмански професор Марвин Кинг, чернокож, изнасилванията в, ислямските страни са сведени почти до нула, защото жените са прибулени, а колкото до задявките, такива изобщо отсъстват. Загърнатата в чаршаф жена още със самото си одяние сякаш казва на мъжа: «Моля, не се задявайте.» Мога ли, учителю, да ви задам един въпрос? Когато оставяме забрадената жена без образование и извън обществения живот и когато я принуждаваме да се облича доста фриволно и да не си покрива главата, не подронваме ли достойнството на нашите жени, както се случи в Европа след сексуалната революция? А самите ние не изпадаме ли в положението на сводници, да прощавате?" („Изядох си чьорека, синко, не се сърди, ама тръгвам.“) „Седни си на мястото, учителю, седни, че да не прибягвам до това. Виждаш ли какво е това, учителю?" („Пистолет.“) „Да, учителю, не се сърдете, ама сума ти път съм бил заради вас, не съм някой глупак, взех всички мерки, понеже подозирах, че може дори да не ме изслушате.“ („Как се казваш, синко?" „Вахит Сюзме, Салим Фешмежян, какво значение има, учителю? Аз съм безименен закрилник на безименните герои, изтърпели неправда и отстояващи вярата си в тази секуларистка

материалистична държава. Не членувам в никаква организация. Уважавам човешките права и изобщо не харесвам насилието. Ето защо връщам пистолета си в джоба и от вас искам само да ми отговорите на един въпрос.“ („Така да е.“) „Учителю, веднага щом пристигна разпореждането от Анкара, вие започнахте да се държите така, сякаш изобщо не съществуват тия дълго отглеждани с любов от родителите си умни, работливи момичета, всяко едно – сред първите в училището. Запишеше ли се някое от тях в присъствения списък, вие под предлог, че е преброяно, го заличавахте от списъка. Ако по време на час при учителя седяха седем девойки, една от които преброяна, вие не я зачитахте за присъстваща и поръчвахте само шест чая. Разплакахте всички «неприсъстващи» момичета. Но не се задоволихте единствено с това. Когато от Анкара пристигна ново разпореждане, най-напред ги прогонихте в коридора, без изобщо да ги допускате до уроците, а сетне от коридора – та през вратата. И докато шепата оказали съпротива и не свалили забрадките си героични момичета чакаха разтреперени от студ пред институтската врата, за да се забележи мъката им, вие повикахте полицията.“ („Ние не сме викали полицията.“) „Учителю, недей да лъжеш от страх пред пистолета в джоба ми. Въпросът ми е: позволи ли ти съвестта да заспиш него ден вечерта, след като полицията отведе момичетата и ги арестува?“ („Естествено, че превръщането на въпроса със забрадките в символ, в политическа игра, направи още по-злощастни нашите момичета.“) „Каква игра, учителю? Не е ли жалко, че се самоубива едно изпаднало в криза момиче, раздвоено между образованието и честта. Това игра ли е?“ („Синко, много си гневен, ама не ти ли е хрумвало, че зад превръщането на въпроса с тюрбаните в политически се крият чужди, външни сили, които искат да отслабят и да разделят Турция на две?“) „Прибереш ли тия момичета в института, проблемът момиче с тюрбан изчезва!“ („Единствено по моя воля ли, синко? Такава е волята на Анкара. И жена ми си покрива главата.“) „Я стига си раболепничил, учителю, отговори ми ти на предишния въпрос.“ („На кой въпрос?“) „Измъчва ли те съвестта?“ („И аз съм баща, детето ми, страдам, естествено, за тези момичета.“) „Виж, знам, че мога да се владея, ама съм нервен човек. Кипна ли, пердето ми пада. В затвора претрепах един, задето не слагаше ръка на устата си, докато се прозяваше; всичките в затвора ги направих хора, забравиха вредните си навици и се отдадоха на молитви. Сега спри да увърташ и ми отговори на въпроса. Какво казах преди малко?“ („Какво каза, синко? Свали тоя пистолет.“) „Не те питам дали имаш дъщеря и дали страдаш.“ („Извинете, синко, какво точно попитахте?“) „Я спри да ми се мазниш от страх пред пистолета. Спомни си какво попитах...“ (Мълчание.) („Какво попитахте?“) „Попитах измъчва ли те съвестта, невернико?“ („Естествено, че ме измъчва.“) „Защо тогава упорстваш, продажнико?“ („Аз съм учител и съм на годините на баща ти, синко. Има ли заповед в Свещения Коран, която да ти позволява да обиждаш по-възрастните, при това с пистолет в ръка?“) „Изобщо не споменавай Свещения Коран, ясен ли съм? Не ми се озъртай наляво-надясно, сякаш молиш за помощ, гъкнеш ли, застрелвам те, хич няма да те пожалея. Ясно ли ти е?“ („Ясно ми е.“) „Тогава ми отговори на този въпрос – каква ѝ е ползата на държавата, ако момичетата си свалят забрадките? Посочи ми една-едничка причина, стаена в душата ти и в съвестта ти, примерно, че стига нашите жени да си открият главите и европейците тутакси ще ги признаят за хора, и аз бих проумял твоята позиция, и няма да те убия, и ще те пусна.“ („Аз също имам дъщеря, ходи с непокрита глава. Не влияя нито на нея, нито на жена си, която пък си покрива главата.“) „Дъщеря ти защо реши да си открие главата, актриса ли ще става?“ („Не е споделяла с мен подобно нещо. Учи връзки с обществеността в Анкара. Моята дъщеря ми оказа огромна подкрепа, когато заради проблема с тюрбаните се превърнах в мишена, когато изтърпях немалко страдания и когато към мен се насочиха клеветите, заплахите и яростта както на справедливо разгневените като теб, така и на моите врагове. Обаждат ми се по телефона от Анкара...“) „Ох, татенце, стискай зъби, докато стана актриса – така ли ти вика?“ („Не, синко, не вика така. Каза ми: «Татенце, не намерих кураж да вляза в аудиторията с непокрита глава.»“) „Толкова лошо ли ще стане, ако я покрие против волята си?“ („По този въпрос няма да споря. Искахте да ви посоча една причина.“) „Значи, невернико, за да доставиш удоволствие на собствената си щерка, ти позволяваш пред входа на института полицията да удры с палки вярващите момичета, покриващи главите си според повелята на Аллах, тормозиш ги и ги тласкаш към самоубийство.“ („Мотивацията на дъщеря ми е мотивация и за още

много турски жени.“) „Деветдесет процента от жените в Турция си покриват главите и не приемам мотивацията на някаква си актриса. Гордееш се, че дъщеря ти се разсъблича, безчестен тиранино, ама си го набий в главата – аз може и да не съм професор, ала по тази тема съм чел повече от тебе.“ („Моля ви, господине, не насочвайте оръжието към мен, изнервяте се и ако гръмне, сигурно ще се измъчвате.“) „Че защо да се измъчвам, аз всъщност предприех това пътуване в страховитата зима, за да очистя един неверник. За онзи, който вярва – така е речено – в Свещения Коран, е задължение убийството на угнетителя. Дадох ти последен шанс от жал към тебе: посочи ми един-единствен, скътан дълбоко в твоята съвест аргумент защо забрадените момичета трябва да тръгнат разголени, и тогава няма да те убия, кълна се.“ („Щом свали кърпата от главата си, жената ще се сдобие с по-спокойна и по-уважавана роля в обществото.“) „А може би заради щерка ти, дето ще става актриса. Тъкмо напротив, покривалото*2 предпазва жената от посегателства, от изнасилване, от унижения, подсигурава ѝ по-спокойно място в обществото. Както отбелязват и бившата изпълнителка на кючек Мелакат Шандра, а и ред други жени, загърнали се впоследствие с чаршафа, на улицата покривалото измъква жената от положението да е само жалък обект, привличащ животинската похот на мъжа, или обект, съперничей си с други привлекателни жени, и поради това – прибегващ до мазила и гримове. Както пък отбелязва американският професор Марвин Кинг, чернокож, ако прочутата актриса Елизабет Тейлър през последните двайсет години се бе загръщала с чаршаф, нямаше, срамувайки се от дебелината си, да стигне до психиатрични клиники и щеше да бъде щастлива. Извинете, мога ли, учителю, да ви задам един въпрос – защо се смеете, учителю, толкова ли са комични моите думи? (Мълчание.) Казвай бе, атеист безчестен, защо се смееш?“ („Скъпо дете, повярвай – не се смея, а и да се смея, то е от нерви.“) „Не, не е вярно, смееш се абсолютно съзнателно.“ („Скъпо дете, сърцето ми е изпълнено със съчувствие към страдащите за каузата си млади хора в тази държава, към хората като теб, към момичетата с тюрбани.“) „Излишно раболепничиш. Аз изобщо не страдам. Но тъй като се надсмиваш над момичетата, дето сами слагат край на живота си, ред е сега да се поизмъчиш и ти. Смееш се, следователно не се разкайваш. В такъв случай нека незабавно те известя какво ти е положението. Ислямското правосъдие отдавна е издало смъртната ти присъда. Това решение бе взето с пълно единодушие преди пет дни в Токат, пратиха ме да изпълня смъртната ти присъда. Ако не се беше смял, ако се беше покаял, може би щях да ти простя. Дръж тоя лист, чети решението за изпълнение на смъртната ти присъда... (Мълчание.) Чети високо и не реви като жена, давай безчестнико, че не го ли сториш, на секундата ще те гръмна.“ („Аз, атеистът професор Нури Йълмаз... – Скъпо дете, аз не съм атеист.“) „Давай, чети.“ („Ако чета, детето ми, ще ме застреляш ли?“) „Ще те застрелям, ако не четеш. Давай, чети.“ („... като инструмент на тайния план на секуларистката държава Република Турция, целящ да превърне мюсюлманите в роби на Запада, да ги лиши от достойнството и от религията им, се държах жестоко с обвързаните с правата вяра момичета, само защото не си откриват главите и не нарушават словото на Свещения Коран, в резултат на което едно правоверно момиче не издържа на страданията и се самоуби... – Скъпо дете, с ваше позволение тъкмо на това място искам да възразя; уведовете, моля, събранието, което ви е изпратило. Въпросното момиче, както ни информираха от МИТ, се е обесило по любовни причини, а не защото не е била допускана в института, нито пък защото баща ѝ я бил тероризирал, колко жалко, че момичето се е обесило от безнадеждна любовна мъка.“) „В предсмъртното писмо не пише така.“ („Казвам го, детето ми, разчитайки на вашата прошка; свалете, моля ви, пистолета; още преди да се омъжи, бедната девойка, без да му мисли много, отдала девствеността си на един полицаи, по-възрастен от нея с двайсет и пет години и когато той ѝ признал, че е женен и че няма никакво намерение да се ожени за нея...“) „Млък, мерзавцо. Такива неща върши щерка ти, курвата.“ („Недей така, детето ми, недей. Убиеш ли ме, ще зачерниш и своето бъдеще.“) „Кажи съжалявам!“ („Съжалявам, детето ми, не стреляй.“) „Отвори си устата да пхна дулото... Натисни сега пръста ми, дето е върху спусъка. Че си неверник – неверник си, ама поне да умреш с достойнство...“ (Мълчание.) („Погледни до какво състояние ме докара, детето ми – на тая възраст да плача, да умолявам; измъчваш не мен, а себе си. Жалко за младостта ти, ти се превръщаш в убиец.“) „Тогава сам натисни спусъка! Та да видиш и ти що за мъка е самоубийството.“ („Аз, детето ми, съм мюсюлманин и съм против самоубийството!“) „Отвори си устата.“

(Мълчание.) Не ми реви... Как не ти хрумна по-рано, че един ден ще ти бъде потърсена сметка. Не реви, иначе ще те застрелям." (Отдалеченият глас на възрастния сервитьор) „Господине, желаете ли да ви донеса чая на масата?“ („Не, не желае. Сега си тръгвам.“) „Не гледай към сервитьора, продължавай да четеш решението за смъртната ти присъда.“ („Извини ме, синко.“) „Казвам – чети.“ („Срамувам се от всичко, което сторих, намирам смъртта си за справедлива и за да ми прости великият Аллах...“) „Чети, чети.“ („Скъпо мое дете, остави стареца малко да си поплаче. Остави ме за последно да помисля за жена си и дъщеря си.“) „Мисли за момичетата, към които се отнесе толкова жестоко. Доведе до нервна криза едно от тях, четири изхвърли от трети курс, друго едно се самоуби, всичките, треперейки от студ пред входа на института вдигнаха температура и се поболяха, животът на всичките се провали.“ („Много съжалявам, скъпо дете. Ама и ти помисли – струва ли си да станеш убиец, застрелвайки човек като мене?“) „Добре. (Мълчание.) Помислих, учителю, и виж какво измислих.“ („Какво?“) „Два дни напуста обикалях мизерния Карс, за да те издиря и да изпълня присъдата. Тъкмо бях си рекъл, че нямам късмет, взел си бях и билет за Токат, когато реших да изпия един последен чай тук и...“ („Детето ми, ако мислиш да ме убиеш и да избягаш с последния автобус от Карс, няма да се получи, пътищата, заради снега, са затворени, шест автобуса изобщо няма да потеглят, да не съжаляваш после.“) „Тъкмо си мислех да се връщам обратно и Аллах те изпрати в сладкарница «Йени хаят». А щом като Аллах не ти прощава, аз ли да го сторя? Казвай си последната дума и последната молитва.“ („Седни си на стола, синко, тази държава всичките ще ви излови и ще ви избеси.“) „Казвай си молитвата.“ („Успокой се, детето ми, спри се, седни и размисли още веднъж. Не стреляй, стой... (Звук от пистолетен изстрел, шум от катурване на стол.) Не го прави, детето ми!“) (Звук от нови два изстрела. Мълчание. Стенание. Звук от телевизора. Звук от още един изстрел. Мълчание.)

[*1 Айятите са знамения в Свещения Коран, съдържащи се в сурите. – Б.пр.]

[*2 В конкретния случай, а и по-нататък в книгата, се има предвид кърпата за глава, носена от мюсюлманските жени. – Б.пр.]

6

Любовта, религията и поезията
Печалният разказ на Мухтар

Оставяйки го пред пасажа „Халил паша“, Ипек пое към хотела, а Ка се качи по стълбите на втория етаж, макар че не се отби веднага в Областната централа на Партията на благоденствието; помота се из оживените коридори на пасажа сред безработни, чираци и лентяи. Пред очите му все още бе агонизиращият директор на Педагогическия институт, изпитваше чувство на разкаяние, на вина, идеше му да звънне по телефона на заместник-директора на полицията, с когото разговаряха заранта, на вестник „Джумхуриет“, на някой познат, на когото и да било, ала така и не откри телефон.

По същата причина се вмъкна в помещението, на чиято врата висеше табелка „Дружество на любителите на животните“. Тук телефон имаше, но в момента беше зает. Пък и не беше чак толкова сигурен дали вече желае да се обажда. Мина през откритата врата в другия край на помещението и се озова в салон, наред който имаше малък ринг за бой с петли, а по стените бяха окачени снимките на петли. Там, в салона за бой с петли, Ка с ужас установи, че е влюбен в Ипек и че тази любов ще бележи остатъка от живота му.

Един от заможните любители на боевете с петли твърде ясно си спомняше как в него ден, в него час Ка влязъл в дружеството, как приседнал замислен на една от опасващите ринга скамейки за зяпачите. Изпил чаша чай и се зачел в окачените на стената, изписани с едри букви правила за боя с петли.

Не се пипа, без изричното позволение на собственика, петел, изкаран на ринга. За окончателно победен се счита петелът, който три пъти поред е паднал и не кълве.

На петел, чийто шип се е счупил до 3-тата минута, а някой от ноктите му – до 1-та минута, се прави превръзка.

Ако по време на боя съперникът на паднал върху ринга петел го клъвне по шията, падналият петел се изправя и боят продължава.

При спиране на електрическия ток се изчаква петнайсет минути и ако дотогава токът не дойде, боят се анулира.

Беше два и петнайсет, когато Ка напусна „Дружеството на любителите на животните“ с мисълта как да отвлече Ипек и да я отведе от Карс. Областната централа на Партията на благоденствието се намираше на същия етаж, а през две врати бе адвокатската кантора на Музаффер бей, бивш кмет от Народната партия – лампите в кантората му току-що бяха угаснали. (Тук се намираха заведенията „Достлар чай еви“ и „Йешил терзи“.) На Ка, който знае защо, му се струваше, че сутрешната му среща с адвоката се бе случила твърде отдавна и сега, слисан, че с него са в една и съща сграда, в един и същ коридор, Ка влезе в централата на партията.

За последно бе виждал Мухтар преди дванайсет години. Прегърнаха се, разцелуваха се – забеляза, че Мухтар е пуснал шкембе, че е побелял и оплешивял, ала в крайна сметка така и очакваше да бъде. Както и през студентските си години, Мухтар не се отличаваше с нищо особено и цигарата все тъй продължаваше да виси в крайчеца на устата му.

– Убиха директора на Педагогическия институт – каза Ка.

– Не е починал, току-що съобщиха по радиото. А ти откъде знаеш?

– И той като нас беше в сладкарница „Йени хаят“, откъдето ти се обади Ипек – отвърна Ка и разказа случилото се като очевидец.

– Обадохте ли се в полицията? – попита Мухтар. – И после какво?

Ка обясни, че Ипек си е тръгнала за вкъщи, а самият той направо дошъл тук.

– До изборите остават пет дни, съвсем очевидно е вече, че ги печелим и държавата плете какви ли не интриги срещу нас – каза Мухтар. – Партийната ни политика е да закриляме нашите сестри с тюрбани из цялата страна. А ето, когато са простреляли тоя подлец, прокудил момичетата от института, свидетелят, без да уведоми полицията, тича право в партийната ни централа. Деликатна ситуация. Моля те, обади се оттук в полицията и им разкажи всичко. – С гостоприемството на възгордял се собственик Мухтар подаде телефонната слушалка на Ка, Ка я пое, а той надзърна в някакъв бележник и набра номера.

– Познавам заместник-директора по сигурността – каза Ка.

– Откъде го познаваш? – попита Мухтар с недоверие, което подразни Ка.

– Заранта вестникарят Сердар бей ме отведе най-напред при него – докато изричаше тия думи, телефонистката от централата го свърза със заместник-директора. Описа фактите, на които бе станал свидетел в сладкарница „Йени хаят“ така, сякаш ги преживяваше наново. Мухтар с доста несръчни движения стори две забързани, предпазливи крачки и сведе ухото си до слушалката, та да чуват едновременно. Ка леко отдръпна слушалката от ухото си и я приближи до неговото. Сега всеки усещаше дъха на другия. Ка не разбираше защо Мухтар държи да чуе разговора му със заместник-директора по сигурността, но предусещаше, че така ще е по-добре. На два пъти описа дребната фигура на нападателя, чието лице така и не успя да зърне.

– Заповядайте при нас да дадете показания – изрече комисарят с добронамерен тон.

– В момента съм в Партията на благоденствието. След малко ще се явя – отвърна Ка.

Настъпи тишина.

– Незабавно! – разпореди се комисарят.

Ка и Мухтар чуха как, отдалечавайки слушалката, комисарят си шепне с някого.

– Извинете ме, но попитах за дежурна кола – продължи след миг комисарят. – Снегът няма намерение да спира. Ще пратим кола да ви вземе.

– Чудесно постъпи, като му каза, че си тук – рече Мухтар, затваряйки телефона. – И без друго го знаят. Слухтят навсякъде. Не бих искал да ме разбираш погрешно – не говоря като виновен.

Ка изпита ярост, каквато нерядко изпитваше спрямо всички пристрастени към политиката, които го възприемаха като буржоата от Нишанташъ. В лицеза онези мъже

непрекъснато се обвиняваха един друг, че са педерастични. По-късно тая им инициативност бе изместена от играта да се обвиняват взаимно, че са агенти на полицията, като обвиненията, естествено, с къде-къде по-голяма стръв бяха насочвани към политическите опоненти. Ка странеше от политиката, боеше се да не изпадне в положението на доносник, комуто се налага да посочва от полицейската кола коя къща да бъде щурмувана. А виж ти, същата тая работа, която до преди десетина години би презрял, Мухтар бе свършил като кандидат от религиозната ислямистка партия; Ка наново трябваше да бъде страната, длъжна да поднесе оправданието и мотива.

Телефонът иззвъня, Мухтар авторитетно вдигна слушалката и захвана сериозно да се пазари с представител на телевизия „Серхат Карс“ относно цената на рекламата на магазина му за домашни потреби, която щеше да мине тази вечер в предаването на живо.

Затвори телефона и двамата, като две сърдити, незнаещи какво да си кажат хлапета, потънаха в мълчание – в представите на Ка нахлуха, ама до най-дребни подробности, всичките непроведени помежду им през последните дванайсет години диалози.

Най-напред те – въображаемо, естествено – споделиха един с друг: „Трудно нещо се оказа животът – и двамата, кажи-речи, живяхме като изгнаници, и двамата не успяхме да постигнем кой знае какви успехи, победи и щастие! Не било достатъчно да си поет... Ето как върху нас своя сянка хвърли политиката.“ Веднъж формулирали това, разбира се, въображаемо, и двамата, без да го изричат, си казаха: „Когато щастието от поезията е непълно, сянката на политиката те обгръща неизбежно.“ В този миг Ка презря още повече Мухтар.

Ка осъзна, че както в момента Мухтар е задоволен от предстоящата си изборна победа, така и самият той, вероятно в по-малка степен, също е задоволен от доста умерената прослава – ала все пак прослава – на която се радваше в Турция. Само дете и двамата не бяха в състояние нито да опишат задоволеността си, нито да проникнат в същината на проблема – своята неудовлетвореност от живота. Най-лошото вече се бе случило – бяха приели пораженията си и бяха свикнали с безжалостната несправедливост на света. За да се измъкнат от състоянието си и двамата се нуждаеха от Ипек, а това нямаше как да не тревожи Ка.

– Щял си да прочетеш тази вечер в киносалона своето най-ново стихотворение – каза Мухтар с едва-едва забележима усмивка.

Ка изглежда враждебно красивите светлокафяви очи – очи, които не се усмихваха никога – на мъжа, бил до неотдавна съпруг на Ипек.

– В Истанбул не се ли видя с Фахир? – запита Мухтар с доста по-доловима усмивка.

Този път и Ка успя да влезе в синхрон с усмивката му. Усмивки, изразяващи и снизхождение, и предпазливост. Фахир им бе връстник; от двайсет години бе ревностен защитник на европейската модернистична поезия. Бе учил в „Сен Жозеф“, пари вземаше от заможната си баба, леко лудичка, която твърдеше, че била със султанско потекло, и веднъж в годината отпрашваше за Париж, тъпчеше куфара си със закупени от букинистите в „Сен-Жермен“ стихосбирки, докарваше ги в Турция, публикуваше преводите им, публикуваше собствените си стихове и творбите на други турски модернисти в издирени от самия него списания и в поетичните поредици на издателства пред фалит. Всички го уважаваха за това, ала собствената му поезия, повлияна от авторите, които превеждаше на своя изкуствен турски език, бе лишена от вдъхновение, бе немощна и непонятна.

Ка отвърна, че не е срещнал Фахир в Истанбул.

– Някога силно желаех Фахир да хареса стихотворенията ми – рече Мухтар. – Той обаче презираше такива като мен и твърдеше, че се занимаваме с фолклор, с „регионални красивости“, а не с чиста поезия. Минаха години, военните направиха преврат, прибраха за известно време всичко живо по затворите и аз, като всички, объркано се залутах. Хората, които ми служеха за идеал, се бяха променили, онези, които държах да ме харесват, се бяха нейде изпозатрили, нито едно мое желание, както в живота, така и в поезията, не се беше осъществило. За да се отърва от зловещия, притеснен и безпаричен живот в Истанбул, аз се завърнах в Карс. Захванах се с бащиния магазин, от който преди се срамувах. Само че и това не ме направи щастлив. Презирах местните и като ги зърнех, лицето ми се изкривяваше като

лицето на Фахир, когато четеше моите стихове. И градът, и хората в Карс сякаш не бяха действителни. Тук всеки копнееше или да умре, или да избяга. Нямаше вече място, където да се приюти. Сякаш бях заточен във от историята, сякаш бях прокуден във от цивилизацията. Цивилизацията – така отдалечена, че нямаше възможност дори да ѝ подражавам. Аллах не ме дари и с дете. Мечтаех си как то ще осъществи онова, което не съм успял да осъществя аз, как някой ден ще се превърне в непотисната, европейска, модерна личност със своя неповторима индивидуалност.

Леко усмихнат, озарен сякаш от излъчваната от душата му светлина, Мухтар успяваше и да се самоиронизира – това се поправи на Ка.

– Вечер пиех и за да не се карам с любимата си Ипек, се прибирах късно. Случи се през една от нощите, когато в Карс измръзва всичко, дори птиците в небето. Напуснах кръчмата „Йешилюрт“ последен, бе доста късно и се тътрех към къщи – с Ипек тогава живеехме на булевард „Орду“. Пътят до там е не повече от десетина минути, ала за Карс разстоянието е голямо. Вероятно съм сръбнал повечко, но след няколко крачки осъзнах, че съм се изгубил. Улиците – пусти, Карс, какъвто е винаги в мразовитите нощи, наподобяваше изоставен град. Вратите, на които похлопах, бяха или на опразнени от осемдесет години арменски къщи, или на домове, чиито обитатели, загърнали се през глава с по няколко югана, не напускаха леговищата си като животни, укрили се за зимен сън.

Най-неочаквано за самия мен, тъкмо тази запустялост, тази обезлюденост на града дори ми допадна. От ракията ли, от студа ли, цялото ми тяло бе обгърнато от приятна сънливост. И аз реших да напусна безмълвно този живот, и подир две-три крачки се проснах под едно дърво върху заледеления тротоар и зачаках съня и смъртта си. В такъв студ, както бях и опиянен, беше въпрос на минути да замръзна и да умра. Докато мекият сън се разливаше из моите жили, пред очите ми изникна детето, което си нямах. Толкова се зарадвах: беше момче, поотраснало вече, с вратовръзка; не приличаше обаче на нашенските чиновници с вратовръзки, а на европейските. Понечи да ми каже нещо, ала се възпря и целуна ръката на някакъв старец. От стареца струеше светлина, която се разнасяше навсякъде. Пробуди ме лъч, който докосна окото ми, както си лежах на земята. Надигнах се, преизпълнен с разкаяние и надежда. Гледам – малко по-нататък се разтворила някаква светла врата и хората влизат през нея. Последвах ги, вслушан във вътрешния си глас. Те ме увлякоха със себе си и ме въведоха в топла и светла къща. Присъстващите там бяха щастливи, това не бяха изгубилите надежда, погнусените от живота местни люде, при все че до един бяха от Карс, отгоре на туй познати. Някак бях подразбрал, че къщата е тайното теке*1 на святия кюрдски шейх*2 Саадеттин ефенди, за което знаех по слухове. Бях чувал, че сред ежедневно нарастващия брой на мюридите*3 има държавни чиновници и богаташи и че по тяхна покана шейхът слизал от планинските села в Карс, за да привлече за религиозните ритуали в текето градската беднота, безработните и нещастниците, но бях пропуснал покрай ушите си факта, че полицията не позволява каквито и да било прояви на враждебност към републиката. Сега със сълзи на очи и аз изкачвах стълбите, за да зърна шейха. Беше се случило това, от което години наред през атеистичния си период се страхувах и приемах за слабост, за ретроградност: бях се обърнал към исляма. Всъщност плашели са ме ретроградните шейхове, изобразявани по карикатурите със закръглени бради и дълги джубета, а ето, че сега по собствена воля се изкачвах по стълбите и направо ридаех. Шейхът се оказа добър човек. Попита ме защо плача. Не можех, естествено, да му отвърна, че плача, задето съм се озовал сред ретроградните шейхове и мюриди. Пък и изпитвах ужасен срам от ракиения дъх, който лъхаше от устата ми. Отвърнах, че съм си изгубил ключа. Хрумна ми да обясня, че на мястото, дето се бях проснал, за да умра, съм изгубил ключа си. Лицемерните мюриди около него начаса се опитаха да открият някакъв метафоричен смисъл в ключа, ала той ги отпрати на улицата да го търсят. Щом останахме насаме, мило ми се усмихна. Успокоих се, осъзнах, че добронамереният старец от съня ми не е друг, а той.

[*1 Текета – молитвени домове с жилища на дервишите; мюсюлмански манастири. – Б.пр.]

[*2 Шейх – титла на религиозен авторитет, патриарх на племе, род, семейство, глава на суфиско братство, наставник, учител, човек, известен със своята благочестивост. – Б.пр.]

[*3 Мюрид – ученик, доброволен последовател. Така наричат човек в периода на неговата подготовка за влизане в суфиско братство, когато той се намира на най-ниската степен на посвещаването и духовното самоусъвършенстване. – (Бел.прев.)]

Някак си ми дойде отвътре и целунах ръката на този голям човек, който ми приличаше на светец. Той пък стори нещо, което ме смая – и той ми целуна ръката. Обзе ме спокойствие, каквото не бях изпитвал от години. И тогава проумях, че с него бих могъл да разговарям за всичко, че бих могъл да му разкрия целия си живот. Той щеше да ми посочи пътя на великия Аллах, за чието съществуване всъщност знаех и през своя атеистичен период. Това ме ощастливи. Издирили бяха ключа ми. Същата нощ се прибрах у дома и заспах. На заранта ме загложди срамът от преживяното. Помнех го смътно, а и не желаех да си го спомням. Заклех се пред себе си, че никога повече няма да стъпя в текето. Боях се, притеснявах се да не срещна някъде някого от зърналите ме вчера там мюриди. Но една вечер на връщане от кръчмата нозете ми сами ме отведоха в текето. Същото се случи и през следващите вечери, въпреки кризите на разкаяние, които изживявах през деня. Шейхът ме канеше да седна възможно най-близо до него, изслушваше болките ми и настаняваше в сърцето ми любовта към Аллах. Плачех непрестанно и това ме изпълваше със спокойствие. През деня, за да прикривам религиозните си обреди, както се прикрива тайна, си купувах „Джумхуриет“, най-секуларисткият от вестниците, и току захващах да се оплаквам, че ислямистите, врагове на републиката, са плъзнали навсякъде, и подпитвах наляво и надясно защо не се провеждат събрания на Дружеството на ататюркската идея.

Двойственият ми живот продължи до вечерта, в която Ипек ме запита дали има друга жена в живота ми. Разридах се и си признах всичко. Разрида се и тя, каза: „Станал си вярващ, и мен ли ще принудиш?“ Заклех се, че нямам подобни намерения. Тъй като живеях с усещането, че случилото се с нас напомняше на обедняване, й казах за нейно успокоение, че в магазина нещата вървят добре и че електрическите печки „Арчелик“ също се харчат доста добре, въпреки зачестилото спиране на тока. Всъщност бях щастлив, че ще мога да си правя намаза у дома. Самоучител по намаз си купих от книжаря. Започвах нов живот.

Тъкмо се бях поокопитил, когато една вечер внезапно ме обзе вдъхновение и сътворих дълго стихотворение – описях в него своята криза, срама си, въздигащата се в душата ми любов към Аллах, спокойствието си, първото си изкачване по благословените стълби към моя шейх, действителния и метафоричния смисъл на ключа. Беше перфектно. Кълна се, не падаше по-долу от най-новите и най-модерните произведения на поетите, превеждани от Фахир. Пратих му го веднага, придружено с едно писъмце. Чаках шест месеца. Не го публикувах в излизащото тогава списание „Мастилото на Ахил“. Докато чаках, написах още три стихотворения. През интервали от по два месеца пратих и трите. Търпеливо изчаках цяла година, не публикувах нито едно.

Не това, че още няхах дете, не съпротивата на Ипек срещу потребността от исляма, не и презрението на моите стари приятели секуларисти и левичари, задето съм станал религиозен, бяха причина за моето нещастие през този период от живота ми. Пък и те, старите приятели, бяха изгубили вече интерес към мен, понеже такива, обърнали се с трепет към исляма, имаше немалко. Бях потресен най-вече от факта, че в Истанбул не публикуваха творбите ми. Щом наближеше началото на месеца, когато излизаше новия брой, часовете започваха да се точат мъчително бавно; е, тоя месец, няма как, успокоявах се аз, все ще публикуват някое от стихотворенията ми. В тези си произведения бях успял да сблъскам реалиите, пресъздадени от мен, с реалиите в европейската поезия. В Турция, казвах си, туй го може единствен Фахир. И сполетялата ме несправедливост, и гневът ми нарастваха тъй, че взеха да тровят щастието, с което ме даряваше ислямът. Мислех за Фахир, дори докато се молех в джамията, в която бях започнал да ходя; бях отново нещастен. Една вечер реших да споделя притеснението си с моя шейх, ала той и понятие си нямаше от модерна поезия, от Рене Шар, от начупен стих, от Маларме, от Жубер, от тишината на празния ред.

Това разколеба вярата ми в моя шейх. Всъщност от доста време насам той не правеше друго, освен да повтаря едно-две изречения от типа на „Пази сърцето си чисто“, или „С любовта на Аллах ще се измъкнеш от тази потиснатост“. Не искам да съм несправедлив, той не е елементарен човек, само че познанията му са тъкмо като на елементарен човек. Полумъдрият, полупрагматичен дявол, съхранил се в душата ми

от времената на атеистичния ми период обаче захвана наново да ме подстрекава. Хората като мен откриват спокойствието, когато се борят за каузата на някоя партия рамо до рамо със себеподобните си. Така осъзнах, че включването ми в някоя партия би ми подсигурило по-задълбочен и по-смислен духовен живот. Партийният опит от моите марксистки години върши добра работа в моята партия, чийто приоритет са религията и духовното.

– Например? – рече Ка.

Токът спря. Настъпи тишина, която се проточи.

– Токът спря – с особена загадъчност в гласа си изрече Мухтар.

Ка не му отговори, продължаваше да седи безмълвно в мрака.

7

Политически ислямист е име, с което ни наричат европейците и секуларистите
В партийната централа, в полицията и пак из улиците

Беше неимоверно потискащо да седиш в мрака, без да продумваш, ала Ка предпочете неудобството пред неестествеността на разговора между двама стари приятели. Едничкото, което го свързваше с Мухтар сега, бе Ипек и на Ка хем му се искаше да се отвори дума за нея, хем се боеше да не се издаде, че е влюбен. Другото, което го притесняваше, бе Мухтар да не продължи с откровенията за своите преживелици – би му се сторил още по-глупав, отколкото в момента и тогава възхитата, която държеше да изпитва към Ипек, щеше да се накърни от това, че дълги години е била омъжена за подобен човек.

Ето защо Ка се успокои едва когато Мухтар се отклони от смущаващата тема и захвана приказка за старите си приятели левичари и за политическите изгнаници, потърсили подслон в Германия. С усмивка отговори на Мухтар, запитал го дали е чувал нещо за къркокия Туфан от Малатя, дете навремето публикуваше в периодичния печат статии за Третия свят: „Той полудя.“ За последно го беше мярнал на Централната гара в Щутгарт – стискаше в ръка въздълга пръчка с прикрепен на върха й влажен парцал, подсвиркваше си нещо и почитваше пода на прибежки. Сетне Мухтар го разпита за вечно укорявания за невъздържаните си приказки Махмуд. Ка го уведоми, че Махмуд се е присъединил към фундаменталистката общност на Хайруллах ефенди и със същата страст, с каквата някога спореше за лявото, сега в Германия се палеше в дебатите коя общност коя джамия да управлява. Поразведен, Ка си припомни приветливия Сюлейман, преживявал известно време в градчето Траунщайн благодарение на помощите от благотворителната дейност на баварското църковно настоятелство, което с отворени обятия приемаше политическите изгнаници от Третия свят, ала дотолкова се изтормозил там, че решил да се върне в Турция с ясното съзнание, че го чака затвор. Припомниха си убийствата при загадъчни обстоятелства Хикмет, работил като шофьор в Берлин, припомниха си и Фадъл, оженил се за възрастната немкиня, вдовица на офицера Нази, с която сега поддържаха някакъв пансион, и Тарък теоретика, забогатял покрай турската мафия в Хамбург, и Садък, с когото някога Мухтар и Ипек сгъваха току-що отпечатаните коли на списанията и който сега бил станал водач на група за прехвърляне на нелегални работници в Германия през Алпите. За обидчивия Мухарем пък разправяха, че водел щастлив семеен живот сред подземния свят на една прозрачна метростанция, изоставена заради Стената и Студената война. Докато влакът с голяма скорост се движел между спирките „Кройцберг“ и „Александерплац“, намиращите се във вагона турски социалисти пенсионери почтително се изправяли на крака, досущ като старите истанбулски бандити, които при всяко преминаване покрай Арнавуткьой приветствали, вгледани в завихрилите се води, отпрашилия с колата си легендарен гангстер. Ако по време на приветстването политическите изгнаници във вагона не се познавали, те поглеждали с крайчеца на око си своите спътници, поздравяващи легендарния герой на една изгубена кауза. В такъв вагон Ка бе срещнал в Берлин Рухи, големият критикар, дете твърдеше, че другарите му левичари не се интересуват от психологията – сега същият Рухи, така поне бяха уведомили Ка, работел по проект, проучващ ефективността от рекламата на новия вид пица с пастърма, предлагана на най-ниско платената част от имигрантите. От всички политически изгнаници, с които Ка се бе срещал в Германия, най-голям щастливец бе Ферхат – присъединил се към ПКК,

той с патриотичен екстаз громеше бюрата на турските авиолинии, замеряше с „коктейли Молотов“ турските консулства, след което се явяваше по Си Ен Ен. Той успя да научи кюрдски, мечтаейки си един ден да пропише поезия. С особена, странна настойчивост Мухтар го разпита и за хора, част от които Ка бе забравил отдавна, а за други – членове на дребни групировки, служители на тайните служби, аферисти – знаеше само, че са се изпарили, че са изчезнали, като най-вероятно са били тайно убити и захвърлени в някой канал.

Старият му приятел драсна клечка кибрит, в светлината на нейното пламъче Ка видя разположението на призрачните вещи в партийната централа, архаичната подставка за книги и газовата печка, надигна се и се приближи до прозореца – очарован се вгледа в сипещия се сняг.

Валеше бавно на едри снежинки, изпълващи очите с възторг. В бавността, в изобилието, в белотата, подсилена от смътната синкава светлина, идеща кой знае отде, се усещаше внушаваща спокойствие и сигурност сила, изящество, което не можеше да не възхити Ка. Спомни си снежните вечери от детството. Някога при виелици в Истанбул също спираше токът, из къщата се разнасяше ускоряващ детското сърчице на Ка сподавен шепот и онова пожелание „Господ да ни опази!“ – беше щастлив, че има семейство. С тъга проследяваше как мъчително напредват в снега конете, теглещи някаква талига: в тъмнината се забелязваше единствено как животните напрегат шии и въртят глави.

– Мухтар, ходиш ли още при своя шейх?

– При святия Саадеттин ефенди ли? Понякога. Защо питаш?

– Какво ти дава това?

– Малко приятелство, малко състрадание, макар и за кратко. Начетен е.

В гласа на Мухтар обаче Ка различи не толкова радост, колкото разочарование. Заговори на инат:

– В Германия вода доста самотен живот. Нощем, вгледан в покривите на Франкфурт, усещам, че целият този свят и моят живот не са лишени от смисъл. Дори дочувам гласове.

– Какви гласове?

– Сигурно е от страха пред старостта и смъртта – каза засрамено Ка. – Да бях писател, щях да напиша за себе си: „Снегът припомня на Ка за Аллах!“ Но не знам дали и това е вярно. Тишината на снега ме приближава към Аллах.

– След моя атеистичен период доста добре ми се отразиха фундаменталистите, десните, консервативните мюсюлмани в тази страна... – изрече припряно Мухтар, обзет от измамна надежда. – Потърси ги. Няма начин и на тебе да не ти се отразят добре.

– Мислиш ли?

– Първо, всички тия вярващи хора са смирени, благоразумни. Не презират народа като европеизирания турци. Оpozнат ли те, ще те обикнат, няма да бъдат груби с теб.

Ка осъзнаваше, че в Турция вярата в Аллах не предполага среща насаме на индивида с най-висшата идея, с най-великия създател, тук трябваше най-напред да станеш част от дадена общност, от определени среди, и остана разочарован от Мухтар, защото докато говореше за ползата от общността, не пророни и дума за вярата в Аллах, за вярата на отделния индивид. Усети, че го презира за това. Но докато се взираше навън, опрял чело на стъклото, подсъзнателно зададе съвсем друг въпрос:

– Струва ми се, Мухтар, че ако повярвам в Аллах, ти ще останеш разочарован и дори ще ме презреш. Не е ли така?

– Че защо?

– Защото европеизираният, усамотеният, отстраненият от общността вярващ в Аллах те плаши. Защото за теб невярващият, но обвързан с общността човек е по-убедителен от вярващия индивид. Според тебе самотният човек е по-низш, по-некачествен и от невярващия.

– Аз съм твърде самотен – рече Мухтар.

Успя да произнесе думите с такава искреност и убеденост, че Ка изпита към него озлобление и жал. Усети как в мрака на стаята и у него, и у Мухтар се поражда особена, опияняваща доверителност.

– Ама ти пък знаеш ли всъщност защо те плашат подобните на мен, дето пет пъти дневно правят намаз? Защото ти би прегърнал религията и общността, стига други

безбожни секуляристи, да речем като мене, се заемат с държавата и търговията. В тази страна, ако човек не повярва в работохолизма на безбожника, който би ръководил справедливо извънрелигиозните дела, търговията и политиката със Запада, не би могъл да отправя спокойно молитвите си към Аллах. Само че не ти си човекът на тази надрелигиозна държава и търговия. Когато пожелаеш, ще те заведе при святия шейх ефенди.

– Полицаите ни май пристигнаха – рече Ка.

През малкото незаскрежени пролуки по стъклото, двамата мълком проследиха как под снега от паркиралата пред входа на пасажа полицейска кола бавно се измъкнаха двама цивилни.

– Ще те помоля нещо – каза Мухтар. – След малко тези мъже ще се качат горе и ще ни отведат. Теб няма да те арестуват, ще снемат показанията ти и ще те пуснат. Ще се прибереш в хотела, собственикът Тургут бей ще те покани на вечеря и ти ще приемеш. Естествено, ще присъстват и любознателните му дъщери. Искам да кажеш нещо на Ипек. Слушаш ли ме? Кажи на Ипек, че бих желал отново да се оженя за нея! Сбърках, като я принуждавах да си покрива главата и да се облича според ислямските канони. Предай й, че вече няма да се държа като тесногръд, ревнив, провинциален съпруг, че съжалявам и се срамувам от насилието, което упражнявах върху нея, докато бяхме женени!

– Ти досега не си ли й го казвал?

– Казвал съм й го, ама каква полза. Най-вероятно не ми вярва, тъй като станах областен председател на Партията на благоденствието. Ти си друг тип човек, идваш от Истанбул, че дори от Германия. На теб ще повярва.

– Ако жена ти ходи с непокрита глава, няма ли да срещнеш затруднения? Нали си областен председател на Партията на благоденствието?

– С помощта на Аллах подир четири дни ще спечеля изборите и ще стана общински кмет – каза Мухтар. – По-важното е да съобщиш на Ипек за моето разкаяние. Сигурно все още ще бъда в ареста. Ще го направиш ли за мен, братко?

– Ще го направя – след кратко колебание отвърна Ка.

Мухтар прегърна Ка и го целуна по двете страни. Ка изпита към него нещо смесено между болка и отвращение и се презря, задето не беше толкова простодушен и откровен като Мухтар.

– Много те моля в Истанбул лично да предадеш на Фахир моето стихотворение – рече Мухтар. – Стихотворението, за което споменах преди малко, казва се „Стълбата“.

Докато в мрака Ка напъхваше листа в джоба си, в стаята нахълтаха трима цивилни; двама от тях стискаха в ръцете си фенерчета. Бяха подготвени и любопитни, ала беше пределно ясно, че са уведомени много добре какво правят тук Мухтар и Ка. Разбра, че са от МИТ. Провериха наново удостоверението му за самоличност и го попитаха по каква работа е в Карс. Ка им отвърна, че идва от Истанбул, за да отрази в „Джумхуриет“ изборите и за да напише материал за самоубилите се жени.

– Самоубиват се, защото такива като вас пишат за тях по истанбулските вестници – рече един от цивилните служители.

– Не, не е заради това – вироглаво отвърна Ка.

– А заради какво?

– Самоубиват се, защото са нещастни.

– И ние сме нещастни, ама не се самоубиваме.

Докато траеше този разговор, те, светейки си с фенерчетата, изпоотвориха шкафове на Областната партийна централа, измъкнаха чекмеджетата и ги изсипаха върху работната маса – търсеха нещо из папките. Обърнаха наопаки работната маса на Мухтар и я огледаха отдолу – вероятно за оръжие, изтеглиха един от шкафите и надзърнаха зад него. Държаха се доста по-добре с Ка, отколкото с Мухтар.

– Защо като видяхте, че стрелят по директора, дойдохте тук, а не в полицията?

– Имах среща.

– По какъв въпрос?

– Ние сме стари приятели още от университета – каза с извинителен тон Мухтар.

– Жена ми е собственик на хотел „Карпалас“, където е отседнал. Малко преди атентата ми се обадиха тук, в партийната централа, и поискаха среща. Може би агентите са засекли разговора, нали подслушват партийните ни телефони.

– Вие откъде знаете, че подслушваме телефоните ви?

– Извинявам се – отвърна абсолютно спокойно Мухтар. – Не знам, само предполагам. Може би бъркам?

Ка усети, че Мухтар е потиснат и невъзмутим като човек, привикнал да се снижава, когато полицията се държи брутално, да не приема като въпрос на лично достойнство униженията и грубостите от нейна страна, да посреща коравосърдечията на държавата и полицията като нещо естествено, както са например прекъсването на електрическия ток и калните пътища, и изпита уважение към него, тъй като самият той не притежаваше тази полезна способност и гъвкавост.

Дълго претърсваха Областната партийна централа, преобърнаха наопаки шкафове и папки, навързаха с канап част от папките и ги напъхаха в торби, направиха протокол за обиска и после ги качиха на задната седалка на патрулната кола – докато седяха мълком един до друг като виновни деца, Ка откри същата онази потиснатост и в едрите, бели ръце на Мухтар, кротко полегнали връз коленете му като дебели, стари песове. Полицейската кола бавно напредваше по заснежените карски улици, а те мрачно наблюдаваха бледооранжевата светлина, процеждаща се през прозорците с полуоткрехнати пердета на старите арменски къщи, взираха се в едва кретащите по заледените тротоари с найлоновите си торбички старци, в безлюдните, вехти, самотни като призрци къщи. Таблото за обяви пред Народния театър беше облепено с афишите за вечерното представление. Работници все още прокарваха кабела за телевизионното предаване на живо. Една изнервяща заради затворените пътища атмосфера на очакване цареше в автобусното депо.

Полицейската кола напредваше бавно под приказния сняг – на Ка снежинките му се струваха едри, като снежинките в пълните с течност прозрачни играчки, наричани от дечурлигата „снежната фъртуна“. Понеже шофьорът караше внимателно и доста бавно, по време на твърде краткото, седем-осем минутно пътуване, очите им се срещнаха само веднъж и по тъжния, окуражителен поглед на седналия до него Мухтар засрамено проумя, че в Дирекцията по сигурността бит ще бъде Мухтар, а него нямаше и да докоснат – олекна му на душата.

По погледа му, който нямаше да забрави с години, Ка осъзна и друго – приятелят му приема боя, който щеше да изтърпи подир малко, като напълно нормален и справедлив. Въпреки твърдата си убеденост, че след четири дни ще спечели изборите за общински кмет, с този поглед сякаш предварително му искаше прошка за сегашната безропотност и примиреност, този поглед онагледяваше пред Ка спотаеното у Мухтар: „Зная, заслужил съм си боя, който ще изтърпя подир малко, ще се помъча да го преживея, без да наранявам гордостта, породена от упорството ми да живея в този край на света, породена от обладалата ме именно тук страст към властта. Така е, смятам, че стоя много по-ниско от тебе. Но умолявам те, когато впериш очите си в моите, не ме зашлевявай със собствения ми срам.“

Полицейският микробус спря в заснежения вътрешен двор на полицията – не отделиха Ка от Мухтар, ала спрямо двамата се държаха различно. Към Ка се отнасяха като към пристигнал от Истанбул прочут журналист и влиятелна особа, която би могла с някой материал срещу тях да им причини неприятности, отнасяха се като към свидетел, проявил готовност да им сътрудничи. В отношението им към Мухтар имаше нещо пренебрежително от рода на „Пак ли, бе!“, а когато се обръщаха към Ка, поведението им сякаш говореше: „Каква ли пък работа можеш да имаш с подобен тип?“ Ка наивно си беше въобразил, че пренебрежението им към Мухтар показва до каква степен го смятат за малоумник (На теб ли точно ще поверят държавата!) и лапнишаран (Ти първо стани господар на собствения си живот!). Доста по-късно Ка с горчивина щеше да проумее, че причината за това отношение беше съвсем друга.

По някое време отведоха Ка в съседната стая, показаха му към стотина черно-бели снимки от полицейския архив, за да разпознае дребния атентатор, прострелял директора на Педагогическия институт. Това бяха снимки на политически ислямисти от Карс и околността – снимаха ги, дори и ако само веднъж са били проследени от силите на сигурността. Имаше снимки на младежи, на кюрди, на селяци, на безработни, но и на улични търговци, на имам-хатиби*, дори на студенти, на преподаватели и на турци сунити. Сред снимките на младежите, вперили гневни и тъжни погледи в полицейския обектив, разпозна лицата на двама, които среща през единствения си ден, прекаран в Карс, но не видя смятания от него за по-възрастен и по-дребен атентатор.

[* Имам-хатиб – имам, който произнася хутба (проповед) в петък и по празници.

– Б.пр.]

Когато се върна в предишната стая, забеляза Мухтар да седи все тъй прегърбен на същата табуретка – с разкъраван нос, с кръвоизлив в окото. Смутен, с няколко неловки движения Мухтар се опита да поприкрие лицето си с кърпа. За миг, в тишината, Ка си представи как Мухтар изживява чувството си на вина заради мизерията и идиотизма на страната си и как се пречиства, благодарение на побоя, който е изтърпял, благодарение на духовната си потиснатост. Два дни по-късно, тъкмо преди да узнае най-злощастната вест в живота си – тогава той бе изпаднал в положението на Мухтар, – Ка си припомни за тези разсъждения, които вече щяха да му изглеждат глупави.

Минута след беглото им споглеждане с Мухтар, отново отведоха Ка в съседната стая за показания. Докато обясняваше как бе прострелян директорът на Педагогическия институт на млад полицай, който записваше показанията му на пишеща машина „Ремингтън“, каквато в детството му, вечер, ползваше и неговият баща адвокат като си носеше работа за вкъщи, Ка си каза, че преди малко му показаха как изглежда Мухтар, за да го сплашат.

Не след дълго го освободиха, ала той все още виждаше пред очите си окървавеното лице на Мухтар, останал в полицията. Преди време полицията в провинциалните градчета не си позволяваше с такава лекота брутално отношение към консерваторите. Все пак Мухтар не членуваше в някоя десноцентристка партия като Отечествената, опитваше се да бъде просто радикален ислямист. Отново осъзна, че за положението на Мухтар вина има и нещо, свързано с индивидуалността му. Дълго вървя под снега, после приседна на един дувар в долната част на булевард „Орду“ и докато наблюдаваше децата, спускащи се с шейни по заснежения склон, осветен от уличните лампи, изпуши цигара. Бе уморен от мизерията и жестокостта, на които бе станал свидетел през деня, ала в душата му трептеше надеждата, че любовта на Ипек би го дарила със съвсем нов живот.

Сетне, докато вървеше под снега, се озова на тротоара срещу сладкарница „Йени хаят“. Пред строшените й прозорци премигваше синята лампа на полицейския автомобил, някаква приятна светлина озаряваше и струпалата се тълпа, зяпаща полицаите в сладкарницата, и сипещия се с божествено търпение сняг. Ка се шмугна в навалицата и забеляза как полицаите все още разпитваха възрастния сервитьор.

– Вие ли сте поетът Ка? – Някой побутна плахо Ка по рамото – младеж с детинско лице и големи зелени очи. – Казвам се Неджип. Знам, че сте пристигнали в Карс, за да напишете за „Джумхуриет“ материал за изборите и за самоубилите се момичета и че сте се срещнали с доста различни общности. Само че в Карс има и друга една важна личност, която трябва да видите.

– За кого става дума?

– Да се дръпнем встрани.

На Ка му допадна загадъчността, излъчвана от младока. Оттеглиха се пред модерна лавка, върху която бе изписано: „Световно прочут шербет и салеп“.

– Позволено ми е да ви разкрия кой е човекът, с когото трябва да се видите, само ако приемете.

– Как да приема, като не знам за кого става дума?

– Прав сте – рече Неджип. – Но този човек се укрива. Не мога да ви кажа от кого и защо се укрива, докато не приемете да се видите с него.

– Добре, приемам – отвърна Ка. И добави с тон, подходящ повече за комикс: – Надявам се това да не е някаква клопка.

– Ако не се доверявате на хората, нищо няма да постигнете в живота – отвърна Неджип също с тон, подходящ повече за комикс.

– Вярвам ви – отвърна Ка. – Кой е човекът, когото трябва да видя?

– След като научите името му, ще го видите. Не трябва обаче да издавате тайната му квартира. Помислете си още веднъж. Да ви кажа ли кой е?

– Да – отвърна Ка. – Доверете ми се и вие.

– Наричат този човек Тъмносиния – каза Неджип развълнувано, сякаш изричаше името на легендарен герой. Понеже Ка не реагира, той остана разочарован. – Изобщо ли не сте чували за него в Германия? Тук той е много популярен.

– Знам – отвърна Ка с успокояващ атмосферата глас. – Готов съм да се срещна с него.

– Аз обаче не знам къде е той. В живота си никога не съм го виждал.

За миг се изгледаха подозрително и се усмихнаха.

– Друг ще те заведе при Тъмносиния. Моята задача е да те запозная с човека, който ще те отведе при него.

Заслизаха заедно по булевард „Кючук Кязъмбей“ между предизборни знамена и плакати. В нервните, детински движения на младежа, в слабичкото му тяло долови нещо, което му напомни собствената му младост и изпита благоразположение към него. Усети се как дори се опитва да погледне на света през очите на Неджип.

– Какво сте чули за Тъмносиния в Германия? – попита той.

– Чел съм в турските вестници, че е активист на политическия ислям. И други лоши неща съм чел за него.

– Политически ислямист е име, с което европейците и секуларистката преса наричат мюсюлманите, готови да воюват за вярата си – нетърпеливо го прекъсна Неджип. – Вие сте секуларист, но, умолявам ви, не се подлъгвайте по лъжите, които бълва за него секуларистката преса. Той никога не е убил. Нито в Босна, където отиде да защитава нашите мюсюлмански братя, нито в Грозни, където го осакати руска бомба – спря Ка на един ъгъл. – Отсреща има книжарница, „Теблиг“. На последователите* е, но всички ислямисти в Карс се срещат там. Полицията го знае. Между щандовете щъкат агенти. Аз уча в кораническият лицей. Забранено ни е да влизаме там, получаваме дисциплинарни наказания, но ще съобща вътре за теб. След три минути оттам ще излезе брадат, висок младеж с алено таке. Последвай го. Щом изминете две преки, и ако не ви е последвал цивилен полицаи, той ще се приближи до теб и ще те отведе на нужното място. Разбра ли? Аллах да ти е на помощ.

[* Става дума за последователите на учението на видния суфи Ал Халладж (857 – 922). – Б.пр.]

Неджип мигновено изчезна в гъстия сняг. Ка усети в душата си обич към него.

8

Самоубиецът е грешник

Историите на Тъмносиния и на Рустам

Докато Ка чакаше срещу книжарница „Теблиг“, снегът се усили. И тъкмо когато, притеснен от чакането и от необходимостта непрекъснато да изтръсква снега от главата си възнамеряваше да се върне в хотела, Ка забеляза на отсрещния тротоар под бледата светлина на лампата да върви брадат младеж. Различи червения цвят на такето му, побеляло от снега, а сърцето му ускори своя ритъм – и го последва.

Извървяха булевард „Кязъм Карабекир“ – кандидатът за общински кмет от Отечественията партия бе обещал да го превърне, по истанбулски маниер, в зона за пешеходци, – сетне кривнаха по „Фаикбей“ и след още две преки свиха вдясно, за да стигнат до площад „Истасион“. Извисилият се на сред площада паметник на Кязъм Карабекир едва се забелязваше през снегопада и в тъмното приличаше на огромен сладолед. Ка последва брадатия младеж, който влезе в гарата. Чакалната беше пуста. Ка машинално се озова на перона. Достигна края му – стори му се, че в мрака съзира младежа и боязливо пое покрай релсите. Ако сега го застреля някой, помисли си той, не ще открият тялото му чак до пролетта, ала внезапно се озова лице в лице с брадатия младеж с такето.

– Никой не ни следи – произнесе той. – Все още имаш време да се откажеш. В противен случай идваш с мене, ама оттам насетне си държиш езика зад зъбите. От устата ти никога не трябва да излезе как си стигнал дотук. Краят на предателите е смърт.

Дори последните думи не стреснаха Ка, гласът бе смешноват и възтънък. Продължиха покрай железопътните релси, покрай силоза чак до улица „Яхнилер“ – младежът му показва в кой апартамент да влезе и кой звънец да натисне.

– Не се дръж неуважително към Майстора. Не го прекъсвай, а приключите ли, тръгвай си, без да се помайваш.

Освен с прозвището „Тъмносиния“, разбра Ка, сподвижниците му го наричали и „Майстора“. Впрочем Ка поначало не знаеше за Тъмносиния повече от това, че е политически ислямист и че е популярен. Преди години в Германия бе прочел в турските

вестници, че Тъмносиния е омърсен от някакво престъпление. По принцип най-голям процент сред убийците се падаше на политическите ислямисти, но дотогава никой не беше успял да се прочуе. Тъмносиния обаче се прочу заради хрумването си да убие издокарания в крещящо обаяни дрихы водещ на една телевизионна игра с парична награда в малък телевизионен канал – това женствено конте непрекъснато унижавало „невежите“ с непристойни и груби шегички. Веднъж, по време на предаването на живо телевизионна игра, както иронизирал бедния и глуповат участник в играта, саркастичният водещ Гюнер Бенер* с лице, цялото осеяно с бенки, се изтървал и изтърсил нещо непристойно за Пророка; шегата, предизвикала гнева на неколцината дремещи пред телевизионните екрани религиозни зрители щяла да бъде забравена, ала Тъмносиния разпратил писма до всички истанбулски вестници – заплашвал телевизионния водещ, че не се ли покае и не се ли извини в същото предаване, ще бъде убит. Привикналата с подобни заплахи истанбулска преса едва ли щяла да публикува това писмо, но малък телевизионен канал, провеждащ подбудителска секуларистка политика, излъчил предаване с Тъмносиния с цел да информира общественото мнение до каква степен са побеснели въоръжените политически ислямисти – там той повторил в доста преувеличена степен заканите си. Предаването имало небивал успех и Тъмносиния, в ролята на „ислямиста с озверял поглед и сатър в ръката“, се появил и по други телевизионни канали. Прокуратурата го обвинила, че открито отправя „смъртна заплаха“ и се заели да го издирват – ето защо тъкмо когато се сдобил с внезапната си известност, Тъмносиния се покрил; отчитайки интереса на общественото мнение към това събитие, във всекидневното си предаване на живо Гюнер Бенер ненадейно направил предизвикателното изявление, че „не се страхува от ретроградните психопати, врагове на Ататюрк и Републиката“; ден по-късно в Измир, в луксозната хотелска стая, дето бил отседнал заради своята програма, той бил удушен със собствената си вратовръзка, с десен на плажни топки, с която се явявал във въпросното предаване. Въпреки алибито си, че в същия ден и час изнасял в Маниса сказка в защита на момичетата с тюрбани, Тъмносиния взел да страни от медиите, огласили събитието и прославили го из цялата страна, и продължил да се укрива. Тъмносиния изчезнал от хоризонта задълго, понеже през онези дни част от ислямистката преса го нападала точно колкото и секуларистката – показвал бил, че ръцете на политическия ислям са окървавени, бил се превърнал в дъвка за секуларистката преса, бил замаян от славата и от медиите по недостоеен за един ислямист начин, бил станал агент на ЦРУ. Все по същото време в ислямистките среди тръгнали слухове, че геройски се биел със сърбите в Босна и с руснаците в Грозни, само че според други всичко това били абсолютни измишльотини.

[* Името Бенер идва от „бен“, означаващо бенка. – Б.пр.]

Любопитните да узнаят мнението на Тъмносиния по тия въпроси, могат да хвърлят едно око върху краткия разказ за собствения му живот, започващ с думите „По повод смъртната ми присъда“ – стр. 432, глава трийсет и пета „Не съм ничий агент“ с подзаглавие „Ка и Тъмносиния в килията“, – не съм сигурен обаче дали казаното там за нашия герой е напълно вярно. Част от слухове бяха чиста проба лъжа, други пък се оказаха митове – тъй или иначе Тъмносиния черпеше сила от ореола на собствената си загадъчност. В някои ислямски среди го критикуваха, задето е поел пътя на прославата, защото не можело един мюсюлманин тъй начесто да се изявява по секуларистки, ционистки, буржоазни медии, ала когато по-късно той потъна в мълчание, критиките вече можеха да се тълкуват и като одобрение на поведението на Тъмносиния, само че медийните изяви, сами ще го научите от нашия роман, действително привличаха Тъмносиния.

Както става във всяко малко селище, плъзналите при пристигането му в Карс слухове си противоречаха. Според едни Тъмносиния дошъл, за да опази платформата и някои важни тайни на ислямистка кюрдска групировка в Карс – държавата я била притиснала, атакувайки ръководството ѝ в Диярбакър, – но освен неколцината фанатици, други привърженици в града групировката нямаше. Говореше се, че е дошъл да уталожи възникналия в източните градове и разраснал се напоследък конфликт между марксистките кюрдски националисти и ислямистките кюрди – туй се разправяше от миролюбивите, добронамерени активисти и от двете страни. Търканията между ислямистките кюрди и марксистките кюрдски националисти в началото се ограничаваха до дребни скандали, обругаване, сбивания и улични разпри, сетне в някои градове ескалираха до схватки с ножове и сатъри, а през последните месеци – и до въоръжени

стълкновения, до подлагане на изтезания по време на разпитите и до удушавания (и двете групи прилагаша методи като капене на топящ се найлон върху кожата и стягане на тестисите). Говореше се и че Тъмносиния обикалял от град на град, за да опипва почвата за тайна посредническа делегация, която да тури край на тази, наричана от мнозина „обслужваща държавата!“ война, само че, според опонентите, изобщо не бил подходящ за толкова достойна и трудна мисия, понеже бил млад и имал тъмни петна в миналото си. Младите ислямисти разправяха, че е дошъл да очисти „бляскавия“ водещ и диджей с лъскави дрехи, който по местната телевизия „Серхат Карс“ си позволявал безсрамни шегички и завоалирано се гаврел с исляма; ето защо водещият Хакан Йозге, азербайджанец по произход, заговорил в последните си телевизионни програми за Аллах и намазите. Други пък фантазираха, че Тъмносиния е пратен да установи връзката между Турция и една международна ислямистка терористична мрежа. Службите на разузнаването и сигурността в Карс дори бяха информирани, че тази подкрепяна от Саудитска Арабия мрежа планира сплашването на хилядите жени, надошли от бившия Съветски съюз да проституират в Турция, като част от тях бъдат убити. Тъмносиния не опровергавал слуховете, че е пристигнал заради всичко това, че е тук заради самоубилите се жени и момичетата с тюрбани, а и заради изборите. Не опровергавал и хората, забелязали, че никакъв не се мярка наоколо – това му придаваше тайнствен ореол, които омагьосваше учениците от кораническите училища и младежите. А не се появяваше из карските улици не само защото се криеше от полицията, а защото и не желаше да разрушава тайнствения си ореол, което пък от своя страна пораждаше съмненията дали действително е в града.

Ка натисна звънеца, посочен му от младежа с червеното таке, вратата на апартамента се отвори и нисък мъж го покани да влезе – Ка тутакси установи, че това е мъжът, прострелял преди час и половина директора на Педагогическия институт в сладкарницата „Йени хаят“. Щом зърна човека, сърцето му заби лудо.

– Не се сърдете – каза нисичкият, като вдигна нагоре ръцете си с разтворени длани. – През последните две години на три пъти опитаха да убият Майстора ни, ще ви претърся.

По навик, останал му от студентските години, Ка разпери ръце. Докато малките ръце на малкия човек опипваха отпред и отзад ризата му в търсене на оръжие, Ка, усещайки учестеното биене на сърцето си, се уплаши. Сетне пулсът му влезе в ритъм и Ка осъзна, че се е заблудил. Не, това съвсем не беше човекът, прострелял директора на Педагогическия институт. Този мил мъж на средна възраст, напомнящ Едуард Дж. Робинсън, не беше нито достатъчно решителен, за да убие когото и да било, нито достатъчно силен.

До слуха на Ка достигна плачът на бебе, последван от ласкавия и грижовен глас на майката.

– Да си събуя ли обувките? – попита Ка и без да дочака отговор, го направи.

В същия миг нечий глас бе произнесъл: „Тук сме на гости. Не бива да сме в тежест на стопаните.“

Едва сега Ка забеляза, че в малкото антре имало още някого. Досети се, че е Тъмносиния, но все пак не беше сигурен, понеже очакваше сцената на тяхната среща да е по-впечатляваща. Последва Тъмносиния в скромна стая с включен черно-бял телевизор. Едно бебе, напъхало чак до китката ръчичка в устенцата си, сериозно и доволно следеше с поглед майка си, която му сменяше пелените и галювно му приказваше на кюрдски, сетне впери очички в Тъмносиния и следващия го Ка. Нямаше коридор – директно влязоха в другата стая.

Умът на Ка бе ангажиран с Тъмносиния. Зърна оправено с войнишка прецизност легло, педантично сгъната и положена до възглавницата синя пижама на райета, пепелник с надпис „Ерсин електрик“, изглед от Венеция върху стената и отворен прозорец, гледащ към тъжните светлини на засипания от сняг Карс. Тъмносиния затвори прозореца и се обърна към Ка.

Синьото на очите му клонеше към тъмносиньо, нещо нехарактерно за един турчин. Бе кестеняв, голобрад и по-млад, отколкото си го представяше Ка; имаше бледа, млечнобяла, бъдеща възхищение кожа и гърбав нос. Изглеждаше изключително привлекателен. Самоувереността, която излъчваше, му придаваше обаятелност. Маниерите, поведението и външният му вид с нищо не напомняха брадатия, провинциален, агресивен фундаменталист с броеница в едната и с оръжие в другата

ръка – образ, създаден от секуларистката преса.

– Не си сваляйте палтото, преди печката да затопли стаята... Хубаво палто, откъде го купихте?

– От Франкфурт.

– Ех, Франкфурт, Франкфурт... – промълви Тъмносиния, впери очи в тавана и се замисли.

Едно време, поясни, бил осъден по член 163 като разпространител на идеята за основано върху религията държавно устройство и затуй забегнал в Германия.

Настъпи тишина. Ка усещаше, че трябва да продума нещо, та да проличи благоразположението му и се притесни, че не му хрумва нищо. Усещаше, че Тъмносиния също говори колкото за свое успокоение:

– Когато в Германия посещавах мюсюлманските дружества в кой да е град и когато пътьом – без значение къде, из Франкфурт, из Кьолн, от хотел „Дом“ към гарата, или пък из хамбургските богаташки квартали – срещнех някой немец, мислено го отграничавах от останалите и се съсредоточавах върху него. Не беше от значение какво мисля за него аз – представях си какво мисли за мене той; опитвах се през неговите очи да преценя вида си, облеклото си, движенията си, походката си, своята история, откъде идвам и къде отивам, кой съм. Това беше отвратително изживяване, ала му бях свикнал; не се подценявах: разбирах до каква степен се подценяват събратята ми... В повечето случаи европейецът не ни подценява. Ние, вгледани в него, се подценяваме сами. Бягаме, за да достигнем до дълбините на душите си, а не само за да се отървем от тиранията у дома. И един ден неизменно се връщаш, за да спасиш виновните си съучастници, ненамерили кураж да напуснат родината. Ти защо се завърна?

Ка мълчеше. Голотата и нищетата на стаята, небоядисаните, с ронеща се мазилка стени и хлуещата право в очите му ярка светлина от крушката на тавана предизвикваха безпокойството му.

– Не ща да те тревожа с обезсърчаващи въпроси – рече Тъмносиния. – Когато чуждоземци посещавали молла Касим Ансари, блажена му памет, в земите край Тигър, дете живеело племето му, той най-напред казвал: „Драго ми е, че се запознахме, ама вие за кого шпионирате?“

– За вестник „Джумхуриет“ – отвърна Ка.

– Дотолкова и аз съм осведомен. Ама чак пък такава заинтересованост към Карс, та специален човек да изпратят, туй вече ме смущава.

– Сам пожелах, бях чул, че тук са старият ми приятел Мухтар и жена му.

– Те са разведени, не знаеше ли? – поправи го Тъмносиния, взирайки се внимателно в очите на Ка.

– Знаех – каза му Ка и се изчерви. И като си помисли, че Тъмносиния предусеща всичко, което в тоя миг му минава през ума, изпита ненавист към него.

– Биха ли Мухтар в полицията?

– Биха го.

– Беше ли си заслужил боя? – някак странно попита Тъмносиния.

– Не го заслужаваше, естествено – притеснено отвърна Ка.

– Теб защо не те биха? Доволен ли си от себе си?

– Знам ли защо не ме биха.

– Знаеш, ти си истанбулски буржоа – каза Тъмносиния. – Личи си веднага по тена, по погледа ти. Колкото и да е, рекли са си, че сигурно имаш влиятелни познати по върховете. На Мухтар му личи, че няма нито такива връзки, нито пък такава власт и те го знаят. Всъщност Мухтар влезе в политиката, за да може да се противопостави на хората като тях, за да е като теб. Дори и да спечели изборите и да получи кметския пост, той пак се нуждае от аргумента, че е човек, изтърпял държавния пердах. Останал е доволен, че са го били.

Тъмносиния изобщо не се усмихваше, лицето му бе придобило по-скоро мрачно изражение.

– Никой не е доволен, като го бият – рече Ка и се почувства елементарен и повърхностен в сравнение с Тъмносиния.

Лицето му придоби израз, който подсказваше, че същинският разговор започва.

– Срещал си се със семействата на самоубилите се момичета – каза той. – Защо?

– Може би за да си напиша материала?

– За западната преса ли?

– Да, за западната преса – отвърна Ка с някакъв елемент на превъзходство. А нямаше и един познат, който би публикувал статията му в кой да е немски вестник. И добави със съжаление: – И за „Джумхуриет“.

– Турските вестници няма да се заинтересуват от нищетата и страданията на собствения си народ, ако преди това от тях не са се заинтересували европейските вестници – каза Тъмносиния. – Срамно е да се пише за сиромашията, за самоубийствата; те се държат, сякаш това е нещо несъвременно. Трудно ще публикуват материала ти и в Европа. Ето защо пожелах да се срещна с тебе. В никакъв случай не пиши – нито в страната, нито извън нея – за момичетата, които се самоубиват! Самоубийството е голям грях! Пробуди ли се интересът към тая болест, тя мигом ще се разпространи! Особено опасен, по-смъртоносен и от отрова е случаят с последното самоубило се мюсюлманско девойче, непожелало да си свали тюрбана.

– Ама това е истина – каза Ка. – Преди да сложи край на живота си, момичето първо направило абдест, после и намаз. Сега поддръжничките на тюрбана направо го боготворят.

– Девойка, която се самоубива, не може да е мюсюлманка! – отвърна Тъмносиния. – И не е истина, че се бори да защити своето покривало. Разпространиш ли подобна лъжлива информация, ще плъзне слух, че мюсюлманските девойки, отстояващи своите тюрбани, се боят от ренегатите сред тях, от момичетата с перуки, от тиранията на родители и семейство. Затова ли дойде тук? Никой не трябва да бъде подбуждан към самоубийство. Момичетата, които се люшкат между любовта към Аллах и любовта към семейството и училището, са толкова самотни и нещастни, че всичките ще започнат да подражават на тази светица-самоубийца.

– Заместник-валията вече ми каза да не преувеличавам въпроса със самоубийствата в Карс.

– Защо си се срещал с него?

– За да съм спокоен през деня, ходих и в полицията.

– Ще потриват ръце от новината, че „недопусканите в училище забрадени момичета се самоубиват“ – каза Тъмносиния.

– Ще напиша онова, което съм узнал – отвърна Ка.

– С което намекваш, че ще засегнеш не само държавата и секуларисткия валия, а и мен. Отгоре на всичкото, изтъквайки, че „нито валията, нито политическият ислямист желаят да се пише за самоубилите се момичета“, ти директно ме провокираш.

– Да, така е.

– Самоубийството на онова момиче е подбудено от любовен проблем, а не от недопускането му в училище. Младежите от кораническите училища ще се вбесят, ако напишеш, че забрадено момиче, извършвайки грях, е разрешило най-обикновения си любовен проблем чрез самоубийство. Карс е малък град.

– Затова искам да обсъдя тези въпроси със самите момичета.

– Много добре ще постъпиш! – рече Тъмносиния. – Питай ги да видим дали биха желали да пишеш в немските вестници за посестримите им, умрели като грешници, понеже докато са се съпротивявали в името на Аллах, са се уплашили от сполетялата ги беда и са се самоубили?

– Ще питам! – твърдоглаво, ала донейде и поуплашено отвърна Ка.

– Повиках те и за още нещо. Преди малко пред очите ти убиха директора на Педагогическия институт... Това е резултат от натрупалия се у мюсюлманите гняв, породен от натиска върху забрадените момичета от страна на държавата. Случилото се обаче е провокирано от същата тази държава, естествено. Първо превърнаха нещастния директор в оръдие на собственото си насилие, сетне пък подбудиха някакъв озверял мъж да го убие, за да обвинят мюсюлманите.

– Приемате или осъждате случилото се? – попита Ка с журналистическа предпазливост.

– Не политиката ме доведе в Карс – отвърна Тъмносиния. – Дойдох, за да преустановя нарастващите самоубийства – изведнъж обхвана раменете на Ка, притегли го към себе си и го целуна по двете бузи. – Ти си един дервиш, подложил се на изпитанието на поезията. Ти не можеш да бъдеш инструмент в ръцете на хората, желаещи да причинят зло на мюсюлманите, на онеправданите. Идвайки тук в този сняг, ти ми се довери, както ти се доверих и аз. В знак на благодарност ще ти разкажа

една поучителна история – полузакачливо, полустрого той впери очите си в Ка. – Да ти я разкажа ли?

– Разкажи я.

– Живял някога в Иран неуморим воин, нямаш равен на себе си. Всички го познавали и обичали. И ние, като хората, дете са го обичали, ще го наричаме днес Рустам*1. Веднъж, докато ловувал, той изгубил най-напред пътя, а после, докато спял през нощта – и коня си Ракш. Трябва, рекъл си, да намеря Ракш и така, без да усети, навлязъл във вражите земи, в страната Туран*2. Ала понеже славата му се придвижвала по-бързо от него, с Рустам се отнесли много добре, щом го познали. Туранският шах го приел като личен гост и вдигнал в негова чест пиршество. Подир вечерята, когато Рустам се оттеглил в покоите, влязла при него шахската щерка и му признала любовта си. Казала му, че иска дете от него. И къде със слова, къде с красота успяла да го убеди; любили се. На заранта Рустам се завърнал в страната си, ама оставил – като свой знак – за бъдещия си потомък един налакътник. Родило се момче, и го нарекли Сухраб, така ще го наричаме и ние, и подир години младежът научил от майка си, че негов баща е легендарният Рустам, и рекъл: „Ще ида в Иран, ще сваля от трона жестокия ирански шах Кей Кавус и на негово място ще възкача баща си... Сетне ще се върна в Туран, ще сваля от трона жестокия шах Ефрасияб и на негово място ще възкача себе си! Тогава баща ми Рустам и аз ще управляваме справедливо Иран и Туран, сиреч – целия свят!“ Тъй рекъл простодушният добросърдечен Сухраб, ама нямало как да знае, че враговете му са по-вероломни и по-лукави от него. Туранският шах Ефрасияб, макар да бил наясно с намерението му да воюва с Иран, го подкрепил, но за да му попречи да познае баща си, изпратил шпиони в армията му. След коварства и интриги, след неведомите игри на злата съдба и на великия Аллах, без да се разпознаят, тъй като били целите в брони, баща и син се изправили един срещу друг на бойното поле, начело на армиите си. Рустам всъщност винаги криел кой е зад своята броня, за да не позволи на противника да се мобилизира. По детски добросърдечният Сухраб, който не се ръководел от нищо друго, освен от това баща му да се възкачи на иранския престол, дори не обърнал внимание с кого му предстои да се сражава. Ето как тези две прекрасни души, тези двама велики воители, баща и син, под погледите на своите войници се хвърлили напред с изтеглени саби.

[*1 Герой от поемата „Шахнаме“ (историческо описание на една династия) от персийския поет Абдулкасим Фирдоуси (ок. 940 – 1020). – Б.пр.]

[*2 Митична страна от персийския епос, враждуваща с персите. По-късно започват да наричат Туран областта, населена с тюркски племена. – Б.пр.]

Тъмносиния замълча. Сетне като дете, без да гледа в очите Ка, рече:

– Въпреки че съм чел стотици пъти историята, винаги, когато стигна до този момент, сърцето ми се разтуптява. В началото, знам ли защо, се идентифицирах със Сухраб, комуто предстоеше да убие баща си. Кой иска да убие собствения си баща? Коя душа би изтърпяла мъките на подобна вина, товара на подобен грях? А какво да говорим за по детски добросърдечния Сухраб! Значи единственият начин да го убие е да не знае, че това е баща му.

Докато аз се отдавах на размисли, двамата противници в брони захващаха битката, водеха я с часове и облени в пот и в кръв вече се готвеха да се оттеглят, без да се излъчи победител. В нощта на този първи ден умът ми се ангажираше колкото със Сухраб, толкова и с баща му и докато сякаш за първи път четях продължението на историята, аз се вълнувах и си представях, преизпълнен с надежда, как непобедимите баща и син ще се измъкнат от положението.

Ето го и вторият ден: армиите пак се подреждат една срещу друга, покритите с брони баща и син пак се хвърлят напред и влизат в безмилостна схватка. Същия този ден те се сражават дълго и съдбата – това ли е съдбата? – се усмихва на Сухраб: съборил той Рустам от коня и го проснал под себе си. Измъкнал своя кинжал и тъкмо да го пронже смъртоносно, приближават се към него, за да му кажат: „В Иран съществува традиция първия път да не се отсича главата на врага. Не го убивай, неразумно е.“ И Сухраб не убива баща си.

И тук съвсем се обърквам. Душата ми се изпълва с обич към Сухраб. Какъв е смисълът на съдбата, която Аллах отрежда за бащата и сина? Вместо чаканата с интерес от мен битка на третия ден, всичко ще приключи внезапно. Рустам успява да събори Сухраб от коня, с един замах на сабята си пробожда гърдите му и го убива.

Ужасяващо смайваща е бързината на случващото се. По налакътника Рустам разбира, че е убил собствения си син, пада на колене, поема в прегръдките си тялото на своя син и заплаква.

В този момент от историята винаги плача и аз. Но не защото споделям мъката на Рустам, а защото проумявам какъв е смисълът в смъртта на нещастния Сухраб: любовта на Сухраб към бащата, който го убива. В този момент от историята възхищението ми от обичта на по детски добросърдечния Сухраб към баща му, се измества от по-дълбокото и по-зряло чувство – достойната мъка на Рустам, свързана с каноните и традицията. В хода на самата история обичта ми и възхитата ми от непокорния индивидуалист Сухраб са се пренасочвали към Рустам, притежаващи сила, и чувство за отговорност.

Тъмносиния се умълча – Ка му завидя, че е способен да сподели една история, без значение каква, с толкова много вяра.

– Не ти разказвам тази великолепно история, за да разбереш как е осмислила моя живот, а просто за да не бъде забравена – рече Тъмносиния. – Най-малкото, тая хилядолетна история е от „Шахнаме“ на Фирдоуси. Някога са я знаели милиони – от Табриз до Истанбул, от Босна до Трабзон – и когато се сещали за нея, проумявали смисъла на живота си. Така, както днес на Запад се замислят за отцеубийството в „Едип цар“, за фикс идеите на Макбет за трона и смъртта. Но поради преклонението си пред Запада, всички забравиха тази история. Махнаха от книгите старите истории. В Истанбул не ще откриеш книжар, от когото да закупиш „Шахнаме“. Защо?

Помълчаха малко.

– Как мислиш, достатъчно ли е прекрасна историята, та да си струва и човек да убиеш заради нея? – попита Тъмносиния. – Как мислиш?

– Не знам – отвърна Ка.

– Помисли тогава – рече Тъмносиния и излезе от стаята.

9

Извинете вие атеист ли сте?

Един безбожник, който не желае да се самоубие

Тъмносиния напусна припряно стаята и Ка се задвоуми. Най-напред реши, че всеки момент ще се върне – нали му каза „помисли“, – за да го изслуша. Сетне обаче проумя, че не е така – думите му явно съдържаха някакво, поднесено малко необичайно, послание. Дали пък не бяха заплаха?

В този дом Ка се усещаше по-скоро чужд, отколкото застрашен. Не видя майката с бебето в съседната стая и се измъкна, без да го забележи никой. Идеше му да се втурне по стълбището на бегом.

Снегът валеше невероятно бавно, на Ка чак му се привижда, че снежинките са окачени във въздуха. Това усещане за забавеност пораждаше впечатлението, че времето е спряло, а, кой знае защо, на Ка му се струваше, че са се случили немалко неща и е минало немалко време – всъщност срещата му с Тъмносиния бе продължила едва двамадесет минути.

Върна се по същия път – покрай железопътните релси и силоза, наподобяващ под снега гигантска саянка в бяло, и влезе в сградата на гарата. Докато прекосяваше мръсната и пуста гара, забеляза приближаващото се куче, което дружелюбно въртеше опашка. Черно куче с кръгло бяло петно на челото. В мръсната чакалня зърна трима младежи – те подхвърлиха парче симит на кучето. Единият, оказа се Неджип, се отдели от приятелите си и изтича при Ка.

– Не споменавайте пред моите съученици откъде знам, че ще минете оттук. Моят най-добър приятел иска да ви зададе важен въпрос. Фазъл ще е много щастлив, ако разполагате с малко време и му отделите минута.

– Добре – отвърна Ка и се насочи към скамейката с двамата младежи.

Плакатите по стената зад тях припомняха значението на ататюркските железници и още – че държавата се опитва да отрезви момичетата, готови да се самоубият; младежите се изправиха и стиснаха ръката на Ка. Но в държанието им се забелязваше известно смущение.

– Преди Фазъл да си зададе въпроса, Месут ще ви разкаже дочутата от него история – рече Неджип.

– Едва ли ще съумея да я разкажа – развълнувано промълви Месут. – Моля те, Неджип, разкажи я ти.

Неджип заразказва, а Ка наблюдаваше черното куче, втурнало се радостно из пустата, мръсна, сумрачна гара.

– Действието се развива в истанбулски коранически лицей. Впрочем, аз също чух историята така – подхвана Неджип. – Директорът на изграден набързо в една крайна махала коранически лицей се отбил по служба в някакъв от ония нови небостъргачи, дето сме ги гледали по телевизията. Влязъл в просторен асансьор и се заиздигал нагоре. Вътре висок, по-млад от него мъж се доближил, показал на директора книгата, която държал в ръцете си, сетне измъкнал от джоба си нож със седефена дръжка, заразгръщал с него страниците и нещо му рекъл. На деветнайсетия етаж директорът слязъл. През следващите дни обаче се почувствал необичайно. Усещал натрапчив страх от смъртта, душата му не копнеела за нищо и не спирал да мисли за мъжа от асансьора. Като човек, отдаден изцяло на религията, директорът посетил едно теке джерахи*, за да потърси лек за своята болка. Чак до зори знаменитият шейх слушал сърдечните му терзания и накрая поставил диагнозата: „Изгубил си вярата в Аллах – рекъл. – И, без да го съзнаваш, се гордееш с това! Болестта си прихванал от мъжа в асансьора. Станал си атеист.“ Със сълзи на очи директорът взел да отрича, ала понеже сърцето му все още било съхранило известна почтеност, прекрасно съзнавал, че изреченото от шейх ефенди е вярно. Да, действително било точно тъй, понеже тормозел великолепните си ученичета в лицей, правел-струвал да остава насаме с майките им, откраднал пари от учител, комуто завиждал. С откраднатите пари си закупил най-модни европейски дрехи; отгоре на всичкото, извършвайки тези грехове, директорът се гордееел със стореното – сбрал цялото училище и заявил, че поради сляпата си вяра и наивните си обичаи, те не са свободни като него и че свободата е всичко; словото му било изпъстрено с френски чуждици. С цялото си поведение демонстрирал презрение към околните, заради тяхната „изостаналост“. Ето как, повлияни по всяка вероятност от идеите му, учениците изнасилили в лицей свой съученик красавец, пребили възрастния си учител по Коран и предизвикали брожения. У дома си директорът се заливал в сълзи и искал да се самоубие, ала понеже му липсвал кураж, все чакал някой друг да стори убийството вместо него. По тази причина пред група религиозни ученици обругал – да пази Господ – нашия Пророк. Осъзнавайки, че му хлопа дъската, не му обърнали внимание. Тръгнал из улиците и заразправял, че Аллах – да пази Господ – не съществува, че трябва да превърнем джамиите в дискотеки, че ако приемем всички християнската вяра, ще забогатеем като западните. Младите ислямисти искали да го убият, но той се укривал. И понеже не намирал лек за своето страдание и за своя порив към самоубийство, отишъл пак в същия небостъргач. Срещнал същия висок мъж в асансьора. Онзи му се усмихнал с поглед, който говорел, че знае за сполетялото го, показал му корицата на книгата, дето била в ръцете му, в нея бил цярът срещу атеизма и директорът протегнал треперещите си ръце към книгата, но преди спирането на асансьора високият мъж пак извадил ножа със седефената дръжка – уж за да разгръща с него страниците – и го забил право в сърцето на директора.

[* Текетата джерахи принадлежат на суфиското братство „Джарахия“ – Б.пр.]

Щом историята приключи, Ка се досети, че нещо подобно се разправяше измежду турските ислямисти в Германия. В края на разказа си Неджип не уточни коя е загадъчната книга, но Месут си спомни един-двама еврейски писатели (Ка не бе чувал за тях), тласкащи човек към атеизма, както и имената на неколцина коментатори – единият от тях щеше да бъде убит три години по-късно, – които бяха сред основните врагове на политическия ислям.

– Подстрекаваните от дявола атеисти се разхождат сред нас в търсене на мир и утеха, досущ като нещастния директор – заключи Месут. – И вие ли участвате в този конфликт?

– Не знам.

– Как тъй не знаете? – поизнервено рече Месут. – Не сте ли атеист?

– Не знам – отвърна Ка.

– Тогава кажете вярвате или не вярвате, че този свят, както и всяко нещо, както и сипещият се на парцали сняг са творение на всевишния Аллах?

– Снегът ми напомня за Аллах – отвърна Ка.

– Хубаво, ама вярвате ли, че снегът е творение на Аллах? – продължи да

настоява Месут.

Настъпи тишина. Ка видя как черното куче през отворената врата изскочи на перона и щастливо се юрна под озарявания от бледата светлина на неоновите лампи сняг.

– Не ми отговори – каза Месут. – Човек, който познава и който обича Аллах, изобщо не се съмнява в съществуването му. Следователно ти си атеист, само дете не го изговаряш от притеснение. Ние си го знаехме и без друго. Тъй че ще ти задам въпроса на Фазъл. Измъчваш ли се така, както онзи нещастник атеист от разказа? Приисквало ли ти се е да се самоубиеш?

– Страхувам се да се самоубия, независимо от терзанията си – отвърна Ка.

– И каква е причината? – попита Фазъл. – Понеже държавата го забранява, тъй като човекът бил най-висшето създание? Те и това, че човекът е велико творение, също го тълкуват погрешно. Кажи, моля те, защо се страхуваш да се самоубиеш?

– Бъди снизходителен към настойчивостта на приятеля ми – рече Неджип. – Този въпрос има много специално значение за него.

– Значи не желаеш да се самоубиеш, защото не си чак толкова изтормозен и нещастен? – рече Фазъл.

– Не – отвърна леко раздразнен Ка.

– Не крийте нищо от нас, умолявам ви – рече Месут. – Нищо лошо няма да ви сторим затова, че сте атеист.

Тишината стана напрегната. Ка се изправи. Никакво желание нямаше да се издава, че се страхува. Тръгна.

– Отивате ли си? Не си отивайте, моля ви – рече Фазъл. Ка спря, направо се вкамени, без да пророни и дума.

– Нека аз ви разкажа вместо него – рече Неджип. – Ние и тримата сме влюбени в „момичета с тюрбани“, посветили живота си на своята вяра. „Момичета с тюрбани“ ги нарича секуларистката преса. За нас те са просто мюсюлмански момичета, а мюсюлманските момичета трябва да посвещават живота си на своята вяра.

– Мъжете също – добави Фазъл.

– Естествено – рече Неджип. – Аз съм влюбен в Хиджран, Месут – в Ханде, Фазъл – в Теслиме, ала Теслиме почина. Тоест – самоуби се. Ние обаче не вярваме, че едно готово да се пожертва в името на вярата си мюсюлманско момиче може да се самоубие.

– Вероятно страданията ѝ са се оказали непосилни за нея – каза Ка. – Семейството я е притискало да ходи с непокрита глава, прогонили са я от института.

– Нищо не е в състояние да принуди искрено вярващия да извърши грях – развълнувано се намеси Неджип. – Пропуснем ли сутрешния намаз, нощем, поради този грях, не можем да заспим от вълнение. И всеки път все по-рано търчим към джамията. Ето така вярващият, само и само да не извърши грях, прави всяко нещо с вълнение, готов е дори и жив да го одерат.

– Знаем, че сте се срещнали със семейството на Теслиме – намеси се Фазъл. – Те вярват ли, че се е самоубила?

– Вярват. Най-напред гледала с майка си и баща си сериала „Мариана“, сетне направила абдест и намаз.

– Теслиме не гледа този сериал – промълви Фазъл.

– Вие познавахте ли я? – попита Ка.

– Лично не се познавахме, не сме разговаряли – срамежливо отвърна Фазъл. – Видях я веднъж отдалече, беше добре забрадена. Но като душевност, естествено, я познавах – човек познава този, когото обича. Усещах я, както усещам себе си. Онази Теслиме, която познавах, не би могла да се самоубие.

– Не сте я познавали достатъчно, вероятно.

– Вероятно теб са те пратили тук западняците, за да прикриеш убиеца на Теслиме! – грубо избълва Месут.

– О, не, не – намеси се Неджип. – Ние ви вярваме. Нашите лидери твърдят, че вие сте дервиш, че сте поет. Искаше ни се, понеже ви имаме доверие, да ви зададем въпрос по темата, която ни прави много нещастни. От името на Месут, Фазъл ви моли да му простите.

– Извинявам се – каза Фазъл. Лицето му стана тъмночервено. Очите му се бяха навлажнили.

Месут отмина с мълчание мига на помирение.

– Ние с Фазъл сме кръвни братя – каза Неджип. – Отдавна мислим за едно и също в един и същи миг, знаем какво мисли другият. За разлика от мен, Фазъл не се интересува от политика. Сега и той, и аз имаме една молба към вас. Всъщност и двамата бихме могли да приемем, че извършвайки грях, Теслиме се е самоубила поради натиска, на който е била подложена от майка си, баща си и държавата. Твърде тежко е, но Фазъл понякога си казва: „Момичето, което обичах, се самоуби и извърши грях.“ Ако Теслиме е била прикрита атеистка, като директора, ако е била нещастна атеистка, която не подозира, че е атеистка и ако се е самоубила, понеже е атеистка, това би било голяма трагедия за Фазъл. Защото в такъв случай излиза, че е бил влюбен в една атеистка. Обсебилото душище ни подозрение бихте могли да разтълкувате единствено вие; бихте могли да успокоите Фазъл. Разбрахте ли за какво става дума?

– Вие атеист ли сте? – попита с пламнали очи Фазъл. – И ако сте атеист, иска ли ви се да се самоубиете?

– Дори и когато съм бил най-убеден, че съм атеист, не съм имал и най-малък порив към самоубийство – отвърна Ка.

– Отговорихте ми почтено, за което съм ви много признателен – успокоено изрече Фазъл. – Сърцето ви е изпълнено с доброта, но се боите да повярвате в Аллах.

Ка забеляза враждебния поглед на Месут и му се прииска да се отдалечи. Умът му като че ли бе някъде другаде. Усещаше в душата си трепета на едно дълбоко желание и на свързаната с него представа, но поради настъпилото раздвижване наоколо все не успяваше да я избистри. По-късно щеше да проумее, че тази представа е подхранвана и от копнежа по Ипек, и от смъртта, и от невъзможността да повярва в Аллах. В последния момент Месут смени темата.

„Моля ви, не ни разбирайте погрешно – бе казал Неджип. – Не възразяваме някой да е атеист. В ислямското общество има място и за атеисти.“

– Само че гробищата им трябва да са отделни – рече Месут. – Ако вярващите лежат с безбожниците в едно и също гробище, покоят им ще бъде смутен. Някои атеисти, дето цял живот успешно прикриват, че не вярват в Аллах, имат навика да смущават вярващите не само на тоя свят, но и в гробовете им. Сякаш не е достатъчно, че страдаме, докато лежим в едно и също гробище с тях чак до Съдния ден, ами като се надигнем в Съдния ден от гробовете си, се налага да преодоляваме и ужаса от срещата с някой зловещ атеист... И все пак вие, господин поет Ка, не криете, че известно време сте били атеист. Може би и сега сте такъв. Кажете ми тогава по чия воля вали снегът, разкрийте ми неговата загадка?

В този миг всички едновременно погледнаха отвъд безлюдната, полуздрачна гара навън, където върху пустите релси валеше озареният от неонена светлина сняг.

„Какво правя аз в този свят? – помисли си Ка. – Колко нещастни изглеждат отдалече снежинките, колко нещастен е моят живот. Човек живее, линее, изчезва. От една страна му се струва, че чезне, от друга, че съществува: обича себе си, следва, както снежинката, с обич и тъга пътя, който е поел в живота си.“ Уханието на баща му, който току-що се е избърснал – усети го. Надушвайки това ухание, той си спомни и ледените, обути в чехли крака на майка си, приготвяща закуска в кухнята, четката за разресване, розовия сироп против кашлица, от който отпива, щом кашлицата го разбуди посред нощ, лъжицата в устата, дребните нещица, които правят живота, всичките вкупом, снежинката...

Ето как Ка почувства дълбокия порив, който изпитват истинските поети, щастливи единствено в миговете на вдъхновение. За първи път от четири години насам в ума му беше дошло стихотворение: бе тъй убеден в съществуването му, в атмосферата му, в звученето и силата му, че душата му се изпълни с блаженство. Каза на тримата младежи, че бърза и се измъкна от безлюдната, полуздрачна сграда на гарата. Побърза да се върне в хотела, повтаряйки под сипещия се сняг стихотворението, което предстоеше да запише.

във Франкфурт кариран бележник със зелена обложка и започна да записва в него стихотворението, което идваше дума подир дума в ума му. Тъй като сякаш друг някой му нашепваше стиховете в ухото, бе преизпълнен със спокойствие, ала бе изцяло погълнат от онова, което записваше. Никога преди не бе творил по този начин – от раз и вдъхновено – и затова частица от ума му изпитваше тревогата дали написаното ще е стойностно. Докато редеше стиховете, логиката му подсказва, че се получава прекрасно – вълнението и щастието му нарастваха. Ка изписа трийсет и четири стиха на един дъх, поспря за миг, вгледан в празното пространство, сякаш не смогваше да долови достатъчно отчетливо думите.

Бе изпълнил стихотворението с всичко, което преди малко бе минало през ума му: неспирен сняг, гробища, черно куче, радостно търчащо из гарата, рой детски спомени и образа на Ипек, изникнал щастливо и тревожно пред очите му, докато се връщаше забързано към хотела. Озаглави стихотворението „Сняг“. Много по-късно, когато анализираше как го е сътворил, щеше да се досети за снежинката – ако тази снежинка под някаква форма олицетворяваше собствения му живот, щеше да реши, че стихотворението трябва да заеме място, близо до центъра ѝ в точка, разкриваща ЛОГИКАТА на живота. Трудно е да се каже както за това стихотворение, така и за тези решения в каква степен ги беше взел в оня миг и в каква степен те бяха резултат от загадъчната симетрия на неговия живот, чиито тайни се опитва да разбули нашата книга.

Преди да завърши творбата си, Ка се отби до прозореца и безмълвно се вгледа в едрите снежинки и изящно сипещия се сняг. Предусещаше, че ще я завърши точно както трябва, ако наблюдава снега. На вратата се почука, Ка отвори – двата последни стиха, които му бяха дошли, изчезнаха, забрави ги и никога повече не успя да си ги припомни в Карс.

На вратата стоеше Ипек.

– Има писмо за теб – каза тя и му го подаде.

Ка взе писмото и го захвърли настрана, без да го погледне.

– Невероятно съм щастлив – възкликна той. Ка вярваше, че само първични хора биха изrekli „невероятно съм щастлив!“, но сега изобщо не изпита срам. – Влез – покани той Ипек. – Невероятно красива си.

Ипек влезе със спокойствието на човек, познаващ хотелските стаи като свой собствен дом. На Ка му се стори, че времето, прекарано заедно, доста ги е сближило.

– Не знам как се получи – рече Ка, но може би заради теб ми дойде едно стихотворение.

– Състоянието на директора на Педагогическия институт се е влошило – каза Ипек.

– Това е хубава вест – щом човекът, когото смяташ за мъртъв, е жив.

– Полицията тършува навсякъде. В университетските общежития, в хотелите. Идваха и при нас, прегледаха списъка на регистрираните, разпитваха поотделно за всеки гост на хотела.

– Какво им каза за мен? Каза ли им, че ще се женим?

– Много си мил, но изобщо не ми е до това. Прибрали са Мухтар, били са го. После го пуснали.

– Заръча да ти предам, че иска пак да се ожени и е готов на всичко. Съжалява, че те е принуждавал да си покриваш главата.

– Мухтар и без друго непрекъснато ми го повтаря – отвърна Ипек. – Ти какво прави, след като те пуснаха от полицията?

– Скитах из улиците... – рече Ка и се заколеба.

– Хубаво, кажи де.

– Отведоха ме при Тъмносиния. Не бива да го споделям с никого.

– Наистина не бива – рече Ипек. – А пред него изобщо не споменавай за нас, за татко.

– Не го ли познаваш?

– Едно време Мухтар му се възхищаваше, няколко пъти ни е гостувал. Когато Мухтар започна да изповядва по-умерен и по-демократичен ислям, се отдалечи от него.

– Бил дошъл тук заради самоубиващите се момичета.

– Бой се от него и не продумвай нищо. По всяка вероятност полицията е монтирала микрофони там, дето е отседнал.

- Тогава защо не го спипат?
- Когато им е необходимо, ще го спипат.
- Хайде да избягаме от Карс.

В душата му се надигна един спотайващ се на ръба на щастието и нещастиято страх – изпитвал бе същото в детските и младежките си години, щом се почувстваше изключително щастлив.

Разтревожен, Ка се опитваше да спре мига на щастието, за да не е голямо следващото го нещастие. Затова му се струваше, че може да отблъсне Ипек, която в този миг прегръщаше повече с тревога, отколкото с любов, че близостта им най-вероятно ще се превърне на пепел и че незаслуженото щастие ще се уталожии и приключи със заслужен отказ и презрение.

Случи се тъкмо обратното. Ипек също го прегърна. Испитаха удоволствие от докосването, от прегръдката и се целунаха с желание – сетне полегнаха един до друг на леглото. Завладян от силната си страст, Ка моментално си представи как си смъкват дрехите и как се любят с безгранично желание и оптимизъм, обратно на песимизма му отпреди малко.

Ала Ипек се надигна и каза:

– Много си мил, аз също желая да се любя с теб, но не съм готова, понеже от три години не съм била с никого.

„И аз от четири години не съм се любил с никоя.“ – си помисли Ка и усети, че Ипек го прочете по лицето му.

– Дори и да бях готова – продължи Ипек, не бих могла да се любя, докато татко е толкова наблизил, в същата сграда.

– Нужно ли е, за да си гола в леглото с мен, баща ти да е извън хотела?

– Да, нужно е, ала той рядко го напуска. Не обича замръзнените улици на Карс.

– Добре, няма да се любим сега, но нека се целунем отново.

– Добре.

Ипек се приведе към седналия в края на леглото Ка и без да му поиска позволение, го целуна продължително и съсредоточено.

– Да ти прочета ли стихотворението си? – попита Ка, преценил, че повече целувки няма да има. – Не ти ли е любопитно?

– Първо прочети писмото, донесе го един младеж.

Ка отвори писмото и зачете на висок глас:

„Ка ефенди, синко. Моля да ме извините, ако намирам за неподходящо да ви наричам «синко». Снощи ви сънувах. В съня ми валеше сняг и всяка снежинка се спускаше върху света като светлина. Казах си, че това е знак и следобед пред прозореца ми заваля същият сняг, който видях в съня си. Вие минахте покрай вратата на нашия приют на улица «Байтархане» номер 18. Мухтар бейефенди, който премина през изпитанието на великия Аллах, ми предаде какъв смисъл влагате в снега. Пътят ни е един. Очаквам ви, ефенди.

Подпис: Саадеттин Джевхер.“

– Шейх Саадеттин – промълви Ипек. – Отивай веднага при него. А по-късно те каня да вечеряме заедно с татко.

– Нужно ли е да се срещам с всички гламави в Карс?

– Казах да се боиш от Тъмносиния, но не бързай да го наричаш гламавяк. Шейхът пък е лукав, не е глупав.

– Ще ми се да забравя всички. Да ти прочета ли сега стихотворението си?

– Чети.

Ка седна върху масичката и развълнувано, с доверие зачете новото си стихотворение, но още в началото спря.

– Мини ето тук – каза той на Ипек. – Ще виждам по-добре лицето ти като чета. Поглеждайки с крайчеца на окото си Ипек, зачете отново. – Хубаво ли е? – попита след малко Ка.

– Да, хубаво е – отвърна Ипек.

Ка изчете още малко.

– Хубаво ли е? – попита пак той.

– Хубаво е.

Когато свърши, Ка попита:

– Защо го намираш за хубаво?

– Не знам – отвърна Ипек. – Но го намирам за много хубаво.

– Мухтар не ти ли четеше стихове?

– Не.

Ка развълнувано изчете наново стихотворението, като пак подпитваше на същите места „Хубаво ли е?“. Неколкократно повтори „Нали е много хубаво!“. А Ипек отвръщаше: „Да, много е хубаво!“

Ка бе невероятно щастлив от обгръщащата го „странна и приятна светлина“, същото беше изпитал в началото на кариерата си от едно детско стихотворение; бе щастлив, понеже забеляза как част от тази светлина се отразява и върху Ипек. И подчинявайки се на правилата на „безтегловното време“ той отново прегърна Ипек, ала тя деликатно се отдръпна.

– Сега слушай – рече Ипек. – Отивай веднага при шейх ефенди. Тук той е важна фигура, по-важна отколкото си мислиш. Посещават го доста хора, включително и секуларисти. Говори се, че при него се отбиват командирът на дивизията, жената на валията, богатшите, военните. Привърженик е на държавата. Когато заяви, че забрадените студентки трябва по време на лекциите да си махат кърпите от главата, от Партията на благоденствието не възроптаха. Щом те вика толкова влиятелен в град като Карс човек, не бива да отказваш.

– Ти ли изпрати горкия Мухтар при него?

– Безпокоиш се, че може, щом открие страха ти от Аллах, да те направи вярващ?

– Сега съм много щастлив и от религия нямам нужда – отвърна Ка. – Не заради това дойдох в Турция. Дойдох заради едно-едничко нещо – твоята любов... Ще се оженим ли?

Ипек приседна на леглото.

– Тогава върви при него – каза тя. Загадъчно и мило се вгледа в Ка. – Бъди внимателен. Открие ли ранимо, слабо местенце в душата, промъква се там като джин*.

[* Безплотно създание, творение на Аллах. Джиновете населяват земята и долните небеса. – Б.пр.]

– Че какво може да ми направи?

– Ще поговори с тебе, а после внезапно ще се хвърли на пода. Ще те убеждава каква велика мъдрост се съдържа в твоите обикновени думи и как заслужаваш благоразположението на Господа. Някои си казваха, че се гаври с тях! В това обаче е силата на шейх ефенди. Кара те да повярваш, че действително вярва в твоята мъдрост, да повярваш с цялото си сърце. Държи се тъй, сякаш в душата ти има някой доста по-значим от тебе. След време и ти започваш да виждаш красотата на душата си. Усещаш, че красотата в душата ти, която преди изобщо не си забелязвал, е красотата на Аллах и се чувстваш щастлив. Всъщност красив изглежда и светът, когато си край шейха. И ти ще обикнеш шейх ефенди, който те е приближил към тази красота. През цялото време някакъв друг глас ще ти нашепва, че всичко това е някаква игра на шейх ефенди, че всъщност си низък и жалък. Но, доколкото схванах от Мухтар, на него силища не му останала да повярва на този низък и жалък глас. До такава степен си жалък и нещастен, че започваш да мислиш как единствено Аллах би те избавил. Отначало умът ти, който не познава желанията на душата ти, ще се съпротивява. Сетне ще поемеш по пътя, посочен от шейха, защото само така ще се чувстваш сигурен в този свят. Най-големият талант на святия шейх ефенди е, че може да накара низкия човек, седящ пред него, да се почувства по-възвишен дори от шейха, защото повечето карски мъже прекрасно съзнават, че в Турция няма по-низки, по-бедни, по-неуспели от тях самите. Постепенно ще повярваш в шейха, а сетне и в забравения от теб ислям. Това не е чак толкова лошо, както изглежда от Германия и както твърдят интелектуалците секуларисти. Ставаш като всеки друг, заприличваш на останалите хора и се спасяваш от нещастieto си, макар и не чак дотам.

– Аз не съм нещастен – рече Ка.

– Никой, който е толкова нещастен, всъщност не е нещастен. Защото местните имат за утеха и надежда близостта. Тук няма саркастични безбожници, както в Истанбул. Тук нещата са по-прости.

– Тръгвам веднага, само защото го искаш ти. Улица „Байтархане“ кой номер? Колко да остана там?

– Докато душата ти намери покой – отвърна Ипек. – Не се страхувай да вярваш...
– Помогна на Ка да си облече палтото. – Знанията ти за исляма свежи ли са още?
Спомняш ли си молитвите от началното училище? И не се сконфузвай.

– Когато бях малък, прислужницата ме водеше в джамията „Тешвикие“ – каза Ка.
– По-скоро за да се срещне с другите прислужници, отколкото да се моли на Аллах.
Докато чакаха да дойде времето за намаза, те клюкарстваха, а аз се въргях по килимите с другите деца и си играехме. В училище научих наизуст всички молитви, за да спечеля благоразположението на ходжата, който докато ни шамаросваше и докато, хванал ни за перчемите, блъскаше главите ни във вечно разтворения върху чиновете Коран, ни принуждаваше да наизустяваме сура „Откриване“. В училище бях усвоил всичко необходимо за исляма, ала вече съм го позабравил. Каквото знам за исляма, е от един филм с Атъни Куин – каза Ка с усмивка. – Преди време го давах по турските канали в Германия, ала незнайно защо го представиха като немски филм. Вечерта ще бъдеш тук, нали?

– Да.

– Защото искам още веднъж да ти прочета стихотворението – рече Ка, напъхвайки бележника в джоба на палтото си. – Според теб хубаво ли е?

– Наистина е много хубаво.

– Какво му е хубавото?

– Не знам, много е хубаво – отвърна Ипек. Беше отворила вратата и вече излизаше.

Ка припряно я прегърна и я целуна по устните.

11

Друг Аллах ли имат в Европа?

Ка и шейх ефенди

Доста хора, след като излезе от хотела, го мярнаха да бърза под снега и пропагандните знамена към улица „Байтархане“. Толкова бе щастлив и развълнуван, че, точно както в детските му мигове на прекомерно щастие, в киносалона на мощното му въображение се завъртяха едновременно два филма. В единия той и Ипек се любеха сред някакво кътче в Германия, не обаче във франкфуртския му дом. Дълго се наслаждава на тая фантазия, от време на време любовното гнездо се превръщаше в карска хотелска стая. В другия имажинерен филм играеха думи и представи, свързани с последните два стиха на „Сняг“.

Най-напред влезе в ресторант „Йешилюрт“, за да разпита за адреса. Вдъхновен от бутилките върху рафта, разположен между портрета на Ататюрк и снежен швейцарски пейзаж на стената, се настани на една маса и с решителността на човек, който ужасно бърза, си поръча двойна ракия, сирене и леблебия. Телевизионният водещ съобщи от екрана, че въпреки обилния снеговалеж тази вечер в Карс ще се осъществи първото в града извънстудийно предаване на живо и че подготовката за него вече била към края си, сетне изкоментира някои местни и международни вести. Заместник-валията се бил обадил по телефона и забранил по новините да се говори за простреляния директор на Педагогическия институт, за да не се преекспонира случая и да не се подстрекава враждебността. Вслушан във всичко това, Ка набърже обърна две двойни ракии, сякаш отпиваше вода.

Подир третата чаша с ракия, вратата на текето, до което се стигаше за четири минути, се отвори автоматично. Качвайки стръмното стълбище, Ка се присети за стихотворението на Мухтар „Стълбата“, което още носеше в джоба на самото си. Беше убеден – всичко ще мине добре, но се почувства като дете, разтреперено от предстоящия преглед при доктора, макар и да знае, че няма да му бият инжекция. Стигна догоре и тутакси започна да съжалява, че е дошъл – огромен страх бе обхванал душата му, въпреки изпитите ракии.

Шейхът, още щом зърна Ка, начаса усети уплахата в сърцето му. Ка също почувства, че шейхът е усетил уплахата му. Притежаваше обаче особено излъчване, което не позволи на Ка да изпита срам от страха си. Върху стената на стълбищната площадка имаше огледало с резбована орехова рамка. Най-напред в него видя шейх ефенди. Къщата бе претърпана като каца с риба. Човешкият дъх и топлина бяха сгрели

стаята. В един миг Ка се видя да целува ръката на шейх ефенди. Всичко това стана светкавично. Ка сякаш не забелязваше нито хората край себе си, нито навалищата в стаята.

В нея имаше повече от дваисет души, сбрали се да участват в простичкото вторично богослужение, да изслушат беседата на шейха и да споделят тревогите си. Все хора, познали щастието да са редом с шейха при всеки удобен случай – собственици на мандри, пет-шест занаятчий и работещи в чайните, полупарализиран младеж, кривоглед началник на автобусна компания и възрастният му приятел, нощният пазач на електродружеството, портиерът на карската болница, в която се бе трудил цели четирийсет години, и още неколцина души...

Шейхът, забелязвайки изписаната върху лицето на Ка нерешителност, с красив жест му целуна ръка. Беше го сторил като човек, който целува милата ръчичка на дете в знак на уважение. Ка очакваше шейхът да постъпи така и все пак се стъписа. Захванаха приказка под погледите на всички с ясното съзнание, че ги слушат внимателно.

– Добре, че прие поканата ми – рече шейхът. – Видях те в съня си. Валеше сняг.

– И аз ви видях в своя сън, благословени шейх ефенди – отвърна Ка. – Пристигнах тук, за да открия щастието.

– И ние сме щастливи, че твоето щастие се заражда тук, в Карс – рече шейхът.

– Тук, в този град, в този дом аз изпитвам уплаха – изрече Ка, – защото вие сте ми твърде чужди. Защото все се плаша от подобни неща. Не съм искал да целувам ничия ръка и не съм искал никой да целува моята.

– Разкрил си красотата в душата си пред нашия брат Мухтар – рече шейхът. – За какво ти напомня този свят сняг?

В десния край на миндера, върху който седеше шейхът, точно до прозореца, се бе настанил някакъв мъж – Ка разпозна в него Мухтар. Върху носа и челото му имаше превръзки. Като ослепял от вариола старец, той си бе сложил големи слънчеви очила, за да прикрие синините под очите си. Усмиваше се на Ка, но видът му не изглеждаше никак дружелюбен.

– Снегът ми напомни за Аллах – рече Ка. – Снегът ми напомни колко загадъчна и прекрасна е вселената и че да живееш всъщност е щастие.

Замълча и видя как всички погледи се приковаха в тях. Подразни го това, че шейхът е предоволен от ситуацията.

– Защо ме повикахте? – запита Ка.

– Бога ми – рече шейхът. – След разказа на Мухтар бей си казахме, че търсите приятел, пред когото да разкриете сърцето си.

– Добре, да поговорим. Три ракии изпих от страх, преди да дойда тук.

– Защо се боите от нас? – попита шейхът, разтваряйки широко очите си, за да покаже колко е смаян. Беше пълен и миловиден мъж. Ка забеляза как искрено се усмихваха и останалите. – Няма ли да споделите защо се боите от нас?

– Ще споделя, но не бих искал да ме обиждате – отвърна Ка.

– Няма да ви обиждаме – рече шейхът. – Заповядайте, седнете до мен. За нас е много важно да узнаем защо се боите.

Шейхът се държеше полусериозно, полузакачливо и бе готов на мига да разсмее юридите. На Ка му допадна атмосферата и щом приседна до шейха усети, че няма нищо против да се приобщи към нея.

– Най-добронамерено, като едно малко дете, аз мечтаех моята страна да просперира, да се освободи, да се модернизира – рече Ка. – Струваше ми се, че нашата религия е пречка за това. Може би съм бъркал. Извинете. Сигурно ви обяснявам тия неща, защото съм си пийнал.

– Не говорете така!

– Израснах в Истанбул, в Нишанташъ, в секуларистка среда. Искях да съм като европейците. Отдалечих се от религията, защото проумях, че не бих могъл да стана европейец с един Аллах, който увива жените в чаршафи и забулва лицата им. Когато отидох в Европа, усетих, че може би съществува съвсем друг Аллах, различен от Аллаха на брадатите, ретроградни провинциалисти.

– Друг Аллах ли има в Европа? – шеговито попита шейхът, погалвайки Ка по

гърба.

– Аз търся онзи Аллах, който няма да ме задължава нито да си събувам обувките, за да се явя пред Него, нито да падам на колене, за да целуна нечия ръка. Аллах, който да разбере самотата ми.

– Аллах е един – отвърна шейхът. – Вижда всичко, разбира всекиго. И твоята самота. Ако вярваш в Него и ако знаеш, че вижда самотата ти, няма да се чувстваш самотен.

– Много добре, шейх ефенди – рече Ка, усещайки, че той говори на всички присъстващи в стаята. – Не вярвам в Аллах, понеже съм самотен, не успях да се спася от самотата си, понеже не вярвам в Аллах. Какво да сторя?

Въпреки че бе пийнал и че внезапно бе изпитал огромна наслада от куража, с който споделя душевните си преживявания с един истински шейх, Ка се притесни от неговата проникателност, усещайки ясно, че навлиза в опасни територии.

– Ти действително ли искаш ум и разум от мен? – попита шейхът. – Ние сме ония брадати, ретроградни и провинциални люде, за които спомена. Дори да си отрежем брадите, лек за провинциализма ни няма.

– И аз съм провинциалист, ще ми се дори да стана още по-голям провинциалист и да бъда забравен в това незнайно кътче от света, връз което се сипе сняг – рече Ка. – Пак целуна ръката на шейха. Стана му приятно, че не го направи насила. Друга част от ума му подсказваше, че все още се държи като европейец, като различен и че се принизява, воден от ситуацията. – Не се сърдете, че пийнах преди да дойда тук – повтори той. – Чувствам се виновен, че цял живот не можах да повярвам в онзи Аллах на нуждаещите се, в когото вярват необразованите, пребрадените лелки и чичковците с броеници. В безверието ми има и известна доза горделивост. Сега обаче ми се ще да повярвам в Аллах, който ни прати невероятния сняг. Съществува един Аллах, който внимателно следи тайната симетрия на света, който прави човека по-цивилизован и по-чувствителен.

– Естествено, че съществува, синко – отвърна шейхът.

– Но този Аллах не е тук сред вас. Той е отвън, в снега, изсипващ се в сърцето на пустата нощ, на мрака, в сърцата на скиталците.

– Ако сам ще откриваш Аллах, върви. Нека снегът в нощта изпълни сърцето ти с божията любов. Ние няма да се изпречим на пътя ти. Не забравяй обаче, че горделивците, дето толкова се харесват, остават самотни. Аллах изначално не обича горделивците. Той прокуди Дявола от Рая тъкмо заради неговата горделивост.

Ка отново бе овладян от страха, от който по-късно щеше да се срамува. Изобщо не му се нравеше какво щяха да приказват за него, когато излезе оттук.

– Как да постъпя, шейх ефенди? – попита той. Понечи пак да му целуне ръка, но се отказа. Усети, че шейхът доста добре забелязва и нерешителността, и пиянството му, че го презира. – Искam да стана обикновен гражданин като всички вас и да повярвам в този Аллах, в който вярвате вие, но съм объркан, заради европейеца в душата ми.

– Това, че си толкова добронамерен, е хубаво начало – каза шейхът. – Първо се научи на скромност.

– Какво да направя, за да се получи? – попита Ка. Ала в душата му все още будуваше – някакъв саркастичен демон.

– Подир постите, вечер, всеки, който желае да разговаря, сяда върху миндера на мястото, на което си ти сега – каза шейхът. – Тук всички сме братя.

Ка проумя, че настанилите се по столовете и канапетата мъже се бяха подредили всъщност в очакване да се освободи неговото място. Надигна се, защото нещо му подсказа, че би постъпил правилно, ако като европейец мине най-отзад на тази редица, на тази въображаема редица, към която шейхът изпитваше по-голямо уважение, отколкото към самия него. Целуна още веднъж ръката на шейха и се настани най-отзад, в края на миндера.

Съсед му бе нисък, приятен мъж със златни коронки, от чайната на булевард „Инъоню“. Бе толкова нисък, а главата на Ка тъй замаяна, че внезапно му хрумна: човекът ще да е дошъл при шейха, за да му препоръча някой лек срещу маломерността му. В Нишанташъ, в годините на детството, едно доста изискано джудже всяка вечер купуваше от циганите на площада в Нишанташъ букетче виолетки или стръкче карамфил. Нисичкият съсед му довери как днес видял Ка да минава край чайната, ама за

съжаление не влязъл и че утре го чака да се отбие. Междувременно се включи и кривогледият началник на автобусната компания; той шепнешком сподели, че някога бил нещастно влюбен и се чувствал толкова зле, че захванал да пие, разбунтувал се и отрекъл Аллах, ама сетне всичко минало-заминало и се забравило.

– Убедихме се, че момичето не е за нас – заключи кривогледият, преди Ка да го попита „Ожените ли се за това момиче?“.

Шейхът пак заговори срещу самоубийството. Всички слушаха мълком или поклащаха глави, а тримата отново си зашушукаха:

– Има още няколко самоубийства – заразправя нисичкият, – ама държавата крие, точно както метеоролозите крият, че предстои застудяване, за да не се демобилизират хората. Женят момичетата за богати застарели чиновници, за мъже, които не обичат.

Началникът на автобусната компания пък вметна:

– И жена ми не ме обичаше в началото.

Като причина за самоубийствата посочи безработицата, скъпотията, неморалността и безбожието. Ка реши, че самият той е явно двуличен, щом като съзира правотата на всеки един от говорещите. Кривогледият началник разбуди възрастния си приятел, понеже задрямваше. Настъпи продължителна тишина и Ка почувства как в душата му се надига спокойствие: бяха тъй отдалечени от центъра на земята, че никому и не хрумваше да иде там, и това, както и падащите навън снежинки, които изглеждаха като окачени във въздуха, създаваше усещането, че човек е извън гравитацията.

Понеже никой не се интересуваше от Ка, дойде му наум ново стихотворение. Бележникът му бе под ръка; с рутината, придобита от предишната творба, той съсредоточи цялото си внимание върху надигания се в душата му глас и този път на един дъх изписа трийсет и шестте стиха на стихотворението, без да му се изгуби нито един. Нямаше много-много доверие в стихотворението, тъй като главата му бе замаяна от алкохола. Но завладян от ново вдъхновение, той скочи на крака, поиска позволение от шейха, излезе навън, седна на едно стъпало от високото стълбище на текето и започна да чете от бележника си – намери новото си произведение за свършено като първото.

Ка бе изпълнил стихотворението с преживяното и видяното преди малко: първите четири стиха пресъздаваха разговора с един шейх за съществуването на Аллах; в творбата бяха заели своето място изпълнения с вина поглед на Ка към „Аллах на нуждаещите се“, разсъжденията за самотата, за тайния смисъл на света и устройството на живота, мъжът със златния зъб, кривогледият мъж и едно джудже бейефенди с карамфил в ръка – щеше да го помни цял живот. „Какъв е смисълът на всичко това?“ – запита се Ка, смаян от красотата на сътвореното. Беше фантастично, че може да чете стихотворението така, сякаш бе написано от друг. И понеже го намираше за фантастично, намираше за смайващо и неговото естество, и собствения си живот. Какъв е смисълът на красотата в стихотворението?

Стълбищното осветление угасна автоматично и настъпи пълен мрак. Напица бутона, натисна го и лампите светнаха – погледна още веднъж към бележника си и му хрумна заглавието. Най-отгоре написа „Тайната симетрия“. По-късно щеше да посочи, че ранното откриване на това заглавие е доказателство, че творбите му не са негово творение – точно както и вселената; първо него щеше да постави на снежинката върху разклонението ЛОГИКА.

12

Какъв е смисълът от безкрайните страдания на нуждаещите се, ако Аллах не съществува?

Историята на Неджип и Хиджран

Докато крачеше под снегопада от текето на святия шейх към хотела, Ка през цялото време си представяше как след малко отново ще зърне Ипек. На площад „Халитпаша“ се озова най-напред сред група активисти от Народната партия, сетне сред ученици, излезли от подготвителния курс за кандидатстудентските изпити: бърбреха си за тазвечерното телевизионно предаване, за това какъв тъпанар е учителят им по химия, и, досущ като Ка и мен, когато бяхме на тяхната възраст, взаимно се

нагрубяваха. Пред входа на една кооперация зърна майка и баща, които държаха за ръка дъщеричката си – бяха излезли от зъболекарския кабинет на горния етаж. По дрехите си личеше, че не са заможни, ала не бяха отвели дъщеричката си в държавен диспансер, а при частен зъболекар, защото вярваха, че ще страда по-малко. От отворената врата на магазинче за продажба на дамски чорапи, макари, цветни моливи, батерии и касети долиташе „Роберта“ на Пепино ди Капри – като хлапе я слушаше по радиото в колата на чичо си, когато излизаха на разходка край Босфора, – стори му се, че напирашата в душата му емоция е ново стихотворение, отби се в първата чайна, седна на първата свободна маса, измъкна бележника си и писалката.

Известно време се взира с насълзени очи и с писалка в ръка в празния лист, разбра, че стихотворението няма да дойде, но от това оптимизмът на Ка не намаля. Огледа окачените по стените на претърпаната с безработни и ученици чайна изгледи от Швейцария, театрални афиши, вестникарски изрезки с карикатури и вести, съобщението за условията на приемния изпит за набиране на чиновници и програмата на тазгодишните мачове на „Карспор“. С различен цвят бяха отбелязани резултатите от срещите, повечето приключили със загуба; някой бе надраскал, че мачът с „Ерзурумспор“ е приключил със загуба 6:1, а после бе добавил четири стиха – на следващия ден в чайна „Талихли кардешлер“ Ка щеше да сътвори стихотворението си „Човешкият род и звездите“ и щеше да вмъкне в него тия стихове:

Дори мама да слезе от Рая
да прегърне децата си тука,
дори баща ни – безбожник –
да пропусне от бой да я спуга,
пак лайното се смръзва,
душата повяхва, няма надежда!
Озовеш ли се в Карс,
водата в казанчето пускай и чупка!*

[* Стиховете в текста са преведени от Виктор Самуилов. (Бел.прев.).]

Докато развеселено и жизнерадостно преписваше четиристишието в бележника си, от една маса зад гърба му се надигна Неджип и се настани при него – лицето му изразяваше радост, каквато според Ка никога не би се пръкнала върху собственото му лице.

– Страшно се зарадвах, като те видях – рече Неджип. – Стихове ли пишеш? Извинявам се заради приятелите си, които те нарекоха атеист. За първи път в живота си виждат атеист. Ти всъщност не си атеист, защото си много добър човек.

Сподели с Ка и неща, които на пръв поглед нямаха никаква връзка помежду си: избягал от училище с приятелите си, понеже искали да гледат тазвечерното представление в театъра, щели обаче да седнат, естествено, на задните редове, за да не ги забележат учителите им по време на излъчвания на живо спектакъл. Щели да се срещнат в Народния театър. Знаели, че Ка ще чете стихове. В Карс всички пишели стихове, но Ка бил първият публикувал стиховете си поет, когото познавали. Би ли желал да го почерпи един чай. Ка отвърна, че бърза.

– Тогава да ти задам един въпрос, един последен въпрос – рече Неджип. – И не за да проявя непочтителност като приятелите си. Просто съм много любопитен.

– Добре, питай.

Неджип първо нервно си запали цигара, после изрече:

– Ако не съществува Аллах, значи не съществува и Рай. И милионите хора, прекарващи живота си в нужда, мизерия и страдание, не биха могли дори в Рая да отидат. Какъв е тогава смисълът от безкрайните страдания на нуждаещите се? За какво живеем и защо напразно търпим толкова мъки?

– Аллах съществува, и Рай съществува.

– Не, казваш го, за да ме утетиш, защото се измъчваш заради нас. Върнеш ли се в Германия, отново, както и преди, ще започнеш да си мислиш, че Аллах не съществува.

– От години насам за първи път се чувствам толкова щастлив – отвърна Ка. – Щом ти вярваш, защо да не вярвам и аз?

– Защото ти си светски човек от Истанбул – промълви Неджип. – Подобни хора

никога не вярват в Аллах. Гледат отвисоко на народа, понеже вярват в онова, в което вярват европейците.

– Да, в Истанбул съм светски човек – рече Ка. – Но в Германия съм чуждоземец, от когото никой не се интересува. Там се чувствам угнетен.

Когато красивите очи на Неджип го изгледаха някак вгълбено, Ка усети, че той се опитва да осмисли особеното положение на Ка и да си го обясни.

– Тогава защо се разгневи на държавата и избяга? – попита той, ала забелязвайки тъгата на Ка, добави: – Както и да е! Така или иначе, ако стана богат, ще изпитвам срам от това и ще почна още повече да вярвам в Аллах.

– Някой ден всички ще станем богати, ако е рекъл Господ – отвърна Ка.

– Мислите ми не са толкоз елементарни, както ти се струва. Не съм нито толкоз елементарен, нито желая да ставам богат. Ще ми се да стана поет, писател. Пиша научнофантастичен роман. Ще го отпечатаат в някой от карските вестници, може би и в „Мъзрак“, но желанието ми е да публикувам романа си не в някоя малотиражка, а в някой от истанбулските вестници с хиляден тираж. Резюмето на романа е у мен. Ако ти го прочета, ще ми кажеш ли дали биха го публикували в Истанбул?

Ка си погледна часовника.

– Доста е кратко – вметна Неджип.

В същия миг токът спря и градът потъна в мрак. На светлината на огнището Неджип притича до тезгяха, взе свещ, запали я, покапа две-три капки върху чинийка, залепи свещта и я остави на масата. Измъкна от джоба си няколко поомачкани листа и зачете с треперещ глас, като от време на време преглъщаше развълнувано.

Действието се развива през 3579 година; жителите на неоткритата до днес планета Газали водят много по-богат и по-спокоен живот от нашия, но, в отличие от материалистите, те не слагат знак на равенство между богатство и човешката си духовност. Тъкмо напротив, всеки от тях проявява интерес към въпросите за битието и небитието, за човека и универсума, за Аллах и рабите му. Ето защо в най-затънтеното кътче на тази червена планета откриват лицей по ислямски науки и хитабет*, в който приемат най-умните и най-работоспособните ученици. В този лицей учат двама доверени приятели: двамата доверени приятели четат с възхита написаните преди 1600 години книги на Неджип Фазъл – в тях проблемът Изток-Запад звучал актуално; вдъхновени от автора, те си дават имената Неджип и Фазъл; препечатват безброй пъти „Великият Изток“ – най-великото произведение на най-великия учител. Нощем тайно от всички се събират на горната койка в спалното помещение в леглото на Фазъл, лягат един до друг под завивката, взират се в кристалния покрив над главите си и когато вали, оприличават всяка чезнеща синя снежинка на чезнеща планета; кротко си шепнат за смисъла на живота и за своето бъдеще. Злонамерени люди се опитват със сквернословия и шегички да омърсят това чисто приятелство, върху което все пак се спускат сенки. В един и същи миг и двамата се влюбват в девственицата Хиджран, озарила тоя затънтен край. Те не успяват да преодолеят своята любов, нещо повече – любовта им се разпалва, когато узнават, че бащата на девойката е атеист. И в душите си и в сърцата си и двамата разбират, че единият от тях е излишен и трябва да умре; най-напред обаче си дават дума: който и от тях да умре, малко след като премине в другия свят, да се върне, независимо на колко светлинни години разстояние се намира, и да разкаже на останалия на планетата за живота подир смъртта – най-интересуващата ги тема.

[* Петъчно четене на молитви. – Б.пр.]

Не стигат до никакво решение кой как ще умре, защото съзнават, че истинското щастие е всеки от тях да се пожертва за щастието на другия. Ако единият, например Фазъл, предложи да бръкнат заедно с голи ръце в контакта, Неджип мигновено се досеща за лукавата хитрост на Фазъл, готов да се пожертва и да умре, защото се оказва, че токът в контакта откъм страната на Неджип е по-слаб. Изминава месец и в един миг идва краят на тяхната нерешителност, причиняваща им неимоверни страдания: една вечер Неджип се прибира след уроците и намира в койката си простреляното тяло на своя приятел.

На следващата година Неджип се оженва за Хиджран и в брачната нощ ѝ разказва за споразумението, което е сключил с приятеля си: някой ден неговият призрак ще се върне. Хиджран пък му признава, че всъщност обича Фазъл, че след смъртта му дни

наред, плакала с кървави сълзи, че се оженила за него само защото е приятел на Фазъл и тя го е отъждествявала с него. Те не се любят в брачната нощ и си забраняват всякаква любов до завръщането на Фазъл от другия свят.

Минават много години и първо душите им, а после и телата им започват силно да се желаят. Една нощ, както осветяват малкото градче Карс от планетата Земя, за да го наблюдават, те изгубват самоконтрол и се любят като полудели. Като че ли са забравили Фазъл, предизвикващият в съвестта им зъбоболно страдание Фазъл. Ала в сърцата им нараства чувството за вина и това ги стряска. Струва им се, че ще се задушат от някакво странно, примесено с боязън чувство и се изправят в леглото. В този миг телевизионният екран срещу тях се самоосветява и на него се появява като призрак бляскавото, кристално видение на Фазъл. Раните от куршумите по челото му и под долната устна са окървавени, както в деня на убийството.

„Изпълнен съм с болка – казва Фазъл. – Не остана място на оня свят, дето да не съм бил, не остана тъгълче, дето да не съм надникнал. (Ще опиша с подробности пътешествията си, вдъхновен от «Меканските завоевания» на Газали* и от Ибн Араби.) Получих най-висшето благоразположение на ангелите на Аллах, изкачих най-високите, най-недостъпните места и видях ужасните наказания, на които са осъдени в Ада атеистите с вратовръзки, горделивците, гавреши се с вярата на хората, и колониалните позитивисти, но не се почувствах щастлив, защото умът ми бе тук, с вас.“

[* Абу Хамид Газали (1058–1111) – виден мюсюлмански теолог. Автор на споменатото произведение всъщност е прочутият мюсюлмански философ мистик Ибн Араби (1165–1240). – Б.пр.]

Съпрузите, уплашени и слисани, слушат нещастния призрак. „Това, което години наред ме прави нещастен не е, че ви видях щастливи, както тази вечер. Напротив исках Неджип да е щастлив, исках го повече от собственото си щастие. Понеже се обичахме твърде много като приятели, никой от нас не успя да убие другия, нито пък да посегне сам на живота си. Понеже всеки от нас ценеше живота на другия повече от собствения си, ние се обвихме сякаш в бронята на безсмъртието. Какво прекрасно изживяване. Моята смърт обаче ми доказа, че съм допуснал грешка, доверявайки се на това изживяване.“

„Не! – изкрещява Неджип. – Никога не съм смятал, че моят живот има по-висока стойност от твоя.“

„Ако беше вярно, нямаше да умра аз – отвърща призракът на Фазъл. – И ти нямаше да се ожениш за красивата Хиджран. Аз умрях, защото от тайно по-тайно, скришом дори от самия себе си, ти желаеше моята смърт.“

Неджип разгорещено се възпротивява, но призракът не го слуша.

„На оня свят не ми дава покой не само тревогата, че си желал смъртта ми, а и страхът, че си се съюзил с враговете на исляма и имаш пръст в моята предателска смърт, застрелян съм и тук, в челото, и тук, докато спях в койката си – казва призракът.“

Неджип мълчи, не възразява повече.

„Има само един начин да ме освободиш от тревогата ми, за да вляза в Рая, а и ти да се освободиш от подозрението за ужасната си вина! – казва призракът. – Открий моя убиец, който и да е той. Вече седем години и седем месеца нямат заподозрян. Искам възмездие за човека, който дори само е възнамерявал да причини моята смърт. Докато не бъде наказан този подлец, няма да има за мен покой в този свят, а за вас в онзи преходен свят, който приемате за реален.“

Облени в сълзи, изумените съпрузи не му възразяват, а призракът внезапно изчезва от екрана.

– И какво става после? – попита Ка.

– Не съм решил как да продължа – отвърна Неджип. – Според теб ще се продава ли такъв роман, ако го напиша? – Като видя, че Ка мълчи, мигом добави: – Всъщност описвам неща, в които вярвам от душа и сърце. Какво разказва тая история според теб? Какво изпитваше ти, докато ти четях?

– Побиха ме тръпки и се убедих: ти от все сърце вярваш, че земният живот е само подготовка за живота в отвъдното.

– Така е, вярвам – рече развълнувано Неджип. – Но това не е достатъчно. Аллах

иска да бъдем щастливи и на тоя свят. Което е толкова сложно!

Умълчаха се, замислени над тази сложност.

Токът плисна внезапно, но посетителите на чайната не издадоха и звук, сякаш мракът си продължаваше. Собственикът заудря с юмрук спрелия телевизор.

– Стоим тук двайсет минути – каза Неджип. – Нашите ще се пръснат от любопитство.

– Кои „нашите“? – попита Ка. – Фазъл сред тях ли е? Това истинските ви имена ли са?

– И моето име, естествено, е прозвище, както името на Неджип от романа. Спри да разпитваш като полицаи! Фазъл изобщо не стъпва на подобни места – загадъчно изрече Неджип. – Най-големият мюсюлманин сред нас е Фазъл, той е човекът, комуто най-много се доверявам в живота. Страхува се, че ако се омърси с политика, ще влезе в полицейските списъци и ще го изхвърлят от лица. Има чичо в Германия, той би могъл да го вземе при себе си, но ние толкова се обичаме, както, уверен съм, е в романа, че ако някой ме убие, той ще отмъсти за мен. Двамата с него сме си близки точно както разказвам в романа, и колкото и далече да се намираме един от друг, можем да кажем какво прави другия във всеки определен момент.

– Какво прави в този момент Фазъл?

– Хъм, заел е странна поза. Чете в спалното помещение.

– Коя е Хиджран?

– Както нашите, така и нейното име е друго. Не тя си избра това име, ние я нарекохме Хиджран. Един от нас ѝ пише дълги любовни писма, посвещава ѝ стихове, ама от страх никога не ѝ ги изпращаме. Ако имам дъщеря, искам да е красива, умна и смела като нея. Тя е лидер на момичетата с тюрбани, от нищо не се бои и има ярка индивидуалност. Всъщност в началото, под влияние на баща си атеиста, и тя е била безбожница, работела в Истанбул като манекенка, показвала си краката и задника по телевизията. Дошла тук за участие в реклама за шампоан по местната телевизия. Върви, значи, по „Гази Ахмед Мухтар Паша“, най-мръсният и беден, ала най-красив карски булевард, спира внезапно пред камерата, с едно движение на главата развява като знаме дългата си до кръста фантастична кестенява коса и изрича: „Благодарение на шампоана «Блендекс» косата ми блести, въпреки мръсотията на красивия Карс.“ Щели да показват рекламата по цял свят, целият свят щял да ни се смее. По онова време две момичета от Педагогическия институт, стоящи начело на борбата за правото да си покриваш главата – те знаели за нея от телевизията и от снимките в пресата, разкриващи скандалния ѝ живот с богати истанбулски младежи, и тайничко ѝ се възхищавали, – я поканили на чай. Хиджран отишла, за да им се надсмее, но се притеснила от момичетата и рекла: „След като вашата вяра, точно тъй казала – вашата, а не нашата вяра – ви забранява да си показвате косите, а държавата – да ги криете, вие, стига всичко това да е така, нали споменахте и имената на доста рок звезди, вземете и се подстрижете нула номер и си окачете по една халка на носовете! Тогава целият свят ще ви забележи!“ Нашите момичета се почувствали тъй жалки, че почнали да се смеят заедно с нея на подигравките ѝ! Това окуражило Хиджран да им каже: „Смъкнете от красивите си глави това памучно парче плат, което ви отправя в средните векове!“ После захванала да дърпа покривалото от главата на най-обърканото момиче и в този миг ръката ѝ се вкаменила. Тукатси се хвърлила на пода и помолила момичето за прошка – брат му, слабоумник на слабоумниците, е от нашия клас. На другия ден пак отишла, на следващия – пак, присъединила се към тях и повече не се върнала в Истанбул. Тя е една светица, която ще помогне тюрбанът да се превърне в политическо знаме на потиснатата мюсюлманска анадолска жена, вярвай ми!

– Защо тогава в твоята история за нея не се говори нищо друго, освен че е девственица? – попита Ка. – Защо Неджип и Фазъл не се сещат да попитат Хиджран какво мисли, преди да сложат край на живота си заради нея?

Два часа и три минути по-късно някакъв мъж щеше да прониже с куршум едно от красивите очи на Неджип, които сега той повдига нагоре, към уличното движение – умислено се вгледа в снега, сипещ се като бавно процеждащо се в тъмнината стихотворение; настъпи напрегната тишина.

– Ето я. Това е тя! – прошепна Неджип.

– Коя?

– Хиджран! На улицата!

Няма да обсъждам вярата си с един атеист
 Ка и Кадифе вървят в снега

Тя тъкмо влизаше от улицата в чайната. Носеше лилаво палто, тъмни очила, с които напомняше на героиня от научнофантастичен филм, и по-скоро невзрачна кърпа за глава, отколкото тюрбан, политическият символ на исляма – с такива кърпи още в детството на Ка се забраждаха хиляди жени. Щом забеляза, че младата жена се насочва към него, Ка, като ученик при влизане на учителя в клас, скочи на крака.

– Аз съм Кадифе, сестрата на Ипек – изрече усмихнато тя. – Всички ви чакаме за вечеря. Татко ме прати да ви доведе.

– Откъде знаехте, че съм тук? – попита Ка.

– В Карс във всеки момент всеки има информация за всяко нещо – отговори без помен от усмивка тя. – Достатъчно е да се случва в Карс.

По лицето ѝ пробяга болезнено изражение – Ка не можа да го осмисли. Представи ѝ Неджип с думите: „Мой приятел, поет и романист.“ Изгледаха се от глава до пети, но не си подадоха ръце. Ка го отдаде на напрежението. Доста по-късно, когато възпроизведе случилото се, щеше да стигне до извода, че двама мюсюлмани не си стискат ръцете заради „покривалото“. С пребледняло лице Неджип я бе зяпнал, сякаш виждаше пристигналата от космоса Хиджран, но Кадифе се държеше тъй естествено, че никой от мъжете в чайната дори не се бе обърнал да я измери с поглед. Не беше хубава колкото сестра си.

Ка обаче се почувства доста щастлив, вървейки с нея под снега по булевард „Ататюрк“. Намираще я за привлекателна, поне можеше спокойно да разговаря с нея, съзерцавайки свежото ѝ и чисто лице, обрамчено от кърпата за глава – не беше красиво колкото на сестра ѝ – и да се взира в светлокафявите ѝ очи, досущ като на сестра ѝ; хрумна му, че изневерява на сестра ѝ.

Изненадващо за Ка най-напред обсъдиха метеорологичната обстановка. Кадифе знаеше всичко до най-малките подробности, точно като старците, дето запълват дните си с непрекъснато слушане на новините по радиото. Уведоми Ка, че нахлуването на студения въздушен фронт с ниско атмосферно налягане от Сибир ще продължи още два дни; че ако снеговалежът продължи още два дни, пътищата ще останат затворени; че снежната покривка в Саръкамъш е достигнала дебелина от 160 сантиметра; че жителите на Карс не вярват в метеорологията; че за да не се деморализира населението, завишават, по настояване на държавата, температурата с пет-шест градуса – тази била най-разпространената клюка в Карс (това никой не би споделил с Ка). Разказа му как като деца в Истанбул двете с Ипек искали снегът да не спира: снегът пробуждал у нея усещането за красотата и краткостта на живота, карал я да долавя, че въпреки цялата си враждебност, хората си приличат и че вселената и времето са безкрайно широки, а светът на хората твърде тесен. Ето защо, когато валило сняг, хората инстинктивно се притискали един към друг. Сякаш падащият върху враждебността, страстта и гнева сняг ги сближавал.

Умълчаха се. Магазините бяха затворени – вървяха безмълвно по улица „Шехит Дженгиз Топел“ без да срещнат никого. Беше му приятно да върви с Кадифе под падащия сняг и това го обезпокои. Към края на улицата впери очи в светлините на една витрина: сякаш се страхуваше, че ако се обърне и продължи да гледа лицето на Кадифе, може да се влюби в нея. Влюбен ли е в сестра ѝ? Изпитваше благоразумно желание да се влюби до полуда – знаеше го. Щом стигнаха края на улицата, на осветената витрина на бирария „Неше“ видяха лист от бележник, върху който бе написано: „Във връзка с тазвечерното представление, събранието на многуважаемия Зихни Севюк, кандидат за кмет от Независимата партия се отлага.“; а зад витрината на бирарията съзряха как на една маса актьорите, начело със Сунай Заим така настървено пият двацет и пет минути преди представлението, като че ли това щеше да им е последното пиене в живота.

Когато сред окачените на витрината на бирарията предизборни обявления, зърнаха отпечатания на жълта хартия текст: „Човекът е велико творение на Аллах и самоубийството е неверие.“, Ка попита Кадифе какво мисли за самоубийството на

Теслиме.

– За да напишете интригуваща история за Теслиме и в истанбулските вестници, и в Германия, нали – изрече леко ядосана Кадифе.

– Сега опознавам Карс – отвърна Ка. – Опозна ли го, имам чувството, че не бих разказал за случващото се тук на никой външен. До сълзи съм трогнат от крехкостта на човешкия живот и от безсмислието на изтърпените страдания.

– Само неизпитващите страдания атеисти смятат, че изтърпените страдания са безсмислени – каза Кадифе. – Дори атеистите, изтърпели някое леко страдание, започват накрая да вярват, защото не издържат дълго на безверието.

– Да, ама на предела на своето страдание Теслиме се е самоубила и е умряла като невярваща – заинати се Ка, окуражен от изпития алкохол.

– Така е, Теслиме умря, самоубивайки се, което означава, че тя умря, извършвайки грях. Защото в двайсет и девети аят от сура Жените в Свещения Коран съвсем ясно е написано, че самоубийството е запретиено. Но самоубийството на нашата приятелка и грехът ѝ не накърняват днес дълбоката ни обич, равна по сила на любовта, която изпитвахме към нея.

– Искаш да кажеш, че пак можем да обичаме нещастника, който е извършил нещо, оскверняващо вярата? – рече Ка, опитвайки се да впечатли Кадифе. – Искаш да кажеш, че вече вярваме в Аллах не със сърцата си, а с нашата логика, като европейците, които изобщо не се нуждаят от Него?

– Свещеният Коран е повеля, категорична и ясна, на Аллах, а на нас, рабите му, не ни е дадено да обсъждаме категоричните и ясни повели – отвърна Кадифе, изпълнена с доверие в себе си. – Това не означава, че обсъждането на вярата ни е невъзможно. Но аз не желая да обсъждам своята вяра с един атеист, с един секуларист, да ме прощавате.

– Права сте.

– И не съм от ония гадни ислямисти, които се опитват да внушават на секуларистите, че ислямът е секуларистка религия – добави Кадифе.

– Права сте.

– Втори път ми казвате „права сте“, но не мисля, че наистина го вярвате – усмихнато подхвърли Кадифе.

– Отново сте права – рече Ка без никаква усмивка.

Известно време повървяха мълком. Възможно ли беше да се влюби в нея, вместо в по-голямата ѝ сестра? Ка прекрасно осъзнаваше обаче, че не би могъл да изпита сексуално влечение към забрадена жена, и все пак не се въздържа да не се позабавлява с този си таен помисъл.

Щом навлязоха сред множеството на булевард „Карадаа“, Ка захвана разговор за поезията и след един доста елементарен преход вметна, че Неджип е поет, и я попита дали знае, че има обожатели в кораническия лицей, които я наричат Хиджран.

– Как ме наричат?

Ка ѝ разказа няколко случки, свързани с Хиджран.

– Нито една не е вярна – рече Кадифе. – Имам познати в кораническия лицей, не са споменавали пред мен за тези неща. – Подир още няколко крачки усмихнато добави: – Но случката с шампоана вече съм я чувала. – Припомни му, че всъщност един заможен журналист, предизвикал отвращение в Истанбул, е предложил на момичетата с тюрбани да си обръснат главите, за да предизвикат интереса на западните медии. Спомена го, за да отбележи първопричината за нещо, което приписваха на нея. – В тия истории е вярно само едно – да, първото си посещение при тъй наречените момичета с тюрбани направих, за да им се надсмея. Бях любопитна. Добре де, отидох изпълнена с присмехулно любопитство.

– После какво стана?

– Дойдох тук, защото ме приеха в Педагогическия институт, пък и сестра ми живееше в Карс. С тези момичета се сдружихме в института и дори да не си вярващ, поканят ли те в домовете си, отиваш. Въпреки тогавашните ми възгледи, усещах тяхната правота. Така ги бяха възпитали родителите им, подкрепяше ги и държавата, която им подсигуряваше религиозно образование. Години наред говореха на тези момичета „покривайте си главите“, а внезапно им казаха „не си покривайте главите“, защото така иска държавата. И един ден, за да им окажа своята политическа подкрепа, и аз си покрих главата. Страхувах се от стореното, присмивах се над себе си. Може

би защото съм дъщеря на атеист, на един вечен опозиционер на държавата. Бях предоволна, че отивайки там, свърших тая работа за денонощие: един приятен политически спомен, за който след години се сещаш с насмешка, един „свободолюбив жест“. Държавата, полицията и местните вестници обаче така ме нападнаха, че се отървах едва щом започнах да изтъквам „лековатата“ страна на стореното от мен. Прибраха ни под предлог, че сме били организирали неразрешена демонстрация. Ако ден след като излязох от затвора бях казала: „Отказвам се, не съм вярваща!“, цял Карс щеше да ме заплуюе в лицето. Сега знам, че тези изпитания са ми били изпратени от Аллах, за да открия правия път. Едно време и аз бях атеистка като теб, но не ме гледай така, чувствам, че ме съжеляваш.

– Не те гледам така.

– Гледаш ме. Не смятам, че съм по-смешна от тебе. Не съм и по-висше създание от тебе, знай го.

– Какво казва баща ти за всичко това?

– Контролираме положението. Само че положението поема в неконтролируема посока и ние се страхуваме, защото много се обичаме. Отначало татко се гордееше с мен, първото ми влизане в института с покрита глава бе възприето от него като специфичен революционен похват. Наблюдаваше ме в маминото огледало с месингова рамка как изглеждам със забрадката и както си стояхме пред огледалото, внезапно ме целуна. Разменихме си малко думи, но беше напълно ясно: оценяваше стореното от мен не като акт, подкрепящ исляма, а като акт, противопоставящ се на държавата. Поведението на татко сякаш говореше „дъщеря ми и така е доста привлекателна“, ала тайничко, като мен, се боеше. Знам, че се боеше, понеже ни задържаха и съжеляваше. Подхвърли, че политическата полиция всъщност не се интересувала от мен, а все още от него; че някога в МИТ картотекирали тукашните изявени левичари и демократи, а сега водели на отчет ислямистите и че щели да почнат от дъщерята на картотекираната стара кримка. Всичко това бе изречено, за да ме принуди да се откажа, татко се чувстваше длъжен да подкрепя всяка моя стъпка, но постепенно му ставаше все по-трудно. Знаеш, има едни старци, които каквото й да чуят – било тупурдията в къщи, било прашенето на печката, било непрестанното дърдорене на жената, било проскърцването на пантата, – все едно, че изобщо не са го чули: и татко вече се държи по този начин, когато става дума за борбата, която водим ние, момичетата с тюрбаните. Ако някое от момичетата се отбие у дома, той си отмъщава, като демонстрира пред него своя груб атеизъм, ала накрая обръща нещата и се заиграва с темата за опълчването срещу държавата. Правя сбирки вкъщи, понеже видях, че момичетата не падат по-долу и могат мъдро да му се противопоставят. Едно от тях ще дойде тази вечер – Ханде. След самоубийството на Теслиме, под влияние на семейството си, Ханде реши да не се забражда. Татко казва, че всичко това му напомня прежните комунистически дни. Имало два вида комунисти: самоуверени, които участват в делото, за да се грижат за народа и просперитета на страната; и непоқварени, които участват в делото, обзети от чувство за справедливост и равенство. Самоуверените били пристрастени към властта и поучавали всекиго – те причинявали зло на всички. А непоқварените причинявали зло единствено на себе си, ала всъщност те се стремели тъкмо към това. В желанието си да поемат върху себе си вината за страданията на бедните, те заживявали още по-мизерно. Баща ми беше учител, уволниха го, изтъргнаха му нокът по време на изтезанията, хвърлиха го в затвора. С мама години наред поддържаха магазинче за канцеларски принадлежности, фотокопираха, превеждаха романи от френски на турски, известно време продаваха от врата на врата енциклопедии на разсрочено плащане. В дните, когато бяхме твърде нещастни и бедни, татко внезапно ни прегръщаше и се разплакваше. Сега ужасно се бои да не ни сполети нещо лошо. Започна да се страхува, когато след прострелването на директора на Педагогическия институт в хотела ни дойдоха полицаи. И на тях го каза. До ушите ми достигна, че сте се срещнали с Тъмносиния. Не го споделяйте с татко.

– Няма – отвърна Ка. Спря и почисти снега от главата си. – Не трябва ли за хотела да минем оттук?

– Може и оттук. Нито снегът спира, нито темите за разговор свършват. Ще ви покажа улица „Касаплар“. Какво искаше Тъмносиния от вас?

– Нищо.

– Спомена ли за нас, за татко, за сестра ми?

Ка забеляза, че лицето на Кадифе е разтревожено.

– Не си спомням.

– Всички се страхуват от него. И ние се страхуваме. Тези дюкяни са все на известни местни месари.

– Баща ви как прекарва деня си? – попита Ка. – Изобщо ли не напуска своя дом-хотел?

– Той управлява хотела. Той дава разпореждания на домакина, на перачката, на чистачката и на закупчиците. И ние със сестра ми помагаме. Татко много рядко излиза навън. От коя зодия сте?

– Близнаци – отвърна Ка. – Близнаците много лъжели, ама не знам.

– Не знаете, че много лъжете, или не знаете, че изобщо не лъжете?

– Ако вярвате на звездите, би трябвало непременно да прочетете някъде, че днешният ден е доста специален за мен.

– Да, сестра ми каза, че днес сте написали стихотворение.

– Сестра ви всичко ли ви казва?

– Ние тук имаме две забавления. Да говорим за всичко и да гледаме телевизия. Говорим, докато гледаме телевизия. Гледаме телевизия, докато говорим. Сестра ми е много красива, нали?

– Да, много е красива – каза Ка почтително. – Но и вие сте красива – добави възпитано той. – Сега и това ли ще й кажете?

– Няма да й го кажа – отвърна Кадифе. – Това ще бъде нашата тайна. Общата тайна е най-доброто начало за едно приятелство.

Тя бръсна снега, посипал лилавото й, дълго, непромокаемо палто.

14

Как пишете стихове?

Разговор по време на вечеря за любовта, покривалото и самоубийството

Пред Народния театър съзряха стълпотворение от хора, очакващи представлението, което всеки момент трябваше да започне. С надеждата да се позабавляват, въпреки неспиращия снеговалеж, на плочника пред вратите на сто и десетгодишната сграда се бяха струпали надошлите от общежитията и домовете си младежи по сака и ризи, избягали от къщите си деца. Както и семейства с цялото си домочадие. За първи път в Карс Ка видя разтворен черен чадър. Кадифе знаеше, че в програмата е включено стихотворение на Ка, но той приключи темата като заяви, че няма да отиде, всъщност вече нямаше и за кога.

Бе усетил, че новото стихотворение е на път да дойде. Вървеше забързано към хотела и гледаше много-много да не приказва. Под предлог, че трябва да се пооправи преди вечерята, той се оттегли в стаята си, свали палтото, седна пред малката масичка и започна да пише. Основните теми в творбата му бяха приятелството и доверителността. Включи снега, звездите, моменти от своя особено щастлив ден и няколко доста поетични фрази на Кадифе; наблюдаваше как един под друг се редят стиховете както се съзерцава картина – с вълнение и с наслада. Умът му, по своя си тайнствена логика, бе обогатил темите, обсъждани с Кадифе; в стихотворението, което озаглави „Звездното приятелство“ разработи идеята, че всеки човек си има звезда, всяка звезда – приятел, че звездата на всеки човек има свое подобие и всеки носи в сърцето си това подобие като таен довереник. Макар да чувстваше музиката и цялостното съвършенство на съчинението си, отсетне щеше да обясни недостатъците на отделни стихове и думи с мислите си за Ипек, с вечерята, за която закъсняваше и с прекомерното си щастие.

След като завърши стихотворението, той бързо прекоси фоайето на хотела и влезе в неговия апартамент на собствениците. Тургут бей с дъщерите си Ипек и Кадифе от двете му страни седеше на трапеза в средата на просторна стая с висок таван. В единия край на масата имаше и трето момиче с елегантно мораво покривало на главата – Ка се досети веднага, че това е Ханде, приятелката на Кадифе. Срещу нея се бе настанил вестникарят Сердар бей. Странното изящество и безпорядъкът на трапезата, около която бяха се насъбрали тези на вид щастливи от общността си хора, радостните, привични движения на прислужницата Захиде, кюрдка, която забързано

сновеше между кухнята и стаята, мигновено подсказаха на Ка, че Тургут бей и дъщерите му са свикнали да прекарват дългите си вечери край трапезата.

– Цял ден мисля за вас, цял ден ви чакам, къде се изгубихте – рече Тургут бей, изправяйки се. Внезапно го прегърна, притисна го към себе си и на Ка му се стори, че е готов да се разплаче. – Всеки миг могат да се случат пренеприятни неща – изрече той с трагична нотка в гласа си.

Ка се настани на посоченото му от Тургут бей място в противоположния край на масата точно срещу него, с удоволствие изсърба поднесената му чорба от леща и когато останалите двама мъже на масата започнаха да пият ракия, а погледите на всички се вторачиха в телевизионния екран зад гърба му, Ка се отдаде на онова, за което отдавна копнееше: да наблюдава до насита красивото лице на Ипек.

Знам усещанията му с подробности, защото по-късно той описва детайлно в бележника си огромното, безпределно щастие, изпитано в онзи миг: шаваше непрестанно с ръце и крака като щастливо дете, припряно потрепваше, сякаш след малко им предстоеше да хванат с Ипек влака, който щеше да ги отведе във Франкфурт. Представи си как светлина, подобна на струящата от настолната лампа върху работната маса на Тургут бей с нахвърлените връз нея книги, вестници, хотелски тефтери и фактури ще струи от настолната лампа върху собствената му работна маса във франкфуртската квартира, дето в най-близко бъдеще щяха да заживеят щастливо с Ипек, и тя ще озарява лицето ѝ.

В следващия миг Ка усети върху себе си погледа на Кадифе. Когато очите им се срещнаха, лицето на Кадифе, не толкова красиво, колкото на сестра ѝ, изразяваше ревност, но тя бързо я прикри с излъчваща доверие усмивка.

Присъстващите на трапезата попоглеждаха от време на време към телевизионния екран. Излъчването на тазвечерното представление от Народния театър бе започнало. Дълъг като върлина актьор – Ка го беше мярнал още първата вечер след слизането си от автобуса в компанията театрала – представяше програмата, раздавайки наляво и надясно поклони; неочаквано, с дистанционното, което държеше в ръката си, Тургут бей смени канала. Дълго гледаха мътното черно-бяло изображение, цялото в снежинки, и не проумяваха нищо.

– Тате, защо сте включили това? – попита Ипек.

– Тук вали сняг – каза баща ѝ. – Колкото и да е, изображението е добро, тази е истинската новина. А пък и знаеш, че загледам ли се дълго в някой от каналите, достойнството ми се накърнява.

– Тогава изключете телевизора, моля ви – додаде Кадифе. – Тук има друго, което накърнява достойнството ни.

– Сподели го с госта ни – рече притеснено баща ѝ. – Боя се, че той още не знае.

– И аз мисля така – промълви Ханде. Имаше гневни, изключително красиви големи черни очи.

За секунда всички се умълчаха.

– Разкажи ти, Ханде – рече Кадифе. – Няма нищо неудобно.

– Тъкмо напротив, има доста неудобни неща и по тази причина ми се ще да ги споделя – отвърна Ханде. Странна радост огря за кратко лицето ѝ. Усмивайки се, сякаш си припомняше нещо приятно, тя каза: – Днес се навършват четирийсет дни от самоубийството на нашата приятелка Теслиме. Измежду всички нас тя бе най-вярващото момиче, отстояващо своята религия и словото на Аллах. За нея покривалото бе символ не само на любовта ѝ към Аллах, то беше символ на нейната вяра и чест. Никому не можеше и да хрумне, че тъкмо тя би могла да посегне на живота си. И учителите, и баща ѝ безмилостно я притискаха да не си покрива главата с кърпа, тя обаче им се опълчваше. Нещата клоняха към изхвърлянето ѝ от института, в който бе учила три години и почти го завършваше. Един ден хората от сигурността притиснали баща ѝ и му рекли: „Ако дъщеря ти не започне да ходи в института без забрадка, ще ти закрием бакалничката и ще те прогоним от Карс.“ Ето защо той най-напред заплашил Теслиме, че ще я прокуди от къщи, но когато и това не помогнало, решил да я омъжи за четирийсет и петгодишен полицай вдовец. Той дори на няколко пъти посетил бакалничката с цветя. Теслиме толкова се отвращаваше от този мъж, когото наричаше „старчето с металните очи“, че бе готова да си открие главата, което така и не направи, само и само да не се омъжва за него. Едни от нас подкрепиха идеята да се

омъжи за „металните очи“, други пък предложиха да заплаши баща си със самоубийство! Тоя съвет най-вече й го давах аз. Защото никак не ми се щеше Теслиме да ходи незабрадена. Непрекъснато й повтарях: „Теслиме, по-добре човек да се самоубие, отколкото да си открие главата.“ Казвах го ей така, за да поддържам приказката. Мислехме си, че жените, за които четяхме по вестниците, се самоубиват поради липса на вяра, поради привързаност към материалния живот или от безнадеждна любов, и че баща й ще се стресне от думата „самоубийство“. Изобщо не съм допускала, че толкова вярващо момиче като Теслиме ще посегне на живота си. Но когато чух новината, че се е обесила, аз първа повярвах. Защото чувствах, че на мястото на Теслиме и аз бих постъпила като нея.

Ханде се разплака. Всички мълкнаха. Ипек се приближи до нея, помилва я и я целуна. Присъедини се и Кадифе: момичетата се запрегръщаха, Тургут бей също изрече мили думи с дистанционното в ръка и всички го удариха на шегички, само и само Ханде да не плаче. Тургут бей привлече вниманието й към изникналите на екрана жирафи, сякаш щеше да забавлява дете, и Ханде, точно като петимно да се забавлява дете, насочи пълните си със сълзи очи към екрана: и забравяйки собствения си живот, те наблюдаваха дълго като във филм на забавен каданс как някъде много далече, може би в сърцето на Африка, в сенчеста гориста местност се придвижва двойка жирафи.

— След самоубийството на Теслиме, Ханде реши да не ходи в института със забрадка, та да не се чувстват родителите й още по-нещастни — прошепна след малко Кадифе на Ка. — Отгледали са я като момче, без никакъв натиск и никакви лишения. Майка й и баща й си мечтаят един ден дъщеря им да се грижи за тях. Ханде е доста умна. — Говореше с мил глас, уж шепнешком, ама така, че Ханде да я чува, и девойката с насълзените очи я чуваше, докато заедно с останалите се взираше в телевизионния екран. — В началото ние, забрадените момичета, я увещавахме да не се отказва от нашата борба, впоследствие обаче проумяхме, че да не носиш забрадка е по-добре, отколкото да се самоубиеш и решихме да помогнем на Ханде. За момиче, което знае, че покривалото е повеля на Аллах и го приема като символ, е изключително трудно да бъде убедено да го сваля. Ханде задълго се затвори вкъщи, опитвайки се да се съсредоточи върху взетото решение.

И Ка, като останалите, бе сломен от чувството за вина, ала в душата му се разля вълна от щастие, щом ръката на Ипек докосна неговата. С надеждата да изпита същото щастие този път Ка, докато Тургут бей припряно превърташе каналите, докосна ръката на Ипек. Тя му отвърна и той забрави тегнештата наоколо тъга. На екрана се появи картина от предаването в Народния театър. Дългият като върлина мъж гордо обясни, че това е част от първото в историята на Карс излъчване на живо. Докато уведомяваше, че вечерното представление ще съдържа разнообразни истории, изповедта на националния вратар, срамни тайни от политическия живот, сцени от творби на Шекспир и Виктор Юго, неочаквани изповеди, скандали, незабравими звезди на турския театър и кино, скетчове, песни и страховити изненади, Ка чу собственото си име, обявено като „нашият най-велик поет, завърнал се без много шум след години в родината ни“. Ипек стисна под масата ръката на Ка.

— Не си искал да ходиш там? — рече Тургут бей.

— Тук съм предоволен и прещастлив — отвърна Ка, стисвайки още по-силно ръката на Ипек.

— Не бих желала да нарушавам вашето щастие — обади се Ханде. За миг всички се постреснаха. — Но тази вечер съм тук заради вас. Не съм прочела нито една ваша книга, достатъчно ми е и това, че сте поет, стигнал чак до Германия, поет, видял свят. В последно време писали ли сте стихове?

— В Карс ме сподобиха доста стихотворения — отвърна Ка.

— Надявах се, че ще можете да ми обясните как да се концентрирам върху дадена тема. Кажете ми, моля ви, как пишете стихове? Като се концентрирате ли?

На поетичните вечери с турските читатели в Германия жените най-често задаваха този въпрос на поетите, но както всеки път Ка трепна, сякаш го питаха за нещо много специално.

— Не знам как пиша стиховете си — отвърна той. — Доброто стихотворение сякаш идва от някакво далечно място. — Забеляза подозрителния поглед на Ханде.

— Кажете ми, моля ви, какво разбирате под концентрация? Колкото и да се старая по цял ден, пред очите ми все не оживява онова, което бих искала: как бих се

чувствала незабравена. Появява се онова, което бих искала да забравя.

– Например?

– Когато броят на забрадените момичета нарасна, от Анкара изпратиха една жена да ни убеждава да не си покриваме главите. Тая „агитаторка“ с часове разговаряше с всяко момиче поотделно в една стая. Задаваше стотици въпроси. „Баща ти бие ли майка ти? Колко братя и сестри имаш? Колко месечно печели баща ти? Какво друго носиш освен тюрбан? Обичаш ли Ататюрк? Какви картини са окачени по стените в твоя дом? Колко пъти в месеца ходиш на кино? Равни ли са според теб мъжете и жените? Аллах ли е по-велик или държавата? Колко деца ти се иска да имаш? Тормози ли те семейството?“ Попълваше отговорите в отделен формуляр за всяка от нас. Беше като от модно списание, елегантна, с начервени устни, боядисана коса, открита глава, но, как да го кажа, бе всъщност доста естествена. Обикнахме я, макар въпросите ѝ да разплакаха някои от нас... Дори се надявахме да не я омърсят калта и мръсотията на Карс. Сетне започнах да я сънувам, ама в началото не обърнах внимание. А сега, опитам ли се да си представя как се движа сред хората без забрадка, излагайки на показ косата си, все се виждам като тази „агитаторка“. Елегантна като нея, с обувки на тънки токчета и с още по-разкрепостени тоалети от нейните. Мъжете ми показват, че се интересуват от мен. Хем ми е приятно, хем се срамувам.

– Ханде, ако не ти се говори за срама, недей – обади се Кадифе.

– Не, ще говоря. Защото аз се срамувам в представите си, но от представите си не се срамувам. Всъщност изобщо не вярвам, че ако тръгна незабравена, ще се превърна в предизвикателна за мъжете жена, в похотлива никаквица. Защото макар да не съм убедена, пак ще си открия главата. Ала знам, похотта е способна за миг да овладее човека, дори когато си мисли, че не я желае, дори когато не му се вярва. Мъже и жени, всички ние, нощем в сънищата си извършваме грях, който през деня ни се струва, че не желаем. Не е ли така?

– Престани, Ханде – каза Кадифе.

– Не е ли така?

– Не е така – отговори Кадифе, обръщайки се към Ка. – Преди две години Ханде щеше да се омъжва за кюрд, доста привлекателен младеж. Но нещо се забърка в политиката, убиха го...

– Това няма никаква връзка с факта, че ходя забравена – гневно изрече Ханде.

– Защо ходя забравена? Защото, концентрирам ли се, все не мога да си представя как ще се чувствам забравена. Това е причината. Концентрирам ли се, в представите си аз или се превръщам в неприятна непозната от рода на „агитаторката“, или в похотлива никаквица. Успея ли поне веднъж да си представя как прекрачвам института забравена, как пристъпвам из коридорите, как влизам в час, едва тогава бих намерила сили в себе си, дай Боже, да го сторя и да стана свободен човек. Защото ще съм свалила забрадката по собствена воля и желание, а не по полицейска принуда. Досега обаче така и не съм успяла да се концентрирам върху този момент.

– Тогава не обръщай внимание тъкмо на този момент – рече Кадифе. – И да го преодолееш, за нас ти ще си останеш любимата ни Ханде.

– Не, няма да остана – отвърна Ханде. – Разграничих се от вас, реших да си открия главата и в душите си вие всъщност ме презирате, обвинявате ме... – Сетне се обърна към Ка: – Понякога пред очите ми изниква девойка, тя прекрачва забравена института, тръгва по коридорите, влиза при групата си, по която толкова тъгува, и в този миг си припомням дъха на коридорите и тежката атмосфера в стаята. Тогава зървам девойката в стъклото на прозореца, разделящ учебната стая от коридора и щом проумея, че девойката, която виждам, не съм аз, а някоя друга, започвам да плача.

Стори им се, че Ханде отново ще се разплаче.

– Не ме тревожи толкова преобразяването ми в друга – каза Ханде. – Тревожи ме, че повече няма да мога отново да бъда същата, че направо ще забравя каква съм сега. Дори само заради това човек би могъл да се самоубие... – Обърна се към Ка и смутено попита: – Никога ли не сте изпитвали желание за самоубийство?

– Никога, ала след случващото се с жените в Карс, човек няма как да не се замисли върху тази тема.

– Желанието за самоубийство на повечето от момичетата в нашето положение е продиктувано от необходимостта да се почувстват господарки на собствените си тела. По същата причина се самоубиват подлъганите, изгубили девствеността си момичета,

както и девствениците, принудени да се омъжат за човек, когото не желаят. За тях самоубийството е израз на стремежа им към невинност и чистота. Никога ли не сте писали нещо за самоубийството? – Тук несъзнателно се обърна към Ипек: – Притесних ли много вашия гост? Добре, ще го оставя на мира, ама след като ми каже откъде идват стихотворенията, които му „идват“ в Карс?

– Щом почувствам, че стихотворението идва, душата ми се изпълва с благодарност към този, който го изпраща, защото съм неизмеримо щастлив.

– Той ли ви кара да материализирате стихотворението? Кой е той?

– Не че го вярвам, ала чувствам, че той ми изпраща стихотворението.

– Не вярвате в Аллах, или в това, че той ви изпраща стихотворението?

– Аллах ги изпраща – вдъхновено отвърна Ка.

– Той видя със собствените си очи как се е разраснало тук религиозното движение – вметна Тургут бей. – Може пък и да са го заплашили... Постреснал се е и е започнал да вярва в Аллах.

– Не, не е вярно, просто ми идва отвътре – рече Ка. – Тук изпитвам желание да бъда като всички.

– Изплашили сте се, за което ви укорявам.

– Така е, плаша се, при това много се плаша – извика в същия миг Ка.

Скочи на крака тъй, сякаш бяха насочили срещу него пистолет. Сътрапезниците му се обезпокоиха.

– Къде така? – извика Тургут бей, сякаш на свой ред бе усетил насочено към себе си оръжие.

Ханде пък си промърмори:

– Не ме е страх, хич не ме е еня за нищо.

Но и тя като останалите се вглеждаше в лицето на Ка, за да определи откъде идва опасността. След години вестникарят Сердар бей щеше да сподели с мен, че в този момент лицето на Ка избеляло като вар, макар че не било лице на почувствал се зле от страх или от световъртеж човек – то изразявало дълбоко щастие. Прислужницата пък настойчиво щеше да ми обяснява как докато влизала в стаята, се появила някаква светлина и погълнала всичко в сиянието си. Още тогава в нейните очи Ка се бе издигнал в ранг на светец. Някой от присъстващите изрекъл: „Стихотворението дойде.“ И всички посрещнали думите му по-развълнувано и по-стреснато, отколкото ако към тях самите са насочили оръжие.

След време, преосмисляйки случилото се в един бележник, Ка щеше да оприличи напрегнатостта на очакването в стаята на страховитото очакване при спиритическите сеанси, на които бяхме свидетели като деца. Такива вечери преди двацет и пет години устройваше възпъльничката майка на наш приятел, млада вдовица, в дома им на една задна уличка в Нишанташъ, където присъстваха и други нещастни домакини като нея, пианист с парализирани пръсти, невротична филмова звезда на средна възраст, за която непрекъснато подпитвахме „и тя ли ще дойде?“, сестра й, спохождана от чести припадъци, пенсиониран паша, „флиртуващ“ с попрецфтялата филмова звезда – нашият приятел ни извеждаше през задната стая, мен и Ка, и тихичко ни въвеждаше в хола. В миговете на напрегнато очакване някой изричаше: „Ей, дух, ако си тук, дай ни знак!“, всички се притаяваха, сетне се чуваше тропот, проскърцване на стол, стон или груб ритник по крака на масата и някой уплашено изричаше: „Духът е тук“. Но Ка съвсем не приличаше на човек, срещнал дух – запъти се към кухненската врата, а лицето му грееше от щастие.

– Доста пи – каза Тургут бей. – Да, помогни му.

Произнесе тия думи, та да изглежда, че той е накарал Ипек да се втурне подир Ка. А Ка се стовари върху стола до кухненската врата. Извади от джоба си бележник и писалка.

– Докато стоите прави и се взирате в мен, не мога да пиша.

– Да те заведа в една от вътрешните стаи – предложи Ипек.

Ка я последва, минаха през приятно ухаещата кухня, където Захиде заливаше кадаифа със сироп, през някаква студена стая и влязоха в друга полутъмна задна стая.

– Тук ще можеш ли да пишеш? – попита Ипек и запали лампата.

Ка видя чиста стая с две идеално оправени легла. Имаше скрин и старинна подставка за книги, използвана като тоалетка – върху нея сестра й бе подредила

тубички с крем, червила, одеколонче, безсмислена колекция шишенца от бадемово масло и алкохолни питиета, книги, тоалетна чантичка с цип и кутия от швейцарски шоколадови бонбони, пълна с четки за коса, моливи за гримиране, мъниста против уроки, едно колие и гривни. Приседна на леглото до заледения прозорец.

– Тук ще мога да пиша. Но ти не си тръгвай.

– Защо?

– Не знам – отвърна Ка, а после додаде: – Боя се.

Захвана стихотворението, започващо с описание на кутията шоколадови бонбони, която чичо му донесе от Швейцария, когато Ка бе малък. Върху капака ѝ бяха нарисувани пейзажи от Швейцария, каквито красяха стените на карските чайни. От бележките на Ка, направени отсетне, за да осмисли, класира и подреди „дошлите“ му в Карс творби, ставаше ясно, че в това си стихотворение най-напред бе извадил от кутията часовник-играчка – подир два дни щеше да узнае, че е от детските години на Ипек. Тръгвайки от часовника, той щеше да опише времето на детството и времето на живота.

– Не искам да се отделяш от мен – рече Ка, – защото съм безумно влюбен в теб.

– Та ти не ме познаваш – отвърна му Ипек.

– Има два типа мъже. Първите още преди да са се влюбили, се стараят да разберат как тя яде сандвича си, как реши косата си, какви дреболии я притесняват, за какво се гневи на баща си и всякакви други истории-легенди, които се разправят за избраницата му. Другите пък – аз съм от тях – се влюбват, без да знаят почти нищо за девойката.

– Значи си влюбен в мен, защото изобщо не ме познаваш? Наистина ли наричаш това любов?

– Такава е любовта, която дава всичко на човека.

– Значи след като видиш как ям сандвич и с какво си закичвам косата, любовта ти ще секне?

– Не, тогава нашата близост ще се задълбочи, ще се превърне в желание на телата ни, в щастливи спомени, които обвързват.

– Не мърдай от леглото, стой там – каза Ипек. – Не мога да се целувам с никого, докато съм с татко под един покрив. – За първи път се противопоставяше на целувките на Ка. – Не ми е приятно да го правя, докато татко е въкъщи – промълви тя и избута Ка.

Преди да приседне в края на леглото, Ка опита още веднъж и я целуна насила по устните.

– Трябва да се оженим по-бързо и да избягаме оттук. Знаеш ли колко щастливи ще бъдем във Франкфурт?

Настъпи тишина.

– Как така ме обичаш, без да ме познаваш?

– Понеже си красива... Понеже си представям, че ще бъдем щастливи... Понеже ще мога всичко да споделям с теб, без да се срамувам. Непрестанно си представям как се любим.

– Какво правеше в Германия?

– Занимавах се със стиховете, които не можех да напиша и непрекъснато ръкоблудствах... Самотата е въпрос на гордост; човек търпеливо се потапя в собствената си миризма. Проблемът на истинския поет е винаги един. Ако дълго време е щастлив, става банален. Ако дълго време е нещастен, губи поетическата си мощ... Щастието и истинската поезия са заедно за кратко. Не след дълго или щастието банализира поета и творчеството му, или истинското стихотворение проваля щастието му. Вече ужасно се страхувам да не бъда нещастен, като се върна във Франкфурт.

– Остани в Истанбул – предложи Ипек.

– В Истанбул ли желаш да живееш? – попита шепнешком Ка, вглеждайки се изпитателно в Ипек. В момента ужасно му се искаше Ипек да си пожелае нещо. И тя го усети.

– Нищо не желая – изрече тя.

Ка разбираше, че е избързал. Разбираше, че в Карс ще остане за кратко, че нямаше да може да си поеме дъх и че друг избор, освен да бърза, нямаше. Вслушаха се в долитащите отвътре гласове и в преминаващия под прозореца файтон, премазващ снега. Ипек стоеше права до вратата и замислено почистваше космите от четката за

коса, която държеше в ръката си.

– Тук всичко е толкова мизерно и нещастно, че човек забравя да си пожелае нещо, също като тебе – рече Ка. – Тук човек може да мечтае единствено да умре, а не да живее... Ще тръгнеш ли с мен?... – Ипек млъкна. – Дори и да ми отговориш отрицателно, няма значение.

– Не знам – отвърна Ипек, загледана в четката за коса. – Вътре ни очакват.

– Вътре, предчувствам, кроят някаква интрига, но не се досещам каква – рече Ка. – Ти ми кажи.

Токът спря. Ипек не помръдваше, Ка понечи да я прегърне, но страхът, че ще се върне съвсем самичък в Германия, го възпря; не помръдна.

– В тоя мрак няма да пишеш стихове – рече Ипек. – Да вървим.

– Какво най-много би желала, за да ме обикнеш?

– Бъди себе си – отвърна Ипек. И излезе от стаята.

Ка се чувстваше толкова щастлив седнал тук, че едва се надигна от леглото. Приседна за малко и в студената стая до кухнята и под трепкащата светлина на свещта записа в зеления си бележник стихотворението „Кутия шоколадови бонбони“.

Изправи се, стоеше зад Ипек, понечи да я прегърне и да зарови глава в косите ѝ, но внезапно всичко в главата му се потопи в мрак.

В светлината на свещта Ка видя Ипек и Кадифе да се прегръщат. Бяха обвинили ръце около шииите си и се прегръщаха като любовници.

– Татко желае да ви види – промълви Кадифе.

– Добре, мила.

– Не написа ли стихотворението?

– Написах го – отвърна Ка, изниквайки от мрака. – Сега обаче ми се иска да помогна на вас.

Влезе в кухнята, но под трепкащата светлина на свещта не забеляза никого. Набързо си наля ракия в една чаша и без да я разрежда с вода, я гаврътна. Очите му се наляха със сълзи и светкавично изгълта чаша вода.

На излизане от кухнята се озова за миг съвършено сам в непрогледния мрак. Едва когато различи трапезата, огряна от свещта, Ка се запъти към нея. Седящите около масата и техните отразени върху стената сенки, се извърнаха към него.

– Успя ли да напишеш стихотворението? – попита Тургут бей, сякаш обзет от желание да унижи умълчалия се Ка.

– Да.

– Поздравявам те – каза Тургут бей. Пъкна в ръката на Ка ракиена чаша и я напълни. – За какво се отнася?

– Откакто съм в Карс, ми се струва, че всеки, с когото говоря, е прав. В Германия изпитвах страх, докато се разхождах из улиците, а тук този страх завладява направо душата ми.

– Много добре ви разбирам – рече съучастнически Ханде.

Ка ѝ се усмихна с благодарност. Прищя му се да каже: „Не си откривай главата, красавице моя.“

– Щом твърдите, че вярвате на всеки, с когото разговаряте, излиза, че в близост до шейх ефенди вие вярвате в Аллах. Ще ви поправа – шейх ефенди представлява Аллах в Карс – заключи Тургут бей.

– Кой, кой представлява Аллах? – попита с непокорен глас Ханде.

Ала Тургут бей не ѝ се ядоса. Беше инатлив, скандаждия, но имаше меко сърце, неподходящо на един безкомпромисен атеист. Ка усети, че тревогата на Тургут бей е породена от нещастията на дъщерите му, само че той много повече се безпокоеше от рухването на собствените си навици. Това не беше политическа тревога, а тревогата на човек, който бе застрашен да изгуби единственото забавление в живота си – всяка вечер, заемайки централно място на трапезата, с часове да разчепква политиката и въпроса за съществуването или несъществуването на Аллах с дъщерите си и със своите гости.

Токът дойде – стаята внезапно се озари. Тук хората дотолкова бяха свикнали със спирането и идването на тока, че при идването му не надаваха радостни възгласи, както се случваше в истанбулското детство на Ка, не изпитваха щастливото безпокойство от рода на „я виж, да не се е повредила пералнята“ или пък „чакай, аз ще духна свещите“, държаха се тъй, сякаш не се случваше нищо. Тургут бей включи

телевизора и запревърта каналите с дистанционното. Ка прошепна на момичетата, че Карс е необичайно тихо място.

– Защото тук се страхуваме дори от гласовете си – рече Ханде.

– Това е тишината на снега – добави Ипек.

Обзети от пораженческо настроение, всички дълго се взираха в телевизионния екран, върху който бавно се сменяха каналите. Докато държеше ръката на Ипек под масата, Ка си представи как щастливо прекарва тук с нея целия си живот – как денем дреме над някаква незначителна работа, а привечер, хванал ръката на тази жена, гледа сателитната телевизия.

15

Всеки от нас има в живота си нещо, за което копнее най-силно

В Народния театър

Буквално седем минути след като Ка си помисли колко ли ще бъде щастлив, ако целия си живот прекара с Ипек в Карс, той, сякаш отправил се сам на война, подтичваше под падащия сняг, за да вземе участие в представлението в Народния театър и сърцето му биеше лудо. През тези седем минути всъщност всичко се развило с разбираема бързина.

Започнало се с това, че Тургут бей пуснал на телевизионния екран предаването на живо от Народния театър, сетне всички доловили шумното оживление в залата и усетили, че там става нещо необичайно. Това пробудило желанието им поне за една нощ да излязат извън рамките на провинциалния си живот и същевременно ги обезпокоила вероятността да не би там да се случи нещо лошо. По ръкоплясканията и виковете на нетърпеливата публика подразбрали, че съществува някакво напрежение между големците от първите редове и младежите от по-задните. Камерата не смогвала да обхване цялата зала, а те любопитствали да узнаят всичко.

На сцената се намирал известният до неотдавна на цяла Турция национален вратар. Той тъкмо успял да разкаже за първия гол от трагичния за нацията мач преди петнайсет години, в който англичаните ни вкараха единайсет гола, когато на екрана се появил слабичкият, дълъг като върлина водещ – националният вратар, както и подобава в национално предаване, млъкнал, досещайки се, че е време за реклама. С микрофон в ръка водещият успял за секунди да изчете от листа си две реклами (в бакалница „Тадал“ на булевард „Февзи паша“ била пристигнала пастърма от Кайсери; Образователният център започвал записвания за подготвителните курсове за университета), след това повторил какво включва предстоящата разнообразна програма, споменал, че свои стихове ще прочете Ка и поглеждайки тъжно към камерата, добавил: „Гражданите на Карс дълбоко съжаляват, че пристигналият от Германия в нашия граничен град голям поет все още не е сред нас.“

– Сега вече ще е срамota, ако не отидете – възкликнал Тургут бей.

– Ама никой дори не ме и попита дали ще участвам в програмата – проронил Ка.

– Тук обичаят ни е такъв – поясnil Тургут бей. – Ако ви бяха питали, нямаше да отидете. Сега обаче ще се наложи да отидете, за да не изглежда, че ги презирате.

– Ние ще ви гледаме оттук – с неочакван плам възкликнала Ханде.

Тъкмо тогава вратата се отворила и момчето, наглеждащо нощем рецепцията изрекlo:

– Директорът на Педагогическия институт е починал в болницата.

– Горкият наивник – изкоментирал Тургут бей. После вперил очи в Ка. – Ислямистите започнаха да ни очистват един по един. Ако искате да отървете кожата, добре ще е повечко да повярвате в Аллах. Защото се боя, че не след дълго и умерената религиозност вече няма да е достатъчна, за да отърве кожата един стар атеист в Карс.

– Прав сте – отвърнал Ка. – И без друго съм решил да се отдам докрай на любовта към Аллах, която тая в сърцето си цял живот.

Подигравателната нотка била доловена от всички, но тъй като били убедени, че Ка е доста пиян, сътрапезниците му решили, че готовият отговор по всяка вероятност е бил предварително обмислен.

По същото време към масата, понесла умело в едната си ръка огромна тенджера,

а в другата – отразяващ светлината на лампата алуминиев черпак, се примъкнала Захиде и усмихнато, с тон на грижовна майка известила:

– На дъното на тенджерата има една порция чорба, жалко ще е да се изхвърли. Кое от момичетата я иска?

Отвърщайки на усмивката с усмивка, Ханде и Кадифе се извърнали едновременно към прислужницата, а Ипек успяла да сподели страховете си, че Ка няма да отиде в Народния театър.

Ка пък тъкмо тогава си наумил: „Ако Ипек каже «Аз!», това ще означава, че ще дойде с мен във Франкфурт и че ще се оженим. Тогава отивам в Народния театър и прочитам стихотворението «Сняг».“

В същия момент Ипек казала „Аз!“ и без капчица въодушевление протегнала купичката си.

По някое време отвън, под сипещия се на едри парцали сняг Ка се почувства като чужденец в този град, който бързо, още щом си замине, вероятно щеше да го забрави – това настроение не продължи дълго. Усещаше съдбата; силно усещаше тайната неразгадаема геометрия в логиката на живота, изпитваше дълбок копнеж да разгадае тази логика и да бъде щастлив, но в този миг не усещаше достатъчно силен копнеж за щастие.

Широката, заснежена улица, водеща до Народния театър, по която се развяваха предизборни знамена, бе абсолютно безлюдна. Издадените заледени стрехи на старите сгради, очарованието на портите и на релефните стени, солидните, но поизносени фасади подказваха на Ка, че тук някога хората са водели щастлив, спокоен, дори разнообразен живот (Арменци, търгуващи в Тифлис? Османски паши, събиращи данъци от мандрите?). Всички ония арменци, руснаци, османци и турци от ранната Република, превърнали града в скромен цивилизационен център, си бяха заминали до един и улиците бяха напълно опустели, сякаш за да не идва друг на тяхно място, ала за разлика от всеки изоставен град, безлюдността тук не предизвикваше ужас. Ка смаяно съзерцаваше как оранжевеещата светлина на уличните лампи и бледата неонтова светлина на заледените витрини се отразяват върху камарите сняг по клоните на върбите и чинарите, върху електрическите стълбове, по които висяха едри късове лед. Снегът валеше сред омагьосваща, направо свята тишина, Ка не чуваше нищо друго освен едва доловимия звук от своите стъпки и собственото си дишане. Куче дори не пролайваше. Сякаш бе дошъл краят на света, сякаш цялата гледка в този миг, цялата вселена, всичко се бе заслушало в снеговалежа. Ка проследи с поглед как част от завихрилите се около бледа улична лампа снежинки бавно се спускат към земята, докато няколко от тях решително поемат нагоре към тъмнината.

Спря се под стряхата на голямото ателие „Айдън Фото“ и изключително внимателно заразглежда падналата върху ръкава на палтото му снежинка, озарена от червеникавата светлина на фирмената табела.

Духна вятър, нещо се раздвижи и когато червената светлина на фирмената табела „Айдън Фото“ внезапно угасна, отсрещната върба почерня. Забеляза навалицата пред вратата на Народния театър, чакащия малко встрани полицейски микробус и хората, сбутали се пред прага на полуоткрехнатата врата на отсрещното кафене.

Когато влезе в театъра, от шума и суматоката му се зави свят. Блъсна го миризмата на алкохол, човешки дъх и цигари. Отстрани имаше доста правостоящи; в един ъгъл продаваха газирана вода и симиди. Ка мина покрай група младежи, разговарящи пред смърдящата на леш тоалетна, покрай чакащите в единия край полицаи в сини униформи, покрай стърчащите малко по-нататък цивилни агенти с радиотелефони в ръцете. Едно дете, хванало баща си за ръка, без да обръща внимание на шумотевицата, съсредоточено наблюдаваше как пада леблебията, която пускаше в шише от газирана вода.

Ка забеляза, че един от правостоящите, застанали встрани, смутено помахва с ръка, но не бе сигурен дали се отнася до него.

– Отдалече ви познах, по палтото.

Като видя отблизо лицето на Неджип, в душата на Ка потрепна чувство на обич.

– Знаех си, че ще дойдете – рече Неджип. – Много се зарадвах. Може ли веднага да ви попитам за едно нещо? Мисля за две неща.

– Едно или две?

– Много сте интелигентен, прозрели сте дори, че интелигентността не е всичко

– каза Неджип и придърпа Ка в ъгъла, за да поприказват на спокойствие. – Казахте ли на Хиджран-Кадифе, че съм влюбен в нея и че тя е едничкият смисъл на живота ми?

– Не.

– От чайната си тръгнахте заедно. Изобщо ли не говорихте за мен?

– Казах й, че се учиш за имам-хатиб.

– Друго? Тя нищо ли не каза?

– Нищо.

Настъпи мълчание.

– Разбирам, не сте говорили нищо друго за мен – с усилие изрече Неджип.

Преглътна. – Кадифе е четири години по-голяма от мен, дори не ме е забелязала.

Вероятно сте обсъждали нещо поверително. Възможно е дори да сте засегнали и някои тайни политически теми. Не питам за това. Интересува ме едно нещо и сега то е твърде важно за мен. Свързано е с остатъка от живота ми. Ако Кадифе изобщо не ме забележи – а съществува голяма вероятност с години да не ме забележи и дори да се омъжи, – от вашия отговор зависи да я обичам ли цял живот, или тутакси да я забравя. Моля ви, да не губим време, кажете ми истината?

– Очаквах въпроса ви – отвърна Ка с официален тон.

– Изобщо ли не разговаряхте за по-обикновени неща? За глупостите по телевизията, за някои незначителни клюки, за дреболийките, които може да си купите? Разбирате ли ме? Кадифе задълбочен човек ли е, човек, който, както изглежда, не се интересува от незначителни неща ли е или не? И аз напразно ли съм влюбен в нея?

– Не, изобщо не разговаряхме за нищо незначително – отвърна Ка.

Отговорът му, забеляза, оказа съкрушително въздействие върху Неджип – по лицето му се четеше, че младежът с нечовешки усилия се мобилизира.

– Но забелязахте ли, че тя е изключителен човек?

– Да.

– Ти би ли се влюбил в нея? Защото е доста красива. Хем е доста красива, хем е непокорна като никоя друга туркиня.

– Сестра й е по-красива – отвърна Ка, – ако става дума за красота.

– Та ето в какво е въпросът. Какъв ли е тайният помисъл на великия Аллах, че ме кара от толкова време да си мисля за Кадифе?

Бе ококорил абсолютно по детски големите си зелени очи – това предизвика възхита у Ка, – след петдесет минути някакъв тип щеше да простреля едно от тези очи.

– Не знам – рече Ка.

– Знаеш, ама не казваш.

– Не знам.

– Би трябвало да умееш да говориш за всичко съществено – вметна Неджип, сякаш за да му помогне. – Искан ми се, стана ли писател, да говоря за всичко, за което не се говори. Би ли могъл веднъж поне да говориш за всичко?

– Питай.

– Всеки от нас има в живота си нещо, за което копнее най-силно, не е ли така?

– Така е.

– Кое е твоето?

Ка замълча, след което се усмихна.

– Моето е доста простичко – гордо изрече Неджип. – Искан да се оженя за Кадифе, да заживея в Истанбул и да стана първият в света ислямски научнофантастичен писател. Знам, че е невъзможно и пак го желя. Ако не ми кажеш твоето най-жадувано нещо, няма да се обидя, разбирам те. Ти си моето бъдеще. Разбирам го по погледа ти, вперен в очите ми: в мен виждаш собствената си младост и затова ме харесваш.

В крайчеца на устните му се мерна щастлива, хитровата усмивка и Ка се уплаши от нея.

– В такъв случай ти си такъв, какъвто бях преди двацет години, така ли?

– Да. В научнофантастичния роман, който един ден ще напиша, ще има точно такава сцена. Извинявай, мога ли да сложа ръка на челото ти? – Ка леко се приведе напред, Неджип докосна с длан челото на Ка със спокойствието на човек, извършвал това движение и преди. – Сега ще ти кажа какво си мислил преди двацет години.

– Както правиш с Фазъл ли?

– С него в един и същи миг мислим едно и също. Между мен и теб стои времето.

Сега, моля те, ме слушай: зимен ден е, ти си в лица, навън вали сняг и ти си обладан от мислите си. Чуваш гласа на Аллах в душата си, но се опитваш да Го забравиш. Чувстваш, че светът е едно цяло, но смяташ, че ще станеш по-нечастен и по-проницателен, ако си затвориш очите за Онзи, който те кара да чувстваш нещата по този начин. И си прав. Защото знаеш – добра поезия може да напише единствено проницателният и мъдрият. Ти си готов юнашки да изтърпиш страданията на безверието, за да пишеш добре. Все още не ти е хрумнало, че ще останеш напълно самотен в целия свят, щом изгубиш онзи глас в душата си.

– Да, прав си, така разсъждавах – рече Ка. – Сега ти по този начин ли разсъждаваш?

– Знаех, че веднага ще ме попиташ това – отвърна разтревожено Неджип. – И ти ли не искаш да вярваш в Аллах? Искаш, нали? – Внезапно отдръпна треперещата си студена ръка от челото на Ка. – Дълго мога да говоря на тази тема. В душата си чувам глас, който ми казва „не вярвай в Аллах“. Защото да вярваш, преизпълнен с любов, във всичко съществуващо, означава да изпитваш съмнение и любопитство спрямо неговото съществуване. Разбираш, нали? По времето, когато проумях, че ще мога да се реализирам в живота като вярвам в съществуването на съвършения Аллах, сегиз-тогиз си помислях какво ли ще се случи, ако Аллах не съществува, както като малък се питах какво ще се случи, ако мама и тате умрат. Тогава пред очите ми се появяваше гледка. Не се страхувах, понеже знаех, че тази гледка черпи сила от любовта на Аллах и я съзерцавах с любов.

– Разкажи ми за тази гледка.

– В стихотворението си ли ще я включа? Не е необходимо да вмъкваш и името ми. В замяна искам от теб само едно.

– Съгласен съм.

– През последните шест месеца написах три писма на Кадифе. Не изпратих нито едно. Не защото се срамувам, а защото пощенските служители ще ги отворят и ще ги прочетат и защото половината от жителите на Карс са цивилни агенти. Половината от зрителите тук – и те са такива. Всички ни наблюдават. Нашите хора също.

– Кои са нашите?

– Младите ислямисти в Карс. Изгарят от любопитство да разберат за какво си говорим. Дойдоха в театъра, за да провокират инцидент. Пък и знаят, че секуларистите и военните ще превърнат вечерта в публична демонстрация. Щели да изиграят прочутата стара пиеса „Чаршаф“ и възнамерявали да унижат момичетата с тюрбани. Всъщност политиката ме отвращава, но приятелите ми имат право да протестират. Боят се от мен, понеже не съм достатъчно пламенен като тях. Сега не мога да ти дам писмата. Всички ни наблюдават. Ще ми се само да ги предадеш на Кадифе.

– В момента никой не ни гледа. Дай ми ги бързо, след което ми опиши онази гледка.

– Писмата са тук, но не и у мен. Боях се, че на вратата ще ме претърсат. Приятелите ми също можеха да ме претърсат. Нека след двамаз минути се срещнем пред тоалетната в края на коридора, дето е крайната врата към сцената.

– Тогава ли ще ми опишеш гледката?

– Един от онези идва насам – рече Неджип и отклони погледа си. – Познавам го. Не гледай натам, прави се, че водим най-обикновен разговор.

– Хубаво.

– Цял Карс ще се пръсне от любопитство да узнае защо си пристигнал в града ни. Мислят, че си изпратен тук с тайна мисия от държавата, дори от някои Западни сили. Приятелите ми ме изпратиха при теб да те питам тъкмо за това. Тези слухове верни ли са?

– Не са.

– Какво да им кажа? Защо си дошъл тук?

– Не знам.

– Знаеш, но от срам няма да ми кажеш. – Настъпи тишина. – Дошъл си, защото си нещастен – рече Неджип.

– Как се досети?

– По очите ти. Никога не съм срещал човек с толкова нещастен поглед... В момента и аз не съм щастлив, но съм млад. Нещастieto ме захранва със сила. На тази

възраст предпочитам да съм нещастен, не щастлив. В Карс щастливи могат да бъдат единствено глупавите и злите. Но когато достигна твоята възраст, бих желал щастието да ме обгърне.

– Моето нещастие ме предпазва в живота – отвърна Ка.

– Не се притеснявай за мен.

– Колко е прекрасно. Нали не се сърдиш? Лицето ти излъчва такава доброта, че съм в състояние да споделя с теб всичко, дори най-голямата глупост. Ако разговарям за тези неща с приятелите си, веднага ще започнат да ми се подиграват.

– Дори и Фазъл ли?

– Фазъл е друга работа. Той знае какво мисля и отмъщава на онези, които ми причиняват зло. Сега бързо кажи нещо. Човекът ни гледа.

– Кой човек? – попита Ка. Извърна очи към правостоящите: мъж с крушовидна глава, двама пъпчиви тийнейджъри, бедно облечени младежи със свъсени вежди – всички те бяха отправили погледи към сцената, неколцина от тях се олюляваха като пияни.

– Не съм единственият пил тая вечер – измърмори Ка.

– Те пият от мъка. А вие сте пил, за да издържите на щастието, спотаено в душата ви.

Произнасяйки последните думи, Неджип внезапно се смеси с тълпата. Ка не бе съвсем сигурен дали го е чул правилно. Въпреки невероятната шумотевица в залата, в главата му като че ли звучеше приятна музика и той се успокои. Някой му помахаша с ръка; имаше няколко свободни места, запазени за „творците“ – грубоват служител от театралната трупа настана Ка да седне.

Това, което Ка видя на сцената нея вечер, подир години аз изгледах на взетите от архива на телевизия „Серхат Карс“ видеоленти. Скеч осмиваше някаква банкова реклама – Ка обаче не проумяваше нито какво пародира той, нито какво критикува. Можеше единствено да си помисли, че мъжът, влязъл в банката да депозира пари, шаржира изискано западно конте. В някои отдалечени градчета, по-малки и от Карс, в чиито чайни не се отбиваха жени и висши чиновници, брехтовата, бахтинска театрална компания на Сунай Заим изпълняваше тази сценка по доста безпардонен начин – представяше контето като педераст, получаващ банковата си карта, а публиката се заливаше от смях. Едва към края на следващата хумореска Ка забеляза, че преоблеченият в женски дрехи мустакат артист, който изливаше върху косата си шампоан и балсам „Келидор“, е Сунай Заим. Хем псуваше като каруцар, хем имитираше как го напъхва във вдлъбнатия отзад дълъг флакон на шампоана „Келидор“ – така правеше навремето, когато желаше да укроти чрез „антикапиталистически катарзис“ гневната, бедняшка тълпа в отдалечените чайни само за мъже. След него на сцената се появи жена му Фонда Есер, която пародираше любимата реклама на наденица – стискаше в ръката си някакво подобие на дълга наденица и питаше „От кон ли е, от магаре ли е?“, – с неприлична еуфория я попремери и преди да се задълбочи в детайлите, напусна сцената.

След нея вече излезе популярният през 60-те години национален вратар Вурал, който доразказа за вкарания от англичаните единайсет гола на мача в Истанбул, за уговорките около мача, както и за любовната си афера с известна тогавашна актриса – историите му дадоха възможност на публиката да се посмее с мазохистично удоволствие над забавната мизерия на турците.

16

Мястото, където Аллах не съществува

Гледката на Неджип и стихотворението на Ка

Двайсет минути по-късно Ка влезе в тоалетната в края на хладния коридор и зад вършещите своята работа над писоарите мъже мерна Неджип. Двамата, като абсолютно непознати, зачакаха пред заключените, врати на кабинките. Тъкмо тогава Ка обърна внимание на релефните рози и техните листа по високия таван на тоалетната.

С освобождаването на първата кабинка, те нахълтаха в нея. Ка забеляза как възрастен беззъб мъж ги проследи с поглед. Заклучиха вратата и Неджип възкликна: „Никой не ни видя.“ Радостно прегърна Ка. Стъпи с маратонките си върху издатина в стената, протегна се и сръчно свали пликовете от казанчето. Скочи на пода и

старателно издуха прахта от тях.

– Искам, като предаваш тия писма на Кадифе, да ѝ кажеш нещо – рече Неджип. – Мислих дълго. От мига, в който тя ги прочете, аз се лишавам от всяка надежда и очакване в живота, свързани с нея.

– Казваш, че щом Кадифе узнае за любовта ти към нея, ще се лишиш от всяка надежда, в такъв случай трябва ли да ѝ съобщаващ каквото и да било?

– За разлика от теб, аз не се боя нито от живота, нито от страстите си – отвърна Неджип. Ала все пак се пообезпокои, че Ка се натъжи. – Тези писма за мен са единственият изход. Не бих могъл да живея, без да обичам страстно една красота. Инак ще се наложи да обиквам щастливо друга. Като най-напред ще се наложи да спра да мисля за Кадифе. Знаеш ли кому ще отдам цялата си страст подир нея?

Подаде писмата на Ка. Той ги мушна в джоба на палтото си и попита:

– Кому?

– На Аллах.

– Опиши ми онази гледка.

– Първо открехни прозореца. Тук вони отвратително.

Ка насили ръждясалата дръжка на прозорчето в тоалетната и го отвори.

Възхитено се възряха в бавно и безмълвно сипеците се сред мрака снежинки, като че ставаха очевидци на вълшебство.

– Колко е прекрасна вселената! – прошепна Неджип.

– Коя според теб е най-прекрасната страна от живота?

Настъпи тишина, сетне, сякаш изричайки тайна, Неджип промълви:

– Животът като цяло.

– Но животът не ни ли прави нещастни?

– Така е, прави ни, ала вината си е наша. Не на вселената или на Създателя.

– Опиши ми онази гледка.

– Първо сложи ръка на челото ми и кажи какво ще е моето бъдеще – рече Неджип.

Отвори широко очите си – едното от тези очи някакъв мъж щеше да пръсне, заедно с мозъка, след двацет и шест минути. – Искам да живея дълго и пълноценно, вярвам, че ми предстоят прекрасни неща. Знам ли обаче как ще разсъждавам след двацет години, а съм ужасно любопитен.

Ка положи дланта на дясната си ръка върху нежната кожа на челото му.

– Ай, ай, Аллах! Ле-ле какво оживление цари тук – каза Ка, отдръпвайки ръката си, сякаш бе докоснал нажежено желязо.

– Казвай.

– След двацет години, в дните, когато ще навършиш трийсет и седем, ще проумееш най-сетне, че еднаквото мислене на хората е причина за всичките злини по света, сиреч, за това, че бедните са тъй бедни и глупави, а богатите тъй богати и умни, за грубостта, жестокостта и бездуховността, сиреч, за всяко нещо, предизвикващо у тебе желание да умреш и да се чувстваш виновен. Ти вече предусещаш – по-добре ще ти е, ако си зъл и неморален тук, където всеки оглупява и умира, преструвайки се на морален. В същото време обаче осъзнаваш, че последствието ще е ужасяващо. Усещам го под потрепващата си ръка, защото това последствие...

– Какво е?

– Достатъчно си умен и отсега разбираш за какво говоря. Ето защо искам ти да го изречеш първи.

– Какво е то?

– Знам, че знаеш всъщност какво е чувството на вина, което изпитваш заради мизерията и нещастията на бедняците, спомена го вече.

– Нима ще спра да вярвам в Аллах? Тогава направо ще умра.

– Няма да се случи за една вечер в асансьора, както е било с горкия директор атеист! Ще става тъй постепенно, че дори и ти не ще забележиш. Понеже ще умираш постепенно, ще се чувстваш като препилия с ракия човек, който едва призори забелязва, че от години пребивава в онзи, в другия свят.

– Ти ли си този човек?

Ка отдръпна ръката си от челото му.

– Тъкмо напротив. Всъщност с годините вярата ми в Аллах постепенно е укрепвала. Толкова бавно и постепенно, че го осъзнах едва след пристигането си в Карс. Ето защо тук се усещам щастлив и мога да пиша.

– Толкова щастлив и мъдър ми се струваш сега, че ще те попитам нещо. Може ли човек да узнае бъдещето си? И узнае ли го, може ли да се чувства спокоен, вярвайки в онова, което е узнал? Искам да го включа в първия си научнофантастичен роман.

– Някои хора знаят... Например собственикът на „Серхат шехир“. Отдавна е написал какво ще се случи тази вечер и го е публикувал. – Едновременно сведоха очи към вестника, който Ка измъкна от джоба си: „... бе прекъсвано от бурните овации и ръкопляскания на присъстващите...“

– Това трябва да е нещото, наречено щастие – каза Неджип. – Ако предварително напишем във вестника какво ще ни се случи и с възхита изживеем красотата, която сме описали, ще се превърнем в поети на собствения си живот. Във вестника пише, че ще прочетеш най-новото си стихотворение. Кое е то?

На вратата се почука. Ка помоли Неджип веднага да му опише „оная гледка“.

– Добре – съгласи се Неджип. – Но не разгласявай никому това, което ще чуеш. На тях не им допада нашата близост.

– Никому няма да кажа. Хайде.

– Невероятно силно обичам Аллах – развълнувано започна Неджип. – Понякога неволно се питам какво би се случило, ако Аллах, да не дава Господ, го нямаше и тогава пред очите ми се появява гледка, която ме ужасява.

– И?

– Виждам тази гледка през прозореца една нощ в тъмнината: две бели, високи крепостни стени. Крепостите сякаш са една срещу друга. Аз гледам с боязън тесния проход помежду им – проснал се е пред мен като улица. Цветът ѝ е морав, но е снежна и кална като улица в Карс, мястото, където Аллах не съществува! Нещо наред улицата ми казва „спри“, ала аз гледам към края на улицата, към края на света. Там има дърво без листа, сетното голо дърво. Внезапно, понеже го гледам, то почервенява и пламва. Тогава изпитвам вина, задето проявявам любопитство към мястото, където Аллах не съществува. По тази причина аленото дърво си възвръща тъмния цвят. Казвам си повече да не го поглеждам, само че не успявам да се възпра, отново поглеждам и самотното дърво в края на света пак почервенява и пламва. Това продължава до сутринта.

– Защо чак толкова те плаши тази гледка? – попита Ка.

– Защото понякога, и това е дело на Дявола, ми хрумва, че гледката е свързана с този свят. Това, което оживява пред очите ми, би трябвало да е онова, което си представям. Защото ако има на света място, каквото описвам, излиза, че Аллах, да не дава Господ, не съществува. И тъй като това е невъзможно, единствено възможното е, че ми липсва вяра в Аллах. По-зле е и от смъртта.

– Разбирам – промълви Ка.

– В една енциклопедия прочетох, че думата атеист произлизала от гръцката *atheos*. Но тя не означавала невярващ в Бога човек, а самотен, изоставен от боговете човек. Което показва, че тук е изключено да си атеист. Понеже тук, дори да го пожелаем, Аллах никога не би ни изоставил. За да станеш атеист, най-напред трябва да си станал западняк.

– Ще ми се хем да съм западняк, хем да вярвам – рече Ка.

– Изоставеният от Аллах човек е абсолютно самотен, пък ако ще всяка вечер да се отбива в кафенето, да играе карти там и да се забавлява с приятелите си, ако ще всеки ден да се смее и весели със съучениците си в клас, дори по цял ден да е на приказки с другарите си.

– И все пак любимата може да е утеха – каза Ка.

– Само че е нужно да я обичаш толкова, колкото тя – тебе.

На вратата отново се почука, Неджип прегърна Ка, като дете го целуна по бузите и излезе. Ка видя очакващ реда си мъж, ала в същия момент съседната тоалетна се освободи и онзи се забърза към нея. Ка пак заключи вратата и унесен в сипещия се отвън приказан сняг, изпуши една цигара. Дума по дума, както се помни стихотворение, той си представи Неджиповата гледка и усети, че ще може да я опише в бележника си, стига да не пристигне някой от Порлок.

Човекът, пристигнал от Порлок! В лица, в дните, когато до среднощ разговаряхме с Ка за литература, тази тема ни бе от любимите. Всеки, който познава поне малко английската поезия, знае приписката в началото на поемата на Колридж „Кублай хан“. В началото на творбата с подзаглавие „Едно съновидение, фрагмент от

поема“, Колридж описва как, понеже бил болен, изпива лекарството си (а всъщност – опиум за собствено удоволствие) и под въздействието му заспива; в дълбокия си сън вижда как всяка от фразите в книгата, която четял, преди да потъне в този вълшебен сън, се претворява в нещо веществено, претворява се в цяла поема. Вълшебна поема, сътворена спонтанно, без капчица усилие! И виж ти – събуждайки се, Колридж си спомнил вълшебната поема дума по дума. Извадил хартия, перодръжка и мастило и на мига се заел да запише поемата стих подир стих. Докато изписвал познатите ни от известната поема стихове, на вратата се похлопало, той станал и отворил: бил човек от близкия град Порлок, дошъл, за да си прибере дълга. След като го прогонил, Колридж тутакси се върнал на работната си маса, но осъзнал, че е забравил останалата част от поемата, в ума му се мяркали само откъслечни фрази и общата атмосфера.

Когато го повикаха на сцената, Ка все още съхраняваше в съзнанието си своето стихотворение, така че никой, дошъл от Порлок, да не може да го разсее. Открояваше се сред всички останали. Сред всички останали го открояваше немското му, пепеляво на цвят палто.

Бученето в залата внезапно секна. Разбеснелите се ученици, безработните, протестиращите политически ислямисти се умълчаха, тъй като не бяха наясно на какво предстоеше да се смеят и срещу какво ще трябва да се опълчват. Чиновниците от първите редове, полицаите, цял ден следили Ка, заместник-валията, заместник-директорът по сигурността и учителите знаеха, че той е поет. Високият водещ се бе постъписал от настъпилата тишина. Зададе му въпрос, типичен за телевизионните програми, посветени на културата. „Вие сте поет. Пишете поезия. Трудно ли се пише поезия?“ В края на краткото, задължително интервю (всеки път, когато го гледах на видео, ми се щеше да го забравя), единственото, което беше достигнало до публиката, не бе дали трудно се пише поезия, а че Ка е пристигнал от Германия.

След малко водещият запита Ка: „Как намирате нашия красив Карс?“ Ка се поколеба и отвърна: „Много красив, много беден, много тъжен.“

Двама ученици от кораническото училище на задните редове се изсмяха. „Душата ти е бедна на тебе!“ – провикна се някой. Окуражени от това, шест-седем души се изправиха и се разкрещяха. Половината от публиката сипеше подигравки, ала никой не разбираше какво говори останалата половина. Когато след време посетих Карс, Тургут бей сподели с мен, че при тези думи на Ка, Ханде, която гледала телевизия в хотела, се разревала.

Водещият каза: „Вие представлявате турската литература в Германия.“

Някой извика: „Кажи защо си дошъл тук?“

„Дойдох, защото съм прекалено нещастен – рече Ка. – Тук съм по-щастлив. Моля, изслушайте ме, сега ще ви прочета стихотворението си.“

Надмогвайки мигновеното объркване и крясъците, Ка започна да чете. Когато подир години видеолентата от оная нощ попадна в ръцете ми, аз наблюдавах с възхита и обич своя приятел. За първи път го виждах да чете стихове пред толкова многобройна публика. Напредваше вглъбено, като човек, който се движи предпазливо и спокойно. И далеч, много далеч от позърството! Изрецитира стихотворението гладко, непринудено, като изключим, че на два пъти се поспря, сякаш си припомняше нещо.

Когато Неджип проумя, че стихотворението е вдъхновено от „гледката“, която преди малко му бе описал, че дума по дума бе включено казаното от него за „Мястото, където Аллах не съществува“, той се изправи като омагьосан, но Ка не забави темпото, напомнящо за падащия сняг. Чуха се две-три изръкоплясквания. Някой от задните редове се изправи, започна да вика, последваха го и други. Не стана ясно дали акламираха стиховете или душите им се бяха стъписали. Ако не се брои силуетът на Ка, който след малко щеше да се появи на зеления фон, това щеше да е последното изображение на моя приятел, приятел от двайсет и седем години, което щях да имам възможност да видя с очите си.

След стихотворението на Ка, водещият, с присъщите си неестествени движения, обяви отчетливо най-значимото събитие на вечерта: „Родината или тюрбанът“.

Откъм средните и задните редове долетяха лек ропот, няколко подсвирквания и шумно изразеното недоволство на групичка зрители, а откъм предните редове – одобрителните аплаузи на чиновниците. Къде с любопитство, къде с респект публиката в претъпканата зала зяпна в очакване какво ще последва. Лековатите скечове на театралната трупа, безсрамните пародии на Фонда Есер по подбрани реклами, хвърлянето на гъбовеци с повод и без повод, сценката за възрастната министър-председателка и нейния корумпиран съпруг, представена от Фонда Есер и Сунай Заим далеч не бяха охладили страстите на вечерта, напротив – както чиновниците от предните редове, така и останалите ги бяха намерили за доста забавни.

„Родината или тюрбанът“ разпали докрай публиката, единствено заядливите подмятания на висок глас на учениците от кораническият лицей привнесоха смут в атмосферата. В такива моменти изобщо не се чуваше какво се изрича на сцената. Тази двайсетминутна примитивна, „демодирана“ пиеса обаче се опираше на тъй стабилна драматургическа структура, че я проумяха и глухонемите.

1. Върви по улицата обгърната с черен чаршаф жена, нещо си приказва, разсъждава на глас. Нещастна е по една-едничка причина.

2. Жената смъква чаршафа и обявява свободата си. Без чаршафа тя е вече щастлива.

3. Семейството ѝ, годеникът ѝ, близките ѝ и брадатите мюсюлмански мъже, всеки със своите си аргументи, се противопоставят на тази свобода; опитват се да принудят жената да се загърне в чаршафа. Разгневена, жената подпалва чаршафа.

4. Ислямски фанатици със заоблени бради и броеници в ръце яростно се опълчват срещу нейното вироглавство, хващат жената за косите, повличат я по земята и тъкмо да я линчуват...

5. ... млади войници от републиканската армия я спасяват.

Между средата на 30-те и Втората световна война тази пиеска многократно била играна в анадолическите лица и в народните домове с подкрепата на европеизиращата се държава, стремяща се да държи жените далеч от чаршафа и терора на религията, ала след 1950 година, когато мощта на демокрацията и Кемалистката революция поотслабва, пиесата бива забравена. Когато подир години в едно истанбулско звукозаписно студио открих Фонда Есер – изпълнителката на главната роля на жената с чаршафа, тя сподели с мен гордостта си, че през 1948 година и нейната майка е изпълнила ролята в кютахийския лицей, за съжаление обаче самата Фонда Есер не могла да изживее същото заслужено щастие в Карс по причини, възникнали впоследствие. Настоятелно, въпреки обхваналото я състояние на забрава, характерно за похабените, уморените и измъчени от наркотиците театрали, я умолявах да ми опише какво точно се е случило през онази нощ. Разговарях и с немалко други очевидци на въпросната нощ и сега ще ви разкрия повечко подробности.

И тъй: по време на първата сцена публиката, изпълнила Народния театър, бе доста обърквана. Заглавието „Родината или тюрбанът“ подсказваше на зрителите, че ще гледат злободневна, политическа пиеса и никой не очакваше на сцената да се появи жена, обгърната с чаршаф, освен, разбира се, по-възрастните, които помнеха тази кратка стара пиеса. В съзнанието на хората тюрбанът бе символ на политическия ислям. Мнозина бяха поразени от гордостта, дори горделивостта, която излъчваше загадъчната жена с чаршаф, докато се придвижваше напред-назад по сцената. Уважение към нея изпитаха дори „радикално“ настроените чиновници, презиращи религиозните одежди. Единствено буден младеж от кораническият лицей, предполагайки коя е обгърнатата в чаршаф жена, се изкикоти, та да подразни настанилите се в по-предните редове.

Всеобщото смущение дойде по време на втората сцена, когато жената с осъзнат, свободолюбив жест започна да сваля чаршафа си! То си пролича дори в смущението на европеизираните секуларисти, станали свидетели на резултата от собствените си възжелания. Впрочем, тъй като се бояха от политическите ислямисти, те отдавна бяха приели, че в Карс нещата все си вървят, постарому. Сега дори не им и хрумваше, че държавата силом ще премахне чаршафите, както го бе сторила през първите години на Републиката, за тях бе „напълно достатъчно, че ислямистите, не налагат, използвайки насилието и страха на незагърнатите с чаршафи жени да се загръбят като в Иран“.

По-късно Тургут бей подхвърлил на Ка: „Тия ататюркисти от предните редове не са никакви ататюркисти, а страхливци!“ Демонстративното разсъбличане на сцената на една загърната в чаршаф жена направо превъзбуди всички: стресна не само ислямистите, а и безработните, и простолюдието. Тъкмо в този миг някакъв учител от предните редове бил скочил да аплодира смъкващата с изящни, решителни движения чаршафа си Фонда Есер. Според някои обаче реакцията на учителя не била моден политически акт, а била предизвикана от голите пухкави ръце и красивата шия на жената, позамайна от алкохола. Дребен младеж от задните редове гневно отреагирал на неизвестния, беден учител.

Ситуацията не се понрави дори на републиканците от предните редове. Смутени бяха и те – защо, видите ли, вместо очилато, светлолико, твърдо решено да учи селско девойче, изпод чаршафа изниква игривата гъобекчийка Фонда Есер. Дали поуката не е, че единствено пропадналите, безсрамни, жени се отказват от чаршафа? Ако е тъй, значи става дума за послание на ислямистите. Чу се как заместник-валията изкрещя от предните редове: „Това е невярно, не, това не е вярно.“ Към него, най-вероятно от подлизурство, се присъединиха и други, но не убедиха Фонда Есер. Младежите от кораническият лицей на няколко пъти издюдюкаха заплашително, докато преценяващо и напрегнато наблюдаваха как просветената републиканска девойка от челните редици отстоява своята независимост, ала никой не се стресна. Гълчавата на никому неизвестната групичка от младежи, възнамеряваща да предизвика някакъв инцидент в залата изобщо не притесни седящите отпред – заместник-валията, работливия, храбър заместник-директор по Сигурността Касъм бей, изтръгнап навремето из корен ПКК, останалите висши чиновници, областния управител на кадастралната служба, директора по културата, чиято цел бе да събере и изпрати в Анкара касети с кюрдска музика (присъстваха жена му, двете му дъщери, четиримата му синове с вратовръзки и тримата му племенници), няколкото цивилно облечени офицери и техните съпруги. Говореше се, че те изпитвали абсолютно доверие в пръснатите из залата цивилни полицаи, в униформените по краищата на залата и във войниците зад кулисите. По-съществена обаче била гордостта, която изпитвали, че цяла Турция, че Анкара ги гледа – нали вечерта се излъчвала на живо, – въпреки че събитието било от регионален характер. Както всички зрители, и облечените във власт първенци наблюдаваха случващото се на сцената, без нито за миг да забравят, че то се излъчва по телевизията, което им даваше достатъчно основание изпълняването на сцената баналности, политическите задявки и пошлоти да им се струват къде по-изтънчени и омагьосващи. От време на време някои се извъръщаха към телевизионната камера, та да проверят дали още работи, други, от най-крайните редове, седяха като истукани, обзети от ужаса, че ги гледат, по същата тази причина някои пък помахваха с ръка. Макар представлението да се излъчваше по местната кабеларка, болшинството от хората бяха предпочели да дойдат в театъра, за да проследят как действа телевизионният екип, вместо да зяпат случващото се на сцената от екраните на своите телевизори.

Само преди миг Фонда Есер бе свлякла чаршафа си, бе го натъпкала в бакърен леген като купчина пране, бе го поляла внимателно с бензин, сякаш това бе перилен препарат, и бе започнала да го търка. По някаква случайност бензинът бе излят от бутилка на перилния препарат „Акиф“, най-използваният тогава от карските домакини, което по странен начин поуспокои не само зрителите в залата, но и цял Карс – всички решиха, че свободолюбивото момиче се е отказало от първоначалното си намерение и старателно ще изпере чаршафа си.

От задните редове някой се провикна: „Пери, момиче, търкай яко!“ Екнаха смехове, чиновниците от предните редове се нацупиха, ала тъй възприемаше случващото се цялата публика. Друг пък подвикна: „А де му е «Омо»-то* на туй?“

[* Игра на думи: докато „Омо“ е марка прах за пране, „ом“ означава удебелено, закръглено кокалче, главичка. – Б.пр.]

Бяха все младежи от кораническият лицей; пораздвижиха до смях залата и затова никой не им се разсърди. На мнозина, включително и на държавните чиновници от предните редове, им се щеше тази демодирана, якобинска и подстрекателско-политическа пиеса да приключи, преди да се е принизила до безвкусицата. Доста от хората, с които разговарях подир години, споделяха с мен, че наистина са изпитвали подобно усещане: мнозинството карсци в залата, от чиновниците до бедните кюрдски ученици, копнееха да изживеят нещо различно, нещо, което се случва само в театъра,

да се позабавляват. Част от разлютените ученици от кораническия лицей вероятно желяеха да провалят приятната атмосфера на вечерта, ала до този момент никой не се притесняваше от тях.

Както става в рекламите, които виждаме често, Фонда Есер проточи прането като истинска домакиня, превърнала задължението в забавление. В нужния момент тя измъкна мокрия черен чаршаф от легена и изигравайки простиране, го разпъна като знаме. Под смаяните погледи на зрителите, започнали да проумяват какво ще последва, тя извади от джоба си запалка и подпали единия край на чаршафа. Настъпи мъртвешка тишина. Чу се диханието на пламъка, светкавично обгърнал чаршафа. Залата се озари от невероятна, страховита светлина.

Няколко души се надигнаха ужасени.

Не го очакваше никой. Бяха се сепнали дори най-неудовлетворените секуларисти. Когато жената хвърли обгърнатия в пламъци чаршаф на сцената, доста от зрителите се ужасиха да не би да пламнат дъските на сто и десетгодишната сцена и мръсните кърпени завеси, останали от най-славните години на Карс. Ужасът обхванал мнозина, понеже усещали, че духът от бутилката е изпуснат. Оттук нататък можело да се очаква всичко.

Откъм редовете с учениците от кораническия лицей се надигна ропот, олелия. Дюдюкания, крясъци и яростно освиркване. Някой изкрещя:

„Безбожни врагове на вярата ни! Неверници, атеисти!“

Смут обзе предните редове. Дори и да се изправеше онзи самотен и смел учител и да се провикнеше: „Млъкнете и гледайте!“, нямаше да има кой да го чуе. Когато се разбра, че дюдюканията, виковете и лозунгите не само няма да стихнат, но и тепърва ще нарастват, повя вятърът на тревогата. Д-р Невзат, директор на областното здравеопазване, синовете му, наконтени със сака и с вратовръзки, щерките му, сплели косите си на плитки, и съпругата му, турила най-прекрасния си тоалет – рокля от креп в паунова разцветка, се надигнаха и взеха да си проправят път към изхода. В същия миг се надигна и един от бившите карски знатни търговци на кожи, Садък бей, пристигнал от Анкара, за да нагледа делата си в Карс, последва го и съученикът му от началното училище Сабит бей – адвокат от Народната партия. Ка долови тревогата, обхванала предните редове, но продължи да седи нерешително на мястото си: мина му през ума да си тръгне, понеже се опасяваше да не забрави заради възникналата от събитията суматоха запечаталото се в съзнанието му стихотворение, все още незаписано в зеления бележник. И освен това му се щеше да се измъкне от театъра, за да се върне при Ипек. Междувременно към изпълнената с дим сцена се насочи директорът на Телефонната компания – човек, към чиито познания и порядъчност изпитваше уважение целият Карс.

– Момиче – провикна се той. – Много ни хареса ататюркската ви пиеса. Ама стига толкова. Погледнете, всички се разбуниха вече, ще превъзбудите народа.

Фонда Есер набързо бе угасила захвърления на пода чаршаф и сега изпълняваше любимия на автора на „Родината или чаршафът“ монолог – по-късно щях да открия оригиналния текст от 1936 година в изданията на народните домове. Четири години подир събитията, в Истанбул, деветдесет и две годишният и все още активен автор на „Родината или чаршафът“, докато укоряваше палавите си внуци (всъщност внуци на синовете му), ми разказа, че от всичките му произведения („Ататюрк пристига“, „Ататюркски пиеси за лицеите“, „Спомени за Него“), тази вече забравена пиеса (изобщо нямаше представа за постановката в Карс и последвалите я събития) през 30-те години изправяла на крака девойки и чиновници, които със сълзи на очи аплодирали кулминацията.

Сега не се чуваше нищо друго, освен дюдюкането и заплашителните, гневни крясъци на учениците от кораническия лицей. Въпреки възцарилата се в предната част на залата гузна и напладена тишина, малцина успяха да разберат какво изговаря Фонда Есер. Може би не се чу тъкмо обяснението на мотива, подбудил разгневеното момиче да смъкне чаршафа – правела го не заради хората, не заради безценните национални одежди, а заради душите ни; трябвало да освободим душите си от чаршафа, от турбана, от феса и от чалмата, все символи, които ги почернят и ограничават, и да поемем към Европа, към цивилизованите и модерни нации. В залата обаче отново проехтя един-единствен възглас, в пълна хармония със ситуацията:

– Ти тичай гола към Европа, тичай гола-голеничка!

Откъм предните редове на залата се разнесоха смях и одобрителни ръкопляскания. Това притесни предните редове повече от всичко друго, сякаш им натякваше за техните разбити илюзии. В този момент Ка, както и мнозина други, се изправи. Всички се надговаряха един през друг, от задните редове крещяха; онези, които напредваха към изхода, се извърщаха да видят кой ги е последвал; Фонда Есер продължаваше да рецитира стихотворението, което само единици успяха да чуят.

18

Не стреляйте, пушките са заредени
Революция на сцената

Сетне всичко се разви със светкавична бързина. На сцената излязоха двама ислямски фанатици със заоблени бради и с такета. В ръцете им – ножове и въжена примка за душене. Играта им подсказваше как възнамеряват да накажат Фонда Есер – тя бе захвърлила и подпалила чаршафа си, което си беше истинско предизвикателство спрямо повелята на Аллах. Фонда Есер, обладана от мисълта как да се избави от тях, се закръши с почти еротични движения.

Не приличаше на героиня от епохата на Просвещението, а на „жена, която всеки миг ще бъде изнасилена“ – образ, пресъздаван често от самата нея в пътуващите из провинцията театри. Тя сведе леко врат с привичността на жертвата, ала умоляващият ѝ поглед не успя, както се надяваше, да предизвика сексуални желания у мъжете в залата. Единият от фанатичите ислямисти със заоблени бради я просна на пода (в предходната сцена същият игра ролята на бащата и сега бе нагримиран доста нескопосно), повлече я за косата, а пък другият, заел позата на героя от ренесансовите картини, изобразяващи Авраам, който принася в жертва сина си, опря ножа в гърлото ѝ. В тази сцена се долавяше нещо от предпазливата представа за „революцията на реакционерите и ислямистите“, популярна сред европеизираните интелектуалци и чиновници през първите години на Републиката. Най-напред се сепнаха възрастните чиновници от предните редове и настанилите се зад тях консервативни старци.

Без да променят многозначителната си поза, Фонда Есер и „двамата фундаменталисти“ замръзнаха точно за осемнайсет секунди. Немалко от карсците, с които разговарях след време, споделиха, че тримата останали неподвижни доста повече секунди, достатъчни да се разбесува множеството в залата. Учениците от кораническия лицей бяха вбесени не само от грозотата и озлобения вид на пръкналите се на сцената „ислямски фанатици“, от техните окарикатурени образи, но и от това, че се показва не страданието на момичетата с турбани, а на отхвърлилите чаршафа. Бяха се усетили, че постановката е чисто предизвикателство. Запращайки с крясъци по сцената половин портокал и една възглавничка, те осъзнаха, че губят контрол и така попадат в заложената срещу самите тях клопка – тази безизходица ги вбесяваше неимоверно повече. Ето защо политически най-опитният измежду тях, Абдуррахман Йоз (три дни по-късно баща му, отивайки в Сивас да прибере тялото на сина си, щеше да е принуден да го запише с истинското му име), нисък, широкоплещест ученик от последния курс, се опитваше да успокои другарите си, да ги накара да млъкнат и да заемат местата си, но безуспешно. Ръкоплясканията и дюдюканията, долитащи откъм различни места в залата, както и реакциите на любопитните окуражиха още повече разгневените ученици. Младите ислямисти, все още „без влияние“ в Карс и околностите му, нея вечер за първи път – и това беше по-важното – бяха чули как дръзките им гласове се спояват в единоголасие и с изненада и радост бяха осъзнали, че са способни да парализират от страх първенците и военните. Сега, когато телевизията предаваше събитието в целия град, те вече не можеха да се откажат, преди да се насладят докрай на най-фундаменталното представление. Отпосле, естествено, бързичко щеше да бъде забравено, че зад шеметно нарастващата олелия се криеше единствено желанието за веселба. Понеже многократно изгледах видеоматериала, забелязах как част от скандиращите лозунги и ругателства ученици дори се подхилкваха, а окуражаващите ги ръкопляскания и дюдюкания идеха от най-обикновени граждани, решени да се позабавляват и да поразсеят притесненията си към финала на тази непонятна „театрална“ нощ. Чух да разправят, че „щом предните редове не се притесняват и не

приемат насериозно безсмислената шумотевица, значи възможните последствия са взети предвид“; разпространяваха се слухове, че „обезпокоените през ония осемнайсет секунди висши чиновници и богаташи всъщност са знаели какво предстои и са извели семействата си от залата, и че всичко било предварително замислено в Анкара“.

Тъкмо тогава, обезпокоен, че в суматохата е забравил появилото се в ума му стихотворение, Ка е напуснал залата. Междувременно на сцената изникна избавителят, който щеше да измъкне Фонда Есер от лапите на нападателите „реакционери“ със заоблени бради – Сунай Заим; с калпак като на Ататюрк и на героите от Освободителната война, в стара военна униформа от 30-те години. Още след първите му уверени стъпки по сцената (лекото му накуцване изобщо не си личеше), двамата реакционери ислямисти със заоблени бради се проснаха ничком. Все същият самотен, възрастен учител се надигна и гръмко зааплодира Сунай. Двама-трима поизвисиха глас: „Да си ни жив и здрав!“ А когато ярка светлина озари фигурата му, на карсци им се привижда, че Сунай Заим е чудо, пристигнало от друга планета.

Хората наистина бяха впечатлени от вида му – красив и просветлен. Не бе помръкнало нищо от неговото сурово, решително, драматично излъчване, не бе помръкнала крехката му, дори женствена красота, похабявана в изнурителните турнета из Анадол, където бе си осакатил крака – всичко онова, което привличаше като магнит левите студенти през 70-те, когато Сунай Заим изпълняваше ролите на Че Гевара, Робеспьер и бунтовния Енвер паша. Повдигайки показалеца на дясната си ръка в бяла ръкавица не към устните си, а към брадичката си, той каза:

– Замълчете.

Беше излишно – публиката и без друго се бе притаила, пък и в текста отсъстваше подобна реплика. Изправили се мигом си седнаха по местата и повече никой не обели дума.

– Сред страдания!

Изглежда не бе успял да довърши фразата си, защото никой не разбра кой е сред страдания. В миналото тези думи достигаха до съзнанието на народа, на нацията; сега обаче карсци не проумяваха кой е сред страдания – представлението, самите те, Фонда Есер или Републиката? Вярно бе обаче усещането, което подсказваха тия думи. Цялата зала бе обладана от прочувствено мълчание, примесено със страх.

– Предостойни, скъпи мой турски народе – произнесе Сунай Заим, – никой не ще успее да те върне от великото, благородно пътуване, което си наченал в посока на просвещението. Нека нищо не те смущава. Реакционерите, мръсниците и консерваторите никога не ще успеят да турят прът в колелото на историята. Ще се изпотрошат ръцете, посегнали на Републиката, свободата и светлината.

Чу се една-единствена подигравателна реплика и тя беше на развълнуван Неджипов приятел, настанил се през две места от него. Инак в залата се бяха възцарили дълбока тишина и страх, примесен с възхита. Не помръдваше никой, седяха изправени като свещи в очакване да чуят няколкото сурови и благи думи от избавителя, проумял колко е притеснителна вечерта, или пък някоя и друга полезна история, която да обсъждат отпосле по домовете си. В този момент иззад двата края на завесите излязоха двама войници. Към тях се присъединиха още трима, вероятно влезли през задния вход – те минаха по пътеките между редовете в залата. Появата, както е в модерните постановки, на актьори измежду зрителите първоначално стъписа публиката, сетне я развесели. Междувременно на сцената изтича очилато хлапе-вестносец – хората го познаха и се закискаха. Беше очилаткото, хитроватото, мило племенниче на продавача на вестници в павилиона срещу Народния театър – познаваха хлапето, понеже денем киснеше при чичо си. То се приближи към Сунай Заим, той се наведе и детето нашепна нещо на ухото му.

Цял Карс видя как се натъжи Сунай Заим.

– Директорът на Педагогическия институт почина в болницата – промълви той. – Това подло престъпление ще е последен удар срещу Републиката, секуларизма и бъдещето на Турция.

Още преди публиката да смели печалната вест, войниците на сцената снеха пушките от раменете си, свалиха предпазители и обърнаха дулата срещу множеството. Стрелбата отекна с непоносимата си пукотевица.

Това можеше да се приеме като нежно сплашване, като знак, проводил ни тъжна вест от нереалната вселена на спектакъла. Омаяни от театралния експеримент, карсци

си казаха, че това ще трябва да е модерна, повлияна от Запада, постановъчна иновация.

И отново откъм публиката придойде някакво оживление, някакъв трепет. Стресналите се от пукотевицата на оръжията отдадоха този трепет на страха у околните. Неколцина от зрителите понечиха да се надигнат, а „реакционерите със заоблени бради“ още повече се спотаиха на сцената.

– Никой да не мърда – заповяда Сунай Заим.

В същия миг войниците отново насочиха пушките си към публиката и се прицелиха. Нисичкият ученик, смелчагата, седнал през две места от Неджип, се надигна и заскандира:

– Долу безбожните секуларисти, долу безбожните фашисти!

Войниците стреляха повторно.

Ведно с пукотевицата, в залата пак полъхна вятърът на трепета и страха.

Зрителите от задните редове видяха как скандиращият до преди миг младеж се свлече на седалката и как със същата бързина се изправи, размахал некоординирано ръце. Онези, които цяла вечер се забавляваха с пакостите и странностите на учениците от кораническият лицей, тутакси се изкикотиха на това как ученикът с некоординираните движения се строполи между редовете, като същински мъртвец.

Чувството, че срещу отделни места в залата се стреля наистина, възникна при третия залп. Защото, за разлика от стрелбата с халосни патрони, тази я чуваш не само с ушите си, а и със стомаха си, точно както е в нощите, когато полицаите преследват терористи. Голямата немска печка, отопляваща от четирийсет и четири години залата, бе издала особен звук. От продупчилия се тенекиен кюнец бе заструил дим като от чучур на кипнал чайник. Хората вече бяха забелязали окървавената глава на отправилия се към сцената мъж, надигнал се от средните редове. Миришеше на барут. И макар да се усещаше нарастващото безпокойство, хората продължаваха да седят като истукани. В залата се бе настанило усещането за самота, което човек изпитва при кошмар. Учителката по литература Нурие ханъм, навикнала при всяко свое заминаване за Анкара да посещава постановките на Държавния театър, за първи път се изправи и зааплодира участниците на сцената, тъй като бе любителка на реалистичните театрални ефекти. Тъкмо в този миг бе се надигнал и Неджип, досущ като готов за отговор ученик.

Тогава войниците стреляха за четвърти път. Според секретния и прецизен рапорт на изпратения по-късно да разследва събитията майор от Инспектората, по време на стрелбата куршумите улучили двамина и те починали на място. Единият, улучен в челото и в окоото, бе Неджип, ала тъй като чух всевъзможни версии, не бих могъл да твърдя, че е починал тъкмо тогава. Хората от предните и средните редове бяха единодушни, че Неджип е забелязал свистящите из въздуха куршуми от третия залп и ги е изтълкувал другояче. Бил се изправил две секунди преди залпа и мнозина го чули да вика: „Спрете, не стреляйте, оръжията са заредени!“ (Това не присъстваше във видеозаписа.)

Най-накрая всички в залата вече се уверили – сърцата им го знаели, ала умовете им отказвали да го приемат. Един от петте куршума, излетели при първия залп, бе улучил гипсовите дафинови листа в ложата, в която преди четвърт век, загледан в някакъв филм, е седял с кучето си последният съветски генерален консул в Карс. Защото кюрдът от Сиирт не искал да убива никого. Обзет от същото притеснение, следващия път, малко несръчно, той бе улучил тавана на театъра – сто и двайсетгодишна вар и боя се посипали като сняг връз разтревожената публика. Третият куршум се насочил към извисения подиум, дето настаняват обикновено телевизионната камера и бе улучил дървените перила, на които някога са се опирали бедните, романтични арменски девойки – от това място, с най-евтините билети за правостоящи, те наблюдавали гастролиращите московски трупи, акробати и камерни оркестри. Четвъртият куршум бе пробил облегалката на стола в един доста отдалечен от камерата ъгъл и бе улучил в рамото търгуващия с трактори и резервни части за земеделски инвентар Мухиттин бей – той седял там със съпругата си и с овдовялата си балдъза; в първия миг и той погледнал нагоре, мислейки, че от тавана се отронва нещо, както вярта преди малко. Петият куршум бе раздробил лявото стъкло от очилата на дядо, пристигнал от Трабзон да види внука си, отбиващ военната си служба в Карс и седнал зад учениците ислямисти, куршумът минал през мозъка му и излязъл през тила –

задрямалият старец починал кротко, без дори да усети, – сетне куршумът преминал през облегалката на стола и се сврял в едно от едрите яйца в торбата на продавача на яйца, дванайсетгодишно кюрдче – в този миг то било протегнало пълната си с дребни монети шепа към редовете със зрители.

Спирам се върху тия подробности, за да разкрия защо по-голямата част от зрителите в Народния театър са останали неподвижни, въпреки стрелбата. Улученият в слепоочието, врата и малко над сърцето при втория залп ученик, секунди преди това, за да демонстрира куража си, бе показал, че приема случващото се като забавна част от една страховита пиеса. Единият от другите два куршума бе пронизал гърдите на още един ученик от кораническият лицей – седял отзад, не проронвал и дума (братовчедка му бе първото самоубило се момиче в Карс); следващият куршум се беше забил в покрития с прах и паяжини циферблат на часовника, висящ на стената от шейсет години, без да работи – приблизително на два метра над прожекторния апарат. Куршумът, забил се на абсолютно същото място при третия залп бил, според инспектиращият майор, доказателство, че някой от войниците, отличен мерач, заклел се привечер над Корана, не е удържал на клетвата и се е побоял да стреля на месо. Като аналогичен проблем в рапорта на майора било отбелязано в скоби, че тъй като убитият при третия залп разпален ислямист бил не само ученик, а и усърден, предан агент в карския отдел на МИТ, семейството му имало правни основания да претендира за обезщетение от държавата. Последните два куршума покосили обичания от консерваторите и от дълбоко вярващите Ръза бей, съградил чешма в Калеичи, и неговия прислужник, едва придвижващ се с бастуна си старец – трудно е да се изясни защо мнозинството от зрителите не помръднали от местата си, макар че, докато споменатите двама доверени спътници в живота стенели и берели душа наред залата, войниците отново надигнали пушките си. Подир години собственик на мандра, който така и не ми позволи да спомена името му, сподели: „Ние, от задните редове бяхме осъзнали, че се случва нещо ужасяващо. Гледахме безмълвно и се бояхме, че ха сме мръднали, ха сме привлекли вниманието върху себе си и злото ще сполети и нас!“

Майорът така и не бе открил къде е заседнал единият от куршумите при четвъртия залп. Друг куршум бе ранил дошлия от Анкара в Карс да предлага енциклопедии и пиеси на разсрочено плащане млад търговец (той щеше да почине два часа по-късно от загуба на кръв). Третият куршум бе изровил голяма дупка в долната част на специалната ложа, от която вечер е гледал постановките Киркор Чизмеджийан със семейството си – един от най-заможните търговци на кожи в началото на XX век. Според една доста преувеличена версия Неджип не бил починал на място от двата куршума, попаднали в него – първият в едно от красивите му зелени очи, вторият точно в средата на светлото му чело, – а проронил „Виждам!“, поглеждалйки за миг сцената: така приказваха някои подир време.

Всички – и бягащите към изхода, и вайкащите се, и пищящите – се бяха спотаили след този последен залп. Снимащият представлението оператор ще трябва да се е прислонил до стената; подскачащата до този момент камера вече се бе застопорила. Карският телевизител можеше да вижда единствено стълпотворението на сцената и безмълвната уважаема публика от предните редове. По изстрелите, писъците и виковете, долитащи от екрана, голяма част от гражданите на Карс разбрали, че в Народния театър се случва нещо необичайно. Към полунощ дори и задрямалите пред телевизорите, понеже намирали пиесата за притеснителна, вперили очи в екрана след изстрелите през последните осемнайсет секунди.

Сунай Заим притежаваше достатъчно опит, за да усети сублимния миг и каза:
– Юначни войници, вие изпълнихте своя дълг.

Извърна се демонстративно към все още лежащата на пода Фонда Есер, сведе се театрално над нея и ѝ подаде ръка. Жената пое ръката на своя спасител и се вдигна на крака.

Пенсионираните чиновници от първия ред станаха прави и зааплодираха. Към тях се присъединиха и други. Неколцина отзад изръкопляскаха също – вероятно от страх, а може би поради навика да се аплодира винаги, когато околните го правят. Останалите зрители бяха застинали безмълвно като риби. Сякаш всеки се отърсваше от пианството си; наблюдаваха се и такива, които едва забележимо се подсмиваха, успокоени от решението си, че случващото се, макар и да виждаха телата на умиращите, е част от света на театъра; други пък надзъртаха иззад ъглите, дето се бяха изпокрили –

гласът на Сунай ги бе сепнал. С наиздателен тон Сунай изрече:

– Това не е игра, това е начало на революция. Ще сторим всичко за нашите съотечественици. Имайте доверие в доблестната турска армия! Войници, доведете ги тук.

Двама войници измъкнаха на сцената „реакционерите“ със заоблените бради. Останалите войници наравиха пушките и слязоха сред публиката; иззад тях изскочи странен мъж и се покачи на сцената. Странен, защото по нетърпеливите му, лишени от финес движения, твърде нетипични за артист, моментално ставаше ясно, че не бе нито войник, нито актьор. Немалко карсци се взираха в него с надеждата да обяви, че всичко дотук е било просто шега.

– Да живее Републиката! Да живее армията! Да живее турският народ! Да живее Ататюрк! – извика той.

Завесите се спускаха плавно. И странният мъж, заедно със Сунай Заим, мина две крачки напред – спряха се пред завесите. В ръката си стискаше пистолет, изработен в Къръккале, носеше цивилни дрехи и войнишки ботуши.

– Долу ислямските фанатици! – изкрещя той, слезе по стъпалата от сцената и тръгна сред публиката. Последваха го двама мъже с пушки. Войниците от тази тройка внимателно наблюдаваха учениците от кораническия лицей и избягвайки всякакъв допир с уплашено взиращите се в тях зрители, решително се затичаха към изхода, продължавайки да скандират лозунги.

Преливаха от щастие, от превъзбуда. Защото в края на краищата, след продължителни спорове и пазарлъци, било решено и те да вземат участие в този спектакъл – в малката революция в Карс. Сунай Заим се бе запознал с тях още първата вечер при пристигането си в Карс; цял ден се бе колебал, понеже смяташе, че въоръжени, замесени в тъмни дела авантюристи биха омърсили „произведението на изкуството“, което държеше да представи, в последния момент обаче решил, че с подкрепата на човек, владеещ оръжието, ще може съвсем справедливо да се опълчи на неразбиращото изкуството простолудие. Подир време щеше да се говори колко дълбоко съжалявал за това си решение и как съвестта му се измъчвала заради кръвта, която мъжете с вид на гангстери бяха пролели; както немалко други неща, и това се оказа слух.

Когато след години посетих Карс, Мухтар бей ме разведе из Народния театър – половината от него бе разрушена, а другата половина бе станала негова собственост, беше я превърнал в складова база на магазина си „Арчалик“: сподели, колкото за да отклони въпросите ми, свързани с онай нощ и последвалите я ужасяващи дни, че в Карс, още от арменския му период, та до наши дни, са се вършили немалко престъпления, злини и масови кланета. Така че, ако съм искал поне малко да ощастливя тукашните сиромаси, трябвало, завърна ли се в Истанбул, да опиша не сторените в миналото грехове, а красотата на чистия въздух и добросърдечието на местните хора. В театралната зала, превърната в мрачен, мухлясал склад, между силуетите на хладилници, перални и печки, зърнах единствената следа от онази нощ: голямата дупка от куршума, улучил предната стена на ложата, в която по време на театрални представления е седял Киркор Чизмеджиян.

19

Как красиво валеше снегът
Нощта на революцията

Когато завесите се спуснаха, тримата въоръжени с пушки и пистолети щастливи мъже се втурнаха към изхода под уплашените погледи на множеството; най-отпред подтичваше един журналист, стар комунист, известен с прозвището си З. Желязната ръка. Бе се изявявал като писател, поет и най-вече като „охранител“ в просъветски комунистически организации през 70-те. Огромен мъжага. След военния преврат през 1980-а бе избягвал в Германия; след падането на Берлинската стена, със специалното разрешение на властите, се бе завърнал в Турция, за да защитава модерната държава и Републиката от кюрдската гериля и от ислямските „фундаменталисти“. Спътниците му бяха от Турската националистическа групировка, която нощем организираше въоръжени схватки из истанбулските улици – З. Желязната ръка се бе сдушил с тях някъде между

1979-а и 1980-а, но сега ги бяха обединили авантюризмът им и идеята за защита на държавата. Зрителите, понеже нямаха никаква представа кои са мъжете, спуснали се припряно и страхливо по стъпалата и напуснали току-що Народния театър, приеха, че това са персонажи от пиесата, която продължаваха да играят на сцената.

Като видя колко сняг е натрупал по улицата, З. Желязната ръка се израдва, потропа от щастие с крака като същинско дете, стреля два пъти във въздуха и изкрещя: „Да живее турският народ, да живее Републиката!“ Разотиващото се множество пред входа се отдръпна да им стори път. Някои дори им се усмихнаха боязливо. Други пък просто стояха, изпълнени със съжаление, че не са се прибрали по-рано по домовете си. От булевард „Ататюрк“ З. Желязната ръка и другарите му се затичаха нагоре. Скандираха лозунги и приказваха на висок глас с превъзбуда, присъща на пияния. Старци, едва напредващи в снега, опирайки се един на друг и бащи, повели домочадията си към къщи, след кратко колебание изръкопляскаха.

Щастливата тройка настигна Ка на ъгъла на булевард „Кючюк Кязъмбей“. Забелязаха, че щом ги зърна, Ка им стори път като на кола – отдръпна се под върбите на тротоара.

В този миг Ка забрави незаписаното си стихотворение, което по-късно щеше да озаглави „Мястото, където Аллах не съществува“.

З. Желязната ръка и другарите му продължиха от булевард „Ататюрк“ нагоре. Понеже нямаше желание да ги следва, Ка свърна надясно по булевард „Карадаа“ и установи, че стихотворението напълно се е изпарило от главата му.

Изпитваше чувство на вина и срам, както когато излизаше от политически събрания в младостта си. Тогава Ка се срамуваше не само защото беше богат младеж от буржоазните среди, жител на Нишанташъ, а и понеже дискусиите им бяха преизпълнени с детински хиперболи. С надеждата, че забравеното стихотворение отново ще дойде, той реши да не се връща веднага в хотела и да удължи пътя си.

Мерна по прозорците немалко любопитни мъже, разтревожени от телевизионното предаване. Трудно е да се каже в каква степен Ка е бил наясно със случилите се в театъра ужасяващи неща. Преди да напусне сградата, стрелбата вече бе почнала, но съществува и вероятността, че е приемал стрелбата на З. Желязната ръка и другарите му като част от постановката.

Цялото му внимание бе съсредоточено върху забравеното стихотворение. Предчувствайки, че на негово място се кани да дойде друго, той го причакваше да се яви в някое кътче на съзнанието и да узрее.

В далечината проехтяха два изстрела. Снегът погълна звука.

Как красиво валеше снегът! На какви едри парцали, колко решително, сякаш нямаше никакво намерение да спира, и колко безмълвно! Широкият булевард „Карадаа“ представляваше едно нанагорнище, губещо се в сърцето на тъмната нощ под дълбокия до коленете сняг. Бяло и загадъчно! В триетажната, останала още от арменците красива сграда на общината нямаше никого. Ледените висулки, провесили се от една върба, бяха стигнали до снега, натрупал се върху вече незабелязваща се кола – бе се получило нещо като тюлена завеса от сняг и лед. Ка подмина закования с дъски прозорец на едноетажна, необитаема арменска къща. Докато слушаше собственото си учестено дишане и звука от стъпките си, Ка усети в сърцето си сила, способна решително да надмогне зова (доловен сякаш за първи път) на живота и щастието.

Малкият парк със статуята на Ататюрк срещу валийството бе безлюден. Ка не забеляза никакви признаци на живот пред тази издигната през руския период на Карс сграда – бе най-разкошната в града. Преди седемдесет години, след Първата световна война, когато царските и султанските войски се оттеглили от района, в нея се помещавали резиденцията и меджлисът на създадената от турците независима държава. Срещу нея се намирал старата арменска сграда, щурмувана от английската армия, тъй като е била президентски дворец на същата тази провалила се държава. Без изобщо да доближава добре охраняваната сграда, ползвана сега за валийство, Ка свърна надясно, към парка и продължи пътя си. Подминавайки поредната стара арменска къща, красива и тъжна като останалите, Ка видя, като на сън, как от празното пространство в съседство се отдалечава танк. Малко по-напред, близо до кораническия лицей, зърна военен камион. Снегът отгоре му бе доста тънък и Ка се досети, че камионът ще трябва да е пристигнал наскоро. Проехтя изстрел. Ка се обърна. Полицаите, опитващи да се сгребят в будката пред валийството, нямаше как през заскрежените й стъкла да

забележат поелия към булевард „Орду“ Ка. Бе осъзнал, че новото стихотворение и свързаният с него спомен могат да се съхранят в съзнанието му само ако се завърне, ведно с тишината на снега, в хотелската си стая.

По средата на нанагорнището, откъм тротоара, се чу шум и Ка забави ход. Двама души налагаха с ритници вратата на Телефонната компания.

В снега се провидяха светлините на някакъв автомобил – после Ка чу приятния звук на веригите по колелата му. От приближилата се до Телефонната компания черна цивилна кола слязоха двамина – единият поулегнал мъж, а другият въоръжен и с вълнена барета – Ка си припомни, че го е виждал съвсем наскоро, точно когато се канеше да напусне театъра.

Те се скупчиха пред вратата. Завърза се някакъв спор. По гласовете им и благодарение на уличната лампа Ка се досети, че това бяха З. Желязната ръка и другарите му.

– Как така нямаш ключ, бе? – извиси глас единият. – Ти не си ли генералният директор на Телефонната компания? Не те ли доведохме тук, за да прекъснеш телефоните? Как така ще си забравяш ключа?

– Телефонните линии не се прекъсват оттук, а от новата централа на булевард „Истасион“.

– Това е революция и ние искаме да влезем тук – рече З. Желязната ръка. – Ако пожелаем, ще идем и на другото място. Става ли? Къде е ключът?

– Дете мое, подир два дни снегът ще стихне, ще отворят пътищата, после държавата на всички ни ще подири сметка.

– Ние сме държавата, от която толкова се боиш – отвърна З. Желязната ръка, повишавайки глас. Ще отключиш ли незабавно?

– Без писмена заповед няма да отключа!

– Ще видим – рече З. Желязната ръка. Измъкна пистолета си и стреля два пъти във въздуха. – Хванете го тоя, опрете го до стената и ако продължи да упорства, ще го разстреляме.

Не че някой му повярва, ала все пак хората на З. Желязната ръка повлякоха Реджаи бей към стената на Телефонната компания. Поизбутаха го малко вдясно, та да не би куршумите да увредят стъклените витрини отзад, там снегът бе доста пухкав и директорът се изтърси на земята. Извиниха му се, подадоха му ръка и го изправиха. Свалиха вратовръзката му и завързаха с нея ръцете му зад гърба. Междувременно си приказваха, че до заранта ще очистят предателите на родината до крак.

По заповед на З. Желязната ръка вдигнаха пушките и като отряд командоси ги насочиха срещу Реджаи бей. В този миг в далечината се разнесоха изстрели. (Това бе залпът за сплашване, произведен от войниците в градината към общежитието на кораническият лицей.) Всички замряха в очакване. Сипещият се през целия ден сняг най-сетне бе попрестанал. Тишината бе необикновено красива и омагьосваща. Тогава единият каза, че старецът (изобщо не беше старец) има право на последна цигара. Набутаха цигара в устата на Реджаи бей, поднесоха към нея запалка и докато директорът пушеше, захванаха, понеже душичките им се бяха стегнали, да трошат вратата на Телефонната компания с прикладите и с грубите си чепици.

– Жалко за държавната собственост – обади се отстрани директорът. – Развържете ме, ще ви отключа.

Щом се вмъкнаха вътре, Ка продължи по пътя си. От време навреме дочуваше изстрели, но не им обръщаше по-голямо внимание, отколкото на кучешкия вой. Цялото му внимание бе съсредоточено към вълшебството на безбурната вечер. Поспря се пред стара, безлюдна арменска къща. После пред руините на църква – почтително се загледа в ледунките, виснали от напомнящите привидения клони на градинските дървета. Испита чувство на вина, понеже под мъртвешката светлина на бледожълтите градски улични лампи всичко му изглеждаше като изникнало от тъжен сън. От друга страна душата му преливаше от благодарност към тази безмълвна, забравена страна, навяваща в сърцето му поезия.

Малко по-нататък ядосана майка кореше сина си през прозореца, викаше го да се прибере, пък той й отвърна: „Ще ида да видя какво става.“ Ка мина между тях. На ъгъла на булевард „Фаикбей“ видя, че от обушарницата разтревожено изскочиха двама на неговата възраст: единият по-едричък, а другият слабичък като дете. Цели дванайсет години те два пъти седмично казвали на жените си: „Отивам до чайната.“

Двамата любовници се срещаха тайно във вонящата на лепило обушарница и сега, дочули по вечно включения телевизор на съседа от горния етаж, че е забранено да се излиза на улицата, се бяха разтревожили. Ка сви по булевард „Фаикбей“ и две преки по-надолу, срещу дюкяна, пред който тази сутрин оглеждаше пъстървата връз тезгяха, забеляза танк. Сред омагьосващата тишина и танкът, и улицата изглеждаха тъй неподвижни – направо като мъртви – та Ка си помисли, че в машината няма никого. Люкът обаче се отвори, подаде се една глава и човекът му каза веднага да се прибира вкъщи. Ка го попита как да стигне до хотел „Карпалас“. Още преди войникът да му е отговорил, Ка зърна тъмната редакция на вестник „Серхат шехир“ и сам откри посоката за връщане.

Топлината в хотела, светлината на фойето изпълниха с радост сърцето му. По лицата на гостите, които пушеха по пижами и гледаха телевизия, Ка разбра, че се е случило нещо извънредно, обаче съвсем фривно, като дете, избягващо нелюбимата тема за разговор, освободи ума си от всичко. Влезе окрилен в апартамента на Тургут бей. Цялата групичка продължаваше все така да седи на масата и да се взира в телевизионния екран. Забелязвайки Ка, Тургут бей скочи и укоризнено му каза, че се прибира твърде късно, а те всички изгаряли от любопитство. Очите на Ка и Ипек се срещнаха, докато Тургут бей продължаваше да говори.

– Много добре изпълни стихотворението – рече Ипек. – Гордея се с тебе.

Ка тутакси проумя, че няма да забрави този миг до края на своя живот. Толкова бе щастлив, че ако не бяха въпросите на момичетата и изтерзаната от любопитство душа на Тургут бей, сигурно щеше да се разреве.

– Май войниците сториха нещо – каза Тургут бей. Гласът му бе притеснен, той още не можеше да реши да се обнадеждава ли или да страда.

Върху трапезата цареше хаос. Някой бе изтръскал пепелта от цигарата си в обелка от мандарина – вероятно Ипек. Когато Ка беше малък, по същия начин постъпваше младата леля Мюнире, далечна роднина на баща му – тя, докато разговаряше с майка му, никога не забравяше да каже „моля, госпожо“, и все пак беше презирана от нея заради маниерите си.

– Забраниха да се излиза на улицата – рече Тургут бей.

– Разкажи ни какво се случи в театъра.

– Политиката не ме интересува – отвърна Ка.

Първо Ипек, а после и всички останали осъзнаха, че го изрича с глас, идещ от дълбините на душата му, ала Ка все пак се почувства виновен.

Едничкото му желание бе дълго, безмълвно да седи тук и да гледа Ипек, но го тревожеше настроението, обгърнало къщата – то бе в унисон с „революционната нощ“. И не защото не си спомняше военния преврат от детството си, а защото всеки го подпитваше за нещо. Ханде бе заспала в един ъгъл. Кадифе се взираше в телевизионния екран, а на Ка не му се щеше дори да погледне към него; Тургут бей бе доволен, че се е случило нещо интересно и същевременно беше обезпокоен.

Ка приседна до тях, улови ръката на Ипек и й каза да се качи в горната стая. Предчувстваше, че едва ли ще се сближат повече, това му причини болка и той излезе сам от стаята. Лъхна го познатият мирис на дърво. Окачи на куката върху вратата палтото си. Запали малката лампа до леглото: умората, като прииждащо дълбоко от недрата му бучене, бе обгърнала цялото му тяло, клепачите, дори стаята и хотела. Ето защо, докато припряно записваше в бележника новата си творба, той усещаше, че стиховете, постелята, на която бе приседнал, хотелът и оснеженият Карс са продължение на цялата вселена.

Озаглави стихотворението си „Нощта на революцията“. То започваше с нощите на военния преврат, когато се будеше цялото му семейство и всички слушаха по пижами радиото и военните маршове, после следваше описание на общите им празнични трапези. Затуй по-късно реши, че творбата му не е плод на една изживяна революция, а на паметта и щеше да обозначи стихотворението тъкмо на разклонението ПАМЕТ върху снежната звезда. Един от значимите проблеми в него бе, че съзнанието на поета има интерес да се затваря за трагедията, завладяла света. Само поет, който успее да го постигне, изживява настоящето като мечта: успешната реализация на поета е трудна работа! Привършвайки стихотворението, Ка запали цигара и се загледа през прозореца.

Щастие и благоденствие за страната и нацията ни
Нощта, в която Ка се наспа, и утрото

Точно в двайсет и два и двайсет Ка заспа като къпан. По някое време засънува, че вали сняг. Преди малко снегът бе завалил наново над бялата улица, която виждаше през полуоткрехнатото перде – изглеждаше необикновено мек на бледата светлина от лампата, осветяваща розовата табела „Хотел Карцалас“: вероятно Ка преспа спокойно цялата нощ, тъкмо защото странната омагьосваща мекота на снега поглъщаше звуците от изстрелите по карските улици.

Две преки по-нагоре един танк и два военни камиона бяха щурмували общежитието на кораническия лицей. Стълкновението станало не пред парадния вход, все още напомнящ за изящния майсторлък на арменските железари, а пред дървената порта, през която се влиза в общежитието на учениците от последния клас и в общия салон за срещи – за да ги сплашат, войниците в градината най-напред стреляли нагоре към мрака. Тъй като най-активните ученици – политически ислямисти били в Народния театър, където ги държали под око, в общежитието били останали единствено по-наивните и индиферентните, но дори и те, видели случващото се на сцената по телевизията, се разбунили; барикадирали портата с маси и чинове и изпълнени с очакване, заскандирали „Аллах е велик!“. Няколко луди глави вече били замерили войниците през прозорчето на тоалетната с откъснати от столовата вилици и ножове; към края на стълкновението наново, понеже им хрумвало да си поиграят с единствения пистолет, който притежавали, проехтели изстреми, а улученият в челото слабицък, с красиво тяло и красиво лице ученик паднал мъртъв. Повечето от облечените в пижами ученици от средното училище – и по-нерешителните, дето съжалявали, че са участвали в стълкновението само колкото да сторят нещо, и по-активните, чиито лица вече били в кръв – плачели, докато ги наблъсквали в автобуси, докато ги биели и откарвали в Дирекцията по сигурността. Поради обилния снеговалеж малцина забелязали случилото се.

Почти всички жители на Карс били будни, ала вниманието им все така било приковано към телевизионния екран, а не към улицата. Когато в излъчваното на живо от Народния театър предаване Сунай Заим обявил, че това не е пиеса, а революция, войниците извели викащите от залата и изнесли на носилки телата на ранените и убитите; тогава на сцената се качил добре познатият на цял Карс заместник-валия Имман бей и с обичайния си официален, изнервен, ала вдъхващ доверие и попричеснен от първата си изява на живо в ефира глас съобщил, че е забранено да се излиза на улицата до дванайсет часа на следващия ден. Понеже двайсетина минути освободената от него сцена останала пуста, карсци виждали единствено завесите на Народния театър, сетне предаването за кратко било прекратено, след което на екрана пак се появили завесите. Те бавно започнали да се вдигат и излъчването на „нощта“ продължило.

У мнозинството от гражданите, които се опитвали, взрени в телевизорите си, да проумеят ставащото, ситуацията предизвикала действителна тревога. В плен на надигания се в душите им смут били дори позадремалите и подпийналите; едни предчувствали, че нощта и смъртта могат да се повторят. Други, безразлични към политическата страна на събитията, се вглъбявали в подновения спектакъл, както след години щях да го сторя и аз, откривайки в него нова възможност за осмисляне на събитията от онази нощ в Карс.

Така, докато карският зрител продължавал да гледа изпълненията на Фонда Есер: приемът, даван от обяната в сълзи възрастна министър-председателка за група американски бизнесмени, пародията на една филмова реклама и жизнерадостното хвърляне на гьобеци, спецчастите тихо и необезпокоявано нахлули в Областната централа на Партията на народното равенство в пасажа „Халил паша“, арестували прислужника кюрд, единственият човек, когото заварили там, конфискували наличните досиета и книжа от чекмеджета и шкафове. Предната нощ същите полицаи с бронирани коли били изловили един по един членовете на партийната областна управа – познаваха ги, знаеха и къщите им, – били ги затворили в ареста с обвинения в сепаратизъм и кюрдски национализъм.

Но това не били единствените кюрдски националисти през онази нощ. Според

съобщение на силите по сигурността, трите измъкнати от изгорялото такси „Мурад“ тела в началото на пътя за Дигор, открити на заранта, преди още снегът да ги е затрупал, били на активисти на ПКК. Месеци преди това тримата младежи предприели инициативата да се внедрят в града, ала обезпокоени от развоя на събитията вечерта, решили да забегнат с едно такси в планината, само че заради затрупания от снега път духът им се сломил, сдърпали се, някой от тях взривил граната и загинали до един. Майката на едно от загиналите момчета, чистачка в здравно заведение, подала жалба, в която заявявала, че непознати въоръжени лица отмъкнали сина ѝ от дома им; братът на таксиметровия шофьор също подал жалба, в която обяснявал, че брат му не е кюрдски националист, още по-малко пък кюрд; и двете жалби така и останали без последствия.

Всъщност към онзи час вече цял Карс разбирал, че се извършва революция, че, най-малкото, в града, из чиито улици като мощни и мрачни призраци сновели два танка, се случва нещо необяснимо, ала в предаваната по телевизията пиеса и в непрестанно сипещия се като в старите приказки сняг зад прозорците не се усещало дори и намек за страх. Обезпокоени били единствено хората, занимаващи се с политика.

Уважаваният от всички кюрди в Карс журналист и изследовател на фолклора Садуллах бей например, още като чул по телевизията за забраната да се излиза на улицата, моментално, като свидетел на не един военен преврат, захванал да се подготвя за бъдните затворнически дни, предусещайки тяхната неизбежност. Пъхнал в куфара си сините кариран пижами, без които не можел да спи, хаповете за простата и против безсъние, вълненото таке и чорапите, снимката на усмихнатата си дъщеря, прегърнала внука му в Истанбул, сбираните с много труд материали за подготвяната книга с кюрдски погребални песни, изпил с жена си един чай, попоглеждалйки как Фонда Есер хвърля гъбоци, и зачакал. След полунощ, когато на вратата се похлопало, той се сбогувал с жена си, взел куфара, отворил и като не видял никого, пристъпил навън – там, под омагьосващата, с цвят на сяр, светлина на уличните лампи, сред безмълвната снежна красота на улицата, той си припомнил как като дете се пързал с кънки по заледената карска река и тъкмо тогава, според анонимни свидетели, го простреляли в главата и гърдите.

Когато подир месец снегът се разтопи, стана известно, че нея нощ са били извършени и други престъпления, ала аз досущ като предпазливата карска преса ще се постарая да не описвам тия събития, та да не мъча повече читателите. Слуховете, че „неразкритите престъпления“ били дело на З. Желязната ръка и другарите му се оказаха неверни, поне що се отнася до първите часове на нощта. Групата, макар и с известно закъснение, успяла да прекъсне телефонните линии, след което нахлула в карската телевизия, там се уверили в революционната подкрепа на предстоящите емисии до края на нощта и насочили всички усилия към откриването на „изпълнител на героични и местни народни песни с мощен глас“ – една превърнала се в идея фикс тяхна стратегия. Защото революцията само тогава е истинска революция, когато по радиото и телевизията звучат героични и народни песни.

Обходили казарми, болници, лица по естествени науки, нощните чайни и в края на краищата попаднали на подходящ изпълнител сред дежурните пожарникари – човекът изпърво помислил, че се канят да го арестуват, да го разстрелят, дори, а те го отвели право в студиото; на заранта, пробуждайки се, Ка чу неговия разнасящ се от телевизора в хотелското фоайе лиричен глас, който се процеждаше през стените, през гипсовата облицовка и завесите. Неотразима снежна светлина нахлуваше с невероятна сила през полуоткрехнатите завеси в безмълвната стая с висок таван. Беше си поспал и отпочинал доста добре, но още преди да се надигне от леглото знаеше, че някакво чувство на вина ще потисне енергията и решителността му. Имаше усещането, че е клиент на евтин хотел, че е другаде, в друга баня – изплакна лицето си, обръсна се, съблече се, облече се, грабна ключа, вързан за пиринчена тежест и се спусна във фоайето.

Мярна певеца на телевизионния екран и забелязвайки дълбината на тишината, обсебила хотела (във фоайето разговаряха шепнешком) и града, в миг проумя и случилото се снощи, и всичко, което умът му просто не желал да приеме. Усмихна се хладно на момчето от рецепцията, премина в салона за хранене като забързан пътник, който изобщо не възнамерява да си губи времето в този самоунищожаващ се с жестоките

си и политически идеи фикс град, и зачака закуската си. Бе зърнал в един ъгъл кипящ самовар с кръгло чайниче връз него, тънко нарязан в чиния карски кашкавал и невзрачни, загубили блясъка си маслини в малка купичка.

Ка си избра маса до прозореца. Вгледа се през пролуката между тюлените завеси към улицата, скрита под излъчващия цялото си великолепия сняг. Имаше нещо дотолкова тъжно в безлюдната улица, че Ка си припомни за преброяването на населението и на гласоподавателите – тогава също бе забранено да се излиза на улицата, за масовите обиски и за всички военни преврати, скупчващи хората пред радиоапаратите и телевизорите в детските му и младежки години. По радиото звучаха военни маршове и докато Ка се вслушваше в комуникета и в забрани, свързани с обсадното положение, му се приискваше да се втурне из пустите улици. Като дете Ка си падаше по някои от дните на военния преврат, така си падаше и по веселбите за рамазана, понеже тогава всички се обединяваха около една-единствена тема – лели, чичовци и съседи се сближаваха. Фамилиите от средната и едрата буржоазия, сред които премина детството на Ка, водени от стремежа да поприкриват задоволството си от военните преврати, създаващи по-голяма сигурност в техния живот, безмълвно, с усмивка иронизираха безсмислените, множащи се подир всеки военен преврат разпоредби (варосването, например, като в казарма на бордюрите по истанбулските тротоари или задържането на всеки дългокос и брадат и най-безцеремонното му обръсване). От една страна едрата истанбулска буржоазия изпитваше силна боязнь от военните, но от друга – тайничко презираше тези чиновници с тяхното посредствено и дисциплинирано битие.

Когато отдолу по улицата, напомняща за изоставен преди стотици години град, се зададе военен камион, Ка, досущ като в детството си, наостри слух. Влезлият в салона за хранене мъж с вид на търговец на едър рогат добитък прегърна внезапно Ка и го разцелува по бузите.

– Честито, бейефенди! Щастие и благоденствие за страната и нацията ни!

Ка си припомни как подир всеки военен преврат възрастните бързаха да си честитят, както си честитяха някога старите религиозни празници. Чу се да измърморва в ответ нещо от рода на „Нека да е благоденствие!“ и се засрами.

Вратата откъм кухнята се отвори и Ка усети как цялата кръв се изтегли от главата му. Ипек. Погледите им се срещнаха и Ка като че ли се обърка как да постъпи. Хрумна му да скочи от мястото си на мига, ала Ипек, дарявайки го с усмивка, се отправи към седналия току-що мъж. Носеше поднос с чаша и чинийка.

Ето: в момента Ипек ги оставяше на масата на мъжа. Като сервитьорка.

Чувство на песимизъм, разкаяние и вина завладяха Ка – обвиняваше се, че не поздрави Ипек както подобава, ала май не беше само това, начаса проумя, че няма да може да избяга от себе си. Стореното през вчерашния ден беше грешка: предложението за женитба, отправено като към непозната жена, прекомерното му заслепление, улавянето на ръката ѝ по време на вечерята, главозамайващото сексуално привличане, което изпита към нея и което най-безсрамно, като най-обикновен пиян турчин, бе демонстрирал пред всички. В момента не му хрумваше какво да ѝ каже, искаше му се Ипек колкото може по-дълго да се прави на „сервитьорка“.

Мъжът с вид на търговец на едър рогат добитък просташки се провикна:

– Чай!

С празния поднос в ръка Ипек уверено се отправи към самовара. Сервира бързо чая на мъжа и се примъкна към масата на Ка – той усети ударите на сърцето си чак в гърлото.

– Какво стана? – усмихнато попита Ипек. – Добре ли поспа?

Благосклонността ѝ, породена от вчерашната нощ, от вчерашното щастие, уплаши Ка. Той едва успя да измъкне:

– Снегът като че ли никога няма да спре.

Изгледаха се от глава до пети. Ка осъзна – не ще успее да промълви нито дума, а и дори да го стори, ще изглежда фалшиво. Взря се в нейните огромни, светлокафяви, леко кривогледащи очи, показвайки ѝ, че не би могъл да стори нищо друго, освен да мълчи. Ипек бе вече усетила, че душевното състояние на Ка е съвършено различно от вчерашното и ѝ бе станало ясно, че пред нея стои съвсем друг човек. Ка също усети как Ипек долавя мрака в душата му и дори го приема с разбиране. Усети как това разбиране го обвързва за цял живот с тази жена.

– Снегът няма да спре скоро – внимателно изрече Ипек.

– Нямам хляб – отвърна й Ка.

– Ах, извинявай.

Отскочи до бюфета, върху който димеше самоварът. Остави подноса и започна да реже хляб.

Поиска й хляб, защото не издържаше на създалата се атмосфера. Гледаше след жената, а изразът му сякаш говореше: „Всъщност и сам можех да си нарежа хляб.“

Ипек бе с бял вълнен пуловер, с дълга кафява пола и с широк колан, какъвто вече никой не носеше – беше модерен през 70-те. Талията й бе тънка, бедрата й – изрядни. Ръстът й – подходящ за ръста на Ка. Той харесваше глезените й и бе сигурен, че завърне ли се във Франкфурт без нея, до края на живота си с горчивина ще си спомня как държеше ръката й, как полу на шега, полунасерiously я целуваше и колко щастлив се усещаше, докато двамата се шегуваха.

Ръката на Ипек спря да реже хляба и Ка се извърна встрани миг, преди тя да се е обърнала.

– Слагам в чинията ви сирене и маслини – провикна се Ипек.

Ка се досети – говори му на „вие“, понеже не бяха сами в салона.

– Разбира се, благодаря – отвърна със същия тон Ка, оглеждайки останалите клиенти.

Когато очите им се срещнаха, по лицето й разбра – усетила е, че я е наблюдавал допреди малко. Мисълта как добре се ориентира Ипек в отношенията между мъжа и жената, как отлично владее сложните дипломатически тънкости в тия отношения, които той никога нямаше да може да усвои, го постресна. Впрочем, той и без друго се боеше от вероятността, че тя е едничкият му шанс в живота да бъде щастлив.

– Хляба го докара военен камион – изрече Ипек с усмихнат поглед, който смазваше сърцето на Ка. – Поради забраната да се излиза на улицата, Захиде ханъм не дойде и сега аз се грижа за кухнята... Доста се изплаших, като видях войниците.

Защото войниците, може би, бяха дошли да приберат Ханде или Кадифе. Дори баща й...

– Отвели са в Народния театър дежурните пазачи на болницата, за да почистват кръвта – прошепна Ипек и седна на масата му. – Нахлули са в студентските общежития, в кораническия лицей, в партийните централи...

Там също имало убити. Задържани били стотици хора, но някои били освободени на сутринта.

При извънредни политически ситуации всички започваха да си шепнат – Ка си припомни университетските лавки отпреди двайсет години, разказваните шепнешком подобни истории за изтезания и насилия, изпълнените с гняв и мъка коментари във връзка с тях. В онзи период на Ка му се искаше да забрави, че в Турция се живее в душевен мрак и с чувството на вина, искаше му се да се прибере у дома и да чете, да чете някоя книга. А сега изпита импулса да подпомогне Ипек, като завърши фразата й с „Много страшно, много!“; обаче се отказа, защото разбираше, че всяко негово намерение, да говори ще е неестествено, тъй че продължи да дъвче виновно хляба и сиренето.

Докато Ипек му нашепваше, че транспортните средства, изпратени по кюрдските села, та да могат бащите да идентифицират трупите на синовете си от кораническия лицей, били заседнали в снега, че е обявен денят, в който всеки трябвало да предаде оръжието си на държавата, че е забранена дейността на кораническите курсове и на политическите партии, Ка се вглеждаше в ръцете, в очите и в кожата на изящната й шия, в кестенявата й коса, обрамчваща шията. Би ли го обикнала? Опита се да си представи как се движат по Кайзерщрасе във Франкфурт, как излизат от вечерната прожекция и се прибират в собствения си дом. Песимизмът обаче бързо овладя душата му. Сега пренасочи вниманието си към дебело нарязаните, както е в мизерстващите семейства, филии хляб в кошничката и към нещо дори по-лошо – дебелите филии хляб бяха подредени на пирамида, както го правеха в рибните ресторанти.

– Моля те, говори за нещо друго – внимателно каза Ка.

В момента Ипек обясняваше как ей тук, две сгради по-нататък, са спипали някакъв по нечий донос, както прекосявал градинката – млъкна разбиращо.

Ка съзря страх в очите й.

– Вчера, знаеш, бях безкрайно щастлив, за първи път от години прописах стихове – заоткровеничи Ка. – Но сега не издържам на тези истории.

- Вчерашното ти стихотворение бе много хубаво – каза Ипек.
- Ще ми помогнеш ли, преди изцяло да ме е завладяло нещастieto?
- Как да ти помогна?

– Сега ще се кача в стаята си – отвърна Ка. – Ти ела след малко и притисни с ръце главата ми. За кратко, съвсем за кратко.

Още докато го изричаше, по уплашените ѝ очи Ка разбра, че не ще го стори. Надигна се. Беше си провинциалистка, от местните; бе чужденка за Ка и той беше поискал от нея нещо, което една чужденка не можеше да проумее. Поначало не трябваше да прави това глупаво предложение, за да не вижда лицето на жената, изразяващо неразбиране. Изкатервайки тичешком стъпалата, той не спря да се самоукорява, за да може да убеди себе си, че е влюбен в нея. Влезе в стаята си, хвърли се на леглото – колко глупаво постъпи, каза си, да дойдеш тук от Истанбул и колко много сбърка, като се върна в Турция от Франкфурт. Какво ли би рекла майка му, която преди двайсет години се опитваше да държи сина си далеч от поезията, от литературата, за да води нормален живот, ако знаеше, че на четирийсет и две години щастието му е тук, в Карс и е свързано с жена, която се „грижи за кухнята“ и реже хляба на дебели филии? Какво ли би рекъл баща му, ако научеше, че синът му коленичи пред някакъв си дошъл от село шейх и с насълзени очи разговаря с него за вратата в Аллах? Тъжните и едри снежинки на завалелия отново сняг забавено се нижеха пред прозореца.

На вратата се почука, той скочи, изпълнен с надежда. Беше Ипек, но лицето ѝ изразяваше нещо различно: съобщи му, че е пристигнал военен камион, че от него слезли двамина, единият военен, и че питали за Ка. Казаха им, че ще му съобщи за тях.

- Хубаво – рече Ка.
- Ако искаш, да ти направя оня масаж – предложи Ипек.

Ка я притегли в стаята, затвори вратата, целуна я, сетне я отведе да седне на леглото. Той самият се изтегна върху него и положи главата си в скута ѝ. Постояха безмълвно известно време, наблюдавайки през прозореца гаргите, сновящи по заснежения покрив на сто и десетгодишната сграда на общината.

- Благодаря, достатъчно – каза Ка.

Грабна от куката на вратата палтото си с цвят на пепел и излезе. В един миг, докато се спускаше по стълбите, вдъхна мириса на палтото си, напомнящо му за Франкфурт и му домъчня за живота в Германия, с всичките му там нюанси. Името на русия продавач от „Кауфхоф“, помогнал му да си купи палтото – когато на следващия ден отиде да си вземе скъсеното палто, го видя отново, – бе Ханс Хансен. Най-вероятно понеже името му бе типично немско, а косата руса, Ка веднъж-дваж се беше присетил за него в просъницата на отминалата нощ.

21

Само че аз никого не мога да разпознавам
Ка в студените и страшни помещения

Бяха изпратили един от ония стари, излезли вече от употреба дори в Турция военни камиони да отведе Ка. Цивилният млад мъж с орлов нос и бяла кожа, дошъл да го вземе от хотелското фойе, го настани отпред в кабината, по средата, а самият той зае мястото до вратата. Като че Ка се канеше да я отвори и да побегне. Бе се отнесъл вежливо с Ка, нарече го „господине“ и Ка си направи извода, че не ще да е цивилен полицаи, а офицер от МИТ и вероятно не ще се държи зле с него.

Преминаха бавно по абсолютно обезлюдените и абсолютно бели улици на града. Шофьорското място, по-скоро поукрасено с две-три нефункциониращи стрелки по таблото бе доста издигнато, та Ка успяваше да види вътрешността на къщите през тук-там дръпнатите пердета. Телевизорите навсякъде бяха включени, ала повечето карсци, затваряйки се в себе си, бяха спуснали пердетата. Изяществото на изникналите като от сън улици, които му се откриваха след всеки мах на чистачките, едва насмогващи да изчистят предното стъкло от снега, изяществото на старите руски къщи в балтийски стил и на заснежените върби, наведе Ка на мисълта, че се придвижват из улиците на съвсем друг град, а шофьорът и мъжът с орловия нос са като омагьосани.

Спряха пред Дирекцията по сигурността и побързаха да влязат, понеже ужасно се

намръзнаха в камиона. В сравнение с вчера, вътре се оказа многолюдно и оживено. Цареше атмосфера на особен хаос и суматоха, характерни за местата, където работят заедно много турци. Ка съзря някакво сходство с коридорите на съда, с входовете на стадионите, с автогарите. Но наоколо витаеше атмосфера на ужас и смърт, каквато се усеща в миришешите на йодна тинктура болници. Мисълта, че нейде съвсем наблизо измъчват някого, препълни душата му с чувството за вина, или по-скоро със страх.

Качвайки наново изкатерените вчера с Мухтар стъпала, Ка инстинктивно се постара да се държи като действащите тук особи и да възприеме тяхното спокойствие. През отворените врати долови ускореното потракване на пишещите машини, говоренето на висок глас по радиотелефоните, подвикванията към момчето, разнасящо чай. На пейките край вратите видя заключените с белезници един за друг раздърпани, с насинени лица младежи, очакващи реда си за разпит – постара се да не среща очите им.

Въведоха го в помещение, подобно на онова, в което седяха вчера с Мухтар, казаха му, че може би тоя път ще успее да идентифицира сред задържаните ученици ислямисти убиеца на директора на Педагогическия институт, въпреки многократното му изявление, че не е видял лицето му и не е успял да го разпознае сред снимките. Дойде му наум, че след „революцията“ полицията вероятно е под разпореждането на МИТ и че между двамата служители ще да е възникнал някакъв спор.

Кръглолик агент от разузнаването запита Ка къде е бил вчера към шестнайсет часа.

В миг лицето на Ка стана пепеляво.

– Казаха ми, че ще бъде добре, ако посетя шейх Саадеттин ефенди – започна Ка, но кръглоликият го прекъсна:

– Не, преди това.

Мълчанието на Ка подсети агента за неговата среща с Тъмносиния. Всъщност той знаеше всичко, само се преструваше на измъчен, та да сконфузи Ка. Ка пък се постара да приеме това като израз на добронамереност. Да беше редови полицейски комисар, щеше да подчертае как Ка е премълчал за тази си среща, щеше да му го изтъкне открито, перчейки се, че полицията знае всичко.

Кръглоликият агент от разузнаването с извинителен тон разясни на Ка какъв необуздан терорист е Тъмносиния, какъв заговорник и заклет враг на републиката е тоя храненик на Иран. Беше абсолютно категоричен, че е убил телевизионен водещ, тъй че имаше заповед да го арестува. Тъмносиния обикалял цяла Турция и подбуждал фундаменталистите.

– Кой ви уреди срещата с него?

– Ученик от кораническият лицей. Не му зная името – отвърна Ка.

– А сега се постарайте да го разпознаете – рече кръглоликият агент. –

Вглеждате се внимателно, ще гледате през прозорчетата за наблюдение по вратите на килиите. Не се бойте, никой няма да ви познае.

Поведоха Ка по широко стълбище надолу. Преди повече от сто години тази изящна дълга сграда е била болница към арменски вакъф* и това помещение било разделено на склад за дърва и на стая за прислугата. По-късно, през 40-те, държавата превърнала сградата в лицей, съборила стените в сутерена и го превърнала в столова. Немалко карски младежи, които през следващите години щяха да станат марксисти, врагове на Запада, именно тук бяха глътнали първите в живота си хапчета рибено масло (само от миризмата му им се повдигало) с айран от сухо мляко, всичкото това изпратено им от УНИЦЕФ. Сега част от същия сутерен представляваше коридор, към който се отваряха вратите на четири малки килии.

[* Имот, завещан за богоугодни и благотворителни цели. – Б.пр.]

Един досетлив полицай предвидливо бе наложил върху главата на Ка офицерска фуражка. Агентът с орловия нос от МИТ, който бе взел Ка от хотела, с тон на познавач изрече: „Плашат се от офицерската фуражка.“

Щом приближиха първата врата вдясно, полицаят с рязко движение отвори прозорчето върху железната врата на килията и с все сила извика: „Я внимавай, командирът!“ Ка надникна през голямото колкото човешка длан прозорче.

В килия с размерите на широка постеля зърна петима души. Може да бяха и повече – сливаха се в една обща маса. Бяха се притиснали до отсрещната мръсна стена и понеже не бяха ходили войници, заетата от тях основна войнишка стойка бе съвсем

неумела, бяха притворили очи, сякаш предварително ги бяха обучили на ужаса. (На Ка му се стори, че през полупритворените си клепачи някои го оглеждат.) Макар от „революцията“ да бяха минали едва единайсет часа, те бяха вече подстригани нула номер, а лицата и очите им бяха подути от бой. В килията беше по-светло, отколкото в коридора, но според Ка момчетата си приличаха до едно. Душата му се изпълни с болка, страх и срам. Зарадва се, че не зърна сред тях Неджип.

Когато агентът с орловия нос от МИТ се убеди, че и на второто, и на третото прозорче Ка не успява да разпознае никого, каза:

– Няма от какво да се боите. И без туй като отворят пътищата, си заминавате.

– Само че аз никого не мога да разпозная – рече Ка с някакво плахо упорство.

Разпозна няколко души по-късно: много добре си спомняше как единият подхвърляше разни лафчета към сцената, когато там се изявяваше Фонда Есер, а пък другият непрестанно скандираше лозунги. Ако ги натопи, помисли си той, ще е ясно, че желае да сътрудничи на полицията, тъй че по-късно, види ли Неджип, ще му е по-лесно да отрече, че го познава (все пак вината на момчетата не беше сериозна).

Не натопи обаче никого. Младеш с окървавено лице в една от килиите се примоли: „Умолявам ви, командире, не казвайте на майките ни.“

Вероятно, обзети от революционна превъзбуда, бяха налагали тези младежи не с никакви помощни средства, а единствено с юмруци и ботуши. И в последната килия Ка не откри човек, който да прилича на убиеца на директора на Педагогическия институт. Успокои се, когато и там не зърна Неджип.

Горе Ка проумя – кръглоликият мъж и онези, които му нареждаха, бяха твърдо решени да представят пред жителите на Карс като успех на революцията залавянето на убиеца на директора на Педагогическия институт и дори неговото обесване. Сега в стаята завари някакъв пенсиониран майор. Мъжът, пренебрегвайки заповедта да не се излиза на улицата, бе успял да се добере до Дирекцията по сигурността и настояваше да освободят арестувания му племенник. Помоли да не го подлагат на прекалени мъчения, понеже младият му роднина „не е разгневен на обществото“, разправи, че бедната му майка го записала в кораническият лицей само защото повярвала на лъжата, че държавата раздава безплатно вълнени палта и сака на всички учащи се; всъщност цялата фамилия подкрепяла Републиката и Ататюрк. Кръглоликият мъж прекъсна тирадата на пенсионирания майор.

– Майоре, тук никой с никого не се отнася зле – каза той, придърпвайки Ка настрана: – Убиецът и хората на Тъмносиния (Ка подразбра: той предполага, че престъпникът е от неговите хора) вероятно са сред задържаните във Ветеринарния факултет.

Ето защо Ка и мъжът с орловия нос, дето го взе от хотела, се качиха пак на същия военен камион. Изяществото на безлюдните улици, възможността най-сетне да се измъкне от Дирекцията по сигурността и удоволствието от цигарата бяха достатъчна причина Ка да се усеща щастлив по времена пътуването. Някаква частица от разума му тайно приветстваше военния преврат, тъй като страната нямаше да мине в ръцете на фундаменталистите. И за да доуспокои съвестта си, се закле да не се съюзява с военните и с полицията. В следващия миг обаче в главата му мощно и невероятно оптимистично нахлу ново стихотворение и Ка тутакси запита агента с орловия нос от МИТ:

– Дали ще може да се отбием в някоя чайна?

Повечето от срещашите се на всяка крачка чайни, обикновено претъпкани с безработни, сега бяха затворени, ала на улица „Канал“ забелязаха, че в една чайна вече подготвят чая, стараяйки се да не привличат вниманието на спрелия наблизо военен камион. Вътре, освен чирака, очакващ да отмине часа за забраната, в един ъгъл се бяха настанили и трима младежи. Щом забелязаха влизащите през вратата офицер с фуражка и някакъв цивилен, те застинаха.

Мъжът с орловия нос мигом измъкна изпод палтото си пистолет и с професионален жест, предизвикал възхищението на Ка, притисна младежите до стената, на която висеше грамаден фотос с швейцарски пейзаж, обискира ги и им иззе личните карти. Ка реши, че работата едва ли ще вземе сериозен обрат, на секундата се настани на маса до негорящата печка и започна припряно да записва стихотворението.

Оснежените карски улици даваха начало на стихотворението, което по-късно щеше да озаглави „Улици от сънищата“, ала в тези трийсет и шест стиха се мяркаха и

старите истанбулски улици, и улиците на призрачния, останал от арменците град Ани, и улиците на безлюдните, страховити и приказни градове от сънищата на Ка.

Щом привърши стихотворението, Ка забеляза как подир тазсутрешния певец върху черно-белия телевизионен екран вече се е настанила революцията от Народния театър. Вратарят Вурал разправяше за любовните си авантюри и за пропуснатите от него голове, значи двайсет минути по-късно можеше да чуе как самият той чете стиховете си. На Ка му се щеше да си припомни забравеното, незаписано в бележника стихотворение.

През задната врата на чайната влязоха още четирима – агентът от МИТ с орловия нос насочи пистолета си към тях и ги подреди край стената. Кюрдът, който приготвяше чая и наричаше агента от МИТ „Командире мой“ заобяснява, че хората не са нарушили забраната да се излиза на улицата, понеже са минали през двора в градината.

Агентът от МИТ интуитивно реши да провери истинността на думите му. Единият от мъжете, който си имаше лична карта, трепереше най-видимо. Агентът от МИТ поиска тъкмо той да го отведе по обратния път до дома си. Подпрените на стената младежи повери на извикания шофьор. Ка прибра бележника в джоба си и тръгна подире им – през задната врата на чайната излязоха в заснежен двор, прескочиха ниска ограда, изкачиха три заледени стъпала и съпроводени от лая на вързаното на синджир куче, влязоха в мазето на порутена, небоядисана бетонна постройка, подобна на повечето къщи в Карс. Миришеше на мръсни въглища и на сън. Вървящият отпред мъж се приближи към един кът, оформен с празни кашони и сандъци от зеленчуци край бучащия котел на парната инсталация: Ка видя извънредно красива бледолика млада жена, която спеше върху вехта постеля, и деликатно се извърна. Тогава мъжът с неустановената самоличност подаде един паспорт на агента с орловия нос от МИТ, ала заради боботенето на котела Ка не успя да чуе какво си говорят, и все пак забеляза как в полумрака мъжът извади и втори паспорт.

Бяха семейство грузинци, дошли в Турция да припечелят малко пари. Като се върнаха в чайната, безработните младежи, наредени край стената – агентът от МИТ вече им бе върнал личните карти, – начаса захванаха да се оплакват от грузинците: жената била туберкулозна, ама проституирала, спяла със слизащите в града собственици на мандри и с търговците на кожи. Мъжът ѝ, също като останалите грузинци, приемал да работи за половин надница и лишавал турците от работа, която и тъй и тъй се намирала веднъж на четирийсет години. Толкова били бедни и стиснати, че не давали пари дори за хотел, пробутвали по пет долара месечно на прислужника в Управлението на водите и живеели в това жилище-казан. Говореше се, че когато се върнели в родината си, щели да си купят дом и нямало да пипнат работа до края на живота си. Кашоните им били пълни с евтини кожени изделия, които щели да разпродават в Тифлис. Били на два пъти гонени извън пределите на страната, ала намирали начин и пак се връщали у „дома си“, в квартирата-котел. Вземащите подкупи полицаи така и не успели да прочистят тия микроби, ала военната власт в Карс трябвало най-сетне да ги прочисти.

Докато гостите на собственика на чайната си пиеха чая, който той им поднесе с огромно удоволствие, безработните младежи, окуражени от агента на МИТ с орловия нос, се попримъкнаха притеснено на неговата маса и му заобясняваха колко са чакали военния преврат, като не пропуснаха да му пожелаят успех, оплакаха се от продажните политикани и разказаха сума ти клюки, които направо си бяха доноси: за клането на контрабанден добитък, за далаверите в товарния склад, който бил монопол на държавата, за канала, по който в тирове за месо се прекарвали и се настанявали в бараки бегълци от Армения, понеже били евтина работна ръка – вършели го определени предприемачи, – за неизплащането на отработените надници на работниците от страна на някои работодатели... Тези безработни младежи май не правеха никаква разлика между предприетото от „военния преврат“ срещу кюрдските националисти и срещу „ислямистите“, които бяха на път да спечелят общинските избори. Държаха се тъй, сякаш случващото се от снощи в Карс тутакси ще сложи край на безработицата и безнравствеността и за тях от утре нататък ще има работа.

Във военния камион по някое време на Ка му се стори, че агентът с орловия нос от МИТ е извадил паспорта на грузинката и оглежда снимката ѝ. Испита странно възмущение и срам.

Още с влизането си в сградата на Ветеринарния факултет, Ка осъзна, че тук

положението е по-тежко, отколкото в Дирекцията по сигурността. Пристъпвайки из коридорите на леденостудената сграда, Ка проумя, че тук никой не разполага с абсолютно никакво време да съчувства другиму. Довели бяха кюрдски националисти, паднали в лапите им леви терористи, известни с гръмките си изявления и с взривените тук и там бомби, както и всички, включени в списъците на МИТ като техни съмишленици. Полиции, военни и прокурори разпитваха участниците в съвместните действия на тия групи и помагачите на кюрдската гериля да проникне от планината в града с къде-къде по-сурови и безмилостни методи от онези, които се прилагаха към заподозрените политически ислямисти.

Висок, едър полицай грижливо подхвана Ка за ръката, сякаш помагаше на трудно придвижващ се старец, и го разведе из три от учебните стаи, където се извършваха ужасии. Ще се постарая да не се спирам обстойно върху видяното от моя приятел в тези помещения – от своя страна и той бе постъпил по същия начин в своите записки в бележника.

Щом влязъл в първото учебно помещение, Ка за няколко секунди огледал състоянието на заподозрените и най-напред си рекъл, че пътят на човека в тоя свят е прекалено кратък. Загледан във вече разпитаните заподозрени, пред очите му, като в сън, оживяха представи и копнежи, свързани с други епохи, древни цивилизации и непосетени страни. И Ка, и присъстващите в стаята дълбоко в душите си усещаха, че отреденият им живот е стигнал своето дъно и се е разтопил като свещ. В бележника си Ка щеше да нарече това помещение „жълтото“.

Във втората учебна стая у Ка се пробудило усещането за мимолетност. Срещайки погледите на неколцина мъже, той се досетил, че ги е виждал в една чайна предния ден, докато обикалял града, и виновно отместил погледа си. Сега чувстваше, че те пребивават в някаква далечна страна от сънищата.

В третата учебна стая сред стенанията, сълзите и дълбоката тишина, нарастваща в душата му, Ка осъзна, че една всезнаеща сила, която не ще ни разкрие познанието си, превръща земния ни живот в страдание. Бе се постарал да не срещне ничий поглед. Гледаше, ала различаваше не хората пред себе си, а един-единствен цвят в представите си. И понеже този цвят твърде много напомняше на червения, щеше да нарече това помещение „червеното“. Тук се бяха обединили в едно цяло усещанията и от двете стаи – че животът е мимолетен, а човекът е обвиняем. Въпреки ужасяващата гледка, Ка се беше поуспокоил.

Не успя да разпознае никого и във Ветеринарния факултет – предположи, че това ще предизвика подозрение и недоверие. Отсъствието на Неджип сред заподозрените дотолкова го беше успокоило, че когато мъжът с орловия нос пожела като за последно Ка, с разпознавателна цел, да огледа телата в моргата на Социално-осигурителната болница, Ка беше пожелал същото миг преди това.

В моргата, намираща се в сутерена на болницата, за първи път показаха на Ка труповите на най-съмнителните лица. Единият труп бе на скандиращия лозунги активист, улучен от три куршума по време на втория залп. Ала Ка изобщо не го познаваше. Бе се приближил до трупа предпазливо и бе го погледнал почтително и напрегнато, сякаш го поздравяваше. Второто тяло, като че зъзнещо върху студения мрамор, бе на дребничък старец. След като куршумът пръснал лявото му око, от изтеклата кръв то се беше превърнало в тъмна дупка. Показаха му дребничкия старец, понеже полицията все още не беше установила, че човекът е дошъл от Трабзон, за да види внука си, отбиващ своята военна служба. Приближавайки се към третия труп, Ка, изпълнен с надежда, си представяше как подир малко ще се види с Ипек. И този труп бе с простреляно око. Мисълта за бедата, сполетяла лежащите в моргата, го връхлетя тъкмо тогава. Надвеси се и щом зърна отблизо бялото лице на младежа, нещо се сгромоляса в душата му.

Неджип. Неговото детинско лице. Неговите издадени напред устни като на вечно задаващо въпросите си хлапе. Ка усети студа и безмълвието на болницата. Неговите младежки пъпки. Неговият гърбав нос. Неговото ученическо сако. На Ка му се стори, че всеки миг ще се разплаче и това го смуги. Смут, който така го смрази, че сълзите не потекоха. По средата на челото, там, дето преди дванайсет часа бе положил своята длан, зееше дупка от куршум. Не бледосинкавата белота на лицето му подсказваше, че е мъртъв, а изопнатото му като талпа тяло. Ка усети прилив на благодарност от това, че е жив. Кое го разграничи от Неджип. Приведе се над него, освободи скръстените

си на гърба ръце, хвана раменете на Неджип и го целуна по бузите. Те бяха студени, ала не и вкочанени. Зеленото на единственото полуотворено око на Неджип се виждаше в Ка. Съвзе се и обясни на мъжа с орловия нос, че вчера този негов „приятел“ го спрял на улицата, казал му, че пише научнофантастичен роман и после го отвел при Тъмносиния. А го целунал, защото този „младеж“ имал невероятно чисто сърце.

22

Най-подходящият мъж за ролята на Ататюрк

Военната и модернистично-театралната кариера на Сунай Заим

На бърза ръка Ка даде показания, че е разпознал един от трупите в Социално-осигурителната болница, подписа ги и те надлежно бяха заведени. Двамата с мъжа с орловия нос потеглиха със същия военен камион и докато пътуваха по безлюдните улици, изпъстрени с предизборни и осъждащи самоубийството плакати, подплашени кучета се разбягваха встрани. По пътя Ка успя да забележи как неуморимите хлапета и техните любопитни родители хвърляха по едно око на камиона през пролуките на спуснатите пердета, ала умът му бе ангажиран с нещо съвсем друго. Не можеше да изличи от съзнанието си лицето на Неджип и проснатото му вкоравено тяло. Мечтаеше си да се върне в хотела и Ипек да го утеши, но отминавайки пустия градски площад, камионът пое надолу по булевард „Ататюрк“ и две преки след Народния театър спря пред деветдесетгодишна сграда, останала от времето на руснаците.

Това бе едноетажен конак, който със своята прелест и занемареност бе натъжил Ка още първата вечер след пристигането му в Карс. Когато градът преминал в турски ръце, тук през първите години на републиката, заедно със семейството, готвачите и прислугата си бе водил разкошния свой живот Маруф бей, един от прочутите търговци, който притежавал екипажи и шейни с конски впрягове и въртял търговия със Съветския съюз, предлагайки там дървен материал и кожи. Към края на Втората световна война и в началото на Студената война Националната сигурност обвинила в шпионаж търгуващите със Съветския съюз по-известни богаташи, арестували ги, измъчвали ги, след което те изчезнали яко дим и никога повече не се върнали тук, а конакът на Маруф бей, поради разни наследствени претенции, останал без собственик близо двацет години. В средата на 70-те агресивна марксистка фракция си присвоила това място, ползвайки го за свое седалище, като тук били замислени немалко политически престъпления (адвокатът Музаффер бей, кмет на общината, се разминал само с едно раняване), след военния преврат пък през 1980 година сградата била опразнена, по-късно обаче закупилият магазина в съседство пресметлив търговец я превърнал в склад за хладилници и печки, а преди три години завърналият се в родния си край с доста спестени пари от Истанбул и Саудитска Арабия предприемчив и мечтателен шивач я преустроил в ателие за оверлог.

Влизайки вътре, Ка видя машини за копчета, грамадни шевни машини, все стари модели, и сума ти огромни ножици, окачени на гвоздеи по стените – на мекия фон на тапетите с оранжеви рози всичко това наподобяваше на странни уреди за изтезания.

С износеното си палто и същия пуловер, с които Ка за първи път го срещна преди два дни, и обут във военни ботуши, Сунай Заим сновеше из стаята напред-назад с цигара без филтър в ръка. Щом зърна Ка, лицето му грейна, сякаш виждаше стар, обичан приятел, изтича към него, прегърна го и го разцелува. Целувка, която сякаш казваше „Щастие и благоденствие и за преврата, и за страната ни!“, почти както го беше изрекъл оня мъж с вид на търговец на едър рогат добитък в хотела, и все пак целувката говореше много повече за приятелство, нещо, което накара Ка да се усети още по-отчужден. Отсетне щеше да си обясни този приятелски порив със срещата на двама истанбулчани в бедно, затънтено място като Карс при доста трудни обстоятелства, ала вече знаеше, че част от тия трудни обстоятелства ги създава самият Сунай.

– Мрачният орел на отчаянието всеки ден разперва криле в душата ми – изрече Сунай, горд от своята загадъчност. – Аз не му позволявам да ме сграбчи, дръж се и ти. Всичко ще бъде наред.

Орнаментите по ъглите на високите тавани и огромната печка, които Ка забеляза в излъчваната от снега светлина, проникваща през големите прозорци, подсказваха, че

широката стая е имала своите разкошни дни, сега обаче в нея се подвизаваха мъже с радиотелефони в ръце, двама грамадни охранители, които не изпускаха от поглед Ка, а върху масата до вратата, отваряща се към коридора, бяха разположени карта, оръжие, пишеща машина и досиета: тук, каза си мигом Ка, ще трябва да е щабът на „революцията“, в който Сунай разполага с достатъчно власт.

— Имаше години, и това бяха най-лошите ми години — заговори крачейки напред-назад из стаята Сунай. — В най-затътените, в най-бедните и най-мизерни провинциални градчета в душата ми полека-лека се надигаше едно отчаяние, наречено тъга, когато научех, че стар приятел отдавна е напуснал града, а не когато не успявах да открия място, където да поставя пиесите ни, или хотелска стая, в която да се подслоним и да подремнем. И за да не ме завладее отчаянието, тичах, обикалях от врата на врата лекари, адвокати, учители, та да открия някого в града, който би проявил интерес към модерното изкуство, към нас, вестителите на модерния свят. И когато не откривах никого на единствения адрес, с който разполагах, когато узнавах, че полицията не разрешава да изнесем представлението си, или пък че полковникът, с когото исках да се срещна като последна надежда да получа това разрешение дори няма да ме приеме, тогава осъзнавах, че тъмнината в душата ми вече се надига. Че дремещият в нея орел бавно разперва криле и излита с намерението да ме задуши. Аз обаче не се поддавах на отчаянието, а изнасях представлението ни в най-мизерните чайни на света, по най-издигнатите места пред автогарите, наред железопътната гара, понеже, видите ли, началникът й бил хвърлил око на една от актрисите ни, в гаража на пожарна, в празните класни стаи на начално училище, в дъсчени ресторанти, зад витрината на бръснарски салон, по стълбите на някой пасаж, наред обори и по тротоари.

Откак през вратата, отваряща се към коридора, бе влязла Фонда Есер, Сунай започна да казва „ние“, вместо „аз“. Между двамата съществуваше такава близост, че този преход не се стори неестествен на Ка. Фонда Есер пъргаво и изящно придвижи огромното си тяло към Ка, подаде му ръка, сетне прошепна нещо на съпруга си и със същия вид на делови човек напусна стаята.

— Това бяха нашите най-лоши години — продължи Сунай. — Всички вестници тогава писаха, че обществото ни отритва — нас, глупаците от Анкара и Истанбул. Веднъж ме споходи най-големият шанс, отреждан единствено на гениите — със своето изкуство да участвам в градежа на историята, ала точно в същия ден внезапно ми издърпаха килимчето изпод краката и аз се плъоснах в най-жалката кал. Обаче не се отказах, борех се с отчаянието. И ако съм затъвал все по-дълбоко в тази кал сред мръсотия, низост, сиромашия и невежество, аз нито за миг не съм губел вярата си, че ще успея да стигна до същинския материал, до големия бисер. Ти от какво се боиш?

В стаята влезе доктор с бяла риза и с някаква не съвсем естествена тревога измъкна от чантата си апарат за измерване на кръвно налягане, и докато го наместваше върху ръката на Сунай, Сунай така „трагично“ се вгледа в нахлуващата през прозореца бяла светлина, че Ка си припомни за „отритването му от обществото“ в началото на 80-те. Но още по-добре си спомняше ролите му през 70-те, донесли истинската слава на Сунай. През ония години, когато левият политически театър изживяваше своя златен век, сред многобройните малки театрални трупии името на Сунай изпъкна не само заради таланта и трудолюбието, осигурили му главни роли в не една пиеса, а и заради лидерските му качества, дар от Бога, които публиката съзираше у него. Младите турски зрители харесваха Сунай най-вече в постановките, в които изпълняваше ролите на облечени във власт, силни исторически личности, на якобински тип революционери като Наполеон, Ленин, Робеспьер, Енвер паша, или роли на народни герои, които приличаха на тях. Лицеистите и „прогресивните“ студенти го зяпваха с просълзени очи и го аплодираха, когато с мощния си, въздействащ глас Сунай се терзаеше заради страдащия народ, когато след плесницата на тираните се възправяше гордо и изричаше „Един ден непременно ще им потърсим сметка“, когато в най-лошия си ден (налагало се незабавно да влезе в болница), той, стискайки зъби, вдъхвал надежда на другарите си и въпреки всичко, макар душата му да се късала, успявал да извлече от себе си безпощадна сила заради щастието на този народ. Говореше се, че военното му образование доста е повлияло на неговата решителност, която демонстрираше най-вече във финалите на пиесите, когато вземаше властта и наказваше несправедливите. Беше учил в кулелийския военен лицей. Изпъдили го оттам в

последния курс, понеже забегнал с лодка в Истанбул, взел да се подвизава из театрите в Бейоглу и тайно опитал да постави пиесата „Преди да се стопят ледовете“.

Военният преврат през 1980 година доведе до забраната на всички политически леви театри и държавата реши да се направи мащабен филм за Ататюрк по случай стогодишнината от рождението му, който да бъде разпространяван по телевизията. В миналото никому не бе и хрумвала мисълта турчин да изпълнява ролята на този рус, синеок, велик европеизиран герой, представяха си, че главната роля в големите нереализирани национални продукции трябва да бъде поверена на западни актьори като Лорънс Оливие, Курт Юргенс, Чарлтън Хестън. Този път обаче вестник „Хюриет“ своевременно бе подготвил общественото мнение: „най-после“ ролята на Ататюрк ще бъде поверена на турчин. Освен това бяха оповестили, че изпълнителят на ролята на Ататюрк ще се определи чрез изрязаните от вестника и изпратени пак там попълнени талони. Още в първите дни станало ясно, че народният вот дава голяма преднина на Сунай – той, утвърдил популярността си през продължителния демократичен период, бил един от кандидатите, номиниран от предварителното жури. Турските зрители предусещали, че привлекателният, величествен и вдъхващ доверие Сунай, години наред изпълнявал ролите на революционери, ще успее да пресъздаде образа на Ататюрк.

Първата грешка на Сунай бе, че прие твърде насериозно народния вот. Тръгна да се изявява по телевизията и вестниците, произнасяше речи пред всеки, който бе готов да го слуша, публикуваше снимки от щастливия си семеен живот с Фонда Есер. Разкривайки своя живот и политическите си възгледи, Сунай се зае да демонстрира, че е достоен за ролята на Ататюрк, че по някои свои вкусове и привички дори прилича на Него (ракията, танците, елегантните дрехи), че непрестанно Го препрочита – най-позърски се снимаше с томовете от неговите „Речи“ в ръце. (Когато списващ една гремяща вестникарска колонка писател доста по-рано го беше взел на мушката си и се подигра на Сунай, че всъщност четял не самите речи, а по-популярните извадки от тях, той взе от библиотеката оригиналните произведения и започна да позира с тях – въпреки всичките му усилия обаче, снимките, за негово съжаление, така и не бяха публикувани в същия вестник.) Посещаваеше откривания на изложби, концерти и важни футболни мачове и навсякъде, където й да било, той приказваше пред второразредни репортери за Ататюрк и изобразителното изкуство, за Ататюрк и музиката, за Ататюрк и турския спорт. С неподходяща на един якобинец страст, той направи изявления и в антизападни „религиозни“ вестници. В един от тях, отговаряйки по-скоро на провокативен въпрос, той възкликна: „Някой ден, естествено ако народът прецени, че съм достоен, бих могъл да изиграя и ролята на Пророк Мохамед.“ Това злополучно изявление постави начало на бъркотията.

В малотиражни политически ислямистки списания написаха, че никой не може да изпълнява ролята на нашия Пророк и Повелител Мохамед, Аллах да го благослови и с мир да го дари. Според колонките на тия гневни издания той се отнесъл „неуважително към Пророка“ и дори се „изгаврил“ с Него. Да накарат политическите ислямисти да замълчат не успяха дори военните, тъй че се наложи Сунай сам да потушава огъня. С Корана в ръка той започна да разяснява на консервативните читатели колко много обича Пророк Мохамед и колко е модерен всъщност, надявайки се да поуспокои обществеността. Това пък даде шанс на кемалистки настроените автори на вестникарски рубрики, недоволни от неговите пози на „избрания Ататюрк“ да напишат: Ататюрк никога не е правил мили очи на религиозните фанатици. В подкрепящите военния преврат вестници непрестанно се публикуваха снимки на Сунай, демонстриращ своята духовност с Корана в ръка и питаха „Това ли е Ататюрк?“. Ислямистката преса, повече за да се предпази, отколкото за да се опълчи срещу него, също премина в атака. Започнаха да публикуват снимки на пийващия ракия Сунай, придружени с материали и подзаглавия от рода на „И той бил ракиджия като Ататюрк!“, или „Тоя ли щял да изпълнява ролята на нашия Пророк?“. Този път поводът за пламналите ислямистко-секуларистки дебати в истанбулската преса, продължили не повече от два месеца, се оказа той.

За седмица във вестниците се появиха сума ти фотографии на Сунай: Сунай с видимо удоволствие отпива бира в рекламен клип отпреди години; Сунай с вдигнат юмрук пред знаме със сърп и чук; Сунай гледа как жена му, изпълнявайки възложените й роли, се целува с други мъже... Изписани бяха десетки страници с най-разнообразни слухове: жена му била лесбийка, пък той продължавал да е комунист; бил участвал в

дублажа на незаконни порнофилми; за пари бил готов да изиграе всяка роля, не само на Ататюрк; бил поставил пиеси на Брехт с пари от Източна Германия; след военния преврат бил оскърбил Турция, заявявайки, че „измъчват жените от Швейцарското дружество, дошли в страната с изследователска цел“ и други подобни. През същия този период „офицер с висок чин“ извикал Сунай в Генералния щаб и лаконично му съобщил, че армията е взела решение той да оттегли кандидатурата си за ролята на Ататюрк. Този офицер обаче не бил като онзи милозлив, замислен мъж, дето сбрал в Анкара истанбулските вестникари, критикуващи военните за намесата им в политиката и след като здравата ги нахокал, и след като те се разстроили и разревали, ги почерпил с шоколад, не, този се оказал много по-решителен и саркастичен офицер от Отдела за връзки с народа. Виждайки колко измъчен и уплашен е Сунай, той не смекчил тона, а тъкмо напротив, осмял политическите възгледи, с които Сунай се перчел като „избрания Ататюрк“. Два дни преди това, докато бил на кратко посещение в родния си град, Сунай, ескортиран от коли, посрещнат като любим политик от насъбралото се хилядно множество от безработни и тютюнопроизводители, спрял на градския площад, изкачил се до паметника на Ататюрк и сред нестихващи ръкопляскания му стиснал ръката. По този повод популярно истанбулско списание му задало въпроса „Бихте ли прекрачили от сцената в политиката?“, на което той бил отвърнал „Ако народът го пожелае!“. От страна на правителството било съобщено, че „за момента“ филмът за Ататюрк се отлага.

Сунай притежавал достатъчно опит да се измъкне без сътресения от неприятното поражение, обаче последвалият развой на събитията направо го срази: в рамките само на един месец толкова пъти се бе появявал по телевизията, за да се обвърже още по-сигурно с ролята на Ататюрк, че вече всички вземаха прекомерно познатия му глас за гласа на Ататюрк и тъкмо по тази причина не му предлагали да участва в никакви дублажи. Телевизионните рекламни агенти, надпреварвали се доскоро да го търсят за ролите на благоразумния татко, който избира най-качествените и най-сигурни продукти, сега му обърнаха гръб, защото им се струваше нелепо да показват как един неосъществен Ататюрк с кутия боя в ръка баданосва стени или пък колко е доволен от своята банка. Дълбоко вярващият на вестниците народ, и това бе най-лошото, прие за чиста монета, че той е враг както на Ататюрк, така и на религията: някои бяха повярвали дори на това, че докато жена му се целува с чужди мъже, той не обелва и дума. Най-малкото, настроенията говореха, че дим без огън няма. Поради всички тия главоломно развиващи се събития намаля и посещаемостта на неговите представления. Хора го спираха на улицата с думите „Срам и позор!“. Ученик от коранически лицей, повярвал, че Сунай действително се е изказвал против Пророка и преизпълнен с желание да попадне във вестниците, се вмъкна една вечер на негово представление, размахна нож и плю в лицата на неколцина зрители. Всичко това се случи в рамките на пет дни. И съпружеската двойка изчезна от хоризонта.

За последвалия период клюките са различни: били заминали за Берлин и под прикритието, че се занимават с театрално изкуство в Брехтовия „Берлинер ансамбъл“, се подготвяли за терористи; били приети във френската психиатрична клиника „La Raix“ в Шишли с отпусната от френското Министерство на културата субсидия. А те просто се бяха приютили на черноморския бряг в дома на майката на Фонда Есер, художничка. Година по-късно си намериха работа като „аниматори“ във второразреден хотел. Сутрин играеха волейбол с германски бакали и холандски туристи, подиробед, пременени като Карагъоз и Хадживат*, развличаха децата на лош немски език, вечер се изявяваха като падишах и харемска гьобекчийка на сцената. Оттук тръгна кариерата на Фонда Есер като изпълнителка на гьобеци, кариера, в която тя през следващите десет години щеше да се доусъвършенства в малките градчета. Сунай успял да издържи на тия шутовщини точно три месеца – веднъж, пред ужасените погледи на група туристи, той пребил швейцарски бръснар, комуто скимнало и извън сцената да продължи с харемските, фесовски турски шегички и призори, на плажа, подхванал флирт с Фонда Есер. Известно е, че подир този инцидент те си намерили работа като водещи, като танцьори и „актьори“ по сватби и вечерни забави в Анталия и околността. В ролята си на водещ Сунай представяше долнопробни певци, фанатично имитиращи истанбулските изпълнители, гълтачи на огън и треторазредни комедианти, Фонда Есер хвърляше гьобеци, той държеше речи за брачната институция, Републиката и Ататюрк, а после, за около десетина минути, изиграваха стегнато някоя сцена, като убийството на краля

от „Макбет“, след което идваха аплодисментите. В ония вечери поникнали кълновете на бъдещата театрална трупа, която по-късно щеше да тръгне по турнета из Анадол.

[* Персонажи от народния театър на сенките „Карагъоз“. – Б.пр.]

Премериха кръвното на Сунай, той даде някакви разпореждания по радиотелефона, връчен му от охранителите, изчете поднесения му лист хартия и смръщи лице от отвращение.

– Всеки доносници срещу всекиго – каза.

После добави, че докато изнасял години наред представления из затъntenите анадолски градчета е виждал как мъжете в тая страна се вцепеняват от тъга.

– Седят в кафенетата ден подир ден, без нищо да вършат – заразказва той. – Стотици във всеки град, стотици хиляди, милиони безработни, неуспели, обезверени, апатични, нещастни мъже в Турция. Тези мои братя са изпаднали в такова състояние, че не могат да си подредят живота, нямат воля да закопчечат мазните си, лекъосани сака, нямат енергия да размърдат ръцете си, не могат да се съсредоточат, за да изслушат докрай една история, не могат дори да се засмеят на някоя шега.

Мнозина от тях, според Сунай, заспивали трудно, защото се чувствали нещастни, изпитвали удоволствие да казват, че цигарите убиват, оставяли недовършено започнатото изречение, проумявайки безсмислието да го изрекат изцяло, гледали телевизионните програми не защото им харесвали и ги забавлявали, а защото не понасяли тъгата на околните, всъщност искали единствено да умрат, ала не смятали, че са достойни сами да посегнат на живота си, гласували като мазохисти по време на избори за най-презряната партия, за най-скандалните кандидати, предпочитали поддръжниците на военния преврат, които непрестанно говорят за наказание, пред политиките, които непрестанно обещават надежда. А влязлата в стаята Фонда Есер пък каза, че нещастни всъщност са техните жени – отглеждали децата, които мъжете им правели без мяра, припечелвали по четири-пет куруша като прислужнички, тютюноработнички, килимарки или медицински сестри, а мъжете им и представа си нямали къде работят. Ако ги нямало тези жени, тези плачещи и навикващи дечурлигата си жени, вкопчили се в живота, милионите неразличаващи се един от друг анадолски мъже с кирливи ризи, небръснати, безрадостни, безработни, безборбени, щели да изчезнат като просяците, мрящи от студ по стъгдите, като пияниците, пропадащи на връщане от кръчмата в първата отворена канализационна шахта, като изгубилите се сенилни старци, тръгнали по пижама и пантофи да купят хляб от бакалина. Пък и на туй отгоре, както го „виждаме и в зловещия Карс“, те представляват болшинството от мъжете и тяхното най-любимо нещо е да потискат с обич любимите си жени, защото им се чувстват длъжници за целия свой живот и ги е срам.

– Отдадох десет години от живота си, за да могат моите анадолски братя да се измъкнат от тая смазваща тъга, от тая мъка – рече Сунай без всякакво състрадание. – Наричаха ни какви ли не – комунисти, западни агенти, смахнати, Свидетели на Йехова, сводника и проститутката, вкарваха ни по затворите, измъчваха ни, пребиваха ни. Опитаха да ни насилят, замеряха ни с камъни. Но се научиха да обичат щастието и свободата, с които ги даряват моите постановки и моята компания. Сега, когато в ръцете си държа най-големия си шанс в живота, не ще си позволя да проявя слабост.

Междувременно в стаята бяха влезли двама мъже, единият подаде радиотелефона си на Сунай. От разговора, проведен по радиотелефона, Ка подразбра, че в махала Сукапъ е обграден бордей, че отвътре се разнася стрелба, че в къщата се намират семейството и мъж от кюрдската гериля. На отворената радиотелефонна линия явно беше военен – раздаваше заповеди, обръщаха се към него с „Командире“. После същият този военен, се поинтересува от мнението на Сунай и общувайки с него не като с революционен лидер, а като със стар другар от ученическите години, го уведоми за начертания план.

Забелязвайки любопитството на Ка, Сунай поясни:

– В Карс е разположена малка армейска бригада. По време на Студената война държавата струпала основните си сили, предназначени да се противопоставят на евентуалната руска инвазия, в Саръкамъш. Все пак и местната бригада можела да допринесе с нещичко за удържане на първия руски щурм. Сега бригадата е тук по-скоро за да пази границата ни с Армения.

После разказа как предишната вечер, след като слязъл с Ка от ерзурумския автобус, в ресторант „Йешилюрт“ срещнал своя приятел от трийсет години Осман Нури

Чолак. Били учили заедно в кулелийския военен лицей. По онуй време той бил единственият човек, който знаел кой е Пирандело и какво представляват пиесите на Сартр.

– Не го изхвърлиха като мен от лица за лоша дисциплина, ама пък и не прегърна с две ръце военната служба. Не стана щабен офицер. Говореше се, че не успял да стане паша, понеже бил нисък. Да, гневен е, тъжен е, ала причината за това според мен е по-скоро семейна, отколкото служебна, защото жена му го напусна, вземайки и детето им. Мъчат го и самотата, и бездействието, и клюките в малкия град, макар че най-много клюки създава самият той. В ресторанта първи заговори за месарите контрабандисти, в чиято дейност се намесил след революцията, за нарушения като кредитите на Земеделската банка и кораническите курсове. А и пие много. Като ме видя, страхотно ми се израдва, най-вече заради самотата си. Същата вечер ми каза, че, за жалост, му се налагало да си тръгне по-рано, тъй като Карс бил под негово командване – в гласа му се долавяше оправдателна, но и определено горделива нотка. Заради ревматизма на съпругата си командирът на бригадата бил заминал за Анкара, заместникът му, полковникът, бил извикан спешно на заседание в Саръкамъш, а валията бил в Ерзурум. Тъй че властта била изцяло в ръцете му. Снегът не стихвал и било очевидно, че пътищата, както всяка зима, ще останат затворени поне за още няколко дни. Начаса осъзнах, че това е шансът на моя живот и заръчах на своя приятел двойна ракия.

Според по-късния рапорт на разследващия инспектиращ майор, пратен тук от Анкара след събитията, приятелят на Сунай от военния лицей полковник Осман Нури Чолак, за Сунай просто Чолака, чийто глас преди малко Ка чу по радиотелефона, бил участвал в раждането на идеята за необичайния военен преврат, който той възприел като шега, като невероятно забавление, зародило се сред трапезната атмосфера на бърбене под влияние на алкохола, и първи бил изразил съждението, че цялата работа ще приключи с два танка. Вече по-нататък, по настояване на Сунай, се включил в същата тая работа, за да не опетни храбростта си, и защото вярвал, че в края на краищата Анкара ще остане доволна от стореното, а не поради лична омраза, гняв или изгода. („Чолака“, според рапорта на майора, за жалост погазил законите и заради разправия, в дъното на която стояла жена, щурмувал дома на зъболекар ататюркист в квартал Джумхуриет.) В щурмуванията на домове и училища участие взели половин рота, четири камиона и два танка Т-1, които трябвало да бъдат управлявани извънредно внимателно, поради липсата на резервни части – никакви други армейски сили не взели участие. Ако не броим, разбира се, „спецотряда“ на З. Желязната ръка и другарите му, които поели върху себе си отговорността за „неразкритите случаи“, иначе повечето инциденти били дело на трудолюбиви служители на МИТ и Сигурността, които години наред, за да се застраховат при внезапни извънредни ситуации, картотекирали целия Карс и ползвали услугите на една десета от жителите като разпространители на информация. Тези служители, осведомени овреме за превратаджийските кроежи, бяха тъй щастливи от плъзналите вече из града слухове за предстояща демонстрация на секуларистите в Народния театър, че дори телеграфираха на колегите си отпускари, намиращи се извън пределите на Карс, да се завръщат светкавично, за да не изтърват веселбата.

От възобновения разговор по радиотелефона Ка разбра, че престрелката в махала Сукапъ е навлязла в нова фаза. Най-напред от радиотелефона проехтяха три изстрела – чувайки изстрелите, идващи омекотени от снежната долина и със закъснение от няколко секунди, Ка отбеляза, че усиленият от радиотелефона звук е по-приятен.

– Не бъди тиранин – нареди по радиотелефона Сунай, – но ги накарай да усетят, че революцията и държавата са силни и няма да се огънат пред никого.

Той подпря замислено брадата си с палеца и показалеца на лявата си ръка, жест, характерен за него, и Ка си припомни как Сунай изрича същите думи в една историческа пиеса от средата на 70-те. Сега обаче не беше тъй привлекателен, както тогава – бе поуморен, поизхабен и възблед. Вдигна от масата военен бинокъл от 40-те. Сложи си калпака и поовехтялото вълнено палто, което носеше вече десета година по турнетата си из Анадол, улови Ка под ръка и излязоха. Студът за миг пообърка Ка, той усети, че на фона на карския мраз човешките възжеления и мечти, политиката и обичайните далавери изглеждат дребнави и незначителни. Забеляза също така, че Сунай накуцва с левия крак доста повече, отколкото му се бе сторило преди. Докато вървяха

по заснежените тротоари, пустотата на абсолютно белите улици и усещането, че са сами в целия град, изпълниха сърцето му с щастие. Потъналият в сняг прелестен град и старите, безлюдни конаци пробуждаха у човек не само вкуса към живота и порива към любов: в момента Ка изпитваше удоволствие и от това, че е в близост до властта.

– Най-прекрасното място в Карс е тук – промълви Сунай. – За десет години трети път посещавам Карс с театралната ми компания. И всеки път щом се здрачи, идвам тук под тополите и върбите, става ми тъжно, докато слушам гаргите и свраките и съзерцавам крепостта, моста и четиристотингодишната баня.

Намираха се на моста над залезената карска река. Сунай посочи един от бордеите на отсрещния хълм вляво. Малко под него, малко над пътя Ка съзря танк, а малко преди него – военно транспортно средство.

– Виждаме ви! – провикна се Сунай по радиотелефона и погледна през бинокъла. Миг по-късно по радиотелефона прозвучаха два изстрела. После чува как звукът отекна в ширналата се пред реката долина. Дали не бяха салюти, предназначени за тях? По-нататък, в началото на моста стояха двамата охранители, чакаха ги. А те наблюдаваха махалата с бордеите, съградена на мястото на разрушените от руските топове конаци на богатите османски паши сто години по-късно, парка на отсрещния склон, дето някога се е забавлявала карската буржоазия и града, прострял се зад него.

– Първи Хегел е отбелязал, че историята и театърът се градят от един и същ материал – каза Сунай. – И театърът, и историята възлагат някому „ролята“. И театралната, и историческата сцена изкарват на преден план смелчаците...

Цялата долина се огласи от пукотевица. Ка разбра – задействала се е картечницата върху танка. Беше стрелял и танкът, ала беше пропуснал целта. Последваха експлозиите на гранатите, хвърлени от войниците. Долетя кучешки лай. Вратата на бордея се отвори, отвътре се измъкнаха двама души. Вдигнаха ръце. Ка зърна лумналите през строшените прозорци огнени езици. Излезлите с вдигнати ръце мъже легнаха на снега. Отнейде се появи черно куче, което, помахвайки с опашка, се зашура наоколо с радостен лай, приближавайки все повече проснатите се на земята. Сетне Ка видя как някакъв човек се затича отзад и чу изстрелите на войниците. Човекът рухна и всички звуци секнаха. Доста по-късно някой изкрещя, ала интересът на Сунай бе вече отминал.

Следвани от охранителите, те се върнаха в шивашкото ателие. В мига, в който зърна прекрасните тапети на стария конак, Ка разбра, че няма да може да устои на идващото ново стихотворение и се оттегли встрани.

В стихотворението, озаглавено „Самоубийството и властта“, Ка без всякакви притеснения описа удоволствието от властта, осъзнато в близост до Сунай преди малко, описа наладата, с която го бе дарила тяхното приятелство и усетената заради самоубилите се момичета вина. По-късно щеше да си каже, че най-вече в това „витално“ стихотворение беше успял да включи повечето от нещата, на които се бе оказал очевидец в Карс: без да ги украсява, с цялото им въздействие и мощ.

23

Въпросът за Аллах е еквивалентен на осъзнаването, че това не е проблем на разума и на вярата, а е проблем на начина на живот

В щаба на Сунай

Забелязал, че Ка пише стихотворение, Сунай се надигна от пълната с листове работна маса, приближи се, накуцвайки, до него и му изказа своите поздравления.

– Стихотворението, което прочете снощи в театъра, беше твърде модерно – рече той. – За съжаление, нашият зрител не е на нужното равнище, за да разбере модерното изкуство. По тази причина и аз в творчеството си се опирам и на изпълнителки на гъбоци, и на вратаря Вурал с неговите авантюри – тях народът ги разбира. След което, вече без всякакви компромиси, им предлагам най-модерния „театър на живота“ – участник в самия живот. Предпочитам, ведно с народа, да създавам едновременно и низше, и висше изкуство, вместо да играя в Истанбул в подражателски булевардни комедии, спонсорирани от някоя банка. Кажни ми сега ти, ама като на приятел, защо в Дирекцията по сигурността и във Ветеринарния факултет не посочи сред заподозрените ислямисти виновниците?

– Не успях да разпозная никого.

– Военните, като видели каква обич изпитваш към младежа, дето те е отвел при Тъмносиния, мислели да задържат и тебе. Сторило им се подозрително, че пристигах от Германия тъкмо в навечерието на тая революция, както и че си станал очевидец на убийството на директора. Смятаха да те поизтезават по време на разпита, та да разберат какво ти е известно, аз обаче ги възпрях, станах ти гарант.

– Благодаря.

– Така и не се изясни защо си целунал мъртвия младеж, дето те е отвел при Тъмносиния.

– Не знам – отвърна Ка. – Имаше нещо почтено и откровено в него. Мислех си, че ще живее сто години.

– Да ти прочета ли какъв е бил тоя Неджип, дето толкова го жалиш?

Измъкна някакъв лист и прочете, че Неджип бил вече изхвърлян веднъж от лица през март миналата година, че е бил замесен в инцидента с изпочупените витрини на бирария „Неше“, задето в нея продавали алкохол по време на Рамазана, че известно време е работил като момче за всичко в Областната централа на Партията на благоденствието, че по-късно е бил отстранен оттам било заради екстремистките си възгледи, било заради нервните си кризи, които стресирали всички (пък и в партийната централа внезапно се били появили доносници), че е искал да придружава Тъмносиния, от когото се възхищавал, при неговите идвания в Карс през последните осемнайсет месеца, че е написал разказ, според служителите на МИТ „неразбираем“, и го предложил на карски религиозен вестник, от който цифром и словом се продавали седемдесет и пет бройки, че с другаря си Фазъл са замисляли как да убият пенсиониерия аптекар, който водел рубрика в споменатия вестник, понеже на няколко пъти го бил целунал по особен начин (този факт бил от досието му, а оригиналното писмо, в което са планирали как да напуснат местопребыванието било откраднато от архива на МИТ), че на определени дати се е разхождал по булевард „Ататюрк“ и се е смееел с приятелите си, че по време на една от тия разходки през месец октомври е правил някакви знаци подир профучала край тях полицейска кола.

– Тук Националната разузнавателна служба работи доста добре – отсъди Ка.

– Знаят как си бил поканен от шейх Саадеттин ефенди и как си посетил дома му, там са инсталирани микрофони, как си му целунал ръка, как си споделил със сълзи на очи, че вярваш в Аллах и как си се принизил до нивото на простолюдието, присъствало там, по неподобаващ за тебе начин, ала не знаят защо си сторил всичко това. Вярно е, немалко леви поети в тая държава променят позицията си от притеснение, казвайки си „абе, я аз да стана вярващ, преди да са дошли на власт“.

Ка видимо се изчерви. И понеже усети, че Сунай възприема срама му като слабост, се засрами още повече.

– Знам, онова, което видя сутринта, те измъчва. Полицията твърде зле се отнася с младежите, някои служители са като животни, бият за удоволствие. Но да оставим това... – Подаде цигара на Ка. – На младини и аз като тебе обикалях улиците на Нишанташъ и Бейоглу, бях луднал по западните филми, четях Сартр и Зола и вярвах, че Европа е нашето бъдеще. Ти, струва ми се, едва ли би останал само зрител на рухването на този свят, на принудата върху нашите сестри да си покриват главите, на забраната да се твори поезия, която не е съобразена с религията, както е в Иран. Защото ти си от моя свят и защото няма друг в Карс, който да е чел Т. С. Елиът.

– Чел го е и Мухтар, кандидат-кметът от Партията на благоденствието – отвърна Ка. – Поезията го вълнува доста.

– Не се и наложи да го арестуваме – усмихна се Сунай. – Сам подал още на първия военен, който му звъннал на вратата, подписано заявление, че сменя кандидатурата си за общински кмет.

Отекна експлозия. Стъкла и черчевата потрепераха. И двамата се извърнаха по посока на звука към прозорците, гледащи към карската река отсреща, ала след като не видяха друго освен строените оттатък пътя заснежени тополи и заледения покрив на пустееща сграда, се приближиха плътно до прозореца. На улицата нямаше жива душа, пред вратата стърчеше единствено охраната. Карс, дори по обяд, беше необикновено тъжен град.

– Добрият актьор – с немалка доза театралност изрече Сунай – представя трупалите се с години, със стотици години сили на историята, сбутани в някой ъгъл,

разпукали се, но неуспели да се измъкнат наяве и останали без изказ. В най-затънтените кътчета, из най-неведомите пътища, наред най-отдалечените сцени той цял живот търси гласа, който да го дари с действителната свобода. Открие ли го, трябва безстрашно да продължи докрай.

– Подир три дни, когато снегът спре и когато се отворят пътищата, Анкара ще потърси сметка за пролялата се тук кръв – рече Ка. – И не защото не ѝ харесва проливането на кръв, а защото няма да ѝ хареса, че друг е свършил работата. Карсци ще се отвратят от теб и от твоята необичайна постановка. Какво ще правиш тогава?

– Сам видя доктора – сърцето ми е болно, вече съм към края на живота си, нищо вече не ме интересува – отвърна Сунай. – Чуй какво ми хрумна. Казват, че ако спипаме някого, да речем, убиеца на директора на Педагогическия институт, че ако го обесим веднага и го излъчим на живо по телевизията, карсци ще омекнат като восък.

– Те и сега са омекнали като восък – отвърна Ка.

– Казват, че подготвяли атентатори-самоубийци.

– И един да обесите, по-страшно ще стане.

– Боиш се, че щом европейците разберат за нашите деяния, аз ще изгоря от срам ли? Ти имаш ли представа колко народ са избесили, за да съхранят модерния си свят, пред който се прехласваш? Още в самото начало Ататюрк е люшвал на въжето подобни фантазюри либерали с птичи мозъчета. Набий си в главата и още нещо: арестуваните ученици от кораническият лицей, които видя днес, завинаги са запечатали в паметта си твоето лице. Те са способни да хвърлят своите бомби навсякъде и срещу всекиго, достатъчно е и гласа ти само да са чули. Пък и снощи, понеже, нали, изрецитира стихотворението си, те вече те броят за съучастник в заговора... Всички, които поне малко са се поевропейчили, най-вече възгорделите се, презиращи народа си интелегенти се нуждаят от една секуларистка армия, за да продължават да дишат, в противен случай ислямистите с тъп нож ще закълцат и тях, и нагримиранияте им жени. Тия глупаци обаче, въобразяващи си, че са европейци, като същински сноби презират военните, които всъщност ги закрилят. Смяташ ли, че някой ще си спомни как някакъв си либерал с мекушаво сърце е ронил сълзи за младоците от кораническият лицей, когато тук един ден стане като в Иран? Още същия ден ще те качат на въжето, задето малко нещо си се поевропейчил, задето от страх си забравил дори началото на молитвите, задето си се превърнал в конте, задето си турнал вратовръзка или пък задето си навлякъл това палто. Откъде го купи това прекрасно палто? Мога ли да го облека по време на представлението?

– Естествено.

– Ще ти подсигурия охрана, за да не ти надупчат палтото. След малко ще говоря по телевизията. Да се излиза навън е позволено само до пладне. Не си показвай носа на улицата.

– Чак такъв опасен терорист „ислямист“ в Карс няма – рече Ка.

– И тия, дето ги има, са предостатъчни – отвърна Сунай. – Годни са да управляват страната единствено ако всяват религиозен страх в сърцата на хората. След което обаче винаги се оказва, че страхът е бил оправдан. Не се ли опре на държавата и на армията, народът, обзет от ужас пред фанатиците, ще попадне в лапите на мракобесието и анархизма, присъщи на някои племенни държави от Средния изток и Азия.

Застанал прав, той говореше, сякаш издаваше разпореждания, сякаш се взираше в някаква въображаема точка над главите на зрителите – докато го наблюдаваше, Ка си припомни театралните пози, заемани от Сунай на сцената преди двайсет години. Ала не се разсмя; и Ка се усещаше като актьор, участник в демодирана вече пиеса.

– Кажи най-сетне какво искаш? – попита Ка.

– Без мен ти трудно би издържал в тоя град. Колкото и да раболепничиш пред фанатиците, пак ще ти надупчат палтото. Аз съм единственият ти приятел и защитник в Карс. Изгубиш ли моето приятелство, не забравяй това, ще те натикат в някоя от килиите в подземие на Дирекцията по сигурността. Приятелчетата ти от „Джумхуриет“ много повече вярват на военните, отколкото на теб. Трябва добре да го знаеш.

– Знам го.

– Тогава ми разкажи всичко, което укри от полицията, всичко, което стаяваш в сърцето си, понеже се чувстваш виновен.

– Тук имам чувството, че като че ли започвам да вярвам в Аллах – поусмихна се

Ка. – Вероятно го укривам и от самия себе си.

– Не, опитваш се да убедиш себе си! Безсмислено е, колкото и да вярваш, да го вършиш сам. Въпросът е да вярваш, както вярват бедняците, да се превърнеш в един от тях. Да ядеш като тях, да живееш като тях и ако се смееш на онова, на което се смеят те, ако те гневи онова, което гневи и тях, едва тогава би могъл да повярваш в техния Аллах. Въпросът за Аллах е еквивалентен на осъзнаването, че това не е проблем на разума и на вярата, а е проблем на начина на живот. Сега обаче да те попитам друго. След половин час по телевизията ще правя обръщение към карсци. Ще ми се да ги зарадвам с някоя новина. Да им кажа, че убиецът на директора на Педагогическия институт е заловен. Съществува вероятност той да се окаже същият, който е стрелял и по кмета. Да им кажа ли, че тази сутрин си разпознал човека? След което ти да се появиш по телевизията и да им разкажеш всичко.

– Да, ама аз никого не разпознах.

С гневно движение, в което нямаше и помен от театралност, Сунай стисна силно Ка за ръката, изведе го от стаята, помъкна го по широк коридор и го вкара в бяла стая откъм страната на вътрешния двор. Едва зърнал стаята, Ка изпита желание да се извърне не толкова от мръсотията в нея, колкото от нейната особена интимност. Връз опнатото между мандалото на прозореца и пирон на стената, въже висяха чорапи. В отворения куфар в един ъгъл на стаята Ка видя сешоар, ръкавици, ризи и огромен сутиен, който би могъл да е по мярка единствено на Фонда Есер. Седнала пред запълнената с гримове и изписани листа маса, разположена до куфара, тя нещо разбъркваше в купичка – вероятно ошав, или пък супа? – поне така си помисли Ка, – и същевременно четеше.

– Ние сме тук в името на модерното изкуство... И сме залепени като гербови марки един за друг – рече Сунай, продължавайки да стиска ръката на Ка.

Ка, понеже не успяваше да проумее какво иска да каже Сунай, бе като разколебан между реалността и театъра.

– Вратарят Вурал е изчезнал – каза Фонда Есер. – Излязъл сутринта и не се прибрал повече.

– Натряскал се е някъде – отвърна Сунай.

– Къде ще се натряска? – отвърна жена му. – Всичко е затворено. На улицата е забранено да се излиза. Войниците вече го търсят. Боят се, че е отвлечен.

– Отвлекли са го, слава на Господа – рече Сунай. – Ако пък и му одерат кожата и му отрежат езика, значи съвсем ще се отървем.

Въпреки техния дебелашки вид и грубовати приказки, Ка усети духовната връзка и тънката ирония в отношенията между мъжа и жената – изпита към тях уважение, примесено със завист. В същия миг срещна погледа на Фонда Есер, инстинктивно й се поклони до земята и я поздрави.

– Ханъмефенди, бяхте фантастична снощи – изрече той с престорен глас, ала с възхита, извираща от сърцето му.

– Поздравления, ефенди – отвърна леко притеснена жената, – в нашия театър изкуството го правят зрителите, не актьорите.

И се обърна към мъжа си. Съпруг и съпруга заговориха припряно като загрижени за държавните си дела крал и кралица. Пред колкото възхитения, толкова и слисан Ка, съпрузите изчетоха записаната върху цигарена кутия следобедна програма на телевизия „Серхат Карс“ (пет повторения на представлението в Народния театър, три повторения на словото на Сунай, китка от героични и местни народни песни, туристически филм за забележителностите на Карс и турския филм „Гюлизар“), като пътьом обсъдиха и как да се облече Сунай за телевизията, по която щеше да говори след малко (цивилно? военно? в костюм?), и текста на словото му (част от словото Фонда Есер бе вече написала), и доноса на собственика на хотел „Шен“, в който винаги бяха отсядали при предишните си посещения в Карс, и искане на собственика да бъде взет под закрила – обезпокоен от претърсването на хотела му, самият той бе направил донос срещу двама подозрителни свои млади клиенти.

– Какво да го правим нашия поет с обърканата глава, умът му е в Европа, а сърцето при активистите от кораническият лицей? – попита Сунай.

– На лицето му е изписано – рече със сладка усмивка Фонда Есер. – Добро момче е. Ще ни помогне.

– Ама той лее сълзи за ислямистите.

– Влюбен е, затова – рече Фонда Есер. – Тия дни нашият поет е с по-изострена чувствителност.

– А-а, влюбен бил, значи, нашият поет – рече Сунай Заим с театрален жест. – Само наивен поет може да се занимава с любов по време на революция.

– Той не е наивен поет, той е наивен влюбен – поправи го Фонда Есер.

В пълен синхрон съпрузите продължиха още малко тая игра, която едновременно ядоса и обърка Ка. После седнаха един срещу друг на голямата маса в шивашкото ателие да пият чай.

– Казвам ти, решиш ли да ни помогнеш, това ще е най-разумното нещо, което ще свършиш – рече Сунай. – Кадифе е любовница на Тъмносиния. Той не идва в Карс заради политиката, а заради любовта. Не хванаха тоя убиец, за да разберат с кои млади ислямисти е във връзка. Сега съжаляват. Защото снощи, преди щурма на общежитието, той на бърза ръка се е изпарил. Младите ислямисти в Карс му се възхищават и до един са свързани с него. Той е някъде в Карс и непременно ще те потърси още веднъж. Вероятно ще ти е трудно да ни уведомиш: но ако ти турят един, че и два микрофона, както на директора на Педагогическия институт, и ако прикрепят към палтото ти радиопредавател, няма защо да се боиш, когато те намери. Поотдалечиш ли се, тутакси ще го сгасят. – Разбра по израза на Ка, че идеята не му се хареса. – Настоявам – додаде той. – Ти изобщо не го забеляза, ала от днешното ти поведение излиза, че си бдителен човек. Знаеш как да се предпазваш, ама аз съм длъжен да те предупредя, че трябва да си доста внимателен с Кадифе. Подозират я, че донася на Тъмносиния; донася за всичко, което си говорят баща ѝ и гостите му вечер на трапезата. Е, има си и известна доза удоволствие в това да предадеш баща си. Прави го обаче най-вече заради любовната си афера с Тъмносиния. И кое, според теб, предизвиква тая възхита?

– От Кадифе ли? – попита Ка.

– От Тъмносиния, естествено – ядно отвърна Сунай. – Защо всички се възхищават на тоя убиец? Защо всички легенди из Анадол носят едно и също име? Ти си разговарял с него, би ли могъл да ми го обясниш?

Грижовно и старателно Фонда Есер взе да разресва косата на мъжа си с пластмасов гребен, което разконцентрира Ка. И той премълча.

– Изслушай словото ми по телевизията – каза Сунай. – Ще те закарам до хотела с камион.

Оставаха още четирийсет и пет минути до изтичане на забраната за излизане на улицата. Ка поиска позволение да отиде пеш до хотела – дадоха му го.

Пустотата на широкия булевард „Ататюрк“, тишината на потъналите в сняг странични улици, прелестта на старите руски къщи и върбите бяха поотпуснали душата на Ка; забеляза, че някой го следва. Мина по булевард „Халитпаша“ и след булевард „Кючюк Кязъмбей“ свърна наляво. Агентът пуфтеше в снега, опитвайки се да го настигне. Подире му се мъкнеше и приятелски настроеното черно куче с бяло петно на челото, което вчера търчеше из гарата. Ка се скри в един от манифактурните магазини в квартал Юсуфпаша и започна да го наблюдава, след миг обаче агентът внезапно изникна пред него.

– Следват ме, защото разполагам с някаква информация или защото ме пазите?

– Както прецените, бейефенди, тъй.

Мъжът изглеждаше толкова опърпан и скапан, че не бе в състояние себе си да опази, камо ли Ка. Беше минимум на шейсет и пет, лицето му беше сбръчкано, гласът немощен, светлината в очите му – угаснала; гледаше Ка уплашено, като човек, по-скоро боящ се от полицията, отколкото като цивилен полицаи. Щом забеляза и отпраните бомбета на обувките му от „Сюмербанк“, подсигуряваща обувките на всички цивилни полицаи, Ка направо го ожали.

– Вие сте полицаи, ако си носите картата, накарайте ги да ни отворят кръчмата „Йешилюрт“, та да приседнем за малко.

Вратата на кръчмата се отвори, без да се налага да тропат дълго. С агента – научи, че се казва Сафет – пийнаха ракия, хапнаха бюрек, споделяйки го с черното куче, слушаха словото на Сунай по телевизията. То по нищо не се отличаваше от речите, произнасяни подир всеки военен преврат от други лидери, които Ка вече беше слушал. Докато Сунай говореше как деградирали политици, които правят всичко възможно да спечелят гласовете на подстрекаваните от външните ни врагове кюрди и ислямисти, ще доведат Карс до ръба на пропастта, дори Ка усети леко притеснение.

След втората ракия на Ка агентът посочи към Сунай с израз на уважение. Впрочем, изражението на полузакърпено ченге бе изчезнало от лицето на Сафет и на негово място се бе настанил погледът на нещастен, жалващ се гражданин.

– Вие го познавате – рече агентът. – И той ви уважава. Имам една просба. Ако му я доложите, ще се отърва от този адски живот. Умолявам ви, нека ме освободят от разследването във връзка с отровата.

И преди Ка да продума каквото и да било, той стана от мястото си и залости вратата на кръчмата. Седна на масата и му разказа за свързаното с отровата разследване.

Доста оплетеният разказ – и без друго пообърканата глава на Ка съвсем се бе замотала от алкохола и той не проумяваше намерението на клетия агент – започваше с подозренията, че шербетът с канела, продаван в центъра на града в заведението „Модерн бюфе“, където най-често отскачали военни и служители на разузнаването, е бил отровен. Първият привлякъл вниманието случай, бил свързан с истанбулски пехотен офицер от резерва. Две години по-рано, тъкмо преди предстоящите, както се говорело, тежки маневри, този офицер вдигнал висока температура, придружена с треперене на тялото и треската му била тъй силна, че не можел да се държи на краката си. Щом го приели в лечебницата, се разбрало, че е отровен; мислейки си, че умира, гневният офицер обвинил топлия шербет, опитан ей така, от любопитство, като нещо ново, който си бил взел в заведението на ъгъла между булевардите „Кючюк Кязъмбей“ и „Карабекир“. Отравянето се оказало в лека форма и случаят щял да бъде забравен, ала когато през кратки промеждутъци в лечебницата със сходни симптоми попаднали още двама офицери от резерва, отново си спомнили за него. Двамата също треперели, та чак заеквали, не могли да се държат на краката си от изтощение и направо падали; и те обвинили въпросния топлий шербет с канела, който били пийнали от любопитство. Този топлий шербет бил приготвян в дома на кюрдска лелка в квартал Ататюрк, „сама го измислих“, разправяла тя; харесвали го всички и по тая причина племенниците на лелката почнали да продават шербета в заведението си. С тия сведения се сдобило секретното разследване, извършено от карския военен щаб. При анализа на тайно взетите образци от шербета на лелката, направен във Ветеринарния факултет не открили обаче следи от никаква отрова. Приключили случая така, ама един паша взел, та споменал за случая пред жена си и с ужас разбрал, че тя изпивала по няколко чаши на ден от топлия шербет, понеже облекчавал ревматизма ѝ. Немалко офицерски жени, а всъщност и немалко офицери – дали заради здравето си, дали поради скука – също били пили от шербета. След като разследването установило, че огромни количества от продавания в центъра на града шербет – едничкото ново развлечение в Карс – се пиели от офицерите и семействата им, от войниците, пуснати в градски отпуск, от семействата на войниците, пристигнали, за да видят синовете си, пашата, стреснат от първите информации, прехвърлил работата по случая, заедно с тревогата си, върху разузнаването и Генералния щаб. В онези дни, докато на югоизток армията жънела победи в смъртоносна схватка с герилята на PKK, сред някои безработни, зловещи, обезверени кюрдски младежи в града, желаещи да се включат в герилята, пламнали мечтите за отмъщение. Различните агенти от разузнаването, дремещи, естествено, из карските кафенета, имали информация за яростни кроежи от рода на бомбардиране, отвличане на хора, взривяване паметника на Ататюрк, вдигане на мостове във въздуха, отравяне на градската питейна вода. Ето как работата взела сериозен обрат, ала поради деликатността на въпроса решили, че едва ли ще е подходящо да бъдат разпитвани и изтезавани собствениците на заведението. Вместо това внедрили близки до валийството агенти в кухнята на довольната лелка, а и в самото заведение, понеже печалбите се множили. Прикрепеният към заведението агент най-напред отбелязал, че никакво непознато вещество в канелената напитка не е открито по стъклениите чаши, по извитите дръжки на металните черпаци, по кърпите за ръце, в кутията с дребни монети, по ръцете на работниците. Подир седмица обаче бил принуден да напусне работа поради същите симптоми на отравяне – треперене и повръщане. Агентът пък, изпратен в дома на лелката в квартал Ататюрк, бил изключително педантичен. Всяка вечер вписвал в рапорта както посетителите на дома, така и закупените продукти (моркови, ябълки, черници, нарове, шипки, алтея). Лека-полека неговите рапорти се превръщали в рецепти, прославящи топлия шербет, който увеличавал апетита. Агентът рапортувал, че изпива дневно по пет-шест кани шербет, че от него се наблюдава

единствено полза, а не вреди и че шербетът лекувал болестите му, че това е един истински „планински“ еликсир, за който се споменавало в кюрдската легенда „Мем и Зин“. Изпратените от Анкара експерти снели доверието си от този агент, тъй като бил кюрд, и въз основа на неговите rapopти стигнали до заключението, че шербетът трови турците и не действа на кюрдите, само че не разкрили пред никого своето заключение, за да не влязат в противоречие с държавната позиция, че между турци и кюрди разлика няма. Освен това пристигналата от Истанбул лекарска група открила специална лечебница към Социално-осигурителната болница. Тя се претъпкала със съвсем здрави карсци, дошли за безплатен преглед, и с болни, страдащи от най-обикновени заболявания като косопад, псориазис, херния, заекване. Кое то пък хвърлило сянка на съмнение върху сериозността на изследванията. Ето как, за да не се почувства засегнат никой, работата по разкриването на тоя лека-полека разрастващ се заговор, ако въобще е съществувал заговор, подлагащ на смъртен риск хиляди военни, се стоварила пак върху плещите на старателните служители, един от които Сафет, от карските разузнавателни служби. Сума ти агенти били натоварени да следят хората, посрбъващи си шербета, щастливо забъркван от лелката. Въпросът вече бил в това да се отбелязва не как се тровят карсци, а ясно да се разбере кои се тровят от шербета и кои не. По тази причина агентите проследявали дори в домовете им всички военни или цивилно облечени полицаи, които с удоволствие си попиивали шербет. Ка обеща да препредаде на Сунай, който все още ораторстваше по телевизията, болката на агента, че в резултат на тая скъпоструваща и изтощителна мисия, обувките му са се разпразили, а самият той вече нямал никакви сили.

Агентът остана толкоз доволен, че на тръгване разцелува Ка, след което дори собственоръчно освободи залостената врата.

24

Аз, Ка

Шестоъгълната снежинка

Следван от черното куче, Ка извървя пътя до хотела, наслаждавайки се на прелестта на заснежените, пусти улици. На рецепцията остави бележка: „Ела бързо.“ Помоли Джавит да я предаде на Ипек. Изтегна се на леглото в стаята си и докато чакаше, се замисли за майка си. Не задълго обаче, защото все още неидващата Ипек просто обсеби ума му. Беше му изключително мъчително да я чака, дори и за кратко, и с разкажание установи как е сглупил да се влюби в Ипек и да дойде в Карс. Но ето, бе изминало сума ти време, а Ипек все я нямаше.

Трийсет и осем минути след Ка в хотела пристигна и Ипек.

– Бях при въглищаря – каза тя. – В дванайсет без десет излязох през задния двор, понеже изтече ли часът на забраната да се излиза на улицата, пред дюкяна ще се струпа огромна опашка. След дванайсет часа се помотах малко из улиците. Ако знаех, щях да дойда веднага.

Ка се почувства тъй щастлив от жизнеността и живостта, които Ипек внесе в стаята, че чак се уплаши да не би да се развали мига, който изживяваше в момента. Загледа се в блестящите, дълги коси на Ипек и в малките й ръце, които непрестанно сновяха (лявата й ръка бе докоснала косата й, за да я пооправи, носа, колана, крайчеца на вратата, красивата й дълга шия, отново косата, която бе пооправила току-що, и колието от яспис – Ка едва сега го забеляза.

– Безнадеждно съм влюбен в теб и това ме измъчва – рече Ка.

– Не страдай толкова, бързо пламналата любов също тъй бързо угасва.

Ка я прегърна тревожно и се опита да я целуне. За разлика от тревожността у Ка обаче, Ипек се отдаде на целувката абсолютно спокойно. Почувства обгръщащите раменете му малки ръце на жената, изпита цялата сладост на целувката – това направо го зашемети. По отзивчивостта на тялото й Ка разбра, че сега и Ипек го желае. Благодарение на способността си да преминава шеметно от дълбок песимизъм към блаженство, той се почувства тъй щастлив, че отвори очите си, ума си и паметта си за този миг и за цялата вселена.

– И аз искам да се любя с теб – рече Ипек. За секунда се загледа пред себе си. Сетне вдигна поглед и решително впери леко кривогледите си очи в Ка. – Но вече

ти казах, не и тук, под носа на татко.

– Баща ти кога излиза?

– Никога – отвърна Ипек. Отвори вратата. – Трябва да вървя – отсеке тя и се отдалечи.

Ка се загледа подире ѝ, докато надолу по стълбите в края на полутъмния коридор Ипек се изгуби от погледа му. Затвори вратата и когато седна на леглото, измъкна бележника от джоба си и още на първата празна страница започна да записва стихотворението, което озаглави „Безизходици и затруднения“.

Остана така в края на леглото и след като завърши стихотворението, и за първи път, откакто бе пристигнал в този град се замисли, че тук няма какво друго да прави, освен да преследва Ипек и да пише стихове: това му създаваше усещане и за безизходица, и за свобода. Бе сигурен, че успее ли сега да убеди Ипек да напуснат заедно Карс, ще бъде щастлив с нея до края на живота си. Бе благодарен на снега, затворил пътищата, защото му подсигуряваше нужното време да убеди Ипек, а съвместното им съжителство нямаше как да не улесни нещата.

Навлече палтото и без да го забележи никой се измъкна навън. Тръгна не по посока на общината, а надолу, вляво от булевард „Истиклял Милли“. От „Аптека на знанието“ купи витамин С, върна се, зяпайки ресторантските витрини наляво от площад „Фаикбей“, свърна по булевард „Кязъм Карабекир“. Бяха свалили предизборните знаменца, развяващи се вчера на площада, и бяха отворили магазините. От магазинче за канцеларски принадлежности и касети гръмко се разнасяше музика. Само и само да са на улицата, смръзналите се карсци, изпълнили тротоарите, шетаха нагоре-надолу по търговската улица, озъртаха се и се зазяпваха по витрините. В града обаче още не бяха пристигнали микробусите с хората от околните, идващи тук да подремят по чайните или да посетят бръснаря. Децата по улиците го накараха да забрави страха си и да се усети щастлив. Наблюдаваше ги как се возят в шейните си, как се бият със снежни топки, как сноват, как се ругаят в малките незастроени пространства на оснежените площи, по градинките на държавни учреждения и училища, по стръмните, по мостовете над карската река, и докато се взираше в цялото това оживление, Ка мерна и група подсмърчащи хлапета. Малцина от тях бяха с палта, повечето носеха училищните си сака, шалчета и такета. Вглеждаше се в щастливото множество, посрещнало с радост обявената заради военния преврат ваканция, ала усетеше ли, че здравата е премръзнал, се вмъкваше в най-близката чайна, сядаше на маса срещу агента Сафет, изпиваше чаша чай и отново – на улицата.

Понеже попривикна с агента Сафет, Ка престана да се бои от него. Знаеше, че ако действително искаха да го следят, биха пратили подире му агент, който той не би забелязал. Видимият агент е чудесно прикритие за невидимия. Ето защо, когато по някое време агентът Сафет изчезна, Ка се разтревожи и взе да го търси. Откри тежко дишания Сафет с найлоново пликче в ръка на ъгъла на булевард „Фаикбей“, там, дето снощи бе зърнал танка.

– Портокалите са на безценица, та не се стърпях – смотолеви агентът. Благодарни на Ка, че го е изчакал и добави, че щом като не е избягал, това само потвърждава неговата „лоялност“. – Кажете къде ще отидете сега, та да не се морим напразно и двамата?

Ка не знаеше къде ще иде. Едва по-късно, когато седна в друга празна чайна със заледени прозорци и изпи две ракии, разбра, че му се ще да се отбие при шейх Саадеттин ефенди. В този миг бе невъзможно да види Ипек и цялата му душа бе обгърната от мъчителния страх да мисли за нея. Прииска му се да разкрие пред шейх ефенди стаената в душата му любов към Аллах и да поговори изискано за Него и за смисъла на света. Ала се сети как се разсмяха служителите от сигурността на думите, че текето било претърпано с микрофони.

Все пак, когато минаваше покрай смирения дом на шейх ефенди на улица „Байтархане“, се поспря.

После видя, че вратата на Областната библиотека е отворена. Влезе, изкачи калните стъпала. На стълбищната площадка върху дървеното табло за новини грижливо бяха закрепени с кламери седемте местни вестника. И в тях, както и в „Серхат шехир“, понеже бяха печатани вчера следобед, се говореше не за революцията, а за успешното представление в Народния театър и за продължаващия снеговалеж.

В читалнята мерна пет-шест ученици, въпреки ваканцията им, и няколко

пенсионирани чиновници, избягали от студа в домовете си. Сред изпокъсаните от четене речници и пораздърпаните илюстрирани детски енциклопедии в един ъгъл забеляза томове на любимата му като дете „Енциклопедия на живота“. На вътрешната задна корица към всеки том бе сложена притурка от цветни рисунки, представляващи анатомични илюстрации – разлистваш ги и виждаш отделните органи или части на автомобил, на мъж, на кораб. Ка инстинктивно затърси в притурката към вътрешната задна корица на четвърти том рисунката на майката и на бебето, сгушило се като в яйце в издутия ѝ корем, но тъкмо тя отсъстваше, личеше си само мястото, отдето е била откъсната.

Внимателно изчете този абзац на 324 страница от същия том.

СНЯГ. Твърдото състояние, което приема водата в момент на своето падане, кръжено или издигане в атмосферата. То представлява красив кристал, обикновено в шестоъгълна форма. Всяка кристална снежинка притежава специфична шестоъгълна структура. От най-древни времена тайните на снега са предизвиквали интереса и възхитата на човека. През 1555 година шведският свещеник Олаус Магнус от град Упсала открива, че всяка снежинка е с шестоъгълна структура и както личи от формата ѝ...

Не бих могъл да посоча колко пъти Ка е изчел абзаца в Карс, нито до каква степен е вплел в душата си рисунката на този снежен кристал. Подир години, когато посетих дома им в Нишанташъ, разговарях надълго за него с вечно обезпокоения му и разтревожен баща с просълзени очи – бях поискал позволение да разгледам старата им библиотека. Не библиотеката в стаята на Ка, където бе прекарал детските и младежките си години, а библиотеката на баща му в един от тъмните ъгли на дневната. Сред изящо подвързаните юридически книги, турски и преводни романи от 40-те и телефонни справочници бях съзрял прекрасен подвързаните томове на „Енциклопедия на живота“ и бях хвърлил едно око на анатомичната рисунка на бременната жена в притурката към вътрешната задна корица на четвърти том. Разтваряйки го наслуки, 324-а страница се появи пред мен от само себе си. Страницата с абзаца за Снега бе отбелязана с късче трийсетгодишна попивателна хартия.

Ка разглеждаше енциклопедията и внезапно, като нахвърлил се върху задачите си ученик извади бележника от джоба си и взе да записва десетото, дошло му в Карс стихотворение. Тръгвайки от уникалността на всяка отделна снежинка и от представата си за бебето в корема на майката от тъй и неоткритата в тома на енциклопедията рисунка, той обоснова своето място в този свят, своите стракове, своите различия, своята неповторимост, и го озаглави „Аз, Ка“.

Бе усетил как, още преди да е достигнал финала на стихотворението, някой се настанява на масата му. Надигна глава и се смая: Неджип. Поява, която пробуди у него не ужас и възхита, а чувство на вина, че е повярвал в смъртта на човек, който не може да умре така лесно.

– Неджип – промълви той и му се прищя да го прегърне и разцелува.

– Аз съм Фазъл – каза младежът. – Видях ви на улицата и ви последвах. – Бегло огледа масата, на която седеше агентът Сафет. – Кажете ми бързо вярно ли е, че е Неджип е мъртъв?

– Вярно е. С очите си го видях.

– Тогава защо ме нарекохте Неджип? Пак ли не сте сигурен?

– Не съм.

За миг лицето на Фазъл побеля като платно, после той с огромно усилие се съвзе.

– Настоява да отмъстя за него. По това разбирам, че е мъртъв. На мен обаче ми се ще, щом отворят училището, да уча, както преди, а не да се занимавам с мъст и политика.

– Пък и отмъщението е нещо ужасно.

– Въпреки това, пожелае ли, ще отмъстя – рече Фазъл. – Говорил ми е за вас. Предадохте ли писмата му на Хиджран, тоест на Кадифе?

– Предадох ги – отвърна Ка. Почувства се неловко под погледа на Фазъл и си помисли: „Дали пък да не си призная и да не кажа «ще ги предам»?“ Ала вече бе късно. А и незнайно защо, изречената лъжа изпълни душата му със сигурност.

Обезпокои го само мярналия се върху лицето на Фазъл израз на болка.

Фазъл покри с длани лицето си, поплака малко. Сълзите идваха трудно, беше ядосан.

– Ако Неджип е мъртъв, кому ли трябва да отмъстя?

– Забелязвайки мълчанието на Ка, се вгледа в очите му. – Вие трябва да знаете.

– Неджип сподели с мен, че понякога вие двамата с него мислите едно и също нещо в един и същи миг. Щом ти мислиш, значи мисли и той.

– Онова, за което настоява да мисля, изпълва душата ми с болка – каза Фазъл.

– Ка за първи път забеляза в очите му светлината, която долавяше и в погледа на Неджип. Стори му се, че е седнал до призрак.

– За какво настоява да мислиш?

– За мъст – отвърна Фазъл и се разплака отново.

Ка всъщност схвана веднага, че мислите на Фазъл не са свързани с отмъщението. Защото Фазъл му бе отговорил по този начин едва след като забеляза, че внимателно наблюдаващият ги агент Саффет се надигна от масата си и приближи.

– Покажете си личната карта – рече агент Саффет, гледайки строго.

– Училищната ми карта е на масата за получаване на книги.

Ка забеляза: Фазъл се досети, че мъжът е цивилен полицаи и се паникьоса.

Тръгнаха към масата за вземане на книги. По личната карта, която грабна от ръцете на напласената по принцип служителка, агентът разбра, че Фазъл учи в кораническия лицей и хвърли към Ка обвинителен поглед, който трябваше да означава „всъщност ние си знаехме“. Сетне, с маниера на присвоило си топката дете, пхна личната карта в джоба си.

– Ела в Дирекцията по сигурността и си вземи личната карта на имам-хатиб.

– Господин служителю – рече Ка. – Този младеж не е набъркан в нищо, той току-що научи, че най-добрият му приятел е починал, върнете му личната карта.

Саффет, въпреки молбата на Ка, не отстъпи.

Надявайки се да вземе личната карта от него на някое безлюдно място, Ка се уговори с Фазъл да се срещнат в седемнайсет часа на железния мост. Фазъл тутакси напусна библиотеката. Всички в читалнята се бяха разтревожили – да не би да ги проверят и тях. Но Саффет изобщо не забеляза това, бе се върнал на масата си и вече разлистваше течението на списание „Хаят“ от началото на 1960-а, вглеждайки се в последните снимки на министър-председателя Аднан Мендерес, преди да го обесят, и на тъжната принцеса Сюрейя, принудена да се разведе, тъй като не успяла да роди дете на иранския шах.

Ка реши, че няма да успее да вземе личната карта от агента и напусна библиотеката. Всичките му страхове се стопиха, като видя красотата на снежните улици и радостта на замерящите се със снежни топки дечурлига. Идеше му да се затича. На една опашка на площад „Хюкюмет“ забеляза тъжни премръзнали мъже с платнени торби и със загънати във вестници и овързани с канап пакети. Все боязливи карсци, решили покорно да предадат на държавата личното си оръжие, тъй като съвсем насериозно бяха приели съобщението за извънредното положение. Ала тъй като държавата много-много им нямаше вяра, опашката не бе допусната във валийството и те трябваше да зъзнат навън. Веднага след споменатото съобщение, посред нощ, под падащия сняг повечето от хората бяха заровили оръжията си на потайни места в заледената земя.

Докато вървеше по „Фаикбей“, срещна Кадифе и се изчерви. Допреди малко мислеше за Ипек и възприе Кадифе като нещо твърде близко и невероятно красиво, свързано с Ипек. Ако не бе се сдържал, щеше да прегърне и разцелува забраденото момиче.

– Трябва незабавно да ви съобщя нещо – рече Кадифе. – Но ви следи някакъв мъж и сега не мога да говоря. Ще дойдете ли в хотела в стая 217? Последната в края на коридора, дето е и вашата стая.

– Там ще можем ли да поговорим на спокойствие?

– Никой не трябва да узнае за нашия разговор, дори на Ипек не бива да казвате – рече тя и отвори широко очи. Пред наблюдаващото ги множество тя най-официално стисна ръката на Ка. – Сега, ама тайничко, проверете дали ще ме последват агенти, един ли ще е, двама ли ще са, ще ми кажете после.

Съвсем леко разтягайки крайчетата на устните си в усмивка, тя с такъв маниер кимна утвърдително с глава, че Ка се смая на хладнокръвието ѝ. Пък и вече го бе завладяла идеята да се срещне в една стая с Кадифе тайно от Ипек.

Тутакси осъзна, че не би желал дори бегло да мерне Ипек в хотела, преди срещата с Кадифе. И за да убие времето дотогава, продължи да скитосва из улиците. Никой не изглеждаше недоволен от военния преврат; точно както в детството му наоколо витаеше атмосферата на новото начало, на промяната в напрегнатия живот. Награбили чанти и деца, жените вече подбираха плодове, като ги опипваха, вече се пазаряха по бакалници и плод-зеленчуци, а стърчащите по ъглите мустакати мъже, димейки с безфилтърните си цигари, оглеждаха минавачите и клюкарстваха. От мястото си отсъстваше единствено преструващия се на слепец просяк, когото Ка вчера на два пъти зърна под стряхата на обезлюдена къща в пустеещото пространство между гаражите и пазара. Не видя и паркиралите насред улицата пикапи, от които се продаваха портокали и ябълки. И без друго рехавият трафик бе съвсем оредял, само че беше трудно да се определи дали това е по причина на военния преврат, или на снега. Броят на цивилните полицаи в града бе нараснал (един бе поел от долната част на булевард „Халитпаша“, там, дето няколко момчета играеха футбол, към крепостта); за неопределено време двата хотела до гарата („Пан“ и „Юриет“), които работеха като публични домове, бяха прекратили тъмната си дейност, прекратени бяха и боевете с петли, бяха се спотаили нейде и месарите, занимаващи се с колене на контрабанден добитък. Нищо не нарушаваше покоя, пък и карсци вече бяха навикнали на гърмежите, разнасящи се сегиз-тогиз нощем из бедняшките махали. За да усети пълновластно в душата си чувството за свобода, с което го даряваше тази музика на незаинтересоваността, Ка си купи един канелен шербет от „Модерн бюфе“ на ъгъла между булевардите „Кючюк Кязъмбей“ и „Кязъм Карабекир“ и го изгълта с огромно удоволствие.

25

Едничкото време на свободата в Карс
Ка и Кадифе в хотелската стая

Шестнайсет минути по-късно, когато влезе в стая № 217, Ка бе тъй пренапрегнат от съвсем оправдания си страх, че веднага спомена за шербета, чийто тръпчив вкус усещаше още, та да подхване що-годе по-забавен и по-различен разговор с Кадифе.

– Някога разправяха, че разгневени кюрди сипвали отрова в шербета, за да тровят военните – рече Кадифе. – Държавата дори пратила тайни инспектори да разнищат каква е работата.

– Вярвате ли на тия истории? – запита Ка.

– Чуеха ли тия истории, всички образовани, поевропейчили се нетукашни мъже тръгваха към „Модерн бюфе“ и за да покажат, че не хващат вяра на слуховете за някакъв заговор, пиеха от шербета и по най-ахмашки начин се тровеха – каза Кадифе.

– Защото слуховете са си верни. За някои кюрди Аллах просто не съществува, тъй като са много злочастни.

– Защо държавата позволява това да продължава толкова време?

– Европеизираните интелектуалци като вас, без дори да го съзнават, всъщност вярват най-много в държавата. МИТ е наясно със случая, както е наясно и с всичко останало, ала не предприема нищо.

– Добре де, а знаят ли, че сега сме тук?

– Не се бойте, сега не знаят – отвърна с усмивка Кадифе. – Един ден непременно ще узнаят, но докато дойде това време, ние тук сме свободни. Това мимолетно време е едничкото време на свободата в Карс. Оценете го и, ако обичате, си свалете палтото.

– Палтото ми ме предпазва от беди – отвърна Ка. Забеляза страха, изписал се върху лицето на Кадифе. – Пък и тук е студено.

Помещението представляваше половината на малка стая, ползвана в миналото като килер. Възтясно прозорче, гледащо към вътрешния двор, малко легло, в двата края на което притеснено седяха двамата и специфичният мирис на задушлива влажна прах, присъщ на недобре проветрените хотелски стаи. Кадифе се протегна, опитвайки се да

завърти кранчето на радиатора в края на стаята, но то здравата заяждаше и се отказа. Забелязвайки как нервно се надигна Ка от леглото, тя се помъчи да се усмихне.

Ка с изненада проумя, че Кадифе изпитва удоволствие да е в една стая с него. Подир дългите години на самота и на Ка му харесваше да бъде в една стая с красиво момиче, ала удоволствието, което изпитваше не бе тъй „меко“ като при Кадифе, а по-дълбоко и разрушително.

– Не се притеснявайте, друг цивилен полицаи освен нещастника с найлоновото пликче с портокали след вас нямаше. Ясно е, че държавата не се бои от вас, а само ви пази. А след мен имаше ли някой?

– Забравих да проследя – позасрамено отвърна Ка.

– Как така? – за миг Кадифе го изгледа саркастично. – Та вие сте влюбен, вие сте безнадеждно влюбен! – рече тя. Но мигом се окопоти. – Извинете ме, но всички се страхуваме много – додаде тя и върху лицето ѝ се появи съвършено друг израз. – Направете сестра ми щастлива, тя е чудесен човек.

– Според вас тя обича ли ме? – запита шепнешком Ка.

– Обича ви, трябва да ви обича. Вие сте твърде приятен мъж. – Като забеляза, че Ка е стъписан от думите ѝ, допълни: – Защото сте от зодия Близнаци. Темата дали мъжът Близнак е подходящ за жената Дева непрекъснато терзае ума ѝ. У Близнаците има някаква лекота, някаква повърхностност, свързана с двойствената им природа, тъй че една приемаща всичко насериозно жена Дева би могла да бъде хем щастлива, хем отвратена от това. И двамата заслужават щастливата любов – изрече тя утешително.

– Дали сте останали с впечатление от вашите разговори, че би тръгнала с мен за Германия?

– Намира ви за доста привлекателен – отвърна Кадифе. – Но не ви вярва. За да повярваш е нужно време. Тя смята, че нетърпеливци като вас всъщност не обичат жената, а се стремят да я притежават.

– Каза ви го? – запита Ка и повдигна вежди. – В този град ние нямаме нужното време.

Кадифе си погледна часовника.

– Първо искам да ви благодаря, че дойдохте. Повиках ви по твърде важен въпрос. Тъмносиния иска да ви предаде едно свое обръщение.

– Следят ме и моментално ще го открият – отвърна Ка.

– Ще подложат на мъчения всички ни. Нахлули са в предишното му убежище. Там полицията е подслушвала.

– И Тъмносиния знаеше за подслушването – каза Кадифе. – Това е едно философско обръщение, предназначено за вас, а чрез вас и за Запада, направено преди преврата. В него се казва да не си пхате носа в нашите самоубийства. Сега обаче всичко се промени. Исква да анулира старото си послание. И най-важното: изготвил е съвсем ново.

Кадифе продължи с настояванията си, Ка обаче не се реши. И след малко каза:

– В този град не можеш да отидеш никъде, без да те забележат.

– Има една талига. Веднъж или два пъти дневно тя спира в двора пред кухненската врата, за да докара газовите бутилки „Айгаз“, въглищата и бутилираната вода. Разнася и другаде стоката и за да я предпази от снега, коларят я покрива с платнище. На коларя може да се разчита.

– Какво, да се крия под платнището като някакъв престъпник ли?

– И аз съм се крила – отвърна Кадифе. – Много е приятно човек да мине през целия град, без да го забележи никой. Ако се съгласите, с цялата си душа ще ви помогна за Ипек. Понеже държа да се ожените.

– Защо?

– Всяка сестра иска сестра ѝ да бъде щастлива.

Ка не повярва на тия думи не само защото през живота си се бе сблъсквал с не една изпълнена с отвращение и принуда братска солидарност сред турците, а и защото в поведението на Кадифе забеляза някаква притворност (без да се усети, с маниер, заимстван от турските филми, тя бе повдигнала лявата си вежда и бе издала напред полуотворените си устни като дете, готово да се разциври). Тя обаче си погледна часовника и му съобщи, че остават седемнайсет минути до пристигането на талигата; закле се, че тръгне ли с нея при Тъмносиния, щяла да му разкаже всичко; Ка се чу да

изрича:

– Обещавам, ще дойда. Само че най-напред ми кажете защо ми оказвате такова доверие?

– Тъмносиния твърди, че сте дервиш. Вярва, че Аллах ви е създал да сте невинен от раждането до смъртта си.

– Хубаво – избълва Ка. – Ипек знае ли за тази моя особеност?

– Откъде да знае? Това са думи на Тъмносиния.

– Моля ви, кажете ми всичко, което Ипек мисли за мен.

– Аз всъщност вече ви казах всичко, което сме си говорили за вас – отвърна Кадифе.

Забелязвайки разочарованието му, тя леко се позамисли или се престори, че се замисля – при цялата си тревога Ка не успя да определи кое е от двете – и добави:

– Намира ви за забавен. Идвате от Германия, бихте могли да разкажете доста.

– Как да я убедя?

– Ако не още в първия миг, то още в първите десет минути жената предусаща какъв е мъжът, най-малкото какъв би станал и дали ще може да го обикне. Необходимо ѝ е известно време обаче, за да го осмисли. Според мен мъжът не би могъл да стори нищо, докато чака. Ако наистина си вярвате, кажете ѝ прекрасните неща, които мислите за нея. Защо я обичате, защо искате да се ожените за нея.

Ка замълча. Щом Кадифе забеляза, че като натъжено хлапенце той е зареял поглед през прозореца, тя вметна, че си представя колко щастливи ще бъдат Ка и Ипек във Франкфурт, как Ипек ще се разведри, напусне ли Карс, как ще отеква смехът им, докато бродят из улиците на Франкфурт, и как ще ходят вечер на кино.

– Кажете ми в кой киносалон във Франкфурт бихте отишли?

– „Филмфорум Хьохст“ – отвърна Ка.

– В Германия няма ли киносалони, наречени, примерно, „Аламбра“, „Рюя“, „Мажестик“?

– Има „Елдорадо“!

Докато наблюдаваха двора, над който нерешително пърхаха снежинките, Кадифе му заобяснява, че когато участвала в студентския театър, веднъж получила предложение от сина на чичото на неин колега да изпълни ролята на забрадено момиче в съвместна германо-турска продукция, ала тя отказала, а виж ти, сега Ипек и Ка щели да са в същата тази страна, всъщност сестра ѝ просто била родена за щастие, но понеже не знаела това и до момента не се чувствала щастлива, била съсипана, че си няма дете, и най-угнетяващото било, че въпреки своята красота, изаящност, чувствителност и почтеност, а може би тъкмо поради тях, се усещала нещастна (тук гласът ѝ се снижи), самата тя пък редом с нейната доброта и красота се усещала лоша и грозна, та сестра ѝ, когато узнала какво изживява, взела да прикрива красотата си. (От този момент, та до края Кадифе не спря да плаче.) Въздишайки, потръпвайки, тя разказа през сълзи как един ден в средното училище, понеже закъсняла за първия час („Тогава бяхме в Истанбул и не бяхме тъй бедни“ – каза Кадифе, а Ка отвърна, че „всъщност и сега не са бедни“). „Да, но живеем в Карс“ – възрази Кадифе, бързайки да затвори тези скоби.), учителката по биология Месруре ханъм я попитала „А умната ти сестра закъсня ли?“ и сетне добавила: „Приемам те в моя клас, само защото много обичам сестра ти.“ Ипек, естествено, не била закъсняла.

Талигата влезе в двора.

Това бе стара обикновена талига, чиито дървени страници бяха изрисувани с червени рози, бели лайкучки и зелени листа. От заледените по крайчетата ноздри на уморената кранта струеше пара. Палтото и шапката на широкоплещестия, леко прегърбен колар бяха засипани от снега; сърцето на Ка подскочи, когато съзря, че и платницето е покрито със сняг.

– Не бой се. Не смятам да те убивам – изрече Кадифе.

В ръцете ѝ бе видял пистолет, дори и не разбра, как го е насочила срещу него.

– Нямам нервни кризи – каза Кадифе. – Но ако сега ми скроиш някой номер, вярвай ми, ще те застрелям... Ние се плашим от журналисти, които отиват при Тъмносиния заради неговото обръщение, плашим се от всички.

– Потърсихте ме вие – отвърна Ка.

– Така е, ала дори и да не си го мислиш, от МИТ предполагат, че ще те потърсим и като нищо може да са ти сложили подслушвател. Одеве, когато не пожела да

съблечеш любимото си палтенце, се опасявах тъкмо от това. А сега го свали и бързичко го метни в края на леглото.

Ка изпълни каквото му бе наредено. Кадифе сръчно опипа палтото с малките като на сестра си ръце. И като не откри нищо, нареди:

– Сега сваляш самото, ризата и фланелката. Защото радиоприемателите се слагат на гърба и по гърдите. Стотина души в Карс от сутрин до вечер се разхождат с микрофони.

Когато си свали самото, Ка, като дете, показващо коремчето си на доктора, вдигна високо нагоре ризата си и фланелката.

Кадифе хвърли бърз поглед и заповяда:

– Обърни се. – Настъпи мълчание. – Добре. Прощавай за пистолета... Ама ако ти бяха поставили радиоприемател, нямаше да ми позволят да те претърся, нямаше да са спокойни... – Все пак не свали пистолета. – Сега слушай – изрече тя със заплашителен тон. – Изобщо няма да споменавам пред Тъмносиния за нашия разговор и за нашето приятелство. – Говореше като доктор, спласващ пациента си след прегледа. – Изобщо няма да му говориш за Ипек и за любовта си към нея. На Тъмносиния никак не му харесват подобни нечистоплътни работи... Ако споделиш с него и не те съсипе той, бъди сигурен, че ще го сторя аз. Понеже е като джин, щом усети нещо, непременно ще се докопа до него. Прави се, че си се срещал веднъж-дваж с Ипек и толкоз. Схващаш ли?

– Схващам.

– Дръж се почтително с Тъмносиния. Не се и опитвай с поведението си на самовлюбен европейски колежанин да го принизяваш. Даже и да ти хрумне подобно нещо, не му се надсмивай... Не забравяй, европейците, от които се възхищаваш, не се интересуват от тебе... Те обаче се плашат от хора като Тъмносиния.

– Зная.

– Аз съм твоя приятелка, бъди мил с мене – изрече Кадифе с усмивка като от най-долнопробен филм.

– Коларят вдигна платнището – каза Ка.

– Имай му вяра. Миналата година синът му загина при престрелка с полицията. Наслаждавай се на пътуването.

Първа напусна стаята Кадифе. Когато тя влезе в кухнята, Ка видя как талигата се доближи до сводестия проход, отделящ вътрешния двор на старата руска къща от улицата, и без всякакво колебание слезе долу. Разтревожи се, че в кухнята нямаше никого, ала коларят го очакваше пред дворната порта. Безмълвно легна до Кадифе в свободното пространство между газовите бутилки.

Пътуването, което, осъзна го веднага, никога нямаше да забрави, продължи цифром и словом осемнайсет минути, но на Ка му се стори несравнимо по-дълго. Любопитстваше в коя част на града се намират, вслушваше се в откъслечните реплики на карсци в преминаващите със скрибуцане покрай тях екипажи и в дишането на лежащата до него Кадифе. Хлапетата, хванали се отзад за талигата, за да се попързалят, го обезпокоиха. Ала дотолкова му допадаше усмивката на Кадифе, че и той като хлапетата се почувства щастлив.

26

Не бедността ни е причина за нашата силна привързаност към Аллах
Обръщението на Тъмносиния към Запада

Докато лежеше в приятно пружиниращата върху гумените си колела в снега талига, в главата на Ка започна да нахлува ново стихотворение, но талигата, качвайки се връз някакъв тротоар, се пораздруса и подир малко спряха. Коларят вдигна платнището и след продължителната, породила нови стихове тишина Ка видя пуст заснежен двор, опасан от авторемонтни и заваръчни работилници и някакъв повреден трактор. Вързаното на синджир черно куче в ъгъла забеляза измъкващите се изпод платнището хора и залая.

Минаха през една орехова врата, после през друга и Ка се озова при Тъмносиния, който се взираше на прозореца към заснежения двор. Както и при първата им среща, и сега Ка се удиви на кестенявата му, биеща към червено коса, на луничките по лицето му и на тъмносиния цвят на очите му. Отсъствието на излишества

в стаята, някои от вещите (същият гребен, същата полуотворена пътна чанта, същият пластмасов пепелник на „Ерсин електрик“ с османски орнаменти по краищата) нямаше как да не създадат у Ка впечатлението, че Тъмносиния не е променял жилището си през нощта. По хладнокръвната му усмивка обаче, подсказваща колко е наясно с вчерашния развой на събитията, Ка се досети, че той се поздравява за успешното си изплъзване от превратаджиите.

– Вече няма да можеш да пишеш за самоубилите се момичета – каза Тъмносиния.

– Защо?

– Военните също не го желаят.

– Аз не съм говорител на военните – предпазливо отвърна Ка.

– Знам.

За миг се изгледаха напрегнато.

– Вчера ми каза, че ще пишеш за самоубилите се момичета в западната преса – напомни Тъмносиния.

Ка се засрами от дребната си лъжа.

– За кой западен вестник? В кой немски вестник имаш познат? – попита Тъмносиния.

– Във „Франкфуртер рундшау“.

– Какъв е той?

– Немски журналист демократ.

– Как се казва?

– Ханс Хансен – отвърна Ка, прегръщайки палтото си.

– Имам едно обръщение за Ханс Хансен, насочено срещу военния преврат – рече Тъмносиния. – Не разполагаме с много време, искам незабавно да го запишеш. Върху най-последните страници в поетичния си бележник Ка започна да води записки. Тъмносиния каза, че от началото на преврата в театъра до момента са били убити най-малко осемдесет души (в действителност, включително с убитите в театъра, жертвите бяха седемнайсет); спомена атакуваните къщи, училища, деветте (а в действителност бяха четири) разрушени с танкове бордеа, починалите по време на изтезанията младежи, престрелките в междууличните пространства, за които Ка изобщо не беше чувал; спомена мимоходом за страданията на кюрдите, като акцентира предимно върху тия на ислямистите; заяви, че прострелването на общинския кмет и на директора на Педагогическия институт било организирано от държавата като претекст за извършването на този преврат. Според него се правело всичко възможно да се попречи на „ислямистите да спечелят демократичните избори“. Докато Тъмносиния изреждаше в подкрепа на своята истина най-различни аргументи, като забраната за дейността на политическите партии и дружества и ред други такива, Ка се вторачи в изпълнените с възхита от словата му очи на Кадифе и по краищата на тези страници, откъснати след време от бележника му, взе да нахвърля рисунки и ескизи, подсказващи, че е мислил за Ипек: шията и косите на една жена, по-нататък детският дим, извисил се от детския комин на една детска къщурка... Още преди години Ка бе споделил с мен, че добрият поет трябва само да кръжи в орбитата на мощните реалности, които смята за верни, като същевременно трябва да се бои те да не развалят поезията му, и че в скритата музика на това кръжение е неговото изкуство.

Ка бе харесал някои от мислите на Тъмносиния и ги бе пренесъл съвсем точно в бележника си. „Не бедността ни, както си въобразяват европейците, е причина за нашата силна привързаност към Аллах, а нашето любопитство, по-голямо от любопитството на всеки друг да узнаем за какво сме тук, на този свят, и какво ни предстои в другия.“

Вместо да разтълкува корените на това любопитство и да разкрие за какво сме тук, на този свят, в своите заключителни фрази Тъмносиния с апломб се обърна към Запада със следния въпрос: „Ще се противопостави ли Западът, който изглежда доста повече вярва на своето велико откритие, наречено демокрация, отколкото на Аллах, на антидемократичния военен преврат в Карс? Или за Запада по-важно от демокрацията, свободата и човешките права е изоставашите страни маймунски да му подражават? Ще прояви ли Западът търпимост към демокрация, извоювана от врагове, нямащи нищо общо с него? Ще ми се да се обърна към всички извън пределите на Запада, към всички изостанали: Братя, не сте сами...“ Замълча, а сетне попита:

– Ама твоят приятел от „Франкфуртер рундшау“ ще публикува ли всичко това?

– За Запада е непривлекателно, когато за Запада се говори като за един индивид, като за една гледна точка – отвърна Ка, подбирайки внимателно думите си.

– Вярвам в казаното от мен – отвърна най-накрая Тъмносиния. – Съществува един Запад и една гледна точка. Другата гледна точка е нашата.

– Западняците не живеят така – отвърна му Ка. – Там, за разлика от тук, никой не се хвали, че мисли точно като другия. Всеки, дори най-обикновеният бакалин, се гордее със своите лични възгледи. Ето защо е по-добре да се обърнете не изобщо към Запада, а към западните демократи, към съвестта на тамошните хора.

– Добре, направете го както знаете. Необходими ли са други поправки, за да бъде публикувано?

– С призива на финала обръщението се превръща от новина в интересна прокламация с характеристиките на новина – рече Ка. – Под текста ще стои вашето име... Може би ще им е нужна и някаква информация за вас...

– Готов съм и с нея – отвърна Тъмносиния. – Достатъчно е да отбележат: един от водещите ислямисти в Турция и Средния Изток.

– В такъв случай Ханс Хансен няма да я публикува.

– Защо?

– Защото ако прокламация на турски ислямист бъде публикувана в социалдемократическия „Франкфуртер рундшау“, това би означавало, че вземат страна.

– Излиза, че господин Ханс Хансен проявява доста повратлив нрав, когато нещо не е в негов интерес – рече Тъмносиния. – Какво да сторим, за да го убедим?

– Дори и да се противопоставят на един военен преврат в Турция, разбира се, истински, а не театрален, накрая Германските демократи ще се обезпокоят, че подкрепят ислямисти.

– Така е, те до един се страхуват от нас – каза Тъмносиния.

Ка не разбра дали го изрече с гордост или просто не бе схванал правилно смисъла.

– Във „Франкфуртер рундшау“ преспокойно биха публикували прокламация, подписана от стар комунист, от либерал и от кюрдски националист.

– Тоест?

– Можем тутакси да открием още двама души в Карс, с които да подготвим съвместна прокламация.

– Няма да седна да пия вино, само и само за да се харесам на европейците – отвърна Тъмносиния. – Не мога да изляза от кожата си, за да заприличам на тях, за да спрат да се боят от мен и за да проявят интерес към каузата ми. Не мога да се унижа пред европейца Ханс Хансен, та да почнат да съчувстват и на нас, както на безбожните атеисти. Какъв е тоя господин Ханс Хансен? От къде на къде ще поставя толкова много условия? Евреин ли е?

Настъпи тишина. Тъмносиния изглежда Ка с ненавист, беше усетил, че според Ка е изрекъл нещо неправилно.

– Най-онеправдани през това столетие са били евреите – додаде той. – Преди да направя каквито и да било промени в обръщението си, искам да знам повече за тоя Ханс Хансен. Как се запознахте?

– Един сънародник, мой приятел, ми каза, че във „Франкфуртер рундшау“ щели да пускат обзорна статия за Турция и авторът и търсел да се срещне с човек, който е наясно с темата.

– Защо Ханс Хансен не зададе въпросите си на твоя приятел, а пита тебе?

– Моят приятел се интересува от тези неща по-малко и от мен...

– Кои неща? Да ги изрека аз – изтезанията, насилието, условията в затворите, все неща, които ни унижават.

– В Малатя, вероятно ученици от кораническото училище, са убили един атеист – рече Ка.

– Не си спомням такъв случай – отвърна Тъмносиния, грижливо контролирайки думите си. – Ако са долни ислямистите, които заради едната слава, с гордост тръбят по телевизията за убийството на някой нещастен атеист, не по-малко безчестни са и ориенталистите, които, за да принизят пред света ислямисткото движение, преувеличават подобни новини, твърдейки, че убитите били десет-петнайсет души. Ако и господин Ханс Хансен е някой като тях, нека забравим за него.

– Ханс Хансен се поинтересува от някои неща около Европейския съюз и Турция.

Отговорих на въпросите му. Подир седмица ми телефонира. Покани ме на вечеря в дома си.

– Просто ей така?

– Да.

– Твърде подозрително. Какво видя в дома му? Със съпругата си запозна ли те?

Ка забеляза как настанилата се до плътно спуснатите пердета Кадифе изостри вниманието си.

– Добро и щастливо е семейството на Ханс Хансен – рече Ка. – Една привечер, след излизането на вестника, дойде да ме вземе от гарата. Половин час по-късно пристигнахме в красива светла къща, заобиколена с градина. Държаха се прекрасно с мен. Ядохме пиле с картофи на фурна. Жена му първо беше задушила картофите, после ги беше изпекла във фурната.

– Каква е жена му?

Ка си представи продавача от „Кауфхоф“ Ханс Хансен.

– Колкото е рус и привлекателен широкоплещестият Ханс Хансен, толкова са руси и красиви Ингеборг и децата.

– Някъде по стените им имаше ли кръст?

– Не си спомням, нямаше.

– Имало е, ама не си обърнал внимание – рече Тъмносиния: – Обратно на това, което си представят нашенските почитатели на Европа, европейската интелигенция е дълбоко свързана с религията си, с кръста си. Само че нашичките, като се върнат в Турция, не приказват за тия неща, защото целият им проблем е да докажат, че технологичното предимство на Запада е триумф на атеизма... Но разправай какво видя, какво си говорихте?

– Макар че работи в отдел „Международна информация“ на „Франкфуртер рундшау“, хер Хансен обича литературата. Разговорът ни опря до поезията. Приказвахме за поети, различни страни, разкази. Не усетих как е минало времето.

– Съжالياвах ли те? Изпитвах ли към теб загриженост, задето си турчин, задето си нещастен, самотен и беден политически изгнаник, задето разни пияни, напрегнати немски младоци измъчват никому неизвестни турци като тебе, просто за да се позабавляват?

– Не знам, никой не ме е притискал до стената.

– И да не са ти демонстрирали съжаление, и да не са те притискали до стената, стремежът да съжالياваш е свойство на човешката душа. Тъкмо това свойство се е превърнало в средство за препитание на милионите турски и кюрдски интелигенти в Германия.

– Семейството на Ханс Хансен, децата му, всичките са добри хора. Деликатни, меки. Може би тъкмо поради своята деликатност не са ми показали, че ме съжالياват. Обикнах ги. Дори и да са ме съжالياвали, не съм му придавал значение.

– Значи това положение изобщо не засегна честта ти?

– Може и да ме е засягало, ала нея вечер се чувствах абсолютно щастлив с тях. По ъглите на масата с приятна оранжева светлина искряха лампи... Такива вилици и ножове не бях виждал, но в никакъв случай не се чувствах чак дотам чужденец, че да се разтревожа... Телевизорът беше включен, от време на време го поглеждаха и това ми създаваше усещането, че съм си у дома. Понякога, щом забележеха, че немският ми не върши работа, заговаряха на английски. След вечеря децата поразпитаха баща си за разни неща по уроците им, а преди да си легнат, родителите им ги целунаха. Тъй спокойно се чувствах, че към края на вечерта се протегнах и си взех второ парче от тортата. Никой дори не забеляза, а и да бяха забелязали, щяха да го приемат най-естествено. После дълго размишлявах върху това.

– Каква торта? – попита Кадифе.

– Шоколадова със смокини, виенска торта.

Настъпи мълчание.

– Какъв цвят бяха пердетата? – попита Кадифе. – Какъв десен?

– Бели или може би кремави – отвърна Ка, правейки се, че се опитва да си припомни. – С фигури на рибки, цветя, мечета и разноцветни плодове.

– Значи като плат за деца.

– Не, атмосферата там беше сериозна. Длъжен съм да отбележа: бяха щастливи, но не се смееха като нас за щяло и нещяло. Бяха доста сериозни. Може би за това и

бяха щастливи? За тях животът е сериозна работа, изискваща отговорност. А не напразно усилие, горчив изпит, както е при нас. Тази сериозност обаче е изпълнена с виталност, с позитивизъм. Щастието им е многобагрено и премерено, както рибките и мечетата по пердето.

– Покривката какъв цвят беше? – запита Кадифе.

– Забравих – отвърна Ка, потъвайки в размисъл, сякаш се мъчеше да си спомни.

– Колко пъти си бил в дома им? – попита ядосано Тъмносиния.

– Нея вечер се чувствах толкова щастлив с тях, че ми се искаше да ме поканят отново. Само че Ханс Хансен никога повече не ме покани.

Вързаното на синджир куче в двора продължително излая. В този миг Ка забеляза тъга по лицето на Кадифе и гневно презрение по лицето на Тъмносиния.

– Доста пъти мислех да им се обадя – продължи на инат Ка. – Понякога си представях как Ханс Хансен ме е търсил, за да ме покани отново на вечеря, но не ме е намерил и тогава, излизайки от библиотеката, едва се сдържах да не побягна по улиците към къщи. Искаше ми се много да зърна пак огледалото с етажерките, забравих цвета им, май беше лимоненожълт, креслата, и да ме попитат пак „Това достатъчно ли е?“, докато режат хляб върху дъската (знаете, европейците ядат доста по-малко хляб от нас), искаше ми се да зърна пак прекрасните алпийски пейзажи по стените без кръстове, много ми се искаше да видя всичко това отново. – Ка забеляза неприкритото отвращение, с което го наблюдава Тъмносиния. – Един приятел три месеца по-късно бе дошъл с вести от Турция – продължи Ка. – Телефонирах на Ханс Хансен по повод на информацията му за срамните изтезания, насилие и терор. Изслуша ме внимателно, беше си деликатен и изтънчен човек. После пусна кратка информация във вестника. Всъщност ме вълнуваха не толкова вестите за изтезания и смърт. Просто исках да ме потърси. Никога повече обаче не ме потърси. Понякога ми идеше да напиша писмо на Ханс Хансен и да го попитам къде сбърках и защо не ми се обажда повече.

Ка се правеше, че се надсмива над себе си, но това не успокояваше Тъмносиния.

– Сега отново ще имате повод да го потърсите – каза иронично Тъмносиния.

– За да публикуват новината във вестника, тя трябва да е съобразена с германските стандарти, ще се наложи да изготвим съвместна прокламация – заключи Ка.

– Кой ще са кюрдският националист и либералният комунист, с които ще подпишем съвместната прокламация?

– Ако ви притеснява, че могат да са във връзка с полицията, предложете сам имената.

– Сърцата на немалко кюрдски младежи са преизпълнени с гняв, поради стореното на другарите им от кораническото училище. Без съмнение, в очите на западния журналист всеки кюрдски националист атеист е по-приемлив от ислямиста. Кюрдите в прокламацията могат да бъдат представлявани от някой лицеист.

– Хубаво де, определете вие кой ще е лицеистът, пък аз ще убедя „Франкфуртер рундшау“ до го приемат.

– Естествено, нали все пак тук представлявате Запада – с подигравка в гласа си изрече Тъмносиния.

Ка изобщо не се засегна.

– Най-подходящ е Тургут бей, стар комунист и нов демократ.

– Баща ми ли? – възкликна разтревожено Кадифе.

За да я успокои, Ка спомена, че той никога няма да излезе от къщи. Заговориха едновременно. Тъмносиния се опитваше да обясни, че като всички комунисти и Тургут бей не е Демократ, че посреща със задоволство военния преврат, понеже той е победа над ислямистите и само симулира, че е против преврата, за да не опетни лявата идея.

– Баща ми не е симулант! – отсече Кадифе. По разтреперания ѝ глас и по пламналия в очите на Тъмносиния гняв, Ка усети, че те двамата са пред прага на многократно повтаряла се и преди това разпра. Като уморена от разприте двойка, те вече нямаха сили да се прикриват пред другите – Ка вече го беше схванал. Бе забелязал у Кадифе собствената за всяка наранена, влюбена жена твърда решимост да говори на всяка цена, а у Тъмносиния – една примесена със загриженост надменност. Ала в миг нещо се промени и очите на Тъмносиния потъмняха.

– Като всички атеисти позьори, като всички леви интелектуалци, възхищаващи се от Европа, и твоят баща е просто един симулант, който всъщност изпитва отвращение от народа – избълва Тъмносиния.

Кадифе грабна пластмасовия пепелник на „Ерсин електрик“ и го запрати по Тъмносиния. Но като че ли съзнателно пропусна целта: пепелникът се заби във венецианския пейзаж от календара, окачен на стената и падна на пода.

– Баща ти, излиза, и представя си няма, че тайният любим на дъщеря му е радикален ислямист – каза Тъмносиния.

Кадифе взе да налага с юмручета Тъмносиния по рамото, след което се разрида. Той я настани на стола в ъгъла на стаята и двамата си загукаха тъй престорено, че Ка повярва – това е театър, с който целят да го впечатлят.

– Върни си думите назад – настоя Кадифе.

– Връщам си думите назад – отстъпи Тъмносиния така, сякаш ласкаво утешаваше разплакано дете. – И за да го докажа, приемам да се подпиша под една и съща прокламация с баща ти, без да обръщам внимание, че е човек, който от сутрин до вечер ръси безбожни шеги. Няма обаче да дойда във вашия хотел, защото тоя представител на Ханс Хансен – отпрати усмивка към Ка, – може да е подготвил някоя клопка. Разбра ли, душице моя?

– И татко не може да излезе от хотела – Ка остана смаян от глезения момичешки глас на Кадифе. – Мизерията на Карс подкопава морала му.

– Убедете го да излезе от хотела, Кадифе – с официална нотка в гласа си, каквато отсъстваше в предишния разговор с нея, се намеси Ка... – Снегът е покрил всичко. – Очите им се срещнаха. Този път Кадифе се досети.

– Добре – каза тя. – За да излезе обаче от хотела, някой трябва да убеди татко да постави подписа си под един и същи текст с един ислямист и с един кюрдски националист. Кой ще го стори?

– Аз – отвърна Ка. – Вие, Кадифе, ще ми помогнете.

– Къде ще се срещнат? – попита Кадифе. – Заради тая глупост току-виж заловили татко и ако на тия години влезе в затвора...

– Това не е глупост – прекъсна я Тъмносиния. – Ако европейските вестници публикуват едно-две съобщения, Анкара ще вразуми тукашните, поне малко от малко ще ги възпре.

– Когато европейските вестници публикуват информация за проблема, най-вече ще изпъкне твоето име – подчерта Кадифе.

Тъмносиния увенча думите ѝ със снизходителна и мила усмивка и Ка изпита уважение към него. За първи път му хрумна, че ако във „Франкфуртер рундшау“ се появи една прокламация, малотиражните ислямски вестници в Истанбул ще се пръснат от гордост поради този факт и няма как да не го раздуят. Това означаваше, че Тъмносиния ще се прочуе из цяла Турция. Настъпи продължително мълчание. Извадила носна кърпичка, Кадифе бършеше очите си. Ка усети – щом излезе оттук, двамата влюбени най-напред ще се скарат, след което ще се налюбят. Дали не копнееха вече да си е тръгнал? Високо-високо в небето прелетя самолет. Тримата се послушаха и забиха погледи в най-горната част на прозореца, там, дето се виждаше небесната вис.

– Тук всъщност самолети не прелитат – произнесе Кадифе.

– Случило се е нещо извънредно – изрече Тъмносиния, сетне се поусмихна на собствената си мнителност. Щом забеляза обаче, че Ка се присъедини към усмивката му, избухна: – Разправят, че температурата е къде-къде по-ниска от минус двайсет, а пък държавата твърди, че е само минус двайсет градуса – и Тъмносиния предизвикателно изглежда Ка.

– Искам да водя нормален живот – рече Кадифе.

– Ти си отхвърлила нормалния буржоазен живот – каза Тъмносиния. – Това, което вършиш, те превръща в изключение...

– Аз не желая да бъда изключение. Искам да съм като всички. Ако не беше превратът, вероятно щях да открия главата си и да стана като всички.

– Тук всички си покриват главите – отвърна Тъмносиния.

– Не е вярно. Повечето образовани жени от моята среда не покриват главите си. Ако въпросът е да бъдеш обикновена, да бъдеш като останалите, би могло да се каже всъщност, че аз, покривайки главата си, се отдалечих доста от себеподобните си. Тук съзирам нещо от горделивостта и то никак не ми допада.

– Тогава още утре открий главата си – предложи Тъмносиния. – Всеки ще го приеме като триумф на военния преврат.

– Хората знаят, че изобщо не се интересувам какво мислят за мен останалите,

такива като теб – лицето на Кадифе почервения от удоволствие.

Тъмносиния отново се усмихна мило, ала в израза му Ка забеляза как този път е впрегнал цялата си воля. И Тъмносиния забеляза, че Ка го е забелязал. Това отпрати двамата мъже в едно друго пространство, там те не биха желали да присъстват едновременно, отпрати ги пред прага на интимността между Тъмносиния и Кадифе. Ка осъзна, че със своето грубовато държание, със своя полукапризен глас, Кадифе всъщност разголява интимността си с Тъмносиния, като по този начин, възползвайки се от слабото място на Ка, го кара да се чувства виновен, задето е очевидец на всичко това. Защо ли тъкмо сега си спомни за любовните писма на Неджип до Кадифе, които от вчера носеше в джоба си?

– Вестниците не споменават името на нито една обругавана, изхвърляна от института заради забрадката ѝ жена – погледът на Кадифе потъмня. – Вместо снимките на жени, принудени заради забрадките да сложат край на живота си, вестниците поместват снимки на провинциални, предпазливи, глуповати ислямисти, които говорят от тяхно име. Мюсюлманката попада във вестниците само ако по време на религиозни празници е до съпруга си и той е общински кмет или нещо от сорта. Но мен точно такъв тип появяване ме гнети повече, отколкото ако изобщо го няма. Жал ми е за нещастните мъже, които правят-струват, само и само да се изложат на показ, докато ние страдаме, за да съхраним нашата скритност. Ето защо мисля, че заради това трябва да бъде написана статия за самоубилите се момичета. Отделно чувствам, че и аз също имам правото на изявление за пред Ханс Хансен.

– Ще бъде чудесно – Ка дори не се и замисли. – Ще се подпишете като представителка на мюсюлманските феминистки.

– Не желая да представлявам никого – отвърна Кадифе. – Там, пред европейците, искам да отстоявам единствено собствената си биография, с всичките си прегрешения и недостатъци. Понякога човек изпитва желание да разкаже за себе си пред някого, когото изобщо не познава и никога повече няма да види... Това ми хрумна, когато четях класическите европейски романи, в които сякаш литературните герои разказват историите си на автора. Искам по този начин поне няколко души в Европа да прочетат историята ми.

Някъде наблизо се чу експлозия, цялата къща се разтресе, стъклата потрепераха. Подир секунда-две Тъмносиния и Ка се изправиха уплашено.

– Ще ида да видя какво става – рече Кадифе. От тримата тя се оказа най-хладнокръвна.

Ка леко повдигна пердето.

– Коларят го няма, отишъл си е.

– Опасно е да стои тук – каза Тъмносиния. – На тръгване излез през страничната врата на двора.

Ка схвана, че всъщност му казва „време ти е да тръгваш“, но не се и помръдна, като че ли в очакване на нещо. И двамата се изгледаха с ненавист. Ка си припомни страха, който бе изпитал в университета, когато в един пуст и тъмен коридор среща въоръжени националисти-екстремисти, студенти, само че в тогавашната атмосфера не витаеше еротично напрежение.

– Може би съм малко параноичен – каза Тъмносиния. – Че си, с други думи, западен шпионин. Ти може и да си знаеш, че не си агент, може изобщо да нямаш подобни намерения, ама туй не променя ситуацията. Чужденецът сред нас си ти. А съмненията и странностите, които, без да забелязваш, предизвикваш у това вярващо момиче, са само поредното доказателство. Удостоявайки ни със своите самовлюбени европейски погледи, ти ни осъждаш и най-вероятно искрено ни се присмиваш... Аз не съм се засегнал, и Кадифе не се е засегнала, ала ти, покрай собствената си наивност, ни пробута европейските обещания за щастие и представи за правдивост, като така само обърка умовете ни. Не ти се сърдя, понеже като добрите хора го правиш, без да забелязваш собствената си лошотия. Сега обаче, подир всичко, което казах, няма как да бъдеш смятан за невинен.

На излизане от къщата Ка не забеляза никого покрай опасалите двора работилници и пое към чаршията. Вмъкна се в магазинчето за чорапи, канцеларски принадлежности и касети, в което вчера чу „Роберта“ на Пепино ди Капри и подаде на младия продавач със сключените вежди и бледото лице писмата на Неджип до Кадифе, за да ги фотокопира. За тази цел се бе наложило да разкъса пликовете. Сетне напъха оригиналните писма в същия тип поизбелели евтини пликове и имитирайки почерка на Неджип, изписа отгоре им името Кадифе Йълдъз.

Забърза се към хотела, представяйки си образа на Ипек, която го подтикваше да се пребори, ако ще и с лъжи, и с интриги, за своето щастие. Снегът пак се сипеше на едри парцали. Из улиците усети необяснимата тревожност на обикновената привечер. Каруца с въглища, теглена от уморена кранта бе запретила пътя на кръстовището между улица „Сарай йолу“ и булевард „Халитпаша“, стеснени от струпалия се по краищата им сняг. Чистачките на спрелия отзад камион разчистваха достатъчно добре предното му стъкло. Из въздуха витаеше тъгата на оловните зимни вечери от неговото детство, когато с найлонова торбичка в ръце всеки бързаше към своя дом, към своето ограничено щастие, но Ка се чувстваше, изпълнен с решимост, сякаш денят току-що бе започнал.

Прибра се директно в стаята си. Скри копията от писмата на Неджип на дъното на пътната чанта. Смъкна палтото си, окачи го. Изми си ръцете с неподобаващо старание. Съвсем машинално си изми и зъбите (обикновено го правеше вечер) и се загледа продължително през прозореца, убеден, че новото стихотворение идва. Топлеше се на радиатора под прозореца и вместо стихотворение, в съзнанието му нахлуха позабравени спомени от детските и младежките му години: „гаднърът“, последвал ги с майка му в една пролетна утрин, когато се бяха разшетали из Бейоглу, за да купуват копчета... Изгубилото се от погледа му зад ъгъла такси, дошло, за да отведе от Нишанташъ към аерогарата майка му и баща му, потеглящи на пътешествие из Европа... Коремните болки, причинени от невъзможността отново да открие високото, зеленооко, дългокосо момиче, с което се запозна на една сбирка в Бююкада и с което не спря да танцува... Спомени, които нямаха абсолютно никаква връзка помежду си и сега Ка прекрасно разбираше, че те са поредица от несвързани помежду си, безсъдържателни, обикновени случки от живота, извън пределите на любовта и щастието.

Спусна се долу и с непоколебимостта на отдавна възнамерявал да осъществи визитата си човек, с хладнокръвие, което смая дори него самия, похлопа на бялата врата, отделяща апартамента на собственика от фойето. Усети как прислужницата, кюрдка, го посрещна „колкото загадъчно, толкова и любезно“, както се случва в романиите на Тургенев. Влезе в хола, дето вечеряха снощи – Тургут бей и Ипек бяха седнали редом с гръб към вратата върху дълъг диван и гледаха телевизия.

– Къде се забави, Кадифе, вече почва! – възкликна Тургут бей.

В нахлуващата отвън бледа, снежна светлина, просторното, с висок таван помещение на старата руска къща се привидя на Ка като абсолютно друго място, различно от снощното.

Щом откриха, че влезлият е Ка, баща и дъщеря трепнаха като влюбена двойка, чиято интимност е била нарушена от натрапник. Миг след това Ка се почувства щастлив, зървайки блясъка в очите на Ипек. Настани се в креслото, извърнато и към бащата и дъщерята, и към включения телевизор и смаяно отбеляза, че Ипек е по-красива, отколкото си я беше представял. От това страхът в душата му нарасна, ала в този момент просто вярваше, че най-накрая ще бъде щастлив с нея.

– Всеки следобед в четири часа сядам с щерките тук и гледам сериала „Мариана“ – леко притеснен изрече Тургут бей, макар изражението му да говореше „не се отчитам пред никого“.

„Мариана“ беше мелодраматичен мексикански сериал, любим на цяла Турция, който големите истанбулски телевизионни канали излъчваха пет пъти седмично. Нисичката, с големи зелени очи сърдечна и чаровна Мариана, чието име носеше сериала, бе въпреки снежнобялата си кожа бедна девойка от низините. Когато изживяваше мъчителни моменти, несправедливи обвинения, безответна любов или недоразумения, зрителят се сещаше за сиромашкото минало, сирачеството и самотата на дългокосата Мариана с невинно лице; тогава настанилият се в креслото си Тургут бей се примъкваше като котарак и прегръщаше дъщерите си, а те, седнали от двете му страни, прислоняваха

глави на раменете му и от очите на всички се процеждаха сълзи. Тъй като Тургут бей изпитваше срам, че е възможно да му допада подобен мелодраматичен сериал, от време на време изтъкваше мизерията на Мариана и на Мексико, казваше, че девойката съвсем сама воюва срещу капиталистите, а понякога се провикваше: „Дръж се, момичето ми, от Карс идва подкрепа.“ В такива моменти дъщерите му се подсмиваха с насълзени очи.

Щом сериалът започна, Ка едва забележимо се подсмихна, ала срещайки погледа на Ипек, проумя, че това не ѝ се понрави и мигом сбърчи делово вежди.

Още в първата рекламна пауза Ка припряно и доверително отвори дума за прокламацията и не след дълго успя да събуди интереса на Тургут бей. Тургут бей изпита особено задоволство от собствената си значимост. Поинтересува се кой е определил темата на прокламацията и как би могъл да положи подписа си под нея.

Ка му поясни, че под влияние на разговорите си с демократични журналисти в Германия, сам е взел решение каква да е темата. Тургут бей се поинтересува за тиража на „Франкфуртер рундшау“ и дали Ханс Хансен е „хуманист“. За да подготви Тургут бей за Тъмносиния, Ка подметна, че Тъмносиния е опасен фундаменталист, проумял смисъла да си демократ. Тургут бей не обърна никакво внимание на думите му и заяви, че пълното отдаване на религията е плод на мизерията, припомни как, макар и да не вярвал в делото на дъщеря си и на нейните другарки, питаел уважение към него. Все в същия дух поясни как уважава кюрдските националисти и как, например, ако днес е млад кюрд в Карс, самият той, като ответна реакция, би станал също националист. Сякаш преживяваше някой от вълнуващите мигове, в които отдаваше подкрепата си на Мариана.

– Нередно е да го изричам открито, ама аз съм противник на военните преврати – възбудено каза той.

Успокои се едва когато Ка му съобщи, че и без друго прокламацията няма да се публикува в Турция. После му каза, че за по-голяма сигурност срещата ще се осъществи в едно таванско помещение на хотел „Асия“, че ще може, минавайки през задния изход на магазина, да се промъкне незабелязано в хотела през двора, до който се стига през задната врата на съседния пасаж.

– Трябва да покажем на света, че в Турция има истински демократи – набързо приключи Тургут бей, понеже сериалът тръгна наново. И преди Мариана да се появи на екрана, той погледна часовника си и отново попита: – Къде се забави Кадифе?

След което и Ка, като бащата и дъщерята, се загледа в сериала.

По някое време Мариана, понесла любовната си мъка, изкачи стълбището и прегърна своя любим, уверена, че не ги вижда никой. Не се разцелуваха, ала сториха нещо, което доста повече впечатли Ка: прегърнаха се с все сила. Ка знаеше, че цял Карс – прибралите се от пазар домакини и мъжете им, момичетата от средните училища и пенсионерите – гледа сериала, че тъкмо заради сериала опустяват не само тъжните карски улици, а улиците из цяла Турция и междувременно осъзна, че поради интелектуалния си сарказъм, политическите си притеснения и мисълта за културното си превъзходство, той е твърде далеч от чувствителността, която пробужда този филм и че собствената му глупост го е обрекла на самотното му съществуване. Беше сигурен – след като са се налюбили, Тъмносиния и Кадифе гальовно са се гушали в някое ъгълче и също гледат „Мариана“.

Когато Мариана каза на любимия си: „Цял живот съм очаквала този ден.“, Ка усети, че далеч неслучайно думите ѝ отразяват собствените му размисли. Опита се да срещне погледа на Ипек. Любимата му бе прислонила глава на бащините гърди, бе вперила замъглените си от тъга и любов очи в екрана и бе се отдала с охота на чувствата, които предлагаше сериалът.

„Твърде съм разстроен – рече привлекателният любим на Мариана с непоковареното лице. – Моето семейство няма да ни позволи да бъдем заедно.“

„Щом се обичаме, нищо не бива да ни плаши“ – ведро отвърна Мариана.

– Истинският ти враг, момичето ми, е този мъж! – намеси се Тургут бей.

„Бих искала да ме обичаш, без да се боиш“ – каза Мариана.

Ка настойчиво загледа Ипек в очите, опитвайки се да задържи погледа ѝ, ала тя тутакси отвърна очи. По време на рекламната пауза се обърна към баща си:

– Татенце, според мен е опасно да ходите в хотел „Асия“.

– Не се притеснявай – отвърна Тургут бей.

– Вие от години повтаряте, че ха сте излезли на улицата, ха ни е сполетяла

някоя беда.

– Да, така е, само че ако не отида, би трябвало да е от принципи съображения, а не от страх – каза Тургут бей и се обърна към Ка: – Въпросът е в какво преди всичко би трябвало да повярвам като комунист, модернист, секуларист, демократ и родолюбец – в просветителството или в народната воля? Ако съм изцяло убеден в просветителството и в европеизирането, би следвало да подкрепя този насочен срещу фундаменталистите преврат. Ако за мен на първо място е народната воля и ако съм безупречен демократ, би трябвало да отида и да подпиша прокламацията. Вие на кое вярвате?

– Заемете страната на онеправданите и подпишете прокламацията – отсече Ка.

– Не е достатъчно да си онеправдан, трябва и да си справедлив. Повечето онеправдани са глупашки несправедливи. В кое да повярваш?

– Той не вярва в нищо – намеси се Ипек.

– Всеки вярва в нещо – отвърна Тургут бей. – Кажете ми, ако обичате, вие как мислите?

Ка се опита да внуши на Тургут бей, че подпише ли прокламацията, в Карс ще се възцари малко повече демокрация. С тревога установи, че вероятността Ипек да не пожелае да замине с него за Франкфурт е голяма, и че убеждава Тургут бей така хладнокръвно, само защото се бои да не би той да не излезе от хотела. Усети главозамайващото чувство на свобода, породено от изговарянето на неща, в които вярва, без да им вярва. Докато изреждаше баналности като прокламация, демокрация, човешки права, в очите на Ипек зърна пламъче, което подсказваше, че тя изобщо не му вярва. Но това не бе укоризнено, моралистично пламъче; тъкмо напротив – бе еротично и предизвикващо. То сякаш казваше: „Зная, дрънкаш всички тия лъжи, само защото ме желаш.“ Ка реши, че е открил освен смисъла на мелодраматичната чувствителност и друга голяма истина, която никога не бе разбирал: някои жени намират за твърде привлекателни мъжете, които не вярват в нищо друго, освен в любовта... С породеното от новото си познание вълнение, той надълго заговори за човешките права, за свободата на мисълта, за демокрацията и за тем подобни работи. Докато повтаряше ординарните схващания за човешките права на някои пооглупели от свръхдобронамереност европейски интелектуалци и на техните имитатори в Турция, Ка прикова очите си в очите на Ипек, развълнуван от възможността да се люби с нея.

– Прав сте – процеди Тургут бей към края на рекламите. – Къде ли се забави Кадифе?

Сериалът продължи, ала Тургут бей си остана все тъй обезпокоен, понеже хем му се щеше да иде в хотел „Асия“, хем се боеше. Докато зяпаше „Мариана“ с тъгата на зареял се сред мечтите и спомените старец, той отвори дума за младежките си политически преживелици, за страха си от влизането в затвора, за човешката отговорност. Ка се досети: Ипек се измъчва, тъй като той тласка баща ѝ към безпокойството и страха, но и му се възхищава, тъй като е достатъчно убедителен. Ка не се ядоса, задето избегна погледа му и не се засегна, когато тя прегърна баща си към края на сериала с думите:

– Не отивайте, ако не желаете, достатъчно сте се намъчили заради другите.

Ка отбеляза мярналата се по лицето на Ипек сянка, ала в ума му бе дошло ново стихотворение. Седна безмълвно на стола до кухненската врата, зает допреди малко от загледаната във филма и заливаща се в сълзи Захиде ханъм, и преизпълнен с оптимизъм, взе да записва новодошлото стихотворение.

Когато приключи окончателно творбата си, доста по-късно щеше да я озаглави, вероятно не без ирония, „Ще бъда щастлив“, в стаята, без да го забележи, влезе Кадифе. Тургут бей скочи от мястото си, прегърна я и я целуна, попита къде е била и защо ръцете ѝ са толкова ледени. От окоото ѝ се процеди сълза. Отвърна, че е била при Ханде. Закъсняла да си тръгне и за да не пропусне сериала, останала да го гледа у тях. „Как е нашето момиче?“ – попита Тургут бей (визираше Мариана), ала без да дочака отговора на Кадифе, мина към темата, обезпокоила цялото му същество, и набързо разказа какво е научил от Ка.

Кадифе не се задоволи единствено с преструвката, че за първи път чува всичко това, а се направи и на ужасно изненадана от присъствието на Ка в мига, когато го забеляза.

– Колко се радвам да ви видя тук – изрече тя, понечвайки да си покрие

главата, но не го стори, настани се срещу телевизора и започна да съветва баща си.

Изненадата на Кадифе изглеждаше тъй убедителна, че щом се захвана да уговаря баща си да иде на срещата и да подпише прокламацията, на Ка му се стори, че играе роля за пред баща си. Това подозрение би могло да се окаже и вярно, когато, според искането на Тъмносиния, прокламацията бъде публикувана извън страната, ала по преминалия през лицето на Ипек страх Ка прозря, че има и друга причина.

– Ще дойда с вас в хотел „Асия“, татенце – каза Кадифе.

– Не желая заради мен да те сполети някоя беда – отвърна Тургут бей в тон със сериалите, които гледаха заедно и в тон с книгите, които четяха заедно.

– Участието ви в тая работа, татенце, може да ви изложи на опасност – рече Ипек.

Докато Ипек говореше на баща си, Ка осъзна, че тя казва нещичко и на него, че като всички в тази стая се изразява с двусмислия, че когато отбягва погледа му или пък начесто го търси, подчертава и двата смисъла. Доста по-късно Ка щеше да отбележи, че всички, с които се бе срещал в Карс – с изключение на Неджип – се изразяваха двусмислено с някаква инстинктивна хармоничност и щеше да се запита кое я обуславя – бедността, страхът, самотата, изолираният живот? Ка разбираше, че изричайки „Не отивайте, татенце“, Ипек предизвиква Ка и едновременно, говорейки за прокламацията и за привързаността към баща си, всъщност го уведомява за връзката на Кадифе с Тъмносиния.

Ето как Ка се оказа въвлечен в нещо, което по-късно щеше да определи като „най-задълбоченият иносказателен разговор в живота ми“. Бе осъзнал напълно, че не успее ли сега да убеди Тургут бей да напусне хотела, никога повече не ще може да се люби с Ипек, прочете го в предизвикателните ѝ очи и реши, че това е последният шанс в живота му да се усети щастлив. Когато заговори, Ка включи целия арсенал от слова и умозаключения, необходими за убеждаването на Тургут бей и едновременно с това подчерта умозаключенията, които предизвикваха алузии за напразно пропилян човешки живот. Това пробуди у Тургут бей желанието все някак да бъдат овъзмездени левите му младежки идеали, дето лека-полека биваха забравяни. Докато в стремежа си да убеди Тургут бей говореше за необходимостта да стори нещо за другите, да усети отговорност за бедността и страданията на страната си, за цивилизационната воля, за чувството на неафиширана солидарност, една необичайна откровеност внезапно овладя душата му. Бе си припомнил левичарските си младежки тежнения, решимостта си да не остане само един редови, отвратителен турски буржоа като другите, носталгията по живота сред книги и идеали. С вълнението на двайсетгодишен той изреди наново пред Тургут бей своите упования, изтормозили майка му, противопоставяща се, с основание, на копнежа на сина си да стане поет, упования, заточили го най-накрая в една миша дупка във Франкфурт, където погубил целия си живот. От друга страна усещаше, че пламенността в словата му носи за Ипек и смисъла „със същия плам копнея да се любя с тебе“. Струваше му се, че левичарските фрази, объркали живота му, най-сетне могат да свършат работа, и че благодарение на тях ще се люби с Ипек; отдавна не им хващаше вяра и смяташе, че няма по-голямо житейско щастие от това да прегърне красиво и умно момиче и да може да пише в някое кътче своите стихове.

Тургут бей заяви, че „още на мига“ тръгва за срещата в хотел „Асия“. И за да се облече и подготви, напусна стаята заедно с Кадифе.

Ка се приближи до Ипек, тя седеше на същото място, отдето допреди малко бе гледала телевизия с баща си. Седеше си тъй, сякаш все още се облягаше на бащиното рамо.

– Ще те чакам в стаята си – прошепна Ка.

– Обичаш ли ме?

– Обичам те много.

– Това истина ли е?

– Да, истина е.

Помълчаха. Проследявайки погледа на Ипек, Ка се извърна към прозореца. Снегът бе завалял наново. Явно отдавна запалена, уличната лампа пред хотела изглежда бе светила напусто, щом, макар и да осветяваше едрите снежинки, не бе успяла да прогони сгъстяващия се мрак.

– Ти излез от стаята. Тръгнат ли, веднага ще дойда – промълви Ипек.

Само че Ипек не дойде веднага. И това се превърна в едно от най-големите изтезания в живота на Ка. Припомни си как заради опустошителната болка, която му причиняваше очакването, той изпитваше страх да се влюби. Бе се хвърлил върху леглото още с влизането си в стаята, после тутакси се надигна, пооправи омачканите си дрехи, изми ръцете си, усети как кръвта се оттегля от ръцете и устните му, вчеса се с треперещи пръсти, сетне, съглеждайки отражението си в стъклото на прозореца се разроши, и съобразявайки, че всичко това бе отнело изключително малко време, с ужас се загледа през прозореца.

Най-напред трябваше да се убеди сам, че Тургут бей и Кадифе излизат. А може би, докато Ка е бил в банята, вече да са излезли? Ако бяха тръгнали обаче, Ипек щеше да е дошла. Възможно е пък Ипек да се е отбила в стаята, която видя вчера, и сега бавно да се гримира и парфюмира. Намерението да се прахосва време за подобни неща, вместо да бъдат заедно, бе изключително погрешно! Не знае ли колко я обича? Такава чак непоносима болка като тази, която изпитваше в момента, не бе го и докосвала. Ще го сподели с Ипек, когато дойде, но ще дойде ли? Все повече се убеждаваше, че Ипек в последния момент е променила решението си и няма да дойде.

Видя как към хотела приближава екипаж, как Захиде ханъм и рецепционистът Джавит помагат на опиращия се върху Кадифе Тургут бей да се качи, как дръпват спуснатите от страни мушамы. Но екипажът не потегли. Едрите снежинки, които на уличното осветление изглеждаха още по-едри, се трупаха по навеса и си оставаха там. На Ка му се стори, че времето е спряло, мислеше, че ще полудее. Тичешком пристигна Захиде ханъм и подаде нещо, Ка не видя какво, на пасажерите. Щом екипажът потегли, сърцето на Ка заби лудо.

Но Ипек не идваше.

Каква е разликата между мъчителното очакване и любовта? Мъчителното очакване, също като любовта, възникваше в точка високо в стомаха, в коремните мускули, сетне поемаше от този център и завладяваше гърдите, чатала и челото, вцепеняваше цялото тяло. Вслушан в хотелските шумове, той се опитваше да си представи какво прави в този момент Ипек. Взе преминаващата по улицата жена, която изобщо не приличаше на нея, за Ипек. Как прекрасно валише снегът! Колко прекрасно беше да забравиш за миг, че очакваш! В детството, когато слизаше в училищната столова за ваксинация и сред миризмата на йод и на пържено си навиваше ръкава, докато си чакаше реда, коремът го свиваше по същия начин; искаше му се да умре. Искаше му се да си е в собствената стая, у дома. Искаше му се да е в разхвърляната си стая във Франкфурт. Каква колосална грешка бе допуснал, идвайки тук! Сега и стихотворение не му идваше в ума. Болката му пречеше дори да гледа трупащия се върху пустата улица сняг. Хубаво беше все пак, че е пред топлия прозорец, докато снегът вали; беше за предпочитане, пред това да умре, защото можеше да умре, ако не дойде Ипек.

Токът спря.

Прие го като отправен към него знак. Дали пък Ипек не е знаела, че токът ще спре, и по тази причина не идва? Очите му търсеха каквото и да било раздвижване в тъмната заснежена улица, което би го разсеяло за малко. Зърна камион, военен камион ли беше, или мираж, досущ като гласовете, които дочуваше откъм стълбите. Никой нямаше да дойде. Дръпна се от прозореца и се хвърли по гръб на кревата. Болката в корема се бе превърнала в издълбоко мощно страдание, в безизходност, претоварена с разкаяние. Мислеше си, че е пропилял целия си живот, че ще умре тук от злощастие и самота. Без да намери сила да се свре отново в своята малка франкфуртска миша дупка. Душата му се измъчваше и страдаше не защото беше нещастен, а защото, само да беше малко по-умен, животът му би бил къде по-щастлив. Най-страшното бе, че никой не забелязваше нещастията и самотата му. Ако Ипек го бе забелязала, би дошла без да се бави и секунда! Единствено майка му, стига да знаеше за състоянието му, единствено тя щеше да го ожали, щеше да го помилва по косата и да го утеши. През заледилите се в краищата си стъкла се виждаха бледите светлини на Карс и оранжевеещите прозорчета на домовете. Прииска му се снегът да вали със същия ритъм

дни, месеци наред, да затрупа града така, че никой повече да не го открие, да заспи в леглото, на което бе се опънал и да се събуди в една слънчева утрин на детството си, заедно с мама.

На вратата се почука. Ка реши, че е някой от кухнята. Все пак скочи обаче, отвори и в тъмното усети присъствието на Ипек.

– Къде беше?

– Закъснях ли?

Но Ка като че не я беше чул. Мигом я прегърна силно-силно; Зарови главата си в шията ѝ, сред косите ѝ; и не помръдна. Тъй бе щастлив, че мъчителното очакване сега му се стори глупаво. Страдание, заради което се усещаше грохнал, заради което не изпитваше нужното вълнение. Ето защо, макар и да беше нередно, потърси сметка на Ипек за закъснението, оплака ѝ се. Ипек обаче отвърна, че е дошла тутакси, щом баща ѝ е тръгнал: вярно, слязла до кухнята, заръчала на Захиде туй-онуй във връзка с вечерята, ала това не ѝ отнело повече от минутка; изобщо не смятала, че е накарала Ка да я чака. Така Ка усети, че разкривайки още в самото начало на връзката им колко е по-увлечен и по-раним, се оказва победеният в равновесието на силите. Скриеше ли обаче колко мъчително е било очакването, опасявайки се от собственото си безсилие, това би го отвело до неискреността. Нима не копнееше да е влюбен, за да може да споделя всичко? Нима любовта не е желанието да споделяш всичко? Обхванат от порива на признанието, той задъхано сподели с Ипек целия този низ от размисли.

– Забрави сега всичко това – рече Ипек. – Дойдох тук, за да се любим.

Целунаха се и се претърколиха на леглото с мекота, която дори се понрави на Ка. Омагьосващ миг на щастие за Ка, който от четири години с никого не бе се любил. Ето защо бе много повече завладян от мисълта за прелестта на този миг, отколкото от плътската наслада, която изживяваше. Умът му, както в първите му младежки сексуални опити, бе по-ангажиран от факта, че прави секс, отколкото от самия секс. Това, като начало, предпази Ка от превъзбудата. Същевременно с една неразгадаема поетическа логика пред очите му шеметно прелетяха подробности от порнографските филми, към които се бе пристрастил във Франкфурт. Не за да се насърчава си представяше порнографските сцени, докато се любеше; тъкмо напротив – сякаш приветстваше възможността най-накрая да осъществи частица от порновиденията, заели трайно място в съзнанието му. Ето защо Ка усещаше, че изпитваната кондензирана възбуда е насочена не към Ипек, а към някаква имагинерна жена от порноиндустрията, към чудото, че сега тя се намира тук, в леглото му. Докато раздърпваше някак дивашки грубо и неумело дрехите ѝ, за да я разсъблече, той все пак забеляза, че това е Ипек. Гърдите ѝ бяха големи, кожата по шията и раменете – пухкава и ухаеща на нещо странно и непознато. Погледна я на снежната светлина, нахлуваща отвън и се уплаши от нейните проблясващи очи. Те бяха къде по-уверени от самата нея; Ка се страхуваше да узнае, че Ипек не е тъй ранима, колкото му се искаше. Дръпна косата ѝ, само и само да ѝ причини болка, изпита удоволствие от това и отново я дръпна, този път по-силно, приложи няколко насилствени прийома, инспирирани от порновиденията в главата му и взе да се държи грубо, провокиран от неочаквана музика в подсъзнанието си. Усети, че поведението му ѝ се харесва – тогава чувството за триумф, което изпитваше, се преобрази в братско закрилничество. Прегърна я силно, обзет от желанието да предпази не само себе си, но и Ипек от мизерността на град Карс. Ответна реакция нямаше и той се поотдръпна. В същото време Ка прецизно контролираше хармонията на еротичната акробатика и отдръпването. В миг на разсъдъчност, той се поотдръпна от Ипек, а сетне плътно се притисна до жената, обсебен от желанието да възпламени душата ѝ. Според бележките на Ка за този акт, който вярвам, че съм длъжен да препредам на читателите си, те след това се притиснали плътно един към друг и външният свят останал изолиран. Пак според бележките на Ка, към финала на акта Ипек приглушено завикала, Ка пък, чийто ум бил отворен към параноята и страха, си казал, че единствено по тази причина още от самото начало Ипек го е настанила в най-отдалечената стая на хотела; той изпитал чувството на самота, породено от взаимната наслада на взаимно причинената болка. В съзнанието му и този отдалечен коридор, и стаята се били откъснали от хотела, били се изместили към някаква отдалечена махала в безлюдния Карс. И в този безлюден, напомнящ за тишината подир Съдния ден град, валеше сняг.

Останаха задълго един до друг в леглото и безмълвно наблюдаваха валящия вълн

сняг. От време на време Ка съзираше валящия сняг в очите на Ипек.

29

Празнотата у мен
Във Франкфурт

Четири години след появяването на Ка в Карс и четирийсет и два дни подир смъртта му се отбих във франкфуртската му квартирка, в която той бе прекарал последните осем години от живота си. Беше снежно-дъждовен, ветровит февруарски ден. Пристигнах със сутрешния самолет от Истанбул във Франкфурт и градът ми се стори по-неприветлив, отколкото на картичките с негови изгледи, прашани ми шестнайсет години от Ка. Улиците с профучаващите тъмни автомобили изглеждаха, като се изключат ту изникващите, ту чезнещи трамваи и забързаните домакини с чадъри в ръце, съвсем пусли. Беше тъй облачно и мрачно, че по обяд уличните лампи мъждееха с мъртвешка жълта светлина.

Все пак се зарадвах да срещна следи от безсмъртната енергия, поддържаща мегаполисите – павилионите за дьонер-кебап*, за сладолед, пътническите агенции и сексмагазините по улиците край централната гара. Настаних се в хотела, обадох се по телефона на млад турко-немец, почитател на литературата, поканил ме, по мое настояване, да изнеса лекция в Народния дом, и после се срещнах с Таркут Йолчюн в италианското кафене на гарата. Бях научил телефона му от сестрата на Ка. Този шейсетгодишен добронамерен и уморен мъж бе човекът, който познаваше най-добре Ка от годините на неговия франкфуртски период. Беше дал показания пред полицията при разследването на смъртта му, беше уведомил семейството му в Истанбул, с което беше установил връзка, беше помогнал за изпращането на трупа в Истанбул. По онова време смятах, че ръкописът на поетичната му книга (беше ми съобщил, че го е приключил четири години след завръщането си от Карс) е сред вещите му в Германия, така че запитах баща му и сестра му какво е станало с тях. Те тогава помолиха да ида аз в Германия, да прибера вещите му и да опразня квартирата, понеже нямали сили да го сторят сами.

[* Дьонер-кебап – в българския език нормативната форма е дюнер-кебап, в превода на романа е съхранено турското произношение. – Бел. НотаD.]

Таркут Йолчюн бил от първите бежанци, пристигнали във Франкфурт в началото на 60-те. Години наред работил като учител и съветник в турските дружества и благотворителни организации. Имал син и дъщеря, тутакси ми показва техни снимки, родени били в Германия, следвали в университета, с което се гордееше, а и франкфуртските турци го тачеха; все пак и върху неговото лице забелязах печата на онази неповторима самота и пораженчество, характерен и за първото поколение живеещи в Германия турци, и за политическите изгнаници.

Таркут Йолчюн най-напред ми показва малката пътна чанта, с която е бил Ка, когато са го застреляли. Полицията му я предала срещу подпис. На мига я отворих и настървено затършувах из нея. Открих пижамите, които преди осемнайсет години Ка бе купил в Нишанташъ, зелен пуловер, прибор за бръснене, четка за зъби, чифт чорапи, чисто бельо и литературните списания, които му пращах от Истанбул, но не и зеления бележник със стихотворенията.

По-късно, докато си пиехме кафето и зяпахме как сред множеството на гарата двама възрастни турци, чистейки пода, си бърбеха и се смееха, той ми каза:

– Орхан бей, вашият приятел бе доста самотен човек. Освен мен във Франкфурт никой друг не знаеше с какво се занимава.

И отново обеща да ми разкаже всичко, каквото знаеше.

Първо минахме между постройките на стогодишната фабрика зад гарата и старата казарма и стигнахме до сградата, близо до „Гутлойщрасе“, в която Ка е живял последните осем години. Не открихме собственика, та да ни пусне в сградата и да ни отвори квартирката на Ка, гледаща към градина с детски кът и малък площад. Докато чакахме в лапавицата да ни отворят олющената стара врата, аз наблюдавах, ама така, сякаш си ги спомнях, занемарената градинка, бакалийката встрани и тъмните витрини на магазина за алкохол и вестници, които Ка ми бе описвал в писмата си и в редките ни чувания по телефона (с някаква параноична мнителност Ка не обичаше телефонните

разговори с Турция, защото смяташе, че се подслушват). Пейките близо до люлките в градината, където през летните вечери Ка присядаше, за да пие бира с италиански и югославски работници, сега бяха обилно отрупани със сняг.

Поехме към гаровия площад, следвайки маршрута, изминаван през последните години от Ка на път за Общинската библиотека. И като Ка, комуто се харесваше да върви сред забързаните за работа хора, ние влязохме през един от входовете в гарата, минахме през подземния базар, после покрай сексмагазините, павилионите за туристически сувенири, сладкарниците и аптеките на „Кайзерщрасе“, закрачихме все край трамвайната линия и излязохме на площад „Хауптвахе“. Поздравявайки се с някои кюрди и турци от павилионите за дъонер-кебап, за кебапчета и за плодове и зеленчуци, Таркут Йолчюн ми обясни, че всички тия хора всяка сутрин казвали „Добро утро, професоре“ на Ка, който на път за библиотеката минавал оттук в един и същи час. Посочи ми големия магазин в края на площада: „Кауфхоф“ – бях го питал преди това за него. Казах му, че Ка е дошъл в Карс с палто, закупено оттук, но не приех предложението му да влезем вътре.

Франкфуртската общинска библиотека, посещавана от Ка всяка сутрин, бе модерна и безлична сграда. С типичните за подобни библиотеки посетители: домакини, старци, убиващи времето си, безработни, неколцина турци и араби, кикотещи се студенти, подготвящи курсовите си работи, както и вечни студенти; и още: дебелаци, сакати, луди и умствено изостанали. Младеш, от чиято уста се стичаше слюнка, вдигна глава от страницата на илюстрираната книга, която разглеждаше, и ми се изплези. Настаних своя спътник, притеснен от наличието на толкова много книги, в кафенето на приземния етаж и се отправих към лавиците с английска поезия, затърсих в читателските картони името на своя приятел, а срещу името му видях записано: Одън, Браунинг, Колридж... Всеки път, зърнех ли подписа на Ка, очите ми се наливаха със сълзи заради моя приятел, прекарал живота си в тази библиотека.

Прекратих издирването, потопило ме в плътна тъга. Върнахме се с моя спътник по същите булеварди. Някъде по средата на „Кайзерщрасе“, при магазина с тъпата табела „Световен сексцентър“, свихме наляво и една пряка по-надолу поехме по „Мюнхенерщрасе“. Тук видях турски павилиони за плодове и зеленчуци, за кебапчета и празен фризьорски салон. Вече бях подразбрал какво се гласи да ми показва Таркут бей; сърцето ми биеше лудо, но очите ми се приковаваха ту в портокалите и праза в павилиона, ту в еднокракия просяк, ту в отразените в замъглената витрина на хотел „Еден“ фарове на някаква кола, ту в неоновата буква „К“, проблясваща в искрящо розово сред спускащата се пепелява привечер.

– Ето тук, точно тук откриха тялото на Ка – рече Таркут Йолчюн.

Сведох безмислено поглед към мокрия паваж. От плод-зеленчука изскочиха, побутвайки се, две хлапета, едното стъпи на мокрите павета тъкмо там, дето бе рухнало надупченото от три куршума тяло на Ка, и отмина покрай нас. Червените стопове на спрелия малко по-нагоре камион се отразяваха върху асфалта. Няколко секунди Ка се бе гърчил от болка върху тези павета и бе издъхнал, преди да пристигне линейката. Вдигнах за миг глава и се възрях в късчето небе, което е виждал, умирайки: старите мрачни сгради, в чиито приземни етажи се помещаваха павилионите за турски дъонер-кебап, пътническите агенции, фризьорските салони и бирариите, очертаваха, заедно с уличните лампи и електропроводите, съвсем тясна ивица небе. Ка е бил застрелян нейде към полунощ. Час, в който, според Таркут Йолчюн, по тротоарите все пак още щъкат напред-назад проститутки. Истинската „проституция“ била една пряка по-нататък, на „Кайзерщрасе“, ала през някои по-оживени нощи, в края на седмицата или по време на панаириите „жените“ плъзвали и насам. Забелязвайки, че се оглеждам, сякаш издирвам някакви улики, каза:

– Не откриха нищо. Немската полиция работи добре, не е като турската.

Когато реших обаче да наобиколя един по един павилионите и магазините, той с искрена загриженост се присъедини към мен. Момичетата от фризьорския салон познаха Таркут бей, попитаха го как се чувства, само че в часа на престъплението, естествено, те просто не били в салона, дори не били чули за случилото се. Отвън Таркут бей ми поясни:

– Турските семейства пращат дъщерите си да се учат за фризьорки. Във Франкфурт стотици туркини се препитават като фризьорки.

Кюрдите от плод-зеленчука бяха по-осведомени за престъплението и за

полицейското разследване. Вероятно по тази причина много-много не им допаднахме. Добродушният сервитьор, който в часа на престъплението почиствал с мръсния парцал масите с пластмасово покритие в заведението „Байрам кебап“, същия мръсен парцал стискаше в ръката си и сега, чул изстрелите, сетне, след известно забавяне, излязъл навън и бил последният човек, когото Ка зърнал в живота си.

Напуснах кебапчийницата, вмъкнах се в най-близкия пасаж и с бърз ход се озовах в задния двор на мрачна сграда. По указание на Таркут бей се спуснахме по едни стълби два етажа под земята, минахме през някаква врата и се озовахме в страховито място с големината на хангар, ползван някога явно за склад – същински подземен свят под нивото на сградата, простиращ се чак до отсрещния тротоар на улицата. Килимите в центъра и общността от петдесет и шест души, сбрани се за вечерния намаз, ясно подсказваха, че мястото се използва като джамия. Наоколо, досущ като в истанбулските подземни пасажи, бе опасно с мръсни, мрачни дюкяни: мярнах златар, витрината му далеч не блестеше, зърнах, виж ти, и джудже, продаващо плодове и зеленчуци, до него изключително зает месар, по-нататък бакалин, който продаваше кръгли суджуци, без да откъсва очи от телевизора на кафеджията. В ъгъла имаше тезгях, върху който се предлагаха докарани от Турция плодови сокове, макарони, консерви и религиозни книги, както и едно кафене, по-многолюдно и от джамия. Морни мъже се бяха съсредоточили в турския филм, даван по телевизията в задименото от цигари кафене, от време на време някои от мъжете излизаха и се отправяха към огромния пластмасов бидон, от чието кранче течеше вода, та да си направят абдест.

– За Байрама и за петъчните молитви тук идват около две хиляди души – рече Таркут бей. – От стълбите се изместват на двора.

Колкото за да върша нещо, купих един брой на списание „Теблиг“ от книжарската сергия.

Сетне поседнахме в бирария в старинен мюнхенски стил, току над джамията.

– Това тук отдолу е джамията на привържениците на Сюлеймания – рече Таркут бей. – Ортодокси са, но не си цапат ръцете с тероризъм. Не влизат в схватки с държавата Република Турция като Националните закрилници или Тигрите на Джемалеттин.

Може би заради изпълнения ми с подозрение поглед и заради начина, по който разлиствах списание „Теблиг“ – разгръщах го тъй, сякаш дирех улики в него, – ми разказа каквото знаеше за убийството на Ка и какво бе научил от полицията и от пресата.

Преди четирийсет и два дни, през първата събота от новата година в 23.30 часа Ка се прибирал от поетична вечер в Хамбург. След продължилото шест часа пътуване, той излязъл през южния изход на централната гара и без да пресича, поел в посока, обратна на тази, която би го отвела до дома му, близо до „Гутлойщрасе“, и така стигнал до „Кайзерщрасе“; помотал се сред гъмжилото от ергени, туристи и пияндета край все още отворените сексмагазини и проститутките, чакащи клиента. Половин час по-късно свърнал вдясно от „Световния сексцентър“ и тъкмо когато минал на отсрещния тротоар на „Мюнхенерщрасе“, го застреляли. По всяка вероятно сте искал, преди да се прибере у дома, да си купи мандарини от „Позел Анталия“ – единственият отворен през нощта магазин наоколо. Продавачът си спомняше как нощем Ка си купувал мандарини.

Полицията не открила нито един свидетел, който да е забелязал убиеца на Ка. Сервитьорът от „Байрам кебап“ чул изстрелите, ама заради звука на телевизора и гълчавата на клиентите не преценил броя им. Впрочем, през запотените витрини на бирарията, намираща се над джамията, трудно се виждаше навън. Продавачът на плодове и зеленчуци, при когото се предполагало, че се е отбил Ка, заявил, че нищо не знае, полицаите се усъмнили в него, задържали го за едно денонощие, но резултат – никакъв. Малко по-надолу по улицата една проститутка пушела цигара в очакване на клиент и тъкмо тогава видяла как по посока на „Кайзерщрасе“ тича нисък, мургав като турчин мъж с черно палто, но не го описала достатъчно ясно. Когато Ка рухнал на тротоара, един случайно оказал се на балкона си немец повикал веднага линейка, само че и той не бил забелязал никого. Първият куршум проникнал отзад в главата на Ка и излязъл през лявото му око. Следващите два куршума проникнали в областта на сърцето и белите дробове, разкъсали артериите и пронизали предницата и гърба на пепелявото палто – цялото прогизнало от кръв.

„Прострелян е отзад, следователно някой упорито го е следвал“ – заключил

възрастният, бърлив детектив. Вероятно са го следили още от Хамбург. Полицията работела и по тези версии: ревност на сексуална почва и разчистване на политически сметки между турци. Ка нямаше никакви връзки с подземния свят от района на гарата. Като виждаха снимката му, продавачите обясняваха на полицията, че понякога обикалял сексмагазините и влизал в кабинките за порнофилми. След време полицията прекратила работата по случая, понеже нито била налице каквато и да е информация, вярна или невярна, нито пък от страна на пресата или на други влиятелни среди бил оказан натиск убиецът да бъде разкрит. Възрастният покашлюващ детектив, който се държал така, сякаш бил забравил, че разследва престъпление, поканил познатите на Ка, ала по време на разпита говорил предимно той. От този откровен детектив туркофил Таркут Йолчюн научил, че през осемте години преди заминаването за Карс, в живота на Ка е имало само две жени. Туркиня и германка. Грижливо записах в бележника си телефонните номера и на двете жени. През четирите години след завръщането си от Карс, Ка не бе имал връзка с нито една жена.

Безмълвно закрачихме под снега обратно към дома на Ка, открихме едрия, симпатичен, непрекъснато оплакващ се собственик на къщата. Отключи лъхщата на хлад и сажди мансарда на старата сграда, вметна ядно, че ако не изнесем вещите и цялата тая мръсотия, щял да ги изхвърли, понеже възнамерявал да даде квартирата под наем, и си тръгна. Щом пристъпих в тъмната, душна квартирка, където Ка бе прекарал осем години от живота си, ме лъхна неповторимия мирис на Ка, който познавах още от детството, и очите ми се насълзиха. Беше същият мирис, който, когато посещавах дома им, излъчваха изплетените от майка му вълнени пуловери, училищната му чанта и самата негова стая; мисля, че този аромат се разнасяше от някакъв турски сапун, чиято марка не познавах и така не се сетих да попитам коя е.

Първите години в Германия Ка бе работил като хамалин, като преносвач на мебели по домовете, като бояджия, като преподавател на турците по английски език; щом започнал да получава „имигрантската си заплата“, понеже бил признат официално за „политически изгнаник“, той се поотдръпнал от народните домове, чиито комунистически среди му били осигурявали препитанието дотогава. Турските комунисти в изгнание приемаха Ка за „буржоа“ и за доста затворен в себе си човек. През последните дванайсет години друг източник на приходи за Ка бе участието му в поетичните четения в общинските библиотеки, културните домове и турските дружества. Изнесеше ли три пъти месечно рецитали, посещавани само от турците (слушателите му рядко надхвърляха двайсетина), той изкарваше петстотин марки, а вземеше ли си и заплата на политически изгнаник от четиристотин марки, успяваше да избуца месеца, макар това да не се случваше често. Столовете и пепелниците му бяха изпочупени, електрическата му печка – ръждясала. Понеже бях ядосан, задето в началото собственикът на къщата ме притисна, бях решил да отнеса всички вещи на Ка, напъхвайки ги и в стария му куфар, и в найлонови торби: възглавницата, която ухаеше на косата му, коланът и вратовръзката, които, спомням си, носеше в лицая, обувките „Бали“, за които в едно писмо ми бе писал, че са меки като пантофи, макар бомбетата им да бяха пробити от ноктите му, четката за зъби и мръсната чаша, в която четката още стоеше, около триста и петдесетте книги, стария телевизор и видеото, за което не ми бе споменал, опърпаното му сако, ризите му и осемнайсетгодишните пижами, които си беше донесъл от Турция. Ала изгубих самообладанието си, когато не видях на писалището онова, което се надявах да открия още с влизането си в стаята му и заради което всъщност бях пристигнал във Франкфурт.

В последното писмо, което ми прати от Франкфурт, Ка ми пишеше с радост, че подир четиригодишно усилие е приключил новата си поетична книга. Заглавието ѝ било „Сняг“. Повечето от стихотворенията бил записал в Карс в зеления си бележник, благодарение на експлозиите от вдъхновение, „дошли“ най-внезапно. Като се върнал от Карс, Ка осъзнал, че книгата, без самият да го е забелязал, притежава свой „дълбок и загадъчен“ ред и през четирите години във Франкфурт се отдал изцяло на това – да запълва празнотите в книгата. Изнуряващо, изискващо страдание усилие. Защото стиховете, дето му идвали в Карс с лекота, сякаш някой му ги нашепвал в ухото, във Франкфурт не ги чувал изобщо.

Ето защо се захванал да открие скритата логика на книгата, вдъхновено сътворена в по-голямата си част в Карс и, изследвайки нейната логика, успял да запълни с нови творби празнотите ѝ. В последното си писмо до мене написа, че това

усилие най-сетне е приключило и че ще подложи на проверка стихотворенията си, като ги рецитира в някои градове на Германия, че най-накрая всяка творба е заела мястото си, че ще препише на пишеща машина сбралата се в един-едничък бележник книга, че ще прати едно копие до мен и едно до истанбулския си издател. И още: дали не бих драснал няколко реда за задната корица, и дали не бих ги изпратил на издателя – нашия общ приятел Фахир?

Писалището на Ка, подредено неочаквано педантично за поет, бе обърнато към покривите на чезнещия в мрака на снега и на вечерта Франкфурт. Вдясно на покритото със зелено сукно писалище бяха подредени бележниците, в които е анализирал прекаранията в Карс дни и написаните там стихотворения, вляво бяха струпани четените от него тогава книги и списания. Точно в средата на писалището бе подредил на еднакво разстояние, като по конец, бронзова настолна лампа и телефон. С тревога огледах всяко ъгълче, дето би могъл да бъде укрит един бележник: колекцията – всеки турчин в изгнание имаше такава – от вестникарски изрезки, скътана по чекмеджета, книги и бележници, гардероба, леглото, шкафчетата в банята и кухнята, хладилника, найлоновата торбичка за бельо. Не ми се вярваше, че този бележник би могъл да изчезне, и докато Таркут Йолчюн, пушейки цигара, съзерцаваше потъналия в сняг Франкфурт, аз наново претършувах всичко. Щом го нямаше в пътната чанта, с която бе заминал за Хамбург, трябваше да е някъде тук, в квартирата. Преди окончателното приключване на книгата, Ка не би правил копие на никое стихотворение, би си казал, че това е лоша поличба, ама пък нали ми писа, че е приключил с книгата.

След около два часа, вместо да се примиря, че бележникът, в който Ка бе записвал стихотворенията си в Карс е изгубен, аз започнах да се самоубеждавам, че той е някъде пред очите ми, но от тревога просто не мога да го зърна. Когато собственикът на къщата похлопа на вратата, натъпках в найлоновите торби всички попаднали под ръцете ми бележници и листове, изписани на ръка от Ка, които намерих върху писалището и по чекмеджетата. Върху небрежно нахвърлените до видеото порнокасети (доказателство, че в дома на Ка не са стъпвали гости) имаше фирмена торбичка на „Кауфхоф“ – пяхнах касетите в нея. Като пътник, предприемащ продължително пътешествие, който взема със себе си някоя най-обикновена вещ, та тя да му напомня за живота му, и аз потърсих за себе си някакъв последен спомен от Ка. Ала както обикновено, изпаднах в една от своите кризи на нерешителност и със страстта на музеен работник напъхах в торбите пепелника, пакета с цигари и ножа за отваряне на пликове, направо ги нагребих от писалището, после часовника над леглото, двама и петгодишния опърпан елек, успял да съхрани мириса му, тъй като през зимните нощи го е навличал върху пижамата си, и още куп други неща – от мръсните чорапи в шкафа до изобщо неупотребяваните носни кърпи, от вилиците в кухнята до измъкнатия от кошчето за боклук смачкан пакет от цигари, но не и снимката със сестра му, правена на пристанището в Долмабахче. При една от последните ни срещи в Истанбул Ка ме подпита за следващия ми роман и аз му разказах за „Музеят на невинността“, нещо, което старателно криех от всички.

Разделих се със спътника си и щом се прибрах в хотелската стая, се разрових из вещите на Ка. А бях решил тази нощ да забравя за приятеля си, та да се отърва от гнетящата тъга. Първо огледах набързо кутиите с порнокасетите. В стаята нямаше видео, но по надрасканите връз тях бележки от приятеля ми, установих, че е проявявал специален интерес към американската порнозвезда Мелинда.

Сетне зачетох бележниците, в които анализираше стихотворенията, дошли му в Карс. Защо бе укривал от мен ужаса и любовта, които е изживял в Карс? Отговор на този въпрос открих в папката с приблизително четирийсет любовни писма, която намерих в едно чекмедже и пяхнах в торбата. Всичките ги бе адресирал до Ипек, без да ги изпрати, и всички започваха с тези думи: „Мила моя, дълго мислих дали да ти пиша.“ Всяко от тях съдържаше различен спомен на Ка от Карс, различни болезнени, насълзяващи очите моменти от любовта на Ка и Ипек и две-три наблюдения от франкфуртското му ежедневие. (Писа ми за куцото куче, което срещнал в парка „Фон Бетман“, както и за предизвикващите печал поцинковани маси от Еврейския музей.) Писмата не бяха прегъвани, по което се разбираше, че Ка не е бил достатъчно решителен да ги затвори в пликове.

В едно от писмата Ка бе написал: „Само една твоя дума и идвам там.“ В друго беше написал, че повече никога няма да се върне в Карс, за да не позволи на Ипек да

го разбере неправилно. В трето писмо отваряше дума за изчезнало стихотворение, следващо писмо пък създаваше при прочита впечатление, че е отговор на писмо от Ипек. Ка бе написал: „Колко жалко, че си разбрала писмото ми неправилно.“ Нея вечер пръснах по пода на хотелската стая и по леглото всичко, което измъкнах от торбите и се убедих, понеже тъкмо това търсех, че Ка не е получил нито едно писмо от Ипек. Подир седмица, когато отидох в Карс и се срещнах с Ипек, узнах от нея, че никога не е писала на Ка. Защо Ка се е правел, че отговаря на Ипек, когато още докато е писал писмата си е знаел, че няма да ги изпрати?

Може би стигнахме до сърцевината на нашата история. В каква степен може да се проумее болката и обичта на другия? В каква степен можем да проумеем хората, изпитващи по-силни страдания, лишения и терзания от нас? Ако богатшите и мъдреците на света можеха да се поставят на мястото на различните, щяха ли да успеят да разберат милиардите страдалци около себе си? До каква степен един романист би могъл да проникне в мрака на тежкия и мъчителен живот на своя приятел поет?

Ка бе написал: „Страдах като ранено животно и целият ми живот премина с усещането за плътна загуба и празнота. Вероятно ако не бях те прегърнал така силно-силно, нямаше толкова да ти се разгневя накрая, нямаше да се върна към мястото, откъдето започнах, изгубвайки равновесието, което бях намерил през дванайсетте години. Сега отново в душата си изпитвам чувство на непоносима загуба и изоставеност и това чувство облива в кръв всяка моя частица. Понякога ми се струва, че не само ти пораждаш празнотата у мен, поражда я целият свят.“ Четях всичко това, ала дали го разбирах?

Когато късно вечерта главата ми понатежа от изпитото уиски, което бях открил в минибара на хотелската си стая, излязох и се запътих към „Кайзерщрасе“ в търсене на Мелинда.

Огромни, прекалено огромни, тъжни, леко кривогледа очи с цвят на маслина. Бяла кожа, дълги крака, малки като череша устни, така ги описвах диванските поети*, само че плътни. Оказа се доста известна: след двайсетминутно тършуване в раздела за видеокасети на денонощно отворения „Световен сексцентър“, открих шест касети с нейното име. В тези филми, по-късно ги пренесох в Истанбул и ги изгледах, открих нещата, въздействали върху Ка. Дори когато потъващият между краката на Мелинда мъж се оказваше грозен и примитивен, по нейното бледо лице, докато той стенеше от удоволствие и губеше контрол над себе си, се появяваше характерното за майките загрижено изражение. Точно колкото облечената жена (страстната работеща жена, непрестанно оплакващата се от тиранията на съпруга си домакиня, кокетната стюардеса) изглежда предизвикателна, точно толкова голата жена изглежда ранима. По-късно, когато отидох в Карс, щях да се убедя, че с огромните си очи, с едрото си здраво тяло и с нещо от поведението си Мелинда напомня на Ипек.

[* Поети, посветили се на класическата (диванска) поезия, развила се под въздействието на арабско-персийската и отговаряща на вкусовете у ценителите на дворцовата изящна словесност. Едно от двете основни направления в старата турска литература. – Б.пр.]

Знам, твърдението ми, че моят приятел е прекарвал по-голямата част от времето си през последните четири години с такъв тип видеокасети, сигурно ще предизвика гнева на желаещите да откриват в Ка съвършения и свят поет, прирастен, досущ като сиромасите, към утопиите и легендите. Докато наобиколен от самотни като призраци мъже търсех още видеокасети с Мелинда в „Световния сексцентър“, си казах, че едно нещо обединява мъжете самотници по света – желанието им да се уединят в някое кътче и да гледат порнофилми, глождени от чувството за вина. В киносалоните на 42-а улица в Ню Йорк, на „Кайзерщрасе“ във Франкфурт, из задните улички в Бейоглу бях виждал как тези самотници гледат филмите с чувство на срам, малоценност и обреченост, как след това се стараят да не срещат очите си през антрактите в мизерните фоайета, което просто доказваше колко смайваща е приликата помежду им, въпреки различаващите ги национални предразсъдъци и антропологически характеристики. С черната найлонова торбичка, претърпана с видеокасетите на Мелинда, напуснах „Световния сексцентър“ и под падащия на едри парцали сняг се върнах в хотела по безлюдните улици.

На импровизирания бар във фоайето изпих още две чаши уиски и зачаках въздействието им, взирайки се в снега през прозореца. Казвах си, че ако позамъгля малко главата си преди да се кача в стаята, тази вечер Мелинда и бележниците на Ка

няма да ме обсебят. Обаче още с влизането си в стаята, без дори да съм се съблякъл, аз се хвърлих върху леглото и нехайно разгърнах един от бележниците – и се зачетох. След три-четири страници пред очите ми изникна тази снежинка.

{img:sniag_snezhinka.png}

30

Кога ще се видим отново?

Едно тъй краткотрайно щастие

Бяха свършили да се любят, но продължаваха да лежат прегърнати. Светът бе тъй безмълвен и Ка бе тъй щастлив, че този момент му се стори невероятно дълъг. И единствено по тази причина той, обзет от нетърпение, се измъкна от леглото, и надникна през прозореца. Отсетне щеше да си каже, че продължилото безмълвие е било най-щастливото мигновение в живота му, и щеше да се запита защо това неповторимо щастливо мигновение приключи, щом се измъкна от прегръдката на Ипек. И щеше да си отговори, че причината е била в онази особена, тревожност – сякаш отвъд стъклата, на заснежената улица нещо предстоеше да се случи и той трябваше да го настигне.

А отвъд прозореца друго, освен снегопад, нямаше. Токът все още не бе дошъл, но запалената в кухнята на долния етаж свещ озаряваше в светлооранжево спускащите се полета снежинки. Подир време Ка щеше да реши, че сам е прекратил най-щастливото си мигновение в живота, тъй като не е можел да понесе прекомерното щастие. В онзи момент, докато още беше в прегръдките на Ипек, Ка и не подозираше, че е толкова щастлив; в душата му цареше спокойствие и всичко бе тъй естествено, сякаш усещането за скръб и тревожност от живота му дотук бе абсолютно забравено. Това спокойствие наподобяваше тишината, предхождаща стихотворение, само че когато идваше стихотворение, миг преди това целият вселенски смисъл му се струваше оголен и изпитваше особено вълнение. Този миг на щастие не носеше подобно просветление; носеше по-простичка, детинска чистота: като че ей сегичка щеше да изрече словата за вселенския смисъл като хлапе, заучило ги току-що.

Едно по едно в главата му възникна всичко около структурата на снежинката, за която бе чел следобед в библиотеката. Бе се отбил там, за да бъде подготвен, ако пак му дойде някое стихотворение за снега. Сега обаче в главата му нямаше никакво стихотворение. Уподоби за себе си хармонията на явяващите се едно подир друго, като снежинките, стихотворения на шестоъгълната структура на снежинките от детската енциклопедия. Тъкмо в този момент си каза, че творбите му трябва да съдържат по-дълбок смисъл. И тъкмо в този момент Ипек го попита:

– Какво правиш там?

– Гледам снега, мила моя.

Долавяше как Ипек усеща – макар частица от ума му да съзнаваше колко е невъзможно, – че той намира някакъв друг смисъл отвъд красотата и геометричната структура на снежинките. От своя страна пък Ипек се притесняваше, че освен от нея, Ка се интересува и от още нещо. Той остана доволен, понеже желаше прекомерно Ипек и по тази причина се усещаше напълно обезоръжен пред нея – разбра, че любенето пък му е подсигурило леко надмощие, е, съвсем леко.

– За какво мислиш?

– За майка си – отвърна Ка, без да проумява защо внезапно отговори така, тъй като, въпреки че майка му бе починала наскоро, не тя бе завладяла съзнанието му. По-късно обаче, припомняйки си наново този момент, щеше да установи, че в карското си пътуване непрестанно е мислел за майка си.

– Какво за майка ти?

– Как, докато една зимна вечер гледах през прозореца валияния сняг, ме помилва по косата.

– Щастлив ли беше като дете?

– Човек, когато е щастлив, не знае, че е щастлив. Едва години по-късно реших, че като дете съм бил щастлив: а всъщност не бях. Макар че не бях и нещастен, както бе през последвалите години. В детството изобщо не ме интересуваше дали съм щастлив.

– Кога започна да те интересува?

На Ка му се прищя да каже „никога“, ала това хем нямаше да е вярно, хем щеше да е прекалено претенциозно. Тогава му хрумна, че е отвърнал по тоя начин, за да впечатли Ипек, сега обаче смяташе, че отговорът му е целял нещо по-дълбоко от това да впечатли Ипек.

– За щастието се замислих едва когато, поради нещастieto си, вече не ме биваше за нищо – промълви Ка. Дали постъпи правилно, като го каза? Обезпокои се в тишината. Как ще убеди Ипек да дойде с него във Франкфурт, ако ѝ говори за тамошната си самота и неволя? Вън, разпръсквайки снежинките, изви разтревожен вятър; след като се измъкна от постелята, Ка бе обзет от същата тревожност и усети с още по-голяма сила болката на любовта и очакването, причиняваща коремни спазми. Само допреди миг бе тъй щастлив и мисълта, че може да изгуби щастието си, го подлудяваше. Това го пренесе от щастието към съмнението. Щеше му се да запита Ипек „Идваш ли с мене във Франкфурт?“, но се побоя, че няма да получи желания отговор.

Върна се в леглото, притисна се към гърба на Ипек, прегърна я и каза:

– На чаршията има магазинче. И в него пускат една стара песен – „Роберта“ на Пепино ди Капри. Отде ли са я измъкнали?

– В Карс още има от старите, ненапуснали града фамилии – рече Ипек. – Когато в края на краищата родителите починат, децата им разпродават всичко и си заминават, а на пазара се появяват невероятни, абсолютно несъответстващи на днешната карска мизерия вещи. По едно време всяка есен от Истанбул пристигаше възрастен антиквар, изкупуваше старите вещи на безценица и си тръгваше. Сега обаче и той не идва.

За миг на Ка му се стори, че неповторимото щастие отпреди малко отново се връща, ала чувството вече далеч не бе същото. Внезапно страхът, че няма отново да изпита онзи момент нарасна, превърна се в тревога, пришпорила всичко пред себе си: с ужас проумя, че не ще може да убеди Ипек да тръгне с него за Франкфурт.

– Е, мили мой, аз вече да ставам – въздъхна Ипек.

Думите „мили мой“, дори сладката целувка, с която го дари преди да се надигне, не утешиха Ка.

– Кога ще се видим отново?

– Притеснявам се за татко. Възможно е полицията да ги е проследила.

– И аз се притеснявам за тях... Но сега искам да знам кога ще се видим.

– Докато татко е в хотела, няма да се появя в тази стая.

– Но вече не е същото – възкликна Ка. И разтревожено си помисли, че за сръчно обличащата се мълка в мрака Ипек всичко щеше да си остане същото. – Да се преместя в друг хотел, тогава ще можеш да идваш при мен – предложи той.

Настъпи смазваща тишина. В душата на Ка нахлу безпокойство, породено и от ревност, и от истинска безизходица. Реши, че Ипек си има друг. Прекрасно съзнаваше, че това си е чиста ревност на неопитен влюбен, ала някакво мощно чувство му подсказваше, че трябва с все сила да прегърне Ипек и да щурмува препятствията помежду им. Остана обаче безмълвен и нерешителен, защото бе осъзнал, че приближи ли се още мъничко към Ипек, ще изпадне в трудната ситуация да действа и да говори прибрано.

31

Ние не сме глупави, ние сме само бедни

Тайната среща в хотел „Асия“

Онова, което, докато очакваше Ипек, не успя да различи в мрака взирацията се през прозореца Ка, бе чифт стари вълнени ръкавици – Захиде в последния момент ги отнесе до екипажа, който трябваше да отведе Тургут бей и Кадифе на тайната среща в хотел „Асия“. След продължителното оглеждане на дрехи и долапи, Тургут бей, чудеки се какво да си облече, нареди върху леглото едно сиво и едно черно сако, останали му от учителстването, филцовата шапка, за която се сещаше само при честванията на Републиката и по време на инспекциите, карираната вратовръзка, дето едничък синът на Захиде си я слагаше, когато се заиграваше. Забелязала, че баща ѝ е нерешителен като колебаеща се какво да облече за бала романтична дама, Кадифе сама подбра всичко, закопча ризата му, помогна му да си сложи сакото и палтото и взе да нахлузва връз малките ръце на баща си белите ръкавици от кучешка кожа. И тъкмо

тогава Тургут бей се присети за старите си вълнени ръкавици и настоятелно нареди „да се намерят“; преравайки до дъно долапите и сандъците, Ипек и Кадифе угрижено ги затърсиха из цялата къща, а щом ги откриха, ги захвърлиха настрана, понеже забелязаха по тях новаторствата на молците. Тургут бей, вече настанен в екипажа, се опъна и каза „без тях не тръгвам“, като поясни, че ги е плела покойната му жена, че му ги е отнесла в затвора, където попаднал заради левичарските си възгледи. Кадифе, която познаваше по-добре баща си, отколкото самият той се познаваше, веднага предусети в това му желание повече страх, отколкото носталгия по спомените. След като ръкавиците бяха донесени, екипажът потегли под сипещия се сняг и Кадифе с широко отворени очи, сякаш ѝ бе за първи път, се заслуша в спомените на баща си от затвора (как бил проливал сълзи над писмата на жена си, как съвсем сам бил усвоили френския, как през зимните нощи си слагал тия ръкавици и спял с тях) и накрая каза: „Вие сте много смел човек, татенце!“ И както всеки път, чувайки тези думи на дъщерите си (през последните години доста рядко), Тургут бей се просълзи, развълнувано прегърна и разцелува щерка си. Из улиците, по които се движеха, електричеството не беше прекъснато.

На слизване от екипажа Тургут бей рече:

– Отворили са тук доста нови магазини! Изчакай малко, да огледам витрините.

Осъзнавайки, че баща ѝ е готов да се върне обратно, Кадифе престана да го увещава за каквото ѝ да било. И понеже Тургут бей пожела чаша липов чай, пък и за да затрудни агента, ако имаше изобщо такъв, дето ги бил следял, влязоха в една чайна, поседяха мълком, вгледани в сцената с преследването по телевизията. На тръгване, току до изхода Тургут бей видя стария си бръснар, върнаха се, поседнаха пак. Докато се правеше, че слуша дебелия бръснар, Тургут бей прошепна на Кадифе:

– Не закъсняваме ли, не е ли неудобно вече и не е ли по-добре изобщо да не ходим?

Кадифе обаче го хвана под ръка и се вмъкнаха не в задния двор, а в някакъв магазин за канцеларски принадлежности, където той си избра въздлъжка тъмносиня писалка. През задната врата на електрическата компания „Ерсин и инсталационни материали“ попаднаха във вътрешен двор и когато се отправиха към задния вход на хотел „Асия“, Кадифе забеляза как лицето на баща ѝ бе се наляло с кръв.

При задния вход на хотела бе тихо, притиснати един към друг, баща и дъщеря поизчакаха известно време. Подире им нямаше никого. Сториха няколко крачки, ала стана тъй тъмно, че Кадифе едва смогна опипом да намери водещото към фойето стълбище. „Не пускай ръката ми“ – рече Тургут бей. Във фойето, чиито високи прозорци бяха покрити с плътни пердетата, бе сумрачно. Излъчващата се от белезникавата, мръсна лампа на рецепцията мъртвешка светлина, едва-едва осветяваше небръснатото, похабено лице на рецепциониста. В сумрака различаха силуетите на неколцината щъкащи из фойето или спускащи се по стълбите посетители. Повечето от силуетите бяха било на цивилни полицаи, било на контрабандисти на животни и дървен материал, било на мъже, прекарващи „тайно“ през границата нелегални работници. Някога, преди осемдесет години, в този хотел бяха отсядали предимно богати руски търговци, по-късно – турци от Истанбул, пристигнали с намерение да търгуват с Русия, както и разни двойни английски агенти от аристократично потекло със задача да вкарват през Армения шпиони в Съветския съюз, а днес в него преспиваха занимаващите се с куфарна търговия и проституция грузинки и украинки. Мъже, главно от околностите на Карс, наемаха първо стаи за тия жени, водеха в стаите един вид полусемеен живот, а привечер, когато с последния микробус се прибираха по селата си, жените напускаха стаите и в здрачния бар на хотела пиеха чай с коняк. Качвайки се по застланото някога с червен килим стълбище, Тургут бей и дъщеря му зърнаха насреща си една от тия руси, уморени жени и той прошепна на Кадифе:

– Такъв космополитен е бил и „Гранд хотел“-а в Лозана, дето бил отседнал Исмет паша. – След което измъкна от джоба писалката си. – И аз като пашата в Лозана ще подпиша прокламацията с нова-новеничка писалка – заключи той.

Кадифе вече не можеше да прецени дали за да си отдъхне или за да се позабави, баща ѝ непрекъснато спира по стълбите. Пред вратата на стая 307 Тургут бей отсече:

– Подписвам прокламацията и си тръгвам веднага.

Вътре бе тъй многолюдно, че в първия момент Кадифе се запита дали не са объркали стаята. Щом забеляза Тъмносиния и двама млади ислямистки активисти със

свърсани лица, Кадифе отведе баща си при тях. Стаята не бе добре осветена, въпреки голата крушка на тавана и лампата във форма на риба върху подставката. В отворената уста на тая бакелитена риба, която стоеше изправена на опашката си, бе завинтена крушка, а в околото ѝ бе скрит държавен микрофон.

И Фазъл бе в стаята; изправи се, зървайки Кадифе, ала, както и останалите, които от уважение към Тургут бей наскачаха на крака, и той не си седна веднага на мястото, а възхитен и омагьосан продължи известно време да съзерцава Кадифе. Няколко души решиха, че Фазъл възнамерява да говори, ала Кадифе дори не го забеляза. Цялото ѝ внимание бе насочено към възникналото между Тъмносиния и баща ѝ напрежение.

Тъмносиния бил убеден, че за да окаже въздействие върху западняците, прокламацията, която щяла да бъде публикувана във „Франкфуртер рундшау“, трябвало да бъде подписана от представляващ кюрдските националисти атеист. Трудно поддаващият се на внушения слабичък бледалик младеж обаче бил влязъл в противоречие с другарите си от групировката заради начина, по който била изложена темата на прокламацията. Сега и тримата бяха напрегнати и си чакаха реда за изказване. По принцип групировките (за централа обикновено им служел домът на някой от членовете) се състояли от гневни безработни кюрдски младежи, очаровани от кюрдската гериля в планините – в момента групировките били ликвидирани, ръководителите им – арестувани, бити и измъчвани. Ето защо след преврата било доста трудно младежите да бъдат организирани наново. Съществувал и друг проблем – бойците от планините ги обвинявали, че са се отдали на развлечения в топлите си градски домове и че влизали в съглашателство с държавата Република Турция. Това обвинение, както и упрекът, че групировката не смогнала да излъчи достатъчен брой мъже за герилята в планините, били сломили духа на малцината неприбрани в затвора нейни членове.

Към срещата се бяха присъединили и двама трийсетинагодишни „социалисти“ от по-старото поколение. Това, че ще се предоставя прокламация на германската преса те бяха узнали от млади кюрди, членове на групировката, които бяха споменали за прокламацията пред тях не само за да се похвалят, а и за да потърсят съвет. Тия преждевременно състарени активисти изглеждаха потиснати, тъй като въоръжените социалисти в Карс вече не бяха тъй силни и единствено с благоволенieto и подкрепата на кюрдската гериля можеха да организират засади по пътищата, убийства на полицаи, залагане на взривни устройства. На срещата те бяха дошли непоканени, като се обосноваха с твърдението, че Европа все още гъмжала от марксисти. До стената, доста обезпокоен, бе приседнал единият от старите социалисти, а другарят му до него, с приветливо и спокойно лице, следеше с изключително внимание всички детайли от срещата, за да ги съобщи на държавата. Вършеше тая работа не от зли помисли, а за да възпре безсмислените погроми на полицията над организациите. С леко притеснение донасяше на държавата за мероприятията, които презираше и които впоследствие намираше за безсмислени, ала в същото време се гордееше, че с бунтовното си сърце и той е намерил своето място в тях и се перчеше пред всекиго за участието си в разстрели, отвлечения на хора, побоища, взривявания и убийства.

В началото никой не искаше да продума – дотолкова бяха убедени, че полицията подслушва стаята, или че, най-малкото, сред присъстващите има достатъчно информатори. Ония пък, които, загледани през прозореца, все пак продумваха по нещичко, или уведомяваха, че навън все още вали сняг, или пък си подмятаха един другиму забележки от рода на „не гасете фасовите на пода“. Тишината продължи чак докато лелята на един от младите кюрди, никой досега не я бе забелязал, се изправи и заразправя как е изчезнал сина ѝ (похлопали една вечер на вратата и го отвели). Дочул с половин ухо разказа за изчезването, Тургут бей се разтревожи. Тургут бей намираше за отвратителен акт среднощното прибиране на кюрдски младежи и тяхното унищожаване, едновременно обаче подсъзнателно се дразнеше, когато ги квалифицираха като „невинни“. Хванала ръката на баща си, Кадифе се опитваше да разгадае отегченото, подигравателно изражение върху лицето на Тъмносиния. Той вероятно си мислеше, че тук е заложена някаква клопка, но ако напуснеше, вкупом щяха да заговорят против него и, въпреки нежеланието си, продължаваше да седи. И – по-късно: 1. Седналият до Фазъл млад „ислямист“, за когото подир месеци бе доказано, че е свързан с убийството на директора на Педагогическия институт захвана да обяснява как това престъпление е дело на държавен агент. 2. Революционерите

поднесоха най-подробна информация за гладната стачка на своите другари в затвора. 3. Позачервени, тримата младежи от кюрдската групировка старателно изчетоха въздълъг текст, отнасящ се до мястото на кюрдската култура и литература в световната история и заплашиха, че ако този текст не бъде публикуван във „Франкфуртер рундшау“, ще оттеглят подписите си.

Когато майката на изчезналия син попита къде е „германският журналист“, та да приеме жалбата ѝ, Кадифе се изправи и с успокояващ глас поясни, че в Карс е дошъл Ка, който не присъства на срещата, за да не падне и сянка на съмнение върху „неутралността“ на прокламацията. Да се изправи жена и да заговори тъй уверено на политическа среща, за присъстващите бе твърде необичайно; всички мигом изпитаха уважение към Кадифе. Майката на изчезналия син я прегърна и се разплака. А Кадифе ѝ даде дума, че ще стори всичко необходимо нейната история да бъде публикувана в германските вестници и взе от нея листчето с името на сина ѝ.

В този момент левият активист, информаторът, извади първия проект на прокламацията, написан на ръка върху лист от бележник и, заемайки чудновата поза, го изчете.

Заглавието на проекта беше „Обръщение към европейското обществено мнение във връзка със събитията в Карс“. Тутакси се хареса на всички. По-късно с усмивка на уста Фазъл щеше да сподели с Ка какво е изпитал в онзи момент: „За първи път почувствах, че и моят малък град ще участва един ден в световната история!“ Кое то пък щеше да бъде включено в стихотворението „Човешкият род и звездите“. Тъмносиния инстинктивно възропта:

– Ние не се обръщаме към Европа, а към цялото човечество. Нека другарите ни не се учудват, но ние не възнамеряваме да публикуваме нашата прокламация в Карс или в Истанбул, а във Франкфурт. Европейското обществено мнение не ни е приятел, а враг. И не защото ние сме техни врагове, а защото те подсъзнателно ни подценяват.

Левият активист, написал проектопрокламацията, доуточни, че не цялото човечество, а само европейската буржоазия ни подценявала. Що се отнасяло до бедняците и работниците, те били наши братя, само че никой не му повярва, включително и неговият препатил другар.

– Никой в Европа не е беден колкото нас – каза единият от кюрдските младежи.

– Вие, синко, били ли сте в Европа? – попита Тургут бей.

– Досега не съм имал сгода, ама чичо ми е гастарбайтер в Германия.

Това леко поразведри атмосферата. Тургут бей се надигна от стола си.

– Въпреки многото неща, които се приказват за мен, аз също никога не съм ходил в Европа – рече той. – Не е смешно. Моля да си вдигнат ръцете всички, дето са били в Европа. – Никой освен Тъмносиния, пребивавал дълго време в Германия, не вдигна ръка. – Ама иначе всички знаем какво мисли Европа – продължи Тургут бей. – Европа е нашето бъдеще в света. За това, бейефенди – той посочи към Тъмносиния, – ако вместо „Европа“, кажем „цялото човечество“, това ще промени замисъла на нашата прокламация.

– Европа не е моето бъдеще – отвърна усмихнато Тъмносиния. – Нямам никакво намерение в своя живот нито да им подражавам, нито да се презирам, задето не приличам на тях.

– В тази страна не само ислямистите, а и републиканците имат национално достойнство... каза Тургут бей. – И какво ще се получи, ако вместо „Европа“, напишем „човечество“?

– „Обръщение към Човечеството във връзка със събитията в Карс“ – намеси се авторът на текста. – Доста претенциозно е.

Обмислиха и предложението на Тургут бей думата „човечество“ да бъде заменена със „Запада“, ала младежът с пъпчиво лице, застанал до Тъмносиния, се противопостави. По идея на един от младите кюрди, кюрдът с кресливия глас, се споразумяха да се спрат само на израза „Едно обръщение“.

Обратно на очакваното при такива ситуации, проектопрокламацията бе кратка. При първите изречения, описващи как е бил „инсцениран“ военен преврат, тъй като ислямистките и кюрдските кандидати били на път да спечелят предстоящите избори, никой не издаде звук, Тургут бей обаче възрази със съждението, че в Карс изобщо е невъзможно да се проведе проучване, както го наричат европейците, на общественото мнение, защото тук е най-нормално в нощта преди изборите, пък дори и на заранта,

избирателят, на път към урната, да си промени по някакъв съвсем незначителен повод решението и да гласува не за партията, за която е възнамерявал, така че прогнозите чии кандидати ще спечелят изборите са немислими.

Левият активист, информаторът, подготвил проектопрокламацията, му отвърна:

– Организираният в навечерието на изборите преврат, и това е общоизвестно, бе насочен срещу изборните резултати.

– Все пак те са просто една театрална труппа – каза Тургут бей. – Успяха, понеже снегът прекъсна пътищата. Подир няколко дни всичко ще се нормализира.

– След като не сте против преврата, защо тогава сте тук? – обади се друг младеж.

Заел също място до Тъмносиния, младеж със зачервено като цвекло лице, така и не успя да разбере дали Тургут бей чу непочтителните му думи. В този момент се надигна Кадифе (единствена тя се изправяше, когато вземаше думата и никой, включително и тя, не забелязваше тая подробност) и с блеснали очи заяви, че заради политическите си възгледи баща ѝ дълги години е лежал в затвора и винаги е бил против държавния терор.

Баща ѝ я дръпна за палтото и я накара да седне.

– Ще отговоря на въпроса ви – рече Тургут бей. – Дойдох на тази среща, за да покажем на европейците, че в Турция има демократични и здравомислещи хора.

– Ако голям германски вестник ми предостави два-три реда, изобщо няма да се старая най-напред да доказвам подобни неща – с подигравателен тон рече младежът с червендалестото лице. Вероятно се готвеше да изрече и друго, но Тъмносиния предупреждаващо го побутна.

Това бе достатъчно Тургут бей да съжали, че е дошъл на срещата. Взе да се самоубеждава, че просто е наминал насам. С вид на човек, ангажиран със свършено други мисли, той стана, направи една-две крачки към вратата, после хвърляйки поглед към снега, сипещ се върху булевард „Карадаа“, се насочи към прозореца. Кадифе го хвана под ръка, сякаш без нейната подкрепа баща ѝ изобщо не би могъл да се придвижи. Като скръбни, желаещи да забравят мъката си деца, баща и дъщеря се вторачиха в преминаващия по булеварда екипаж.

Неуспял да надмогне любопитството си, младежът с червендалестото лице от кюрдската групировка, също се приближи до прозореца и заедно с бащата и дъщерята се загледа надолу. Останалите ги наблюдаваха обезпокоено и почтително, в стаята се долавяше атмосфера на тревога и страх от евентуално полицейско нахлуване. В тази тревожна атмосфера страните бързо се споразумяха за останалата част от прокламацията.

В нея се казваше, че шепа авантюристи са организирали военен преврат. Тъмносиния се противопостави. Бе предложено ново, по-обобщено определение, но той го посрещна с подозрение, заявявайки, че в Европа щяло да се създаде впечатление, че превратът е извършен в цяла Турция. Накрая стигнаха до израза „регионален преврат, подкрепян от Анкара“. Малко място бе отделено на измъчваните, на измъкваните един по един от домовете им и убивани кюрди, на терора и изтезанията, изтърпени от учениците от кораническият лицей. Фразата „тотално настъпление срещу народа“ бе заменена с „настъпление срещу духовността и вярата на народа“. След промените в последното изречение се отправяше апел не само към общественото мнение в Европа, но и към целия свят да се издигне глас на протест срещу Република Турция. След като изчете този абзац, Тургут бей за миг срещна погледа на Тъмносиния и усети, че той е щастлив. Тургут бей изпита съжаление, че се е озовал тук.

– Ако няма повече възражения, да подписваме прокламацията – рече Тъмносиния. – Защото тази наша сбирка всеки момент би могла да бъде щурмувана.

Всички подписали се преди миг под заприличалата на същински миш-маш от празнословия поправки и варианти прокламация, се скупчиха наред стаята, готови тихичко да се измъкнат. Неколцина, сметнали работата за приключена, понечиха дори да си тръгнат, но точно тогава Кадифе извика:

– Стойте, татко има да ви казва нещо!

Това още повече нагнети тревогата. Тъмносиния насочи младежа с червендалестото лице към вратата, та да възпре нахилите се да си тръгват.

– Никой да не излиза – рече Тъмносиния. – Да чуем възраженията на Тургут бей.

– Аз нямам възражения – отвърна Тургут бей. – Но преди да си сложа подписа,

искам нещо от този младеж. – Позамисли се. – Всъщност не го искам единствено от него, а от всички присъстващи. – Той посочи препречилия вратата младеж с червендалестото лице, с когото бяха влезли в пререкание. – Няма да подпиша прокламацията, ако първо този младеж, а после и всички останали не ми отговорят на един въпрос. – Извърна се към Тъмносиния, та онзи да разбере, че е непреклонен.

– Задайте си въпроса, моля ви – рече Тъмносиния. – Ако е по силите ни, ще ви отговорим.

– Преди малко ми се подиграхте. Сега ми отговорете: ако голям германски вестник ви предостави няколко реда, какво бихте казали на европейците? Нека първо да каже той.

Младежът с червендалестото лице беше доста як и вещ по всякакви теми, ама не беше подготвен за подобен въпрос. Стисна още по-здраво дръжката на вратата и умоляващо изглежда Тъмносиния, та дано му помогне.

– Казвай по-бързо каквото ти е на душата: ако ти дадат няколко реда, какво ще напишеш, че да си тръгваме – рече Тъмносиния с пресилена усмивка. – Полицията всеки момент може да нахлуе.

Младежът с червендалестото лице отправи взор към далнината, сякаш се опитваше, като на твърде важен изпит, да си припомни въпроса, чийто отговор знае отлично.

– Тогава нека да отговоря първо аз – намеси се Тъмносиния. – Хич не ми пука за европейските господа... Стига ми, например, да не се опитват да ме засенчват, туй ми е болката. Макар че ние и тъй и тъй си живеем в сянката им...

– Не го насочвайте, оставете го да изрази каквото чувства – рече Тургут бей. – Вие ще говорите последен. – Усмихна се на колебаещия се младеж с червендалестото лице. – Трудно май се взема решение. Въпросът е опасен, затова. Но със стърчене на прага той няма да се разреши.

– Претекст, туй е само претекст! – обади се глас изотзад. – Не ще да подпише прокламацията.

Всеки се вгълби в собствените си мисли. Няколко души се насочиха към прозореца и замислено се вгледаха в преминаващия под снега на булевард „Карадаа“ екипаж. По-късно, когато Фазъл се опита да разтълкува на Ка настъпилата „магическа тишина“, щеше да каже: „В този миг, повече от всякога, ние като че ли се почувствахме братя.“ Звукът на прелитащ в мрачната вис самолет наруши тишината. Всички напрегнато се вслушаха и Тъмносиния прошепна:

– Това е втори самолет за днес.

– Аз си тръгвам! – извика някакъв мъж.

Беше към трийсетинагодишен с безцветно лице и безцветно сако, никой досега не го бе забелязал. Беше готвач в Социално-осигурителната болница и начесто поглеждаше часовника си. Дошъл бе със семействата, чиито близки бяха изчезнали. Говореше се, че по-големият му брат се занимавал с политика, една нощ го отвели в участъка за показания и повече никога не се завърнал. Мъжът, според слуховете, искал държавата да издаде „смъртен“ акт на изчезналия му брат, та да се събере с жена му. Бил отправан от полицията, от тайните разузнавателни служби, от прокуратурата и военните гарнизони, към които, година подир изчезването на брат си, се обръщал с молби, а по-късно се присъединил към семействата, чиито близки също били изчезнали, повече за да обсъжда темата с тях, отколкото поради жажда за мъст.

– Зад гърба ми може и да злословите, да ме наречете страхливец. Страхливци сте вие. Страхливци са вашите европейци. Пишете им, че тъй съм рекъл. – Хлопна вратата и напусна.

И тогава проявиха интерес към личността на господин Ханс Хансен. Въпреки опасенията на Кадифе, Тъмносиния доста деликатно поясни, че той е добронамерен немски журналист, който искрено се вълнува от „проблемите“ на Турция.

– Господ да те пази от добронамерен германец – измъдрува някой отзад.

Стърчащият до прозореца младеж с черно сако запита ще бъдат ли публикувани и някакви специални изявления, освен прокламацията. Кадифе отвърна, че и това е възможно.

– Другари, нека не се изчакваме като наплашени ученици от началното училище, за да вземем думата – вметна някой.

– Уча в лицей – захвана вторият младеж от кюрдската групировка. – Премислил

съм какво да говоря още преди да се явя тук.

– Замисляли ли сте се какво изявление бихте направили някога в някой германски вестник?

– Да, точно така – отвърна младежът с благоразумен тон, макар да бе превъзбуден. – И аз, като всички вас, тайничко съм си мислил да изложа идеите си пред света, ако ми се отдаде случай.

– Аз пък изобщо не мисля за такива работи...

– Ще кажа нещо съвсем простичко – рече превъзбуденият младеж. – Напишете във франкфуртския вестник следното: „Ние не сме глупави! Ние сме само бедни! Наше право е да изискваме да бъде зачитана тази разлика.“

– Аллах да ни е на помощ.

– Извинете моля, ама като казвате „ние“ – попита някой отзад, – кого имате предвид: турците, курдите, азербайджанците, черкезите, карсците?... Кого?

– Защото най-голямата грешка на човечеството – продължи превъзбуденият младеж от групировката, – най-голямата заблуда от хиляди години насам е объркването на бедността с глупостта.

– Я разтълкувай какво е да си глупак?

– Забелязвайки всъщност това предизвикващо срам мисловно объркване в достойната човешка история, религиозните лидери и моралистите заявяват, че беднякът притежава знание, човечност, ум и сърце. Ако види беден човек, господин Ханс Хансен го съжалява. Е, може би не веднага, ама започва да си мисли, че беднякът е пропилял шансовете си глупак, че той просто е безволев пияница.

– За господин Ханс Хансен не знам, ама всеки си мисли така, види ли бедняк.

– Моля, изслушайте ме – обади се превъзбуденият курдски младеж, – след това няма да кажа повече нищо. Хората може би съжаляват всеки един бедняк поотделно, но когато цялата нация е бедна, светът я възприема като глупава, безмозъчна, мързелива, мръсна и неспособна. Присмива ѝ се, не я съжалява. Намира за смешни културата, традициите и обичаите ѝ. След време хората се срамуват от тия си мисли, престават да се надсмиват и за да не бунят имигрантите от същата нация, почистващи работните им места и изпълняващи най-черната работа, започват да се правят, че уж проявяват интерес към културата им, че уж ги приемат за равни.

– За която ѝ нация да говориш, спомени я най-сетне.

– И аз да добавя нещо – намеси се другият курдски младеж. – За жалост, човечеството вече не може и да се надсмива над тези, дето се убиват и екзекутират взаимно. Научих го от разказите на чичо ми, който миналото лято си дойде от Германия. Светът проявява нетърпимост към агресивните нации.

– Ти какво, да не ни заплашваш от името на западниците?

– Ето защо – продължи превъзбуденият курдски младеж, – когато западнякът срещне човек от подобна бедна нация, най-напред подсъзнателно изпитва към него презрение. Тутакси решава, че човекът е толкова беден, защото принадлежи към глупава нация. По всяка вероятност, мисли си западнякът, главата на този човек е пълна със същите безсмислици и глупотевини, както на цялата му бедна и жалка нация.

– Не е справедливо...

– Ако и ти като она самовлюбен писател смяташ, че ние сме глупави, кажи го направо. Тоя безбожник рано или късно ще умре някой ден, ама преди да е отишъл в Ада, той, гледайки ни право в очите, нагло заяви в едно телевизионно предаване на живо, че турската нация била глупава.

– Да ме прощавате, ама когато човек участва в предаване на живо, няма как да вижда очите на зрителите.

– Бейефенди не каза „вижда“, а „гледайки“ – намеси се Кадифе.

– Моля ви се, другари, нека не се изказваме един през друг, сякаш сме на открито събрание – намеси се присъединилият се към срещата левичар, дето си водеше бележки. – Дайте да говорим един по един и по-лека.

– Няма да млъкна, докато не прояви смелост да каже коя е нацията, за която говори. Трябва да се знае, че публикуването в германската преса на прокламация, която ни принизява, ще е предателство към родината.

– Аз не съм предател на родината си. Разсъждавам точно като вас – скочи превъзбуденият курдски младеж. – Ето защо ако някой ден ми дадат виза, няма да отида в Германия – така искам да бъде записано.

– Никой не дава европейска виза на безработни като тебе.
– Тя, държавата, паспорт няма да му издаде, той за виза приказва.
– Да, няма да ми издадат – примирено рече превъзбуденият младеж. – Но ако въпреки всичко ми дадат и ако въпреки всичко замина, и ако първият срещнат на улицата западняк се окаже свестен човек, пък дори и да ме подценява, аз ще се притесня, понеже ме подценява само защото е западняк. Защото в Германия по всичко си личало кои са дошлите от Турция... И тогава единственото, което ти остава, за да не те подценяват, е да докажеш, че разсъждаваш като тях. Обаче то хем е невъзможно, хем е оскърбително.

– Словото ти, синко, тръгна лошо, ама финала го докара добре – рече възрастният журналист азербайджанец. – И все пак, ако напишем всичко това в някой германски вестник, ще станем за смях... – Замълча за миг, а сетне додаде: – Коя е нацията, която споменавах?

Младежът от групировката седна на мястото си без да отвърне.

– Бои се! – подвикна синът на възрастния журналист, седнал до баща си.

– И с основание се бои.

– Той не е на държавна работа като вас – обади се в един глас останалите, ала нито възрастният журналист, нито синът му се засегнаха. Говоренето в един глас, подхвърлянето на шеги и закачки бе въвлякло присъстващите в една обединяваща ги забавна атмосфера. Ка, който по-късно научи от Фазъл за случилото се там, бе записал в бележника си, че подобен тип политически сбирки траят с часове, защото всяко множество от пушещи, мустакати, със свъсени вежди мъже е способно да се забавлява само когато не разбира, че се забавлява.

– Ние не можем да станем европейци – надменно заяви друг младеж ислямист. – Онези, дето се опитват да ни напъхат в техните калъпи, може би най-накрая, погубвайки душите ни, ще успеят с помощта на танкове и пушки. Ала никога не ще успеят да променят нашия дух.

– Могат да завладеят тялото ми, но никогам моя дух – изтърси като в турски филм един от младите кюрди с подигравателен глас.

Всички се разсмяха. Към смеха им снизходително се присъедини и току-що изказалият се младеж.

– И аз да добавя нещо – скочи друг от младежите около Тъмносиния. – Независимо, че нашите другари не говорят като безчестните подражатели на Запада, тук все пак се долавя атмосфера на съжаление, на извинение, че не можем да станем европейци. – Обърна се към водещия си бележки мъж с коженото сако: – Не записвай, ако обичаш, това, дето казах току-що – изрече той с някакво изискано самохвалство. – А сега пиши: гордея се с тази част от себе си, която не е европейска. Гордея се с всяко нещо у мен, което европейците приемат за детинско, тиранично и примитивно. Те ако са красиви, аз ще стана грозен, те ако са умни, аз ще стана глупав, те ако са модерни, аз ще стана примитивен.

Тия думи не получиха никакво одобрение. Хората се поусмихнаха едва-едва, понеже всичко изречено в стаята се приемаше на шега. Някой подхвърли:

– Ти и без друго си глупак! – ала тъкмо тогава по-възрастният левичар и мъжът с черното сако получиха силен пристъп на тютюнджийска кашлица, та не стана ясно кой го подхвърли.

Пак тогава младежът с червендалестото лице, охраняващ вратата, захвана да рецитира:

– Ех, Европо, ех, Европо,
стой си там, недей се въси.
Ама ние и в съня си
с дявола не щем да бъдем.

От покашляния, подмятания и смехове Фазъл не успял да схване добре продължението на това стихотворение. Ала все пак го преразказва на Ка, и не толкова заради самото стихотворение, колкото заради възраженията, които породило то. От всички детайли, три бяха включени и в краткия текст, предназначен за германската преса, и в стихотворението „Човешкият род и звездите“, което Ка щеше да сътвори малко по-късно:

1. „Онова «там» не бива да ни плаши, там няма нищо страшно“ – извика приближаващият средна възраст отколенен лъв активист.

2. След като заяви, че „Не трябва да се отказваме от принадлежността си към турската нация“, възрастният журналист от азербайджански произход, дето от време на време подпитваше „Коя нация имате предвид?“, се впусна в обстоен исторически преглед, включващ Кръстоносните походи, масовото унищожение на евреите, избиването на червенокожи в Америка, избиването на алжирски мюсюлмани от французите; някакъв поразенец пък вероломно зададе въпроса „А къде остават милионите арменци от Карс и Анадол?“; информаторът, водещ си бележки, най-вероятно го пожалил, та не отбелязал името му.

3. Някой се обади, че „тъй дълго и глупаво стихотворение не може да бъде преведено вярно и господин Ханс Хансен няма да го публикува във вестника си“. По този повод присъстващите в стаята поети (трима на брой) ожалиха злощастната самотност на турския поет в света.

Когато, облян в пот, младежът с червендалестото лице завърши стихотворението, което вкупом възприе като глупаво и примитивно, няколко души сардонично изръкопляскаха. Младият кюрд, чийто чичо беше в Германия, се оплака, че „с нас“ ще се отнасят още по-подигравателно, ако подобно нещо се публикува в германския вестник.

– Когато те пишат стихотворения, песни, в тях се говори за цялото човечество. Те са човеци, а ние сме само Мюсюлмани. Когато пишем, стихотворението се получава етническо.

– Моето послание е следното. Пишете – каза мъжът с черното сако. – Ако европейците са прави и ако ние нямаме никакво друго бъдеще и спасение, освен да заприличаваме на тях, да обсъждаме сега по какво приличаваме повече на себе си е нелепо и не е нищо друго, освен безсмислена загуба на време.

– Подобни думи ще ни представят пред европейците в най-глупашката светлина.

– Осмелете се, моля ви, най-накрая да кажете коя е тая нация, дето щяла да изглежда глупава?

– Господа, държите се така, сякаш сте по-умни и по-стойностни от европейците, но ако германците открият консулство в Карс и започнат да раздават безплатни визи, кълна се, че за седмица Карс ще се опразни.

– Това е лъжа. Преди малко моят другар заяви, че дори и да му дадат виза, пак няма да замине. И аз няма да замина, ще си остана тук със собствената си чест.

– И други ще останат, знайте го, господа. Я да си вдигнат ръцете, тези, дето няма да заминат, та да сме наясно.

Няколко души много сериозно вдигнаха ръце. Към тях нерешително се присъединиха един-двама младежи.

– Най-напред обяснете защо заминалите да са хора без чест? – запита мъжът с черното сако.

– Трудно се обяснява на неразбиращи – загадъчно изрече един от присъстващите.

Тъкмо в тоя миг, забелязвайки тъжния поглед на Кадифе, зареян навън през прозореца, сърцето на Фазъл заби ускорено. „Аллах, съхрани моята простота – каза си той. – Опази разума ми от помрачение.“ Хрумна му, че думите му биха се понравили на Кадифе. Прищя му се да бъдат написани в германския вестник, ала никой не се впечатли, понеже всеки повтаряше своето.

Младият кюрд с кресливия глас успя да прекрати врявата. Бе решил в германския вестник да бъде описан негов сън. В началото на съня си, който заразказва разтреперан, той, съвсем сам, гледа филм в Народния театър. Западен филм, всички говорят на чужд език, но той не се притеснява, защото усеща, че разбира всичко. По някое време забелязва, че е влязъл в самия филм: креслото му от киносалона се намира в хола на християнското семейство от филма. Вижда и голяма трапеза, ще му се да се нахрани, обаче стои настрана, за да не стори нещо нередно. Сетне сърцето му забива лудо – среща изключително красива руса жена и се досеща, че от години е влюбен в нея. Тя най-неочаквано се държи мило и приветливо с него. Хвали облеклото и маниерите му, целува го по бузите и го гали по косата. Той е невероятно щастлив. Сетне жената внезапно го прегръща и му посочва храната на трапезата. Тогава със сълзи на очи разбира, че все още е дете и тя затова го намира за толкова мил.

Сънят бе посрещнат със смях и закачки, ала и с тъга, твърде близка до страха.

– Такъв сън не може да има – наруши тишината възрастният журналист. – Младежът си го е съчинил, за да ни принизи още повече в очите на германците. Не го включвайте.

За да докаже, че наистина го е сънувал, кюрдът от групировката описа нова подробност, която в началото бил пропуснал. Каза, че при всяко пробуждане по време на съня, той си спомнял русата жена. За първи път я видял преди пет години да слиза от автобус, пълен с туристи, дошли да разгледат арменските църкви. Била, както във филма, така и в съня, в синя рокля с презрамки.

Това предизвика нова порция смях. Някой подхвърли:

– Е-хее, що европейки видяхме ние, заради колко фантазии се съюзихме с дявола.

И се захвана една приказка за европейските жени, изпълнена с гняв, със страстно желание и с безсрамие. Висок, слаб, доста привлекателен младеж, комуто до момента никой не бе обърнал внимание, заразправя следната история: Срещнали се на гарата западняк и мюсюлманин. Влакът още го нямало. Пред тях на перона чакала влака невероятно прелестна францужойка...

Както би предположил всеки, завършил мъжки лицей или отбил военната си служба, това бе история, основана на връзката между половия нагон, нацията и националната култура. Младежът не прибегна до цинични изрази, забули с намеци вулгарността. Ала за кратко време атмосферата в стаята стана такава, каквато я характеризира Фазъл с думите „Душата ми се изпълни със срам!“

Тургут бей се изправи.

– Стига, синко, достатъчно. Донеси прокламацията да я подпиша.

Тургут бей измъкна от джоба си новата писалка и с нея подписа прокламацията. Беше уморен от врявата, от цигарения дим, понечи отново да се надигне, но Кадифе го възпря. След което самата тя скочи на крака.

– А сега изслушайте мен. Вие не изпитвате срам, ала от чутото лицето ми пламна. Покривам си главата, за да не виждате косата ми, изтърпявам едно страдание заради вас, но...

– Не е заради нас! – прошепна смирен глас. – Заради Аллах е, заради вашата духовност.

– И аз имам какво да кажа за германския вестник. Запишете, моля. – Усети с чувствителността на театрал как полувъзхитено, полуразгневено я наблюдават. – Заради своята вяра карската девойка е приела като знаме покривалото, не, запишете, поради внезапно обзелото я отвращение, карската мюсюлманска девойка сваля забрадката си. Това е една добра новина за европейците. И Ханс Хансен непременно ще публикува нашите думи. Откривайки главата си, девойката казва: „Прости ми, Аллах, защото вече няма да бъда самотна. Светът е тъй отвратителен, аз съм тъй отвратена и безсилна, че ти...“

– Кадифе – изкрещя изведнъж Фазъл и скочи, – за нищо на света не си откривай главата, сега всички ние, всички ние сме тук. Неджип, включително и аз. После всички ние, всички ние ще умрем.

Присъстващите млъкнаха, смаяни от думите му. Неколцина измъкнаха: „Стига глупости“, „Естествено, че няма да си открие главата“, мнозинството обаче зяпна с надежда, очаквайки от една страна да се случи някоя срамотия, някакъв инцидент, а от друга се опитваше да проумее що за провокация е това и чия е тая игра.

– Двете мои изречения, които бих искал да бъдат публикувани в германския вестник са следните – каза Фазъл. – Говоря не само от свое име, а и от името на покойния ми приятел Неджип, загинал мъченически в нощта на революцията: Кадифе, обичаме те много. Ако си откриеш главата, ще се самоубия, не го прави.

Според някои Фазъл казал на Кадифе не „обичаме те“, а „обичам те“. Леко постъкмено вероятно, за да бъде разбрано последвалото поведение на Тъмносиния.

С все сила той изкрещял „В този град никой няма да говори за самоубийство!“, после без дори да погледне към Кадифе, напуснал стаята, с което срещата приключила; присъстващите, макар и недотам безгласно, на бърза ръка се разотихли.

За любовта, за незначителността и за изчезването на Тъмносиния

В седемнайсет без петнайсет, още преди Тургут бей и Кадифе да се върнат от хотел „Асия“, Ка излезе от „Карпалас“; до срещата му с Фазъл оставаха петнайсет минути; искаше му се обаче да повърви из улиците насаме с щастието си. От булевард „Ататюрк“ се отби наляво, заразхожда се, оглеждайки гъмжилото в чайните, включените телевизори, бакалничките, фотоателиетата – стигна чак до карската река. Изкачи се на железния мост, без да усеща студа, изпуши една след друга две цигари „Марлборо“, представяйки си щастието, което щеше да изживее с Ипек във Франкфурт. Паркът на отсрещния бряг на реката, откъдето едно време богатшите наблюдавали вечер пързалящите се с кънки, бе потънал в зловещ мрак.

В тъмата на Ка за миг му се стори, че появилият се със закъснение на железния мост Фазъл е Неджип. Влязоха в чайната „Талихли кардешлер“ и Фазъл разказа на Ка с най-малки подробности за срещата в хотел „Асия“. Когато стигна до момента, в който бе усетил, че историята на собствения му малък град е част от световната история, Ка го накара да млъкне, както се отнема гласа на радио, и написа стихотворението „Човешкият род и звездите“.

В бележките си, които щеше да нахвърли по-късно, Ка щеше да обвърже това стихотворение не толкова с тъгата на един живот извън историята в някакъв забравен град, колкото с любимото за него начало на някои от холивудските филми, които бе гледал в детството си. В тях след титрите камерата най-напред показва в отдалечен план бавно въртящото се земно кълбо, после постепенно го приближава и се спира върху една държава – тази държава, естествено, бе Турция във филма, който още от детството на Ка се въртеше във въображението му; появяваше се синевата на Мраморно море, на Черно море и на Босфора, после камерата приближаваше още и още, виждаха се Истанбул, Нишанташъ, където Ка бе прекарал детските си години, пътната полиция на булевард „Тешвикие“, улица „Шаир Нигяр“, покривите и дървесата (Колко е приятно да ги видиш отблизо!), простряното пране, рекламните афиши на консервите „Тамек“, ръждивите улуци, вапсаните с катран огради и накрая прозореца на Ка. Влязлата през него камера обхождаше пълните с книги, вещи, прах и килими стаи, насочваше се към работещия на писалището пред другия прозорец Ка, застопоряваше върху перото на автоматичната писалка, изографисала последните букви и тогава изпъкваше текста: МОЯТ АДРЕС, ПРИОБЩАВАЩ МЕ КЪМ СВЕТОВНАТА ИСТОРИЯ НА ПОЕЗИЯТА Е: ПОЕТЪТ Ка. УЛ. „ШАИР НИГЯР“* 16/8 НИШАНТАШЪ, ИСТАНБУЛ, ТУРЦИЯ. Наблюдателните читатели ще се досетят, че този адрес, който предполагах, че е заел място в стихотворението ще иде заедно със стихотворението в горната част на снежинката върху оста ЛОГИКА, симетрична на силата на ВЪОБРАЖЕНИЕТО.

[* Известна турска поетеса, живяла и творила през XIX и началото на XX век. – Б.пр.]

Накрая Фазъл успя да сподели истинската си болка: беше изключително притеснен от изявлението си, че ще се самоубие, ако Кадифе си открие главата. „Обезпокоен съм не само защото самоубийството означава човек да изгуби вярата си в Аллах, а и защото самият аз не го вярвам. Как ли изрекох нещо, в което не вярвам?“ След като заявил, че ако Кадифе си открие главата, ще се самоубие, Фазъл рекъл „Прости ми, Господи!“, но до вратата, когато очите им се срещнали, той се разтреперил като лист.

Попита Ка дали „мисли, че Кадифе го обича“.

– Ти обичаш ли Кадифе?

– Ти знаеш, аз бях влюбен в покойната Теслиме, а моят приятел – в Кадифе.

Срамувам се, че преди да е изминал и ден след смъртта на приятеля ми, аз се влюбах в неговото момиче. Убеден съм, че си има обяснение. Кажи ми сигурен ли си в смъртта на Неджип?

– Обхванах раменете на мъртвеца и го целунах по простреляното чело.

– Възможно е духът на Неджип да живее в моето тяло – рече Фазъл. – Слушай.

Снощи нито от пиесата се интересувах, нито гледах телевизия. Легнах си рано и заспах. В съня си разбрах, че с Неджип се е случило нещо ужасно. А когато войниците нахлуха в спалното помещение, нямах никакви съмнения. Щом те видях в библиотеката, вече знаех, че Неджип е мъртъв, защото духът му бе се вселил в моето тяло. Случи се призори. Войниците, опразнили спалното ни помещение, изобщо не ме докоснаха, а през

нощта се преместих на „Пазар йолу“, в къщата на татков приятел от войниклъка, той е от Варто. Шест часа след убийството на Неджип, рано сутринта, аз го усетих в тялото си. Както си лежах в отреденото ми като за гост легло, внезапно ми се зави свят, сетне почувствах приятна благодат и някаква вглъбеност; приятелят ми бе до мен, вътре в мен. Както пише в старите книги, шест часа след смъртта на човека, духът му напуска тялото. Тогава, според Суиути*1, духът е подвижен, подобно на живака, и се налага да чака в Берзах*2 до Съдния ден. Но духът на Неджип се всели в мен. Убеден съм. И се боя, защото такова нещо в Корана няма. Иначе не бих могъл толкова бързо да се влюбя в Кадифе. Мисълта за самоубийството също не е моя. Според теб възможно ли е духът на Неджип да живее в мен?

[*1 Джалаладдин ас Суиути (1445–1505) – ислямски теолог, граматик, езиковед. – Б.пр.]

[*2 Освен Рая и Ада, според исляма, съществува междинно пространство, наречено „Берзах“, където душите на умрелите изчакват Съдния ден, преди да попаднат в Рая или в Ада. – Б.пр.]

– Ако вярваш, да – отвърна предпазливо Ка.

– Само на тебе го казвам. Знам обаче, че Неджип е споделил с теб свои тайни, които не е разкривал пред никого другого. Моля те, кажи ми истината? Защото той не е споменавал пред мен, че се страхува от зараждащия се в него атеизъм. Вероятно е говорил на тази тема са теб? Неджип нито веднъж ли не е казал, че изпитва съмнение – да не дава Господ! – относно съществуването на Аллах?

– Да, разговаря с мен, но не в този смисъл. Каза ми, че човек плаче, когато си спомня за смъртта на родителите си, изпитва удоволствие от мъката си и тогава, ще-не ще, се замисля дали Аллах съществува.

– Същото се случва и с мене – вметна Фазъл. – Убеден съм, че това съмнение ми го е предал духът на Неджип.

– Това съмнение обаче не означава атеизъм.

– Да, но вече започнах да оправдавам самоубилите се момичета – изрече с тъга Фазъл. – А преди малко и самият аз заявих, че ще се самоубия. Не ми се ще да вярвам, че покойният ми приятел е бил атеист. Само че сега чувствам един атеистичен глас в сърцето си и се боя. Знам, че вие сте такъв, но вие живеете в Европа, познавате интелектуалци, познавате хора, които употребяват алкохол и наркотици. Моля ви, кажете ми още веднъж какво чувства един атеист?

– Той не изпитва непрекъснато желание да се самоубие, няма такова нещо.

– Е, не непрекъснато, но понякога искам да се самоубия.

– Защо?

– Защото непрекъснато мисля за Кадифе и нищо друго няма в главата ми!

Непрекъснато е пред очите ми. Когато уча, когато гледам телевизия или очаквам спускането на вечерта, всичко ми напомня за Кадифе, дори най-безинтересните неща, и това ме изпълва със страдание. Изпитвах такива чувства още преди Неджип да умре. Всъщност никога не съм обичал Теслиме, а единствено Кадифе. Но понеже приятелят ми я обичаше, погребях дълбоко в душата си своето чувство. Неджип ми говореше за Кадифе и самият той провокира моята любов към нея. Когато войниците нахлуха в спалното помещение, разбрах, че Неджип вероятно е убит и, да, зарадвах се. Но не защото щях да мога открито да покажа любовта си, а заради омразата си към Неджип, който провокира любовта ми към Кадифе. Сега Неджип е мъртъв, вече съм свободен, но не си направих никакъв друг извод, освен че обичам още повече Кадифе. От сутринта мисля по тези проблеми, не мога да мисля за нищо друго и, ох, Аллах, не зная как да постъпя.

Фазъл покри с две ръце лицето си и се разрида. Обхванат от някакво егоистично безразличие, Ка си запали цигара „Марлборо“. След което взе да гали Фазъл по главата.

В този момент към тях приближи агентът Саффет, който с едно око следеше телевизора, с другото – тях.

– Момчето плаче напразно, не съм занесъл личната му карта в полицията, у мене е – рече той. Извади я от джоба си и я подаде на Ка, тъй като продължаващият да плаче Фазъл не прояви никакъв интерес. – Защо плаче? – запита той с полупрофесионално-получовешко любопитство.

– От любов – отвърна Ка.

Това успокои агента. Той напусна чайната, а Ка го изпроводи с поглед.

После Фазъл запита как би могъл да привлече вниманието на Кадифе. Между другото спомена, че цял Карс знае за любовта на Ка към сестрата на Кадифе. Страстта на Фазъл изглеждаше тъй безнадеждна и невъзможна, че Ка се уплаши да не би и неговата любов към Ипек да се окаже толкова безнадеждна. Унило повтори пред все още хлипащия Фазъл мисълта на Ипек „Бъди себе си!“.

– Не мога да го сторя, докато в тялото ми съжителстват два духа – рече Фазъл. – Отгоре на туй атеистичният дух на Неджип постепенно ме завладява. Отдавна смятам, че другарите ни, занимаващи се с политика, постъпват неправилно, сега пък изпитвам желание заедно с ислямистите да сторя нещо против военния преврат. Съзнавам обаче, че го върша само, за да ме забележи Кадифе. Не мисля за нищо друго, освен за Кадифе и това ме плаши. Ама не защото не я познавам. А защото вярвам единствено в любовта и щастието, досущ като атеистите.

Докато Фазъл ридаеше, Ка се колебаеше дали да не го предупреди да не споделя с никого за любовта си към Кадифе и че трябва да се страхува от Тъмносиния. Но се сети, че щом Фазъл знае за връзката между него и Ипек, значи знае и за връзката на Тъмносиния с Кадифе. А ако знае, не би трябвало, заради политическата субординация, да се влюбва в Кадифе.

– Проблемът е там, че сме бедни и незначителни – изрече Фазъл със странно настървение. – В човешката история няма място за нашия жалък живот. Накрая ние, които живеем в тоя жалък град, ще умрем, ще изчезнем. И никой не ще си спомня за нас, никой не ще се поинтересува от нас. Ще си останем незначителни индивиди, които, заради покривалото на жените, се хващат гуша за гуша, които се тровят със собствените си дребнави и глупави спорове. Всички ще ни забравят. Живеем като глупаци и напускаме този свят без да оставим никаква следа – виждайки всичко това, с гняв осъзнавам, че освен любовта в живота няма нищо друго. Ето защо чувството, което изпитвам към Кадифе, тоест истината, че ще намеря утеха в тоя свят единствено в нейните прегръдки, ми причинява още по-голямо страдание и тя непрекъснато е пред очите ми.

– Да, тези ти размисли са съвсем подходящи за един атеист – безжалостно отсъди Ка.

Фазъл отново се разрида. Ка нито си спомни, нито си записа в бележника какво си казаха подир туй. На телевизионния екран на фона на изкуствен смях група малки американчета правеха смешки пред камерата – претърколиха се от столовете си, спраскаха аквариумите, плъоснаха се във водата и застъпвайки краищата на дрехите си, се захлупиха по очи на пода. Забравили всичко, Фазъл и Ка, заедно с присъстващите в чайната дълго се смяха на американските хлапета.

Когато в чайната влезе Захиде, Ка и Фазъл гледаха по телевизията как в гората загадъчно напредва камион. Без да обърне никакво внимание на Фазъл, тя извади жълт плик и го подаде на Ка. Той го отвори и прочете бележката. Беше от Ипек, Кадифе и Ипек искаха да се срещнат с Ка след двайсет минути, в осемнайсет часа, в сладкарница „Йени хаят“. Захиде бе узнала от Сафдет, че Ка се намира в „Талихли кардешлер“. Щом тя си тръгна, Фазъл каза:

– Племенникът на Захиде е от нашия клас. Страхотен любител на хазарта е. Не пропуска боевете с петли и кучешките борби с облози.

Ка му върна личната карта, която бе взел от полия.

– Чакат ме за обяд в хотела – рече Ка и се надигна.

– Ще се видиш ли с Кадифе? – попита с безнадежден глас Фазъл. Засрами се от израза на отегчение и загриженост върху лицето на Ка. – Искане ми се да се самоубия. – Докато Ка излизаше от чайната, той подвижна подир него: – Ако я видиш, кажи й, че открие ли си главата, ще се самоубия. Ще го направя обаче не защото ще си открие главата, а защото ще ми достави удоволствие да се самоубия заради нея.

Имаше още време до срещата му в сладкарницата и затова Ка кривна по страничните улици. Докато крачеше по „Канал“, видя чайната, в която сутринта написа стихотворението „Улици от сънищата“, влезе вътре, ала сега не желаше в ума му да идва ново стихотворение, желаше да се измъкне през задната врата на задимената полупразна чайна. Прекоси покрития със сняг двор, прескочи изникналата пред него в тъмното ниска ограда, изкачи три стъпала, после се спусна в приземието, съпроводжан от лая на същото вързано на синджир куче.

Лампата тук излъчваше бледа светлина. Ка усети миризмата на въглища, на сън и ракия. Край казана на бучащото парно зърна няколко силуета. Изобщо не се изненада, като видя служителя от МИТ с орловия нос, туберкулозната грузинка и мъжът ѝ да пият ракия сред кашоните. И те не изглеждаха изненадани от появата на Ка. Забеляза червена, елегантна шапка върху главата на жената. Тя почерпи Ка с варени яйца и хляб, а мъжът ѝ понечи да сипе на Ка в една чаша ракия. Докато Ка белеше с нокти черупката на яйцето, служителят от МИТ с орловия нос каза, че това жилище-казан е най-топлото място в Карс и е като Рая.

Заглавието на стихотворението, което в последвалата тишина Ка написа безпрепятствено и без да му избяга нито една дума, бе „Раят“. Беше го настанил най-отгоре върху оста ВЪОБРАЖЕНИЕ, далече от ЦЕНТЪРА на снежинката, но смисълът не беше, че Раят е въображаемо бъдеще; смисълът беше, че за Ка Раят бе място, където можеш да съхраниш живи спомените, които си представяш. След време, когато се сети за това стихотворение, Ка изброи един по един някои спомени: летните ваканции от детството, как понякога бягал от училище, как заедно със сестра си лягали в кревата на родителите си, някои от неговите детски рисунки, запознанството си с момиче на едно училищно парти и последвалата целувка.

Крачейки към сладкарница „Йени хаят“ в ума му бе не само Ипек, но и всичко това. Ипек и Кадифе вече го очакваха. Ипек бе тъй красива, че за миг си помисли как ще му се насълзят очите от щастие и, разбира се, от изпитата на гладно ракия. Да седи на една маса и да разговаря с двете очарователни сестри изпълваше Ка с щастие, но и с гордост: би желал дремещите турски продавачи във Франкфурт, които всеки ден му се усмихваха и го поздравяваха, да го видят с тези две жени, но в сладкарницата, в която вчера убиха директора на Педагогическия институт освен възрастния сервитюр, нямаше никого другото. Седейки с Ипек и Кадифе в сладкарница „Йени хаят“, на Ка изобщо не му хрумна, че сцената – той и двете красиви жени, макар едната да бе с покритата глава – е като снимка, направена отвън, като отражение на движеща се отзад кола в огледалото за задно виждане.

За разлика от Ка, двете жени съвсем не бяха спокойни. Когато Ка им съобщи, че е научил от Фазъл какво се е случило на срещата в хотел „Асия“, Ипек тутакси го прекъсна.

– Тъмносиния е напуснал срещата разгневен. Сега Кадифе много съжaliaва за нещата, които е казала там. Изпратихме Захиде на мястото, дето се укриваше, но от него нито следа. Не можем да открием Тъмносиния. – И макар Ипек да говореше като една по-голяма сестра, която търси лек за болната си сестричка, тя също изглеждаше доста угрижена.

– Ако го откриете, какво ще искате от него?

– Първо искаме да се уверим, че е жив, че не са го хванали – рече Ипек, хвърляйки поглед към Кадифе, която изглеждаше тъй, сякаш щом я докоснеш, ще се разплаче.

– Донеси ни вест от него. Кажи му, че Кадифе ще направи каквото той пожелае.

– Вие познавате Карс по-добре от мен.

– Ние сме две жени във вечерния мрак – рече Ипек. – Ти опозна града. Отиди в чайните „Айдеде“ и „Нурол“, където се отбиват ученици ислямисти от кораническия лицей. Сега там са плъзнали полицаи, ама и те са клюкари, ако с Тъмносиния се е случило нещо, ще го научиш.

Кадифе бе извадила носната кърпичка, готвейки се да почисти носа си. Ка си помисли, че сълзите ѝ аха-аха ще рукнат.

– Ти ни донеси вест от Тъмносиния – рече Ипек. – Ако ние закъснеем, татко ще се тревожи. Той те чака за вечеря.

– Отбий се и в чайните на махала Байрампаша – рече на ставане Кадифе.

В тревогата и тъгата на момичетата имаше нещо толкова ранимо и магнетично, че за да не се разделят веднага, Ка извървя с тях половината път от сладкарницата до „Карпалас“. Колкото страхът, че може да изгуби Ипек, толкова и чувството за загадъчна съвместна вина – заедно правеха нещо тайно от баща им – обвързваха Ка с двете момичета. Мина му през ума, че някой ден ще заминат с Ипек за Франкфурт, че при тях ще дойде и Кадифе и че тримата заедно ще се разхождат, ще разглеждат витрините и ще се отбиват в кафенетата на булевард „Берлинер“.

Изобщо не вярваше, че ще успее да изпълни задачата, която му възложи.

Чайната „Айдеде“, лесно я намери, бе толкова обикновена и непривлекателна, че Ка забрави за какво бе се отбил тук и дълго, съвсем сам, гледа телевизия. Наоколо имаше няколко младежи на ученическа възраст, но въпреки усилията му да подхване разговор – бе заговорил за мача, който даваха по телевизията – никой не се приближи към него. При това Ка бе се подготвил да ги почерпи с цигари, бе сложил и запалката си на масата в случай, че някой поиска разрешение да я използва. Като се увери, че нищо няма да научи от кривогледия мъж зад тезгяха, отиде до близката чайна „Нурол“. И тук видя неколцина младежи, гледащи същия мач на черно-бял телевизор. Ако не бе забелязал изрезките от вестници по стените и списъка на тазгодишните срещи на футболистите от „Карспор“, нямаше да се сети, че вчера тук с Неджип говориха за съществуването на Аллах и за смисъла на света. Щом забеляза, че на мястото на стихотворението, което прочете вчера, е окачено подражание на същото стихотворение, ама от друг поет, взе да го преписва в бележника си:

Ясно е: няма мама да слезе от Рая
да ни гушне, да ни загука,
ясно е: няма баща ни да пропусне от бой да я спуга,
ала тя пак ще сгрее душите ни и ще вдъхне надежда,
че в Карс ни е Райска съдбата: да тънем в лайна
чак дотука!

– Стихотворение ли пишеш? – попита момчето зад тезгяха.
– Браво на теб! Ти и наопаки ли можеш да четеш? – отвърна Ка.
– Не, бате, аз не мога да чета. Напуснах училище. Възрастта ми напредна, а така и не успях да разгадам четенето, всичко приключи.
– Кой е написал окаченото на стената стихотворение?
– Половината от идващите тук са поети.
– Защо ги няма днес?
– Вчера военните ги прибраха. Някои са в затвора, други се крият. Ако искаш, питай ония там, те са цивилни полицаи.

На посоченото място седяха двама разгорещено обсъждащи мача младежи, Ка се приближи до тях, не ги попита нищо, и напусна чайната.

Стана му приятно, като забеляза, че снегът отново е завалял. Изобщо не му се вярваше, че ще открие следите на Тъмносиния в чайните в Байрампаша. Душата му бе изпълнена с тъгата, която изпита още първата вечер след пристигането си в Карс, но и с щастие. В очакване на ново стихотворение, като в сън, той бавно закрачи покрай грозни, бедняшки бетонни къщи, заснежени автопаркове, бакалски и бръснарски витрини, останали от руския период дворове, в които лаеха кучета, магазини за резервни части за трактори, дюкяни за инвентар за каруци и дюкяни за кашкавал. Усети, че до края на живота си няма да забрави видяното – предизборния плакат на Отечествена партия, малкото прозорче с плътно спуснатото перде, залепеното преди месеци върху заледената витрина на „Аптека на знанието“ съобщение „Пристигна ваксина против японския грип“, насочените срещу самоубийството отпечатани върху жълта хартия афиши. Възприемаше подробностите на изживяния миг с кристална яснота и в него мощно се надигаше усещането, че „този миг обвързва едно с друго всяко нещо и че самият той е неразделна част от дълбокия и прекрасен свят“ – тогава Ка си помисли, че идва ново стихотворение и влезе в една чайна на булевард „Ататюрк“, ала стихотворението не дойде.

33

Един безбожник в Карс
Страхът да не те убият

На излизане от чайната Ка се сблъска на тротоара лице в лице с Мухтар, който го видя, но за част от секундата, като че ли устремен на нейде, се направи, че не го забелязва под гъстия сняг, от своя страна Ка също изпита желание да го избегне. Но сякаш по даден знак двамата се хвърлиха един към друг и се прегърнаха като стари приятели.

– Предаде ли на Ипек моите думи? – запита Мухтар.

– Да.

– И тя какво каза? Ела да се отбием в чайната да ми разкажеш.

Въпреки военния преврат, въпреки побоя, който изтърпя в полицията и въпреки провалилите се кметски избори Мухтар нямаше вид на потиснат човек.

– Защо не ме задържаха ли? Защото снегът ще спре, ще отворят пътищата, военните ще се оттеглят, общината ще проведе изборите. Така кажи на Ипек – рече той, когато се настаниха в чайната.

Ка обеща. Попита го дали не знае нещо за Тъмносиния.

– Бях първият, който го покани в Карс. Някога при всяко негово идване в града той отсядаше в моя дом – похвали се Мухтар. – Ала когато истанбулската преса го изкара терорист, той, за да не навреди на партията ни, спря да ни търси. Сега съм последният човек, който може да знае какво точно прави Тъмносиния. А как реагира Ипек на думите ми?

Ка обясни, че Ипек не е дала никакъв по-специален отговор на неговото предложение да се оженят повторно. Лицето на Мухтар придоби многозначителен израз, сякаш този отговор бе нещо твърде особено и каза, че би желал Ка да знае колко чувствителна, колко изисквана, колко разбираща жена е бившата му съпруга. И колко съжалявал за неправилното си поведение по време на семейната им криза. И добави:

– Като се върнеш в Истанбул, нали лично ще връчиш на Фахир стиховете, които ти дадох?

Щом получи потвърждението на Ка, върху лицето му се изписа онзи угрижен, измъчен израз на чичка. Този път вместо гузността, която изпитваше към Мухтар, Ка изпита нещо средно между жал и отвращение.

– Да бях на твоё място, не бих се разхождал тъй спокойно из улиците – с видимо задоволство изрече Мухтар.

Ка грабна от ръцете му утрешния брой на „Серхат шехир“, чието мастило още не бе изсъхнало и жадно зачете: „Успехът на актьорите революционери... Спокойните дни и изборите в Карс отложени. Нашенецът доволен от революцията...“ След което изчете материала на първа страница, Мухтар му го бе посочил с пръст.

Един безбожник в Карс

Обезпокояващ е въпросът какво търси в тези смутни времена тъй нареченият поет Ка в нашия град

Карсци посрещнаха с подозрение вчерашното представяне в нашия вестник на тъй наречения поет

Чули бяхме немалко слухове за тъй наречения поет Ка, който развали настроението на публиката с рецитацията на едно неразбираемо и скучно стихотворение по средата на донеслата мир и спокойствие на цял Карс ататюркска пиеса, успешно представена снощи от големия актьор Сунай Заим и колегите му не без съучастието на развълнуваните зрители. От години ние, карсци, си живеем в духовно разбирателство, а днес външни сили ни въвлечат в братски раздори, изкуствено разделят обществото ни на две: на секуларисти и ислямисти, на кюрди, турци и азербайджанци, възкресяват твърдението за масовото клане на арменците, което отдавна би трябвало да бъде погребано, ето защо неочакваната поява сред нас, почти като на шпионин, на този непочтен индивид, който изоставяйки Турция, от години живее в Германия, повдига доста въпроси. Вярно ли е, че срещайки се преди два дни на гарата ни със склонни към подстрекателства младежи от кораническия лицей, бил казал „аз съм атеист, не вярвам в Аллах, всъщност Аллах няма“ (да не дава Господ!)? Дали свободната европейска мисъл отрича Аллах, обявявайки, че „работа на интелектуалците е да хулят светините на нацията“? Никой не ти дава право на теб, храненико на Германия, да пренебрегваш вярата на народа! Дали не криеш истинското си име, понеже те е срам, че си турчин, та използваш чуждоземската подражателска измишльотина „Ка“? Безбожният подражател на Запада, както със съжаление отбелязват обаждашите се на редакционния ни телефон читатели, явно е дошъл в града ни в тия тежки дни, за да всява смут; той хлопа по вратите на най-големите сиромаси в бедняшките махали, подстреква към бунт, захванал се е дори с непосилната задача да хули включително и Ататюрк, който ни даде тази Родина, тази Република. Цял Карс се интересува защо тъй нареченият поет Ка, отседнал в „Карпалас“, е дошъл в града ни? Карската младеж знае

как да постави на мястото им отричащите Аллах и нашия Пророк (А. Б. М. Д.)*
богохулници!

[* Съкращение на благопожеланието „Аллах да го благослови с мир да го дари“,
съпровождащо споменаването на Пророка. – Б.пр.]

– Преди двайсетина минути се отбих в редакцията, синовете на Сердар бей току-що бяха отпечатали вестника – каза Мухтар, повече като човек, подхванал забавен разговор, отколкото като човек, съпричастен към страховете и страданията на Ка.

Ка се почувства абсолютно самотен и наново внимателно препрочете материала.

Преди години, когато мечтаеше за блестяща литературна кариера, смяташе, че ще бъде остро критикуван заради модернистичните иновации, които щеше да въведе в турската поезия (сега това националистическо понятие му изглеждаше смешно и жалко), че критиките ще създадат около него атмосфера на враждебност и неразбиране. През последвалите години обаче подобни войнствени критики не се появиха, макар че около него се вдигна известна шумотевица, и едва сега бе квалифициран като „тъй нареченият поет“.

Съобщавайки му, че не желае да се мотае наоколо като подвижна мишена, Мухтар го остави сам и в душата на Ка се загнезди страхът – страхът да не те убият. Напусна чайната, тръгна умислен под едрите, падащи сякаш с омагьосващото темпо от кадри в забавен каданс снежинки.

Най-високият духовен връх, който Ка копнееше да постигне в младежките си години, бе да умре в името на интелектуална или политическа кауза, да се пожертва в името на творчеството. Когато навърши трийсет, от тия идеи го отдалечи безсмисленият живот на доста негови другари и познати – едни, в името на глуповати, дори златорни принципи умряха сред изтезания, други бяха избити по улиците от политически групировки, трети загинаха в престрелки при банкови обири, четвърти, и това бе най-неприятното, се самовзривиха с бомбите, които сами бяха изработили. От години изгнаник в Германия по политически причини, причини, в които отдавна не вярваше, Ка се бе дистанцирал от идеята за взаимовръзката между политика и човешка саможертва. Докато четеше в Германия из турските вестници например че, най-вероятно от политически ислямисти, е бил убит по политически причини водещия еди-коя си вестникарска колонка писател, Ка се разгневяваше, дори изпитваше почит към загиналия, но не и някаква специална възхита към самия загинал писател.

И отново, на ъгъла между булевардите „Халитпаша“ и „Кязъм Карабекир“ си представи как е мишена за нечие подаващо се иззад стената въображаемо дуло и как, улучен от куршума, умира на заснежния тротоар. Най-вероятно валийството и МИТ щяха да потулят политическия характер на събитието, та то да не се преекспонира и да не излезе наяве тяхната отговорност, а истанбулските вестници, на които им е все тая дали става дума за поет, я публикуват информация за събитието, я не. Дори след време приятелите му поети и приятелите му журналисти от „Джумхуриет“ да се опитат да изтъкнат политическото измерение на събитието, това по-скоро би омаловажило значението на оценъчната статия за поезията му, която сигурно ще се появи (Кой ли би я написал? Фахир? Орхан?), а може би просто ще споменат за кончината му в някоя литературна страничка, дето никой не я чете. Ако германският журналист, именуван Ханс Хансен, съществуваше в действителност и ако Ка наистина го познаваше, сигурно би предал информацията във „Франкфуртер рундшау“ и в никакъв друг западен вестник. И макар за своя утеха да си представяше как ще преведат стиховете му на немски и как ще ги публикуват в списание „Акценте“, Ка съвсем ясно съзнаваше: убият ли го заради излезлия в „Серхат шехир“ материал, „напразно ще е пропилял живота си“ и се боеше много повече от смъртта на появилата се надежда да бъде щастлив с Ипек във Франкфурт, отколкото от самата си смърт.

Пред очите му оживяха отново някои от простреляните през последните години от куршумите на политическите ислямисти писатели: и макар че в душата му се промъкваше предизвикваща сълзите обич, Ка приемаше за наивност и позитивистичния патос на оня стар ваиз, станал впоследствие атеист, който се опита да покаже „непоследователностите“ в Корана (бяха го простреляли в тила), и гнева на главния редактор, саркастично сравнил в своята колонка забрадените момичета и загърнатите в чаршафи жени с „хлебарки“ (една сутрин го бяха помлели заедно с шофьора му), и решителността на писателя колумнист, посочил връзката между ислямистките движения в

Турция и Иран (щом завъртял ключа на колата си, той заедно с нея излетял във въздуха). Гневеше се не толкова на истанбулската и западната преса, непроявяващи никакъв интерес към живота на тия пламенни писатели или журналисти, застреляни с подобни мотиви по улиците на далечни провинциални градчета, колкото на принадлежността си към една култура, способна за нула време напълно да забрави загиналите писатели, и с огромна изненада установяваше колко умно е да се оттеглиш встрани и да бъдеш щастлив.

Когато стигна до редакцията на „Серхат шехир“ на булевард „Фаикбей“, зърна през прочистеното от леда местенце на витрината окачения отвътре утрешен брой на вестника. Изчете отново, посветения на него материал и влезе в редакцията. По-големият от двамата работливи синове на Сердар бей връзваше с найлонови върви част от отпечатания тираж. За да му обърнат внимание, Ка сне шапката си и забръска с нея снега от раменете си.

– Татко го няма! – извика по-малкият син, изскочил отвътре с парцала, с който почистваше печатарската машина. – Да желаете чай?

– Кой написа материала за мен в утрешния брой?

– Има материал за вас ли? – попита малкият син, повдигайки вежди.

– Има, да – дружелюбно и усмихнато отвърна големият син, който имаше същите плътни устни като на брат си. – Татко написа всички материали.

– Ако сутринта разпространите тоя вестник – рече Ка, замисляйки се за миг, – на мен ми се пише много лошо.

– Защо? – попита големият син. Имаше мека кожа и големи, нереално невинни очи, които гледаха с особена вътрешна простота.

Ка проумя, че ако съвсем приятелски и по детски простодушно зададе своите въпроси, би измъкнал от тях нужната му информация. От добре охранените младежи разбра, че вестникът засега е бил купен от Мухтар бей, от изпратеното от Общинската централа на Отечествената партия момче и от пенсионираната учителка по литература Нурие ханъм, която се отбивала всяка вечер, че вчерашните и днешните пакети с вестници ще бъдат, щом се отворят пътищата, натоварени на автобуси, та да отпътуват за Анкара и Истанбул, че останалият тираж ще бъде разпространен в Карс на заранта от две хлапета, че ако баща им реши, до сутринта ще отпечатат наново вестника, че баща им излязъл преди малко и нямало да се връща за вечеря. Ка им каза, че не му се пие чай, взе един вестник и излезе в студената, убийствена карска нощ.

Безгрижното и невинно поведение на момчетата малко поуспокои Ка. Вървейки под бавно спускащите се снежинки, той се запита дали не е попресилил страховете си и се почувства виновен. Ала с друга част от ума си съзнаваше, че немало злочести писатели принудително се простиха със света, задето гордо и смело се намесваха в усложнени ситуации – гърдите и мозъците на едни бяха натъпкани с куршуми, други пък с надежда отваряха пристигналия по пощата пълен с взрив пакет, вземайки го за кутия с локум, изпратена от почитатели. Поетът Нуреттин например, поклонник на Запада, който не се интересувахе от наболелите проблеми, преди години бе написал псевдонаучна, по-скоро глупава статия на тема „религията и изкуството“, един вестник, поддръжник на политическия ислям бе преиначил, публикувайки я, нейния смисъл и бе отбелязал, че той „хули религията ни!“. Тогава, за да не изглежда страхливец, той настървено бе защитил старите си идеи, но подкрепящата военните секуларистка преса успя да превърне – пламенния му кемализъм, с помощта на доста хиперболи, които му се понравиха, в кариера на героизма и една сутрин при взривяването на бомбата, мушната в найлонова торба и завързана за предните колела на колата му, той бе разкъсан на парчета, а показното погребално шествие се проточи след празен ковчег. От кратките и безчувствени съобщения из последните страници на турските вестници, прелиствани във франкфуртската библиотека, Ка научаваше за завладения от предизвикателството на този тип кураж, за завладения от безпокойството „да не кажат, че съм страхливец“, от мечтата „дано привлече вниманието на света като Салман Рушди“ стари журналисти левичари, доктори материалисти и претенциозни религиозни анализатори от провинциални градчета, срещу които не се ползваха дори пистолети, камо ли прецизно изработена бомба както в големите градове – гневни млади ислямисти душаха с голи ръце своите жертви или ги пробождаха с ножове на някоя тъмна улица. Докато се опитваше да измисли опровержението, стига, разбира се, да му дадат възможност да отвърне на нападите в

„Серхат шехир“, опровержение, чрез, което да спаси и кожата си, и честта си („атеист съм, ала не обругавам Пророка“ или „не съм вярващ, ала не проявявам неуважение към религията“), зад гърба си дочу хрущящи в снега стъпки, приближаваха, той трепна и се обърна; беше началникът на автобусната компания, когото вчера по същото време срещна в текето на шейх Саадеттин ефенди. Ка си помисли – ето, този мъж е свидетел, че не съм атеист, – но начаса се засрами.

Спусна се надолу от булевард „Ататюрк“, като забавяше ход на заледените места по тротоарите, беше като омагьосан от невероятната красота на падащия парцалив сняг, създаващ усещането за обичайна и загадъчна повторяемост. Подир години щеше да се пита защо непрекъснато носи в себе си като тъжни и незабравими пощенски картички прелестта на карския сняг, гледките, зърнати, докато е кръстосвал улиците на града (три деца бутат нагоре по стръмнината шейната си, а зелената светлина на единствения светофар в Карс се отразява във витрината на „Айдън фото“).

Пред вратата на използваното от Сунай за щаб шивашко ателие забеляза военен камион и двама часови. Многократно повтори на приютилите се на прага, за да се предпазят от снега войници, че желае да се срещне със Сунай, ала те го натириха като явил се от селата странник, който държи да подаде жалбата си на главнокомандващия. Възнамеряваше да се срещне със Сунай, за да спре разпространението на вестника.

Принуден бе да обвърже това си разочарование с обхваналите го впоследствие тревога и гняв. Първо му хрумна да се затича в снега към хотела, но още преди да стигне първия ъгъл, хлътна в кафене „Бирлик кърраатханеси“. Седна на масата между печката и стената и веднага написа „Да умреш прострелян“.

И понеже основната тема не бе страхът, както по-късно щеше да отбележи Ка, той щеше да настави стихотворението между осите ПАМЕТ и ВЪОБРАЖЕНИЕ върху шестоъгълната снежинка и щеше да отмине с лекота съдържащото се в него предсказание.

Написа го и излезе от „Бирлик кърраатханеси“, и когато се върна в „Карпалас“ бе деветнайсет и двайсет. Хвърли се на леглото си, загледа се в бавните едри снежинки, озарени от уличната лампа и розовеещата светлина на буквата „К“ и представяйки си колко щастливи ще бъдат с Ипек във Франкфурт, се опита да потисне тревогата си. След десетина минути, изпитвайки неудържимо желание да зърне Ипек, той, обзет от щастие, се спусна долу и видя около масата, на която Захиде току-що бе сервирала тенджерата с чорба, цялото семейство, някакъв гостенин и блясъка в кестенявите коси на Ипек. Настана се на посоченото му до Ипек място, усети как всички сътрапезници са наясно с тяхната любов и едва тогава забеляза, че гостът, който седеше точно срещу него, бе собственикът на „Серхат шехир“ Сердар бей.

Сердар бей с тъй дружеска усмивка му стисна ръката, че Ка направо се усъмни в прочетеното във вестника, свит в джоба му. Сипа си чорба в купичката, положи в скута си под масата ръката на Ипек, усети, приближавайки главата си към нея уханието на нейното присъствие и прошепна в ухото ѝ, че за жалост няма никаква вест за Тъмносиния. Миг след това срещна погледа на седналата до Сердар бей Кадифе и разбра, че Ипек светкавично е успяла да ѝ препредаде новината. Душата му бе изпълнена с гняв и възхита, ала все пак успя да изслуша оплакванията на Тургут бей от състоялата се в хотел „Асия“ среща: Тургут бей обяви, че цялата среща е била едно подстрекателство и добави, че полицията, естествено, е знаела.

– Никак не съжалявам обаче за участието си в тази историческа среща – рече той. – Доволен съм, че със собствените си очи видях колко се е снижило равнището на занимаващите се с политика в Карс възрастни и млади. Отидох на срещата, за да се противопоставя на преврата, но осъзнах, че политика не може да се прави с най-обезумелите, най-глупавите и най-отчуждените слоеве в Карс и че всъщност военните постъпиха много добре, като не оставиха в ръцете на подобни мародери бъдещето на града. Призовавам всички, и най-напред Кадифе, добре да размислят, преди да се захващат с политика в тази държава. Виждали сте оная, подвизаваща се в „Чаркъфелек“ нагримирена, попрезряла певачка, за която преди трийсет и пет години всички в Анкара знаеха, че е била метреса на езекутирания бивш министър на външните работи Фатин Рюшту Зорлу.

Двайсетина минути след началото на вечерята Ка измъкна от джоба си „Серхат шехир“, показа го на присъстващите и съобщи, че във вестника има материал против

него и въпреки че телевизорът бе включен, на масата се възцари абсолютна тишина.

– И аз тъкмо щях да ви го кажа – обади се Сердар бей. – Не се решавах обаче, да не би да се засегнете, ако ме разберете неправилно.

– Сердар, Сердар, от кого пак си получил нареждане? – запита Тургут бей. – Не е ли жалко за нашия гост? Дайте му вестника, та да види какви глупотевини е надробил.

– Искам да знаете, че не вярвам на нито една дума, която съм написал – рече Сердар бей, поемайки вестника от Ка. – Ще ме наскърбите, ако смятате, че вярвам. Това не е нищо лично, кажи му го и ти, Тургут бей, в Карс вестникарят е принуден да пише поръчкови статии.

– Щом получи нареждане от валийството, Сердар винаги хвърля кал върху някого. Чети да видим как е тоз път.

– В нито една дума не вярвам гордо заяви Сердар бей. – И читателите ни не вярват. Нищо страшно не се е случило. – Смеейки се, Сердар бей прочете собствения си материал като на места ставаше драматичен, на места – ироничен. – Както виждате, няма нищо страшно! – заключи той.

– Вие атеист ли сте? – попита Тургут бей, обръщайки се към Ка.

– Тате, въпросът не е в това – рече ядно Ипек. – Още утре сутринта ще застрелят Ка на улицата, ако този вестник бъде разпространен.

– Нищо няма да се случи – рече Сердар бей. – Военните прибраха политическите ислямисти и реакционерите. – После се обърна към Ка. – По очите ви разбирам, че не сте се засегнали, че знаете колко ценя вашето творчество и човечността ви. Не ме съдете според европейските норми, които изобщо не ни подходят! Глупците, които смятат, че Карс е Европа, това и Тургут бей го знае, до три дни биват застрелвани на някой ъгъл и биват забравени. Източноанадолската преса е под огромен натиск. Нашите съграждани не ни купуват и не ни четат. Абонати на моя вестник са държавните учреждения. Естествено е да включваме материали, които нашите абонати желаят да четат. По цял свят, дори и в Америка, вестниците дават предимство на информацията, от които се интересуват читателите им. Ако читателят иска невярна информация, никъде по света никой няма да си свали тиража, като напише истината. Защо да не пишем истината, ако тиражът на вестника ми ще се увеличи? Отделно, дето и полицията няма да ни позволи да пишем истината. В Анкара и в Истанбул имаме сто и петдесет читатели, напуснали Карс. Ние преувеличаваме, ласкаем ги и пишем колко са успели там и колко са богати, та да подновяват абонамента си. Е, а това, че накрая самите те започват да вярват на тия лъжи, е съвсем друга история – разсмя се Сердар бей.

– Ти по-добре кажи кой ти заръча материала? – продължи да настоява Тургут бей.

– Ама моля ви се, дори и в западните вестници най-важното правило е да не издаваш своите източници!

– Дъщерите ми обикнаха нашия гост – рече Тургут бей. – Разпространиш ли утре това издание на вестника, те изобщо няма да ти го простят. Нали не искаш да носиш отговорността, ако озверели ислямисти застрелят нашия приятел?

– Чак толкова ли се страхувате? – рече усмихнато Сердар бей на Ка. – Щом се страхувате чак толкова, не излизайте утре на улицата.

– По-добре де не излизат вестниците, а не той – вметна Тургут бей. – Не разпространявай този тираж.

– Абонатите ми ще се раздразнят.

– Добре – рече вдъхновено Тургутбей. – Дай вестника единствено на онзи, който ти го е поръчал. За останалите направи нов тираж, след като махнеш лъжливия, подстрекателски материал за госта ни.

Ипек и Кадифе подкрепиха идеята.

– Гордея се, че толкова насериозно приемате вестника ми – каза Сердар бей. – Кажи ми обаче кой ще поеме разходите по новия тираж?

– Татко ще ви заведе заедно със синовете ви на вечеря в „Йешилюрт“ – обади се Ипек.

– Става, ако дойдете и вие – отвърна Сердар бей. – Разбира се, след като отворят пътищата и ни се махне от главите цялото това театрално гъмжило! И Кадифе ханъм ще дойде. Кадифе ханъм, ще направите ли изявление, подкрепящо театралния преврат, та да запълня освободилото се във вестника място? Това доста ще допадне на

нашите читатели.

– Няма да направи, няма да направи – занарежда Тургут бей. – Ти изобщо ли не познаваш дъщеря ми?

– Кадифе ханъм, бихте ли заявили официално своята вяра, че след преврата на театралите, самоубийствата в Карс ще намалее? Това също ще се хареса на нашите читатели. Нали и без друго сте против самоубийствата на мюсюлманските момичета?

– Вече не съм против самоубийствата! – рязко го прекъсна Кадифе.

– Ама това пък не означава ли, че сте атеистка? – смая се Сердар бей. Може би се опитваше да захване нов спор, ала все пак бе достатъчно трезвен, та да е наясно, че сътрапезниците му не гледат с добро око на него. – Добре де, обещавам да не разпространявам вестника.

– Нов тираж ли ще отпечатате?

– Да, веднага щом изляза оттук, преди да се прибера вкъщи.

– Благодарим ви – промълви Ипек.

Настъпи особена, продължителна тишина. Случилото се много се понарави на Ка: за първи път от години насам се почувства част от едно семейство; разбираше, че нещото, наречено семейство, въпреки нещастията и отговорностите е изградено върху удоволствието от отчаяното упорство на тази общност и съжеляваше, че в живота си бе пропуснал това. Щеше ли да е щастлив с Ипек до края на живота си? Съвсем ясно усети, особено подир третата чаша с ракия, че не търсеше щастието, че дори, би могло да се каже, предпочита нещастieto. Главното беше да я има онази безнадеждна общност, главното беше създаването на онзи център за двама извън останалата част на света. Предчувстваше, че ще успее да го съгради, стига да не спира да се люби с Ипек. Беше безмерно щастлив да седи на трапезата с двете сестри, с едната от които привечер бе се любил, да усеща присъствието им и мекотата на тяхната плът, да знае, че няма да е самотен, щом се прибере вечерта у дома, да вярва в цялата тази еротична възможност и в неразпространяването на вестника.

Поради прекомерното си щастие възприемаше историите и слуховете, които се разказваха на масата не като злокобни вести, а като страховити епизоди от древна приказка: едно от момчетата, работещи в кухнята, разказало на Захиде какво е чуло – мнозина от арестуваните били отведени на футболния стадион, чиито врати едва се забелязвали изпод снега, подържали ги там цял ден, та дано се изпоразболеят, изпонамръзнат и изпомрат дори, а когато няколко души понечили да се вмъкнат в съблекалните, ги разстреляли за назидание. Разпространяваха се вероятно доста попресилени истории от очевидци на терора, отприщен от З. Желязната ръка и неговите другари в града: нападнали създаденото от млади кюрдски националисти дружество „Месопотамия“, където се правели проучвания, свързани с „фолклора и литературата“, и понеже не намерили никого, освен някакъв старец, който изобщо не се интересувал от политика и който денем приготвял чай, а нощем преспивал в дружеството, го смазали от бой. След като до сутринта малтретирали двама бръснари и един безработен – същите преди шест месеца не били арестувани, но били разпитвани по подозрението, че са залели с мръсотия от отходната канализация паметника на Ататюрк край входа на бизнес центъра „Ататюрк“ – те ги обявили за виновни по случая, както и за други вражески антиататюркски прояви (счупеният с чук нос на паметника на Ататюрк в градината на индустриалния професионален лицей, изписаните неприлични думи върху плаката с лика на Ататюрк, окачен на стената на кафене „Онбешилиер“, подготвяното съсичане с брадва на паметника на Ататюрк срещу правителствения конак). Бяха убили единия от двамата кюрдски младежи, изписвали лозунги по стените на сградите на булевард „Халитпаша“ след театралния преврат, сетне хванали другия и го били до припадък, довели млад безработен да трие лозунгите по стените на кораническия лицей и го простреляли в крака при опита му да избяга. Благодарение на информаторите от чайните, били прибрани мъжете, сипещи нецензурни думи по адрес на военните и актьорите, както и мъжете, разпространяващи безсмислени клюки, ала – тъй се случва във времена на трагедии и престъпления – преувеличените слухове продължаваха да се ширят, пак се говореше за самовзривили се кюрдски младежи, за самоубиващи се в знак на протест срещу преврата момичета с турбани, за натоварения с динамит камион, спрял малко преди да наближи полицейския участък „Инъню“.

Понеже още преди това бе чул за самоубийствената атака на натоварения с взрив камион, темата привлече, ама съвсем за кратко, вниманието на Ка, през останалата

част от вечерта той продължи спокойно да се наслаждава на това, че седи до Ипек.

В късните часове, когато подир вестникаря Сердар бей Тургут бей и дъщерите му се надигнаха, за да се оттеглят, на Ка му мина мисълта да повика Ипек при себе си. Ала за да не пада и най-малка сянка върху изживяването от него щастие, Ка се отказа и се прибра в стаята си, без да отправи какъвто и да било намек към Ипек.

34

Кадифе не ще се съгласи
Посредникът

Загледан през прозореца, Ка запали цигара. Снегът беше спрял; странно вцепенение бе завладяло пустата улица, застлана с озарения от бледата светлина на уличните лампи сняг, създавайки усещането за спокойствие. За Ка бе пределно ясно, че изпитването от него спокойствие се дължеше повече на любовта и щастието, отколкото на снежното великолепие. Имаше и още нещо – възможността тук, в Турция, да прегърне толкова хора, с които си приличаше, с които бе равен, също допринасяше за успокоението му. Толкова бе щастлив, беше дори готов да признае пред себе си днес, че спокойствието му крепне и поради чувството на превъзходство, което изпитваше към тези люде, тъй като идваше от Германия или от Истанбул.

На вратата се почука, той направо се смая, като зърна Ипек.

– Непрестанно те мисля, не мога да заспя – каза Ипек, влизайки в стаята.

Ка на секундата предусети, че независимо от присъствието на Тургут бей в хотела, те ще се любят до зори. Най-невероятното обаче беше, че без да е изпитал мъките на очакването, можеше да прегърне Ипек. Любиха се цялата нощ и през цялата нощ докато се любеха, Ка осъзнаваше как не ще се насити на чувството, че пребивава в пространство отвъд щастието, отвъд времето на досегашния си живот и любовен опит, отвъд страстта. Бе забравил еротичните фантазии и желания, провокирани от порнописанията и порнофилмите, които по време на всеки акт с други жени, се намираха в бойна готовност в ума му. Докато се любеше с Ипек, тялото му откриваше неизвестна музика, каквато изобщо не предполагаше, че се таи в душата му, и напредваше в унисон с нея. От време на време се унасяше, виждаше себе си да тича в сънища с райската атмосфера на лятна ваканция, да става безсмъртен, да гризе несвършваща ябълка в падащ самолет, усещаше ухаещата на ябълки гореща плът на Ипек, пробуждаше се и на прииждащата отвън снежна бледожълта светлина, се взираше отблизо в очите на Ипек, забелязвайки, че тя е будна и че безмълвно го съзерцава, а на него му се струваше, че са се изтегнали редом като два отмарящи в плитчината кита, и едва тогава откриваше, че ръцете им са преплетени.

По някое време, когато се поразбудиха и се погледнаха в очите, Ипек каза:

– Ще говоря с татко. Ще дойда с теб в Германия.

Ка не можа да заспи. Виждаше целия си живот като щастлив филм.

Нейде в града отекна взрив. Мигом се разтърсиха леглото, стаята, хотела. В далечината се чуваха автоматни изстрели. Снегът, покрил града, омекотяваше тези звуци. Притиснаха се един в друг и безмълвно се притаиха.

При следващото пробуждане звукът от изстрелите беше изчезнал. На два пъти Ка се измъкна от леглото, за да запали цигара, усещайки с потната си плът нахлуващия откъм прозореца студ. В ума му не идваше никакво стихотворение. Беше щастлив, както никога през живота си.

Сутринта го разбуди почукване на вратата. Ипек не беше до него. Не можеше да си спомни кога е заспал за последно, какъв е бил най-последния им разговор, кога са изчезнали ековете от изстрелите.

На вратата стоеше рецепционистът Джавит. Каза, че в хотела пристигнал офицер, чакал го в момента долу, и съобщил, че Сунай Заим кани Ка в щабквартирата си. Ка не се разбърза, взе да се бърсне.

Пустите улици на Карс му се сториха по-магични и по-прелестни от вчера сутринта. В горната част на булевард „Ататюрк“ мерна къща с разтрошена врата, със счупени прозорци и с превърнатата на решето фасада.

В шивашкото ателие Сунай му обясни, че в къщата е бил извършен самоубийствен атентат.

– Горкият човек – вместо да влезе тук, отишъл в една от по-горните къщи – каза Сунай – Още не могат да разберат ислямист ли е, от ПКК ли е, ама горкият е станал на парчета.

Ка забеляза у Сунай онова детинско поведение, присъщо на прославените актьори, които приемат прекомерно насериозно ролите си. Беше се избърснал, изглеждаше порядъчен и жизнен.

– Хванахме Тъмносиния – съобщи той, вперил очите си в Ка.

Ка инстинктивно се опита да прикрие радостта си от току-що чутата вест, но това не убегна от погледа на Сунай.

– Не е добър човек – продължи Сунай. – Със сигурност Тъмносиния е разпоредил да бъде убит директора на Педагогическия институт. От една страна се обявява против самоубийството, а от друга организира безмозъчните, нещастни младежи да извършват самоубийствени атентати. Националната сигурност е убедена, че е пристигнал тук с взривни материали, достатъчни да вдигнат във въздуха цял Карс! Изгубили му дирите в нощта на революцията. Укривал се на място, за което никой не знаел. Ти, разбира се, си информиран за снощната комична среща в хотел „Асия“.

Ка неестествено поклати глава, сякаш играеха в една и съща пиеса.

– Проблемът на моя живот не е да бъдат наказани тези престъпници, реакционери и терористи – каза Сунай. – Има пиеса, която от години мечтая да поставя, ето защо съм тук. Авторът ѝ е английски драматург. Казва се Томас Кид. Шекспир бил откраднал от него „Хамлет“. Изнамерих „Испанска трагедия“ на Кид, негова позабравена и недооценена творба. Това е трагедия за кръвната вражда и отмъщението, в самата пиеса има пиеса. С Фонда от пет години чакаме сгоден случай да играем в „Испанска трагедия“.

С двоен поклон Ка малко неестествено поздрави влязлата с въздълго цигаре между пръстите си Фонда Есер и забеляза колко доволна остана жената. Дватаматъ съпрузи, без да ги пита, накратко му разказаха пиесата.

– Опростих тази драма така, че народът ни да изпита наслада и да я осмисли – рече после Сунай. – Утре ще я играем в Народния театър, ще я гледат зрителите в залата, но ще я гледа и цял Карс. Ще я предават на живо по телевизията.

– И аз бих желал да я видя – прекъсна го Ка.

– Искаме в пиесата да играе и Кадифе... Фонда ще бъде нейната зла съперница...

Кадифе ще излезе на сцената с покрита глава. После ще се разбунтува срещу глупавата традиция на кръвното отмъщение и неочаквано ще си открие главата пред всички.

Въодушевено и театрално Сунай показва как Кадифе смъква кърпата от главата си.

– Пак ще възникнат някакви инциденти – подхвърли Ка.

– Не се притеснявай! Сега сме във военен режим.

– Впрочем, Кадифе не ще се съгласи – каза Ка.

– Знаем, че Кадифе е влюбена в Тъмносиния – продължи Сунай. – Ако Кадифе си открие главата, веднага ще се разпоредят да освободят любимия ѝ. Ще забегнат някъде с Тъмносиния и ще бъдат щастливи.

Върху лицето на Фонда Есер се появи онзи прокровителствено-загрижен израз, присъщ на добродушните лелки, които изпитват радост от щастието на избягалите заедно влюбени в някой турски мелодраматичен филм. Ка за миг си представи как със същата обич жената ще се отнесе и към любовта им с Ипек.

– Съмнявам се все пак, че Кадифе ще си открие главата в пиеса, предавана на живо по телевизията.

– Смятаме, че предвид ситуацията ти си единственият, който би могъл да я убеди – рече Сунай. – Да преговаря с нас, означава да преговаря с най-големия дявол. Пък и знае, че оправдаваш момичетата с тюрбани. Отгоре на всичко си влюбен в сестра ѝ.

– Трябва да бъде убедена не само Кадифе, а и Тъмносиния. Най-напред трябва да се говори с Кадифе – рече Ка, но в ума му бяха се врязали простичките и грубовати думи „отгоре на всичко си влюбен в сестра ѝ“.

– Постъпи както намериш за добре – каза Сунай. – Освен всички правомощия, даваме ти и военно транспортно средство. Убеждавай я, както прецениш за правилно, но от мое име.

Настъпи тишина. Сунай бе забелязал как се умисли Ка.

– Не бих желал да се набърквам в тая работа – рече Ка.

– Защо?

– Може би защото съм страхливец. В момента съм невероятно щастлив. Не искам да се превърна в постоянна мишена на фундаменталистите. Ще решат, че онзи, атеистът, е подбудил Кадифе да си открие главата и да я гледат учениците. И в Германия дори да избягам, някоя нощ ще ме убият на улицата.

– Първо ще убият мен – гордо рече Сунай. – Но ми допадна, че се нарече страхливец. Вярвай ми, и аз съм страхливец. В тази страна оцеляват само страхливците. И все пак, както е при всички страхливци, нали човек си мечтае да извърши нещо героично?

– Сега съм премного щастлив. Нямам никакво желание да ставам герой. Мечтата за геройство е утеха за нещастните. Всъщност решат ли да извършат нещо героично, хората като нас или убиват някого, или се самоубиват.

– Добре де, ама с частица от съзнанието си ти разбираш, че щастието ти няма да трае дълго – рече с някакво упорство Сунай.

– Защо плашиш госта ни? – обади се Фонда Есер.

– Знам, никое щастие не трае дълго – охотно откликна Ка. – Но нямам никакво намерение да се правя на герой и да бъда убит, само защото съществува вероятност да бъда нещастен.

– Дори и да не се включиш в тая работа, ще те убият тук, а не в Германия!

Мерна ли днешния вестник?

– Да не би да пише, че ще ме убият днес? – попита усмихнато Ка.

Сунай му показва последния брой на „Серхат шехир“, който Ка бе изчел снощи.

– „Един безбожник в Карс!“ – изрече патетично Фонда Есер.

– Това е вчерашното първо издание – убедено каза Ка. – По-късно Сердар бей реши да оправи нещата и да отпечата нов тираж.

– Той беше разпространил първото издание още заранта, преди да изпълни новото си решение – поясни Сунай. – На вестникари изобщо не можеш да имаш вяра. Ала ние те пазим. Фундаменталистите, чиито сили не стигнаха да се преборят с военните, най-напред ще поискат да убият един атеист, един слуга на Запада.

– Ти ли нареди на Сердар бей да напише материала за мен? – попита Ка.

Сунай сви устни, повдигна вежди и погледна обидено, като почтен човек, когото са засегнали, но Ка успя да забележи колко го ощастливява позицията му на бдителен, въртящ дребни интриги политик.

– Ако обещаеш да ме пазиш докрай, ще стана посредник – рече Ка.

Сунай обеща, прегърна и поздрави Ка за включването му в якобинските редици и каза, че двама души няма да се отделят от него.

– Наложил се, ще те пазят дори от самия тебе! – добави той развълнувано.

Седнаха, за да обсъдят подробностите по посредническата мисия, начина, по който да се проведе убеждаването и пиха приятно ухаещ сутрешен чай. Като всяка прославена и блестяща актриса от театрална трупа, Фонда Есер остана доволна. Спомена за въздействащата сила на „Испанска трагедия“, ала умът на Ка бе другаде, Ка се взираше в нахлуващата през високите прозорци на шивашкото ателие магическа бяла светлина.

Тръгвайки си, Ка забеляза край себе си двама едри въоръжени войници и се разочарова. Щеше му се поне единият да бе офицер или пък елегантен цивилен. Преди време бе гледал по телевизията известен писател, който обясняваше, че турската нация е глупава и че той изобщо не вярва в исляма, а от двете му страни седяха по един елегантен и възпитан охранител, прикрепени към него от държавата в последните години от живота му. Носеха му не само чантата, тържествено придържаха вратата, както според Ка се полага на известен писател опозиционер, подкрепяха го по стълбите и отстраняваха прекалено любопитните почитатели и врагове.

А настанилите се до Ка във военното транспортно средство войници се държаха така, сякаш не го охраняваха, а беше арестуван.

Щом влезе в хотела, Ка отново усети изцяло обсебилото го заранта щастие, но въпреки желанието си на секундата да зърне Ипек, първо реши да поговори насаме с Кадифе, защото ако укриеше нещо от Ипек, това можеше да се изтълкува като предателство, макар и незначително, спрямо любовта им. От това си намерение се отказа обаче в мига, когато видя Ипек във фоайето.

– По-красива си, отколкото в спомените ми! – каза той, оглеждайки Ипек с

възхита. – Викна ме Сунай, иска да стана посредник.

– По какъв въпрос?

– Снощи са хванали Тъмносиния! Защо толкова рязко се промени лицето ти? За нас не съществува никаква опасност. Да, Кадифе ще се измъчва. Но вярвай ми, моята душа се успокои. – И разказа набързо чутото от Сунай, обясни за експлозията и снощните изстрели. – Сутринта си тръгнала, без да ме събудиш. Не бой се, ще уредя всичко, никой няма да пострада. Заминем ли за Франкфурт, ще бъдем щастливи. Говори ли са баща си? Сунай каза, че ще се водят преговори и заради туй ще ме изпрати при Тъмносиния, но условието е първо да разговарям с Кадифе. – На Ка му хрумна, че прекомерната тревога в очите на Ипек е свързана с него, стана му приятно.

– След малко Кадифе ще дойде в стаята ти – каза Ипек и си тръгна.

В стаята си забеляза, че леглото е оправено. Снощи тук бе прекарал най-щастливата нощ в живота си – вещите, бледата лампа на масичката и избледнелите пердета сега бяха потънали в съвсем различна снежна светлина и в тишина, ала все още се усещаше мирисът, останал от любовната им нощ. Опъна се по гръб на леглото и загледан в тавана, се опита да си представи какви беди ще се стоварят на главата му, ако не успее да убеди Кадифе и Тъмносиния.

Още с влизането си Кадифе каза:

– Разправяй какво знаеш за залавянето на Тъмносиния. Бил ли е изтезаван?

– Ако го бяха изтезавали, нямаше да ме пращат при него – отвърна Ка. – Ще ме заведат след малко. Хванали са го след срещата в хотела, друго не знам.

Кадифе се взря през прозореца навън, към заснежения булевард.

– Сега ти си щастлив, а аз съм нещастна – рече тя. – Колко много неща се промениха след нашата среща в ползваната някога като килер стая.

Ка си припомни как вчера следобед се срещнаха в стая 217, как, преди да си тръгне, след като Кадифе извади пистолета, той се разсъблече – струваше му се, че този отдавнашен, приятен миг ги обвързва.

– Това не е всичко, Кадифе – каза Ка. – Обкръжението на Сунай вярва, че Тъмносиния има пръст в убийството на директора на Педагогическия институт. В Карс е пристигнало и досие, потвърждаващо, че той е убил телевизионния водещ.

– Кого включва обкръжението на Сунай?

– Неколцина души от военното разузнаване в Карс... Двама-трима свързани с тях военни... Но Сунай не е напълно под тяхно влияние. Има си свои цели, отнасящи се до изкуството. Сам го каза. Тази вечер иска да постави в Народния театър една пиеса и да ти даде роля в нея. Не прави физиономии, а слушай. Телевизията ще я предава на живо, цял Карс ще гледа. Ако ти се съгласиш да играеш и Тъмносиния убеди учениците от кораническият лицей да отидат в театъра, да седят безгласно, благоприлично и да ръкопляскат на подходящите места, Сунай ще освободи Тъмносиния. Всичко ще бъде забравено и никой няма да пострада. Мен ме избра за посредник.

– Коя е пиесата?

Ка й разказа за „Испанска трагедия“ на Томас Кид, обясни, че Сунай я е адаптиран по свой си начин.

– Според него тя трябва да обединява Шекспир, Корней и Брехт с добавка от гъбеци и солени шегички.

– По всяка вероятност в предаването на живо аз ще изпълнявам ролята на обезчестената жена, та да се сложи началото на кръвното отмъщение.

– Не, ти ще си покриеш главата като испанка, после ще се превърнеш в бунтовна девойка, която в миг на ярост си сваля кърпата от главата, понеже кръвното отмъщение ѝ е омръзнало.

– В Карс се бунтуваш, когато носиш кърпа на главата си, а не когато я смъкваш.

– Това е пиеса, Кадифе. Откриваш главата си, за да се получи пиесата.

– Разбрах какво се иска от мен. Дори да е пиеса, няма да смъкна кърпата си в пиесата като в пиеса.

– Виж, Кадифе, подир два дни снегът ще стихне, ще отворят пътищата, арестантът ще премине в ръцете на инквизиторите. Тогава до края на живота си няма да видиш Тъмносиния. Добре ли си го обмислила?

– Боя се, че ако почна да го обмислям, просто ще се съглася.

– Пък и под кърпата ще носиш перука. Никой няма да зърне косата ти.

– Реша ли да слагам перука, ще го сторя, за да влизам в института като останалите.

– Сега не става дума да спасяваш честта си пред институтските двери. Ще го направиш, за да отървеш Тъмносиния.

– Да видим дали Тъмносиния би пожелал свободата, която ще му подсигурия, откривайки си главата?

– Ще я пожелае – отвърна Ка. – Това, че ще си откриеш главата, не ще накърни достойнството на Тъмносиния. Защото никой не знае за вашите отношения.

По гневния пламък в очите ѝ, Ка осъзна, че е докоснал слабото място на Кадифе, после забеляза странната ѝ усмивка и се уплаши. Страх и ревност обгърнаха душата му. Боеше се да не би Кадифе да му съобщи нещо убийствено за Ипек.

– Не разполагаме с много време, Кадифе – рече той, обзет от все същия особен страх. Знам, че си достатъчно умна и чувствителна, за да се измъкнеш деликатно от положението. Говоря като човек, водил дълги години живот на политически изгнаник. Слушай ме: Животът се живее не заради принципи, а за да бъдеш щастлив.

– Само че без принципи и вяра не би могъл да бъдеш щастлив – отвърна Кадифе.

– Така е. Но е напълно безнравствено вярващите сами да се погубват в една държава на терор, като нашата, в една държава, в която човешкият живот няма никаква стойност. Големите принципи, вярата са за хората от богатите държави.

– Тъкмо обратното е. В една бедна страна на човек не му остава нищо друго, освен да прегърне вярата.

„Само че вярата в неверни неща!“ – помисли си Ка, ала не го изрече, а само каза:

– Ти, Кадифе, обаче не си от бедните. И си от Истанбул.

– Тъкмо по тази причина върша онова, в което вярвам. Не мога да се преструвам. Ако си открия главата, ще я открия наистина.

– Добре. А какво ще кажеш на това: да не допуснат никого в театралната зала. Карсци да гледат случващото се само по телевизията. Тогава камерата най-напред ще покаже как в миг на ярост твоята ръка сваля кърпата. После чрез филмов трик ще покажем в гръб друга жена, която си разпуска косата.

– По-лукаво е дори от слагането на перука – рече Кадифе. – В края на краищата всички ще смятат, че съм си открила главата след военния преврат.

– Кое е по-съществено: повелята на вярата или мнението на другите? По този начин няма никога да си си показала косата. И за да не те тревожат приказките на хората, приключат ли тия глупости, всички ще разправят, че това е било филмов трик. А като се разчуе, че си се съгласила да го направиш, за да бъде освободен Тъмносиния, младежите от кораническият лицей ще започнат да те уважават повече.

– Изобщо хрумвало ли ти е, че когато се опитваш от душа и сърце да убедиш някого в нещо, всъщност изричаш неща, в които не вярваш? – попита Кадифе със съвършено променен тон.

– Да, вярно е, но сега не се чувствам така.

– Накрая, когато успееш да накараш въпросния човек да ти повярва, изпитваш ли вина, че си го убедил и че не си му оставил никакъв изход?

– Това, което виждаш сега, не е безизходица. Като умен човек знаеш, че нищо друго не може да се направи. Хората от обкръжението на Сунай ще обесят Тъмносиния, без да им мигне окото и ти не ще можеш да го приемеш.

– Да речем, че си открия главата пред всички и приема поражението, какви са гаранциите, че ще освободят Тъмносиния? Не знам защо, ама много-много не вярвам на тая държава.

– Права си. Ще поговоря с тях.

– С кого и кога ще говориш?

– След като се срещна с Тъмносиния, пак ще приказвам със Сунай.

Известно време и двамата не проговориха. Стана ясно, че така или иначе Кадифе приема условията му. За да е още по-сигурен, Ка си погледна часовника, показвайки го на Кадифе.

– Тъмносиния в ръцете на МИТ ли е, или на военните?

– Не знам. В крайна сметка няма никаква разлика.

– Военните може би няма да го измъчват – рече Кадифе. – Умълча се за миг. – Искам да му занесеш това. – Тя подаде на Ка инкрустирана със седеф стара запалка с

камъче и пакет червено „Марлборо“. – Запалката е на татко. На Тъмносиния му харесва да си пали цигарите с нея.

Ка взе цигарите, но не и запалката.

– Ако му дам запалката, Тъмносиния ще разбере, че първо съм се отбил при теб.

– Нека разбере.

– Тогава ще се досети, че съм разговарял с теб и ще се интересува от решението ти. А и не мога да му кажа, че първо съм се срещнал с тебе и че си се съгласила да си откриеш главата, за да го спасиш.

– Защото няма да го приеме ли?

– Не. Тъмносиния е умен, рационален мъж, който ще приеме да си откриеш главата, за да го избавиш от смъртта и ти го знаеш. Няма да приеме, че по този въпрос първо питам тебе, а не него.

– Въпросът не е само политически, а и личен, свързан е с мене. Тъмносиния ще го разбере.

– Дори и да го разбере, знаеш, пак ще пожелае първата дума да е негово. Той все пак е турчин. При това политически ислямист. Отивайки при Тъмносиния, няма да му кажа „Кадифе реши да си открие главата, за да бъдеш освободен“. Нека си мисли, че решението е негово. Ще му обясня, че ще си сложиш перука или пък, че ще бъдат използвани кинотрикове за момента с разпускането на косата. Така ще се убеди, че това хем ще спаси честта ти, хем ще разреши проблема. Дори не ще пожелае да си представи мрачните пространства, където се разминават твоето неприемашо никакви трикове разбиране за чест и неговото практично разбиране за честта. Откриеш ли си главата, той изобщо няма да пожелае да чуе, че ще го сториш почтено, без всякакви трикове.

– Ти ревнуваш от Тъмносиния, ненавиждаш го – рече Кадифе. – Дори не можеш да прозреш човека у него. Ти си като секуларистите, приемаш неевропеизираниите люде като първична, неморална, низша прослойка, и смяташ, че единствено с бой те биха могли да се превърнат в човеци. Щастлив си, че прекланям глава пред силата на военните, за да спася Тъмносиния. Дори не се и опитваш да прикриеш своето неморално щастие. – В очите ѝ проблесна погнуса. – Мислиш, че Тъмносиния първи трябва да вземе решението. Да ти кажа ли защо един по-различен турчин като тебе не отиде при Тъмносиния веднага след разговора със Сунай, а дойде най-напред при мен? Защото си искал да видиш как ще преклоня глава по своя воля, което ти дава известно превъзходство пред Тъмносиния, а той те плаши.

– Вярно е, че се плаша от Тъмносиния. Ала всичко останало, което каза, е несправедливо. Ако, отивайки първо при Тъмносиния, бях ти предал решението му като нареждане, че трябва да си откриеш главата, ти нямаше да се подчиниш.

– Ти не си посредник, ти си съюзник на тираните.

– Аз не вярвам в нищо друго, Кадифе, освен във възможността да се измъкна жив и здрав от този град. И ти вече не вярваш в нищо. В достатъчно голяма степен си доказала пред цял Карс, че си умна, горда и смела. Отървем ли се, двамата със сестра ти ще заминем за Франкфурт, за да бъдем щастливи там. Ето защо ти казвам да направиш каквото е нужно, за да бъдеш щастлива и ти. Може би, измъкнете ли се оттук с Тъмносиния, ще сте много щастливи като политически изгнаници в някой европейски град. Уверен съм, че и баща ви ще ви последва. Но е необходимо първо да ми се довериш.

Докато говореше за щастието, една сълза се отрони от препълнените със сълзи очи на Кадифе и се стече по бузата ѝ.

– Убеден ли си, че сестра ми ще напусне Карс?

– Убеден съм – отвърна Ка, без да е убеден изобщо.

– Не настоявам да дадеш запалката на Тъмносиния, нито пък да му кажеш, че първо си се видял с мене – изрече Кадифе с глас на горделива, снизходителна принцеса. – Но искам да съм сигурна, че ако си открия главата, Тъмносиния наистина ще бъде освободен. Гаранцията на Сунай или на някой друг не е достатъчна. Всички познаваме турската държава.

– Много си умна, Кадифе. В Карс ти си човекът, който най-вече заслужава да бъде щастлив! – каза Ка. За малко да добави „и Неджип“, но тутакси го забрави. – Дай ми запалката. Ако измисля нещо, ще му я дам. Но ти ми се довери.

Както му подаваше запалката, най-неочаквано двамата се прегърнаха.

Преизпълнен с нежност, Ка усети в ръцете си тялото на Кадифе, по-изящно и по-крехко от тялото на сестра ѝ, но се въздържа да я целуне. В същия миг на вратата припряно се почука, помисли си „добре, че се въздържах“.

На прага стоеше Ипек. Каза, че е пристигнал военен камион за Ка. Със замислен и нежен поглед тя се взря в очите на Ка и Кадифе, опитвайки се да прозре какво се е случило в стаята. Ка излезе, без да я целуне. Обхванат от чувството на вина и триумф, в края на коридора той се обърна и видя как двете сестри се прегръщат.

35

Не съм ничий агент

Ка и Тъмносиния в килията

Прегърнатите в края на коридора Ипек и Кадифе останаха задълго пред очите на Ка. Военното транспортно средство, в което се настани до шофьора, спря на единствения светофар в Карс на пресечката между булевардите „Ататюрк“ и „Халитпаша“; през пролуката на полюшващото се от ветреца перде зад откrehнатото, та да влиза чист въздух крило на небоядисан прозорец от втория етаж на близката арменска къща като един прецизен рентгенолог Ка за миг успя да види от своето извисено място до шофьора подробности от тайно провежданата там политическа сбирка и когато притеснена бяла женска ръка рязко затвори прозореца, той си представи със смайваща прозорливост какво се случва в светлата стая: двама опитни активисти, водачи на кюрдските националисти в Карс, се опитваха да убедят чирака от една чайна колко лесно ще взриви прикрепения към тялото си експлозив, като влезе през страничния вход на Дирекцията по сигурността на булевард „Фаикбей“ – при снощните нападения бяха убили брат му и сега, целият омотан с бинтове „Газо“, чиракът се обливаше в пот до печката.

Обратно на предположенията на Ка, военният камион не пое към споменатата Дирекция по сигурността, нито към намиращата се малко по-нагоре представителна сграда на Националната сигурност, строена през първите години на Републиката, а без да се отделя от булевард „Ататюрк“, прекоси булевард „Фаикбей“ и навлезе в двора на военния щаб в центъра на града. Това, предвидено през 60-те за голям парк пространство, през 70-те, след военния преврат, било оградено и превърнато в център с квартири за военните, където притеснени хлапета се провирали с велосипедите си измежду хилавите тополи, в център със своите помещения за новоназначените командващи и със своите полигони; по този начин, както отбелязал близкия до военните среди вестник „Хюрюрт“, били спасени от разрушение и къщата, в която при посещението си в Карс бил отседнал Пушкин, и построените четирийсет години след нея конюшни на царската казашка кавалерия.

Килията на Тъмносиния се намиралше тъкмо до тия исторически конюшни. Военният камион остави Ка под огъналите се от тежестта на снега клонаци на стара върба пред стара, очарователна каменна постройка. Вътре двама представителни мъже (Ка правилно предположи, че са служители на МИТ) прикрепиха с бинтове „Газо“ към гърдите на Ка записващо устройство, което през 90-те години вече изглеждаше допотопно, и му показаха как да го включи. От една страна се държаха тъй, сякаш изпитваха съжаление, че арестуваният се намира тук долу и, видите ли, се стремят да му помогнат, от друга страна обаче с доста нешеговит тон уведомиха Ка, че се налага признанията за организирания и извършените от Тъмносиния престъпления да бъдат записани на лента. Ка дори не си и помисли, че тия мъже не знаят действителната причина за неговото присъствие тук.

На долния етаж, към който се спускаше студеното каменно стълбище на малката, използвана за щаб от руската царска кавалерия сграда, имаше обширна килия без прозорци, в която затваряха дисциплинарно провинените. Използвана по време на Републиката като склад, а през 50-те години квалифицирана като образец на противоатомно убежище, тази килия се стори на Ка далеч по-чиста и по-спокойна, отколкото си я представяше. Макар че помещението бе добре отоплено от електронагревателния уред от „Арчелик“, дарен някога с надежда за добро лично благоденствие на военните от Мухтар, главния търговец в областта, Тъмносиния се бе завил с чисто войнишко одеяло – лежеше на кревата и четеше книга. Щом видя Ка, се

надигна, нахлузи обувките си без връзки, стисна му съвсем официално и все пак усмихнато ръката, и с решителността на човек, готов да води делови разговор, му посочи поставената в ъгъла масичка с пластмасово покритие. Седнаха на двата стола от двете страни на масичката. Забелязвайки препълнения с фасове поцинкован пепелник, Ка измъкна от джоба си пакета „Марлборо“ и го подаде на Тъмносиния; каза му, че никак не изглежда зле. Тъмносиния обясни, че не са го измъчвали, сетне с клечка кибрит първо запали цигарата на Ка, а сетне и своята.

– За кого шпионирате този път, ефенди? – попита го с мила усмивка.

– Заряхах шпионската дейност, сега се занимавам с посредничество.

– Това е още по-лошо. За пари шпионинът дава каква ли не, често пъти ненужна, информация. А посредникът, като неутрална страна, съвсем глупашки си пъха носа в нещата. Каква ти е ползата?

– Да се измъкна жив и здрав от гадния град Карс.

– Днеска единствено Сунай би могъл да се довери на един атеист, пристигнал от Запада, за да шпионира.

И за Ка стана съвсем очевидно, че Тъмносиния е прегледал последния брой на „Серхат шехир“. Усмихвайки се под мустак, Тъмносиния успя да предизвика ненавистта на Ка. Как е възможно тоя активист ислямист, който заедно с досиетата за две негови престъпления е в ръцете на възмутената от жестокостта му турска държава, да изглежда тъй ведър и спокоен? Едва сега Ка си даде сметка защо Кадифе е тъй влюбена в него. Тъмносиния изглеждаше по-привлекателен от всякога.

– И какво цели твоята посредническа мисия?

– Да бъдеш пуснат на свобода – отвърна Ка, съобщавайки му кротко и лаконично предложението на Сунай. Нищо не спомена обаче за възможността Кадифе да бъде с перука, като си открие главата, нито за филмовите трикове по време на телевизионното предаване на живо. Дордето обясняваше сериозността на ситуацията и амбицията на притисналите Сунай неотстъпчиви люде още при първа възможност да обесят Тъмносиния, Ка изпита задоволство, ала като малоумно копие на Сунай се усети виновен и затова допълни, че всичко ще се нормализира, щом снегът се стопи и отворят пътищата. По-късно щеше да се запита дали пък не го каза, само за да се хареса на служителите на МИТ.

– Съвсем ясно е, че малоумието на Сунай е едничкият ми шанс да бъда свободен.

– Така е.

– Тогава му кажи: отхвърлям предложението му. А на теб благодаря, че си си направил труда да дойдеш дотук.

Ка за миг си помисли, че Тъмносиния ще стане, ще му стисне ръката и ще го изпроводи до вратата. Мълчание.

Тъмносиния обаче спокойно се люлееше на стола, опрян само върху задните крака.

– Ако поради неуспешната си посредническа мисия не успееш да се измъкнеш жив и здрав от гадния Карс, вината няма да е моя, а твоя, понеже много говориш и се перчиш с атеизма си. В тази държава човек може да се гордее с атеизма си, само ако има подкрепата на военните.

– Не съм от хората, които се гордеят с атеизма си.

– Така да е.

Отново се умълчаха, пушеха си цигарите. Ка усети, че нищо повече не може да стори. Попита:

– Не се ли боиш от смъртта?

– Ако въпросът ти е заплахата, не, не се боя. Ако е приятелски интерес, да, боя се. Но каквото и да правя, тия тирани ще ме обесят. Нямам избор.

Тъмносиния се усмихна, ала погледът му направо разстрои Ка. Този поглед сякаш му казваше „виж, аз съм в по-затруднено положение от тебе, а съм по-спокоен!“. Ка изпита срам, усети, че собствената му тревога и безпокойство са свързани с надеждата за щастие, която, откакто се влюби в Ипек, носеше като тежка, сладка болка в корема си. Нима Тъмносиния нямаше подобна надежда? И си помисли: „Ще броя до девет и ще си тръгна. Едно, две...“ Науми си, че ако докато преброи до пет, Тъмносиния не се съгласи, няма да успее да отведе Ипек в Германия.

С вдъхновение задърдори какви ли не глупотевини. За злостастния посредник в черно-белия американски филм, който бе гледал като дете, за това как в Германия ще

бъде публикувана оформилата се по време на срещата в хотел „Асия“ прокламация, ако, естествено, бъде доизпитана, за съжалението, което изпитва човек, когато под влияние на емоциите си вземе погрешно решение, за своето окончателно напускане на баскетболния отбор в лиця, сторено в миг на ярост, за усамотяването си край брега на Босфора същия ден и за продължителното съзерцаване на морето, за голямата си обич към Истанбул, за прелестта на Бебек напролет, привечер, и за какви ли не още неща. Под хладнокръвния поглед на Тъмносиния, Ка се опитваше да не изпадне в униние, да не спре да дърдори и оприличи случващото се на последна среща преди изпълнението на смъртна присъда.

– Дори да приемем и най-неприемливото, което искат, те пак не ще удържат на думата си – каза Тъмносиния. Посочи купчинката листове и писалката върху масата. – Искат от мен да опиша целия си живот, провиненията си и всичко, което бих решил да разкажа. И тогава, видите ли, ако забележели добронамереност, може би щели да ми простят и да ме помилват. Съжалявам глупците, повярвали на тия лъжи, глупците, които в своите сетни дни се отричат от делата си и извършват предателство спрямо собствения си живот. Ала щом като ще се умира, бих желал онези след мен да научат някои истини за Тъмносиния. – Притегли към себе си един от листовите на масата. Лицето му придоби извънредно сериозен израз, сякаш щеше да прави изявление пред германската преса:

„По повод на смъртната ми присъда искам да заявя, че досега, включително и днес, двайсети февруари, не съм съжалявал за нищо сторено по политически съображения. Баща ми се пенсионира като деловодител в истанбулския клон на Министерство на финансите. Аз съм неговото второ дете. Детските и младежките ми години преминаха в смирения и безмълвен свят на моя баща, който тайно посещаваше едно теке джеррахи. Като младеж се разбунтувах срещу баща си и станах левичар; в университета се свързах с активистите и замерях с камъни слизащите на брега от американските самолетноносачи матроси. По същото това време се ожених, после се разведох. Изживях криза. С години не се срещях с никого. Електронен инженер съм. Уважавах иранската революция, понеже се гневях на Запада. Станах отново мюсюлманин. Повярвах в тезата на имам Хомейни, че «днес е по-важно да опазим исляма, отколкото да правим намаз и да спазваме постите». Вдъхнових се от трудовете за насилието на Франц Фанон, от идеята на Саид Кутуб да се преселваш непрекъснато в знак на протест от едно място на друго, както и от идеите на Али Шариати. Избягах след военния преврат и намерих убежище в Германия. Върнах се. В Грозни воювах с чеченците срещу руснаците, раниха ме и сега накуцвам с единия крак. По време на сръбската обсада отидох в Босна, там се ожених за босненката Мерзука, тя дойде с мен в Истанбул. Заради политическата ми дейност и вярата ми в преселването, не се задържах за повече от две седмици в нито един град, по тази причина се разведох и с втората си съпруга. След като прекратих връзките си с изпратилите ме в Чечня и Босна мюсюлмански групировки, обиколих Турция от край до край. Въпреки убедеността ми, че когато е необходимо, враговете на исляма трябва да бъдат убивани, досега аз лично не съм убил никого, нито съм се разпореждал за подобно нещо. Старият общински кмет на Карс е бил прострелян от полудял кюрд файтонджия, понеже кметът възнамерявал да премахне файтоните в града. Аз дойдох в Карс заради самоубиелите се момичета. Самоубийството е най-големият грях. След смъртта ми искам да бъдат издадени моите стихотворения, за да останат като спомен за мен. Всичките са у Мерзука. Толкоз.“

Настъпи мълчание.

– Не е задължително да умираш – обади се Ка. – Затова съм тук.

– Тогава ще ти разкажа нещо друго – каза Тъмносиния.

Убеден, че Ка ще го изслуша внимателно, си запали нова цигара. Дали не бе забелязал работещото като пъргава домакиня записващо устройство върху гърдите на Ка?

– В Мюнхен има кино, дето всяка събота след полунощ прожектират филми на по-ниски цени, отбивах се там – каза Тъмносиния. – Има един италианец, заснел е „Битката за Алжир“, филм за терора на французите в Алжир, та във въпросното кино даваха най-новата му творба „Queimada“. Филмът показва как английските колонизатори управляват и направляват революциите на остров в Атлантическия океан, където хората отглеждат захарна тръстика. Най-напред англичаните изнамират един чернокож водач и подпомагат организирането на въстание срещу французите, после се настаняват на

острова и овладяват положението. Чернокожите, чието първо въстание се проваля, вдигат второ, този път срещу англичаните, но те владеят острова. Хващат чернокожия водач на двете въстания и решават приземи да го обесят. Тогава Марлон Брандо, който всъщност открива чернокожия и го подбужда да вдигне първото въстание, а после, след като години наред владее положението и най-накрая потушава въстанието срещу англичаните, влиза в палатката, където е задържан чернокожия, прерязва въжетата, с които е овързан и го пуска на свобода.

– Защо?

– Как защо? – изрече леко изнервен Тъмносиния. – За да не го обесят! Той прекрасно съзнава, че обесят ли чернокожия, той ще се превърне в легенда, а името му – в знаме за бунтовниците. Но чернокожият отказва да бъде освободен от Марлон Брандо, и не избягва, защото осъзнава, че онзи тъкмо по тази причина е срязал въжетата.

– Обесват ли го? – попита Ка.

– Да, но във филма не показват самото обесване – поясни Тъмносиния. – Вместо това показват как един от местните намушква с нож и убива предложилия свобода на чернокожия агент, точно както постъпваш ти сега, убива Марлон Брандо, тъкмо когато той възнамерява да избяга от острова.

– Аз не съм агент – рече Ка, предизвикан от неговата необоснована подозрителност.

– Не се хващай за думата „агент“! И аз съм агент на Исляма.

– Не съм ничий агент – отвърна Ка, този път без да се притеснява от неговата подозрителност.

– Тоест, те не са сложили никакво вещество в цигарите „Марлборо“, което да ме отрови или да отслаби волята ми, така ли? Най-хубавото нещо, което американците са дали на света, е червеното „Марлборо“. Бих могъл да го пуша до края на живота си.

– Ако проявиш разум, поне още четирийсет години ще можеш да пушиш „Марлборо“.

– Като казвам „агент“, точно това имах предвид. Работата на агентите е да ограбват човешкия ум.

– Искам само да ти кажа, че ще бъде пълна глупост да те убият тия озверели фашисти с окървавени ръце. Отделно, дете никой няма да носи името ти като знаме. Този овчи народ е обвързан с религията си, но в края на краищата изпълнява повелите на държавата, а не на вярата си. Не ще останат дори гробовете на шейховете революционери, на разбунтувалите се, задето вярата им се изплъзва, на отгледаните в Иран активисти, па ако ще да са прочути колкото Саиди Нурси. В тази държава ще натоварят труповете на лидерите, чиито имена някой ден биха могли да се превърнат в знаме, в един самолет и ще ги изхвърлят в неведомо място нейде наред морето. Всичко това го знаеш. В Батман само за една нощ изчезнаха гробовете на завърналите се от поклонение привърженици на Хизбуллах*. Къде са тези гробове?

[* Хизбуллах – шиитска проиранска партия в Ливан с мощно военно-терористично крило; в България е по-популярно произношението „Хизбула“ – Бел. НотаD.]

– В сърцето на народа.

– Празни приказки. Само двадесет процента от тоя народ дава гласа си за ислямистите. И то за някоя умерена партия.

– Щом е умерена, защо се страхуват и защо прибегнаха до военен преврат, кажи ми, де? Та дотук с твоето неутрално посредничество.

– Аз не съм неутрален посредник – инстинктивно повиши глас Ка.

– Не си. Ти си агент на Запада. Ти си роб на европейците, който не приема своето освобождение и като всеки роб дори не осъзнаваш, че си роб. Ти се изживяваш като господар на този народ, понеже малко нещо си се поевропейчил в Нишанташъ и си се научил искрено да презираш неговите вяра и традиции. Според теб правилният и морален път на страната не минава през вярата, през Аллах и през това да споделяш живота на народа, а през подражателството на Запада. Дори да изтървеш някоя и друга дума против насилието срещу ислямистите и кюрдите, сърцето ти тайно подкрепя военния преврат.

– Искам да уточня още нещо: под забрадката си Кадифе ще носи перука, така че като си открие главата, никой няма да види косата ѝ.

– Няма да можете да почерпите с вино! – провикна се Тъмносиния. – Няма да стана нито европеец, нито подражател. Ще живея своята си история и ще бъда себе си.

Вярвам, че човек може да бъде щастлив и без да подражава на европейците, без да им става роб. Има една фраза, която поклонниците на Запада често повтарят, за да унижат този народ: за да се превърне в европейец, човек първо трябва да стане индивид, но, добавят те, в Турция индивиди няма. Такъв е смисълът и на смъртната присъда. Аз се обявявам против западниците като индивид и тъй като съм индивид, нямам намерение да им подражавам.

– Сунай много разчита на новата си постановка и искам да уточня още нещо. Народният театър ще бъде празен. В предаването на живо камерата първо ще улови протегнатата към забрадката ръка на Кадифе. После чрез филмови трикове ще бъде показана косата на друга жена.

– Подозрителни са тези огромни усилия с единствената цел да бъде освободен.

– Аз пък съм много щастлив – рече Ка, изпитвайки вината на човек, който лъже.

– Никога през живота си не съм бил толкова щастлив. Искам да опазя щастието си.

– И какво те прави толкова щастлив?

Ка не каза „защото пиша стихове“, не каза „защото вярвам в Аллах“, както щеше да мисли по-късно, а внезапно изрече „защото съм влюбен!“, „защото любимата ми ще дойде с мене във Франкфурт“. За миг изпита радост, че е споделил за любовта си с някой непознат.

– Коя е любимата ти?

– Сестрата на Кадифе, Ипек.

Ка долови как се омрачи лицето на Тъмносиния. Тутакси съжали за спонтанния си порив. Настъпи мълчание.

Тъмносиния си запали още една цигара „Марлборо“ и рече:

– Да бъдеш тъй щастлив, че да поискаш да го споделиш с един осъден на смърт е божие благоволение. Да допуснем, че аз приема предложенията ти, за да успееш да се измъкнеш от града, без да помрачиш щастието си, да допуснем, че Кадифе пък, без да накърни честта си, вземе участие в пиесата, за да не помрачи щастието на сестра си, каква ще е тогава гаранцията, че те ще си удържат на думата и ще ме освободят?

– Знаех си, че ще ме попиташ! – рече развълнувано Ка. След което се умълча за кратко. Вдигна показалец към устните си и направи знак на Тъмносиния да мълчи. Разкопча сакото си и спря записващото устройство под пуловера. – Гарантът ще съм аз. Най-напред ще освободят тебе. Кадифе ще излезе на сцената едва след като й изпратиш съобщение от мястото, дето си се укрил, едва след като я известиш, че си свободен. За да се съгласи Кадифе обаче, ти ще трябва да й напишеш писмо, което ще ми дадеш и в което ще я уведомиш, че приемаш тази сделка. – Подробностите обмисляше на мига. – Ще уредя да те отведат на желаното от теб място, при желанияте от теб условия – прошепна Ка. – Ще се укриваш на това място, за което никой няма да знае, докато отворят пътищата. Довери ми се.

Тъмносиния подаде на Ка един от листовите на масата.

– Пиши, че ти, Ка, ставаш посредник и гарант за моето освобождаване и заминаването ми по живо, по здраво от Карс, в замяна на което Кадифе ще излезе на сцената, където, без да бъде уронена честта ѝ, ще си открие главата. Ако се включи в играта, а ти не удържиш на думата си, какво да е наказанието за гаранта?

– Каквото се случи на тебе, да се случи и на мене! – отвърна Ка.

– Това и напиши.

Ка на свой ред му подаде лист хартия.

– Сега пък ти напиши, че приемаш сделката, за която говорихме, че чрез мен изпращаш вест на Кадифе за своето съгласие и че предоставяш на нея правото сама да вземе решение. Ако и Кадифе се съгласи, ще трябва собственооръчно да напише, че ти трябва да си освободен по подходящия начин, преди тя да си е свалила забрадката, и накрая да се подпише. Напиши и това. Въпросът къде и как ще бъдеш освободен трябва да се уреди не чрез мен, а чрез човек, комуто имаш по-голямо доверие. Препоръчвам Фазъл, кръвния брат на Неджип.

– Младежът, дето праща любовни писма на Кадифе ли?

– Пращаше ги Неджип, само че той умря. Беше доста специален човек, направо дар божи – рече Ка. – И Фазъл е добър като него.

– Щом казваш, ще ти се доверя – каза Тъмносиния и захвана да пише.

Първи приключи писанието си Тъмносиния. Щом и Ка приключи своето писание на гарант, забеляза леко ироничната усмивка на Тъмносиния, ала не се засегна. Беше

извънмерно щастлив, че нещата потръгват и ще може да заминее с Ипек. Безмълвно си размениха листовите. И понеже Ка видя как Тъмносиния сгъва листа му без да го прочете и го пъхва в джоба си, Ка постъпи по същия начин, ама така, че Тъмносиния да забележи това, сетне натисна бутончето и записващото устройство се включи.

Настъпи тишина. Ка си припомни думите, които каза преди да изключи устройството.

– Знаех си, че ще ме попиташ – рече той. – Но ако страните си нямат доверие, не е възможно да се стигне до никаква сделка. Трябва да вярваш, че държавата ще удържи на думата си.

Гледайки се в очите, те се усмихнаха. По-късно всеки път, щом през годините си припомняше този миг, Ка със съжаление щеше да установява, че собственото му щастие е било пречка да забележи гнева на Тъмносиния, защото ако бе усетил този гняв, не би задал следващия въпрос.

– Ще се съгласи ли Кадифе с така направената сделка?

– Ще се съгласи – отвърна Тъмносиния, а очите му бълваха ярост.

Отново се умълчаха.

– Щом си тръгнал да правиш с мен сделка, която ще ме обвърже с живота, разкажи ми за твоето щастие – предложи Тъмносиния.

– Никога в живота си не съм обичал така – промълви Ка. – Намираше думите си за наивни и глупави, и все пак ги изрече. – Друго щастие, освен Ипек, не е възможно в моя живот.

– Какво е щастие?

– Да откриеш един свят, в който можеш да забравиш цялата пустота и угнетеност. Да държиш в ръцете си някого с усещането, че държиш в ръцете си целия свят – Ка щеше да продължи, но Тъмносиния внезапно се изправи.

И в този момент в ума на Ка взе да идва стихотворението „Шахмат“. Хвърли поглед към Тъмносиния, измъкна от джоба си бележника и бързо захвана да пише. Докато редеше стиховете, в които ставаше дума за щастие и власт, за знание и страст, Тъмносиния, надничайки през рамото на Ка в бележника, се мъчеше да проумее какво се случва. Ка усети този поглед вътре в душата си, по-късно щеше да установи, че нещичко, намекващо за този поглед, е включил и в стихотворението. Взираше се в ръката, записваща стихотворението, като в нечия чужда ръка. Знаеше, Тъмносиния няма да забележи това; но имаше желание Тъмносиния да усети как някаква сила движи ръката му. Тъмносиния обаче бе приседнал в крайчеца на кревата и като истински осъден на смърт пушеше цигара със свъсена физиономия.

Завладян от непонятна сила, за която по-късно често щеше да мисли, на Ка отново му се прииска да разкрие сърцето си.

– Години наред не можех да пиша – каза той. – Сега, в Карс, се отприщиха всички пътища, отвеждащи ме към поезията. Свързвам го с любовта си към Аллах, която тук усетих в душата си.

– Не ми се ще да те разочаровам, но твоята любов към Аллах е любов, дошла от западните романи – рече Тъмносиния. – Тук ако вярваш в Аллах като европейец, ще предизвикаш смях. Тогава не би могъл да повярваш, че вярваш. Тази страна не те засяга, ти не си турчин. Най-напред се опитай да станеш като останалите, а след това да повярваш в Аллах.

Ка определено усети, че Тъмносиния не го харесва. Сгъна няколко листа върху масичката и ги взе. Каза, че след малко му предстои да се срещне със Сунай и Кадифе и почука по вратата на килията. Когато я отвори, той се извърна към Тъмносиния и попита дали няма някое специално послание за Кадифе. Тъмносиния се усмихна.

– Внимавай – рече той – някой да не те убие.

36

Нали няма да умрете наистина, ефенди?

Сделките между живота и театъра, между изкуството и политиката

На горния етаж, докато служителите на МИТ бавно размотаваха бинтовете, с които бяха закрепили записващото устройство към гърдите му, Ка се приобщи към тяхното професионално-подигравателно настроение и дори успя да поунижи Тъмносиния.

Това обаче изобщо не го освободи от усещането за враждебното отношение на Тъмносиния към него.

Заръча на шофьора на военния камион да иде до хотела и да го чака там. И пристъпвайки между двамата си охранители, прекоси гарнизона. На широкия заснежен площад пред офицерските жилища две шумни хлапета се биеха със снежни топки под тополите. Слабичко момиченце – палтенцето му напомни на Ка за неговото черно-червено палто в трети клас – правеше снежен човек с другарчетата си, в момента те търкаляха по земята огромна снежна топка. Въздухът искреше и за първи път след снежната виелица слънцето леко бе почнало да затопля всичко наоколо.

В хотела веднага потърси Ипек. Намери я в кухнята, беше си сложила жилетка и престилка, с каквито някога в Турция се обличаха лицеистките. Ка я погледна щастливо, прииска му се да я прегърне, ала не бяха сами: описа ѝ накратко случилото се от заранта и колкото заради Кадифе, толкова и заради себе си ѝ каза, че нещата вървят на добре. Каза още, че все пак призори вестникът е бил разпространен, но въпреки това не се страхувал, че ще го убият! Тъкмо тогава влязлата в кухнята Захиде ги прекъсна и спомена за двамата войници пред вратата. Ипек каза да ги покани вътре и да ги почерпи с чай. За части от секундата успяха да се уговорят с Ипек да се видят след малко в стаята на Ка.

Щом влезе в стаята си и окачи палтото си, Ка се вторачи в тавана в очакване на Ипек. И макар да бе сигурен, че Ипек непременно, без излишно притворство ще дойде, тъй като имаха да обсъждат доста неща, песимизмът бързо завладя Ка. Най-напред си представи как Ипек среща баща си и по тази причина не идва; сетне, обзет от страх, реши, че не идва, просто защото няма желание. Отново усети оная тежест, плъзваща от корема като отрова из цялото му тяло. Ако това бе прословутата любовна мъка, то той не изпитваше нищо от онова, което би трябвало да предизвика усещането за щастие. Ка установи, че колкото повече се задълбочава любовта му към Ипек, толкова по-бързо възникват кризите на недоверие и песимизъм. Каза си, че може би тъкмо недоверието и страхът от измама, страхът от разочарование е чувството, което всички назовават любов, ала тъй като, така поне разправяха всички, това чувство далеч не наподобява низостта и поражението, а е нещо положително, нещо, с което понякога дори се гордееш, то би следвало и в неговото състояние да е настъпила промяна. Получи се обаче още по-лошо – докато чакаше, параноичните мисли го обсебиха (Ипек няма да дойде, Ипек всъщност не желае да дойде, Ипек ще дойде заради някаква своя интрижка или заради друга тайна помисъл, всички, Кадифе, Тургут бей и Ипек споделят помежду си и виждат в Ка неприятел, който трябва да бъде изолиран); смяташе тия си размисли за патологични. Съзнаваше, че го е завладяла параноята, представяше си, например, как Ипек сега се люби с друг и изпитваше оная болка в корема, в същото време обаче проумяваше, че подобен начин на мислене си е болестно състояние. Обзет от надеждата, че болката ще затихне, че ще се изличат неприятните представи (например Ипек може да се е отказала да се среща с Ка, или Ипек може да се е отказала от заминаването във Франкфурт), той понякога активираше най-логичната, най-неподатлива на любовта част от разума си (обича ме, естествено, ако не ме обича, защо ще е тъй развълнувана?), и се освобождаваше от своето недоверие и от плашещите го размисли, ала твърде скоро го заглождаваше нова тревога.

Чу стъпки по коридора и си каза, че не са на Ипек, а на някой, идващ да му съобщи, че тя няма да дойде. Зървайки Ипек на вратата, той я изглежда и щастливо, и враждебно едновременно. Беше чакал точно двамадесет минути, беше уморен от чакането. С радост отбеляза, че Ипек се е гримирала и си е сложила руж.

– Говорих с татко, казах му, че ще замина за Германия.

Песимистичните картини бяха обсебили ума му до такава степен, че в първия миг се почувства обиден; не можа да оцени думите на Ипек. Това пък от своя страна породило съмнение у Ипек, тъй като думите ѝ не бяха посрещнати с радост; разочарованието явно поохлади Ипек. Същевременно тя прекрасно съзнаваше, че Ка е ужасно влюбен и че отсега е привързан към нея като петгодишно безпомощно хлапе, което не ще се раздели никога с майка си. Знаеше, че един от мотивите на копнежа му да я отведе в Германия бе да има свой дом във Франкфурт, в който да се усеща щастлив, нещо повече, надяваше се, че там, далече от очите на всички, ще бъде изцяло господар и довереник на Ипек.

– Какво ти е, скъпи?

През следващите години, докато изживяваше любовните си терзания, Ка хиляди пъти щеше да си припомня с каква мекота и нежност Ипек му зададе своя въпрос. Сподели с Ипек една подир друга тревогите си, страха си да не го напусне, кошмарните представи, които оживяваха пред очите му.

– Ще трябва доста да те е наранила някоя жена, щом толкова се боиш от любовната мъка.

– Да, страдал съм малко, ала отсега вече се боя от болката, която би могла да ми причиниш ти.

– Не ще ти причиня никаква болка – отвърна Ипек. – Влюбена съм в теб, ще дойда в Германия, всичко ще се подреди чудесно.

Прегърна го с все сила и се любиха с неочаквано за Ка спокойствие. Испита удоволствие от това, че се държа с нея решително, от силата, с която я притисна в прегръдката си и от нежната белота на кожата ѝ, ала и двамата забелязаха, че любовното им не бе всеотдайно и всепоглъщащо като снощното.

Умът на Ка бе ангажиран с посредническата мисия. Ка беше уверен, че за първи път в живота може да го споходи щастието и че, продължи ли да се държи разумно, ще се измъкне по живо, по здраво от Карс със своята любима. Умът му бе ангажиран и, пушейки цигарата си, докато се взираше през прозореца, той с удивление усети идването на ново стихотворение. Гледайки Ипек с обич и с възхита, той бързо взе да записва идващото в главата му стихотворение.

По-късно, в Германия, Ка рецитира тази своя творба, озаглавена „Любов“ на шест свои поетични вечери. Хора, които го бяха слушали, споделиха с мене, че не толкова обичта е спойката в стихотворението, колкото възникващите между спокойствието и самотата, между доверието и страха напрежения, колкото специалното отношение към определена жена (само един човек ме попита коя е жената) и неразбираемата тъма в живота на Ка. В бележките си към това стихотворение, направени отсетне, Ка бе описал най-вече спомените си с Ипек, копнежа си по нея, начина, по който тя се облича и държи. Вероятно бележките му – прочетох ги неведнъж – бяха причината толкова да се впечатля от Ипек, когато я зърнах за първи път.

Ипек се облече бързо, каза, че ще изпрати сестра си и секунда след нейното излизане в стаята се яви Кадифе. За да успокои Кадифе, чиито големи очи бяха широко отворени, Ка побърза да ѝ съобщи, че нищо тревожно не се е случило, а с Тъмносиния не се държат зле. Добави колко дълго го е увещавал да приеме сделката, и как е повярвал в невероятния му кураж и с внезапно обзело го вдъхновение заобяснява детайлите на предварително измислената си лъжа: първо я уведоми, че най-трудно било да убеди Тъмносиния в необходимостта Кадифе да приеме сделката. Тъмносиния казал, че сключената с него сделка е неуважение към Кадифе и най-напред трябвало да се говори с нея, и когато милото Кадифенце повдигна вежди, Ка, за да придаде по-голяма задълбоченост и правдивост на тази лъжа, добави, че вероятно думите на Тъмносиния не са съвсем искрени. И добави още, не само заради лъжата си, а заради достойнството на Кадифе, че Тъмносиния, въпреки презрителното си отношение към сделката, дълго се е борил със себе си, което е нещо доста положително (респектът, с други думи, който демонстрира пред решението на една жена). В този оглупял град Ка бе научил, макар и късно, че единствената истина в живота е да бъдеш щастлив и сега бе доволен, тъй като с наслада кроеше лъжи срещу отдалите се на безсмислени политически крамоли злощастни люде. От друга страна обаче се натъжи, понеже предусети, че Кадифе, която смяташе за по-смела и по-жертвоготовна от себе си, ще повярва на лъжите и накрая ще се почувства изключително нещастна. Ето защо приключи монолога си с една последна невинна лъжа: каза, че Тъмносиния шепнешком е изпратил поздрав на Кадифе и повтаряйки подробностите по сделката, я попита какво мисли.

– Ще си открия главата, както аз си знам – рече Кадифе.

Усещайки, че ще сбърка, ако изобщо не засегне тази тема, Ка обясни колко разумно Тъмносиния е приел идеята Кадифе да си сложи перука или да използва други подобни уловки, но тутакси замълча, забелязвайки гнева в очите на Кадифе. Според сделката най-напред щяха да освободят Тъмносиния, после той щеше да се укрие на сигурно място и едва тогава Кадифе трябвало да си открие главата по начина, по който тя пожелае. Би ли написала и подписала, че е уведомена за подробностите? Ка подаде листа, който бе взел от Тъмносиния на Кадифе, та да го прочете тя старателно и да го използва като образец. Като забеляза колко се развълнува Кадифе дори само

от това, че зърва почерка на Тъмносиния, вълна от обич заля душата на Ка. Докато четеше написаното, Кадифе скришом от Ка се опита да помирише листа. Виждайки нерешителността ѝ, Ка обясни, че написаното от нея ще трябва да убеди Сунай и неговото армейско обкръжение да пуснат Тъмносиния на свобода. Вероятно и военните, и държавата са гневни на Кадифе заради историята със забрадените момичета, ала те, както и цял Карс, вярват в нейната доблест и храброст. Ка се вгледа за миг в Кадифе, която с охота бе почнала да изписва празния, подаден ѝ от Ка лист. От снощи, когато вървейки редом по улица „Касаплар“ си приказваха за зодии, Кадифе видимо се бе състарила.

След като мушна в джоба си изписания от Кадифе лист, Ка каза, че убеди ли Сунай първа стъпка от сделката да бъде освобождаването, ще трябва да се намери сигурно скривалище за Тъмносиния. Готова ли е Кадифе да подпомогне укриването му?

Кадифе кимна сериозно в знак на съгласие.

– Не се тревожи, накрая всички ще бъдем щастливи – рече Ка.

– Човек невинаги е щастлив, когато постъпва правилно – отбеляза Кадифе.

– Правилното поведение ще ни направи щастливи! – отвърна ѝ Ка.

Представи си как в близко време Кадифе пристига във Франкфурт и вижда колко щастливи са със сестра ѝ. Ипек купува на Кадифе елегантно манто от „Кауфхоф“, заедно отиват на кино, после в някое от заведенията на „Кайзерщрасе“ си поръчват вурстчета с бира.

Когато Кадифе си тръгна, Ка си облече палтото, смъкна се долу и се качи във военния камион. Двамата охранители седяха точно зад Ка. Той се запита не е ли пресилена уплахата му, че биха могли да го нападнат, ако се движи по улиците сам. От кабината на шофьора улиците на Карс изобщо не изглеждаха опасни. Видя жени, наизлезли на пазар с мрежи в ръце; докато наблюдаваше биещите се със снежни топки деца и придържащите се един друг, за да не се подхлъзнат, докато стъпват по улицата старци, той си представи как хванати за ръце двамата с Ипек гледат филм в някой франкфуртски киносалон.

Сунай беше с приятеля си – превратаджията полковник Осман Нури Чолак. Обзет от оптимизма на своите фантазии за щастие, Ка подхвана разговора си с тях: обясни, че детайлите са уточнени, че Кадифе е съгласна да участва в пиесата и да си открие главата и че ще се пожертва заради свободата на Тъмносиния. Усети разбирателството между Сунай и полковника, разбирателство, присъщо на благоразумните хора, които в младостта си са чели едни и същи книги. Предпазливо, но и направо смутено поясни, че въпросът, с който се е заел е неимоверно деликатен.

– Първо поласках гордостта на Кадифе, после – и на Тъмносиния – похвали се Ка.

Предаде на Сунай взетите от тях листове. Докато той ги четеше, Ка усети, че Сунай е пил, макар да не бе още пладне. Свеждайки глава към устата му, той се убеди, че лъха на ракия.

– Този човек иска да бъде освободен, преди Кадифе да си открие главата на сцената – каза Сунай. – Доста е съобразителен.

– И Кадифе желае същото – обади се Ка. – Постарах се доста, ала успях да доведа преговорите само дотук.

– От къде на къде ние, като държава, трябва да им вярваме? – възкликна полковник Осман Нури Чолак.

– Те са изгубили доверие в държавата – рече Ка. – Продължи ли това недоверие, нищо няма да се получи.

– На Тъмносиния изобщо ли не му хрумна, че може да бъде обесен за назидание, пък ако ще после и да ни обвинят за тоя преврат, че е бил организиран от пиан актьор и обиден полковник? – попита Осман Нури Чолак.

– Държи се така, сякаш не се бои от смъртта. Ето защо не успях да подразбера какво точно мисли. Намекна, че обесят ли го, щял да се превърне в светец, в знаме.

– Да предположим, че освободим Тъмносиния, как обаче да бъдем сигурни, че Кадифе ще удържи на думата си и ще участва в пиесата?

– Много повече можете да вярвате на Кадифе, отколкото на Тъмносиния, защото е дъщеря на човек, който опропасти целия си живот в името на честта и на своята кауза. Но ако в момента ѝ се каже, че Тъмносиния е свободен, съществува вероятност самата тя да не е докрай сигурна дали вечерта ще излезе на сцената. Все пак

съществува връзка между моментния ѝ гняв и окончателните ѝ решения.

– И какво предлагаш?

– Знам, че извършихте преврата не само заради политиката, а и заради изкуството – рече Ка. – Стигам до извода, че единствено в името на изкуството Сунай бей участва цял живот в политиката. Ако сте решили да осъществявате най-ординерна политика, няма смисъл да освобождавате Тъмносиния и да се подлагате на риск. Вие обаче усещате: в случай, че Кадифе открие главата си пред цял Карс, ще се получи и изкуство, и мъдра политика.

– Открие ли си главата, ще освободим Тъмносиния – отсече Осман Нури Чолак. – За тазвечерното представление ще сберем целия град.

Сунай прегърна и разцелува стария си приятел. Полковникът си тръгна и Сунай подхвана Ка за ръката с думите „Искам да съобщиш всичко това на жена ми!“ и го въведе в една вътрешна стая. В студената и необзаведена, едва-едва посгрята от електрическата печка стая, Фонда Есер театрално четеше текста, който държеше в ръката си. Забеляза как Ка и Сунай я наблюдават от прага, но продължи с четенето. Вторачен в грима около очите ѝ, в обилно нанесения руж и в тоалета ѝ, разкриващ едрите ѝ гърди, Ка изобщо не обърна внимание какво чете тя.

– Това е трагичният монолог на отмъщаващата си изнасилена жена от „Испанска трагедия“ на Кид – поясни гордо Сунай. – Фонда е направила някакви промени, инспирирани повече от силата на моето въображение, отколкото от „Добрият човек от Сечуан“ на Брехт. Вечерта, когато Фонда Есер изпълни своя монолог, Кадифе ханъм ще изтрие сълзите ѝ с края на забрадката си, която все още не е насъбрала кураж да махне.

– Ако Кадифе ханъм е готова, можем да почваме с репетициите – каза Фонда Есер.

Изпълненият с томление глас на жената напомни на Ка не само за любовта в пиесата, а и за лесбийските ѝ наклонности, за които непрестанно натякваха желаещите да отмъкнат ролята на Ататюрк изпод носа на Сунай. След като Сунай с тон, подходящ повече за театрален продуцент, отколкото за армейски революционер отбеляза, че „съгласието на Кадифе да изпълни ролята“ няма да разреши проблема, влезлият в стаята ординарец обяви, че е довел собственика на „Серхат шехир“ Сердар бей. Щом го зърна пред себе си, Ка изпита възбудата, овладявала го през последните години от живота му в Турция, и мигом в ума му просветна мисълта да стовари един юмрук върз лицето му. Онези обаче поканиха Сердар бей на предварително и старателно подготвената трапеза с ракия и сирене – хапваха си, пийваха си и обсъждаха световните проблеми с увереността, с вътрешното спокойствие и безсърдечието на властници, постигнали умението да направляват чуждите съдби като нещо съвсем естествено.

По настояване на Сунай, Ка повтори пред Фонда Есер думите си за изкуството и политиката. Вестникарят понечи да си води бележки, та да публикува във вестника тия думи, които Фонда Есер посрещна развълнувано, ала Сунай грубо го укори. Пожела най-напред да опровергае написаните за Ка лъжи. Сердар бей обеща да публикува на първа страница толкова положителен материал за Ка, че карските читатели, забравящи всичко по принцип, напълно да забравят погрешната си представа за Ка.

– Да, но под шапката на вестника трябва да се отдели място за тазвечерната пиеса – обади се Фонда Есер.

Сердар бей отвърна, че новината ще бъде представена, както и в какъвто размер я желаят. Той обаче беше човек с оскъдни познания за класическия и модерния театър. Така че, ако Сунай бей благоволи сам да продиктува новината, сиреч, какво точно представлява тазвечерната пиеса, новината ще бъде дословно публикувана на първа страница на утрешния вестник. В своя журналистически живот, деликатно напомни той, бил написал сума ти новини, преди те да са се случили, тъй че съумявал да им придаде най-подходящата форма. Добави също, че поради революционната ситуация, отпечатването на вестника започва в четири следобед и че разполагат с още четири часа.

– Няма да те карам да чакаш дълго тазвечерните събития – каза Сунай.

Ка бе успял да забележи как още със сядането си на масата, той обърна една ракия. Когато още по-шеметно обърна и втора, Ка видя в очите му болка и плам.

– Пиши, журналисте! – извика Сунай, взирайки се в Сердар бей така, сякаш го

заплашваше. – Заглавие: СМЪРТ НА СЦЕНАТА. (Позамисли се.) Подзаглавие: (Позамисли се.) ПРОЧУТИЯТ АКТЬОР СУНАЙ ЗАИМ ЗАСТРЕЛЯН ПО ВРЕМЕ НА СНОЩНОТО ПРЕДСТАВЛЕНИЕ. Следващо подзаглавие.

Придаваше на думите особена плътност, което предизвика възхищението на Ка. Слушаше Сунай с уважение, без изобщо да се усмихне, като същевременно оказваше помощ на журналиста при по-неразбираемите пасажии.

Окончателното написване на новината заедно със заглавието и с всичките подзаглавия, с колебанията и с ракиените паузи отне на Сунай близо час. След години, когато отидох в Карс, взех пълния текст на новината от собственика на „Серхат шехир“ Сердар бей.

Смърт на сцената

Прочутият актьор Сунай Заим застрелян по време на снощното представление

Снощи по време на Историческото представление в Народния театър, обхванатата от Просветителски плам девойка с тюрбан Кадифе откри главата си, след което простреля с оръжието си Сунай Заим, превъплътил се в ролята на Лошия. Ужас овладя проследилите събитието в телевизионното предаване на живо карсци._

Сунай Заим и актьорите от неговата театрална компания, които пристигнаха преди три дни в града ни и които със своите преливащи от сцената към живота революционни и творчески постановки донесоха просветителска светлина и ред в цял Карс, снощи с втората си пиеса наново смаяха гражданите на Карс. Тази адаптирана постановка по пиеса на ощетения английски драматург Кид, от когото се е влияел дори самият Шекспир, е категоричен успех за Сунай Заим, резултат от двайсетгодишните му усилия да възроди просветителската любов към театъра по празните сцени и по кафенетата на забравените анадоолски градчета. С патос, породен от тази модерна, разтърсваща драма, възплътила идеите на френските якобинци и на английския театър от епохата на крал Джеймс I, волевата лидерка на момичетата с тюрбани Кадифе внезапно реши да открие главата си на сцената. Пред възхитените погледи на всички карсци тя изпразни оръжието си в изпълняващия ролята на лошия герой Сунай Заим, нашият, ошетен също като Кид велик театрал. Припомняйки си, че оръжието, с което бе стреляно на представлението преди два дни се оказа истинско, карсци изживяха ужаса да не би Сунай Заим да е застрелян в действителност. Ето как смъртта на великия турски театрал Сунай Заим бе изживяна на сцената по-трагично, отколкото самия му живот. Карският зрител, схванал, че пиесата показва освобождаването на човека от традиционализма и религиозния терор, по никакъв начин не можа да схване дали безпределно повярвалият в своята роля Сунай Заим, който я изпълни облян в кръви, действително е умрял, дори когато куршумите надупчиха тялото му. Карският зрител обаче проумя, че никога не ще забрави последните думи на актьора преди смъртта му, както и това, че той отдава живота си на изкуството.

Сердар бей прочете наново на сътрапезниците си последния вариант на новината след нанесените поправки на Сунай.

– Естествено, ще публикувам материала в утрешния брой, както наредихте – рече Сердар бей. – Написал съм десетки вести, преди да са се случили, но за първи път в живота си ще се моля тази новина да се окаже невярна. Нали няма да умрете наистина, ефенди?

– Боря се да може най-накрая истинското изкуство да достигне там, дето е необходимо и да се превърне в легенда – отвърна Сунай. – Пък и утре сутрин, като се стопи снегът и отворят пътищата, моята смърт няма да има абсолютно никакво значение за карсци.

Спогледаха с жена си. Съпруг и съпруга се спогледаха с такова разбиране, че Ка изревнува. Ще бъде ли животът му с Ипек дотолкова щастлив, че двамата да постигнат същото дълбоко разбиране?

– Господин журналист, вие тръгвайте вече, за да подготвите вестника – нареди Сунай. – Моят ординарец ще ви донесе клише със снимката ми за този исторически брой.

– Когато журналистът си тръгна, той изостави ироничния тон, който Ка отдаваше на прекаленото количество изпита ракия и добави: – Приемам условията на Тъмносиния и Кадифе.

Фунда Есер повдигна вежди и той ѝ обясни, че Кадифе желае, преди да открие главата си на сцената, Тъмносиния да бъде освободен.

– Кадифе ханъм е твърде смела. Знам, че на репетициите двете с нея ще се разберем – рече Фонда Есер.

– Ще отидете заедно при нея – разпореди се Сунай. – Най-напред Кадифе ханъм трябва да бъде уведомена, че Тъмносиния се е укрил на подходящо място след освобождаването му и че никой не го е проследил. А това ще отнеме време.

Ето защо Сунай взе да обсъжда с Ка какви са възможностите за освобождаването на Тъмносиния и не прие насериозно желанието на Фонда Есер незабавно да започне репетициите с Кадифе. От бележките на Ка, описващи този момент, стигам до извода, че Ка до известна степен е повярвал в искреността на Сунай. С други думи, според Ка, Сунай не е имал определен план Тъмносиния да бъде проследен след освобождаването му, да бъде набелязано убежището му, след което отново да бъде заловен, когато Кадифе си открие главата на сцената. Идеята да бъдат поставени почти навсякъде микрофони, както и да се използват двойни агенти, принадлежеше на добре осведомените за случващото се служители на МИТ, които се стараеха да привлекат на своя страна полковник Осман Нури Чолак. Служителите на МИТ не разполагаха с други военни сили освен със Сунай, с избухливия полковник и с неколцината техни приятели офицери, ала чрез своите хора се опитваха да ограничат свързаните с „изкуството“ безумия на Сунай. Преди да предаде за набор новината, записана на трапезата с ракия, Сердар бей я изчел по радиотелефона на своите приятели от карския отдел на МИТ – те си имаха притеснения относно здравомислието на Сунай и неговата недоверчивост. До последния момент обаче никой не знаеше те до каква степен са осведомени за намерението на Сунай да освободи Тъмносиния.

Днес обаче смятам, че тия подробности не са оказали съществено влияние върху последствията от нашата история. Ето защо няма да се впускам в тия подробности, свързани с реализирането на плана за освобождаването на Тъмносиния. Сунай и Ка решиха тая работа да се поеме от Фазъл и от ординареца на Сунай, дето бе от Сивас. Десет минути след като взе от служителите на МИТ адреса на Фазъл, младежът беше доведен с изпратения от Сунай камион. Постреснатият и немислещ в момента за приятеля си Неджип Фазъл, потегляйки с ординареца на Сунай към централния гарнизон, излезе през задния изход на шивашкото ателие, за да не ги проследят агентите. Макар да се опасяваха, че Сунай би могъл да извърши някоя глупост, служителите на МИТ не бяха готови да разположат навсякъде свои хора. По-късно Ка щеше да научи как са извели Тъмносиния от килията в централния гарнизон с предупреждението на Сунай „и без никакви номера“, как са го качили на военния камион, как ординарецът от Сивас спрял в края на железния мост над карската река, как, както предварително му казал Фазъл, Тъмносиния слязъл от камиона, как според инструкциите влязъл в бакалията, на чиято витрина били изложени пластмасови топки, кутии с прах за пране и реклами на суджук, как тутакси пристигнала талига, натоварена с газови бутилки „Айгаз“ и как той успешно се скрил под платнището, с което били покрити. Никой освен Фазъл не знаеше къде е отведен Тъмносиния.

Уточняването и изпълнението на тази операция продължи час и половина. Около три и половина следобед сенките на върбите и кестените изтъняха и когато първата вечерна тъмнина се спусна като призрак върху карските улици, Фазъл съобщи на Кадифе, че Тъмносиния е на сигурно място. Застанал до кухненската врата, водеща към задната част на хотела, Фазъл зяпаше Кадифе като паднала от космоса, но тя не го и забеляза, точно както не забелязваше и Неджип. Кадифе трепна радостно и изтича в стаята си. През туй време Ипек, която от цял час бе в стаята на Ка, излизаше оттам. В началото на следващата глава ми се ще да разкажа за този час, през който моят скъп приятел си въобразяваше, че е щастлив поради даденото му обещание за бъдното щастие.

евентуално после. Знаем, по тази причина той се чувстваше по-щастлив, вярвайки, че не ще изгуби щастието си, отколкото в мига, когато го изживяваше. На връщане към хотел „Карпалас“, след като придружен от двамата си охранители напусна ракиената трапеза на Сунай, Ка бе щастлив, защото все още вярваше, че всичко върви както трябва и скоро отново ще види Ипек, ала в душата му мощно се надигаше страхът да не би да изгуби щастието си. Ето защо, когато споменавам стихотворението, написано от приятеля ми в хотелската стая около петнайсет часа в четвъртък, не бива да забравям тези две състояния на душата му. Ка бе озаглавил творбата си „Кучето“, имайки предвид черното като антрацит куче, което на връщане от шивашкото ателие среща повторно. Бе влязъл в стаята си четири минути след срещата с кучето и бе написал стихотворението под влияние на плъзналото като отрова по тялото му любовно страдание, породено от очакването на голямото щастие и страхът да не го изгуби. В стихотворението се долавяха отгласи от детския му страх от кучетата, от онова белезникаво куче, подгонило го, когато бил шестгодишен в парка на Мечка, от приятеля му от ужасната махала, дете насъсквал кучето си срещу всеки случаен минувач. След време Ка бе изтълкувал страха си от кучетата като наказание за щастливите часове от детството. Занимаваше го обаче следният парадокс: из междууличните пространства човек изживяваше мачовете, брането на черници, разиграването на измъкнатите от дъвките снимки на футболни звезди като удоволствия и тези междуулични пространства ставаха още по-магнетични заради кучетата, които ги превръщаха в същински ад.

Около седем-осем минути след като научи, че Ка се е върнал в хотела, Ипек се качи в стаята му. За Ка този срок бе доста разумен, по-кратък от времето, през което се колебаеше дали да изпрати съобщение на Ипек, защото не бе сигурен знае ли тя за неговото завръщане и се усети щастлив, че се срещат без да си мисли, че тя закъснява или че е решила да го напусне. Пък и изразът на лицето ѝ говореше за щастие, което не може да бъде сломено лесно. Ка ѝ съобщи, че нещата вървят както трябва и тя каза същото на Ка. Малко след като Ипек спря да го разпитва, Ка я уведоми, че съвсем скоро ще освободят Тъмносиния. Ипек остана доволна и от това, както и от всичко останало. Като прекомерно щастлива двойка, отдаде се на егоистичния страх да не би чуждите страдания и злощастия да съсипят собственото им щастие, те не се задоволиха единствено с вярата, че всичко влиза в своите релси, а най-безсрамно усетиха, че тутакси са готови да забравят десетките страдания и пролятата кръв, за да не бъде засенчено тяхното щастие. Прегръщаха се, целуваха се нетърпеливо, но не се любиха. Ка каза на Ипек, че в Истанбул ще ѝ извади немска виза за ден, че има познат в консулството, че не е задължително заради визата да се оженят веднага, че могат да се оженят и във Франкфурт или когато решат. Обсъдиха как Тургут бей и Кадифе ще уредят тукашните си дела и как ще пристигнат във Франкфурт, и в кой хотел биха могли да отседнат. Толкова се размечтаха, че със замаяни глави и с глад за безмерно щастие, заобсъждаха подробности, за които бе дори неудобно да се мисли; Ипек му каза за политическите възгледи на баща си, за опасенията си, че някой, ей така, за отмъщение, би могъл да хвърли граната, и че Ка изобщо не бива да излиза на улицата; дадоха си дума как заедно ще заминат с първото транспортно средство, потеглило от града. И как, държейки ръцете си, щяха да съзерцават заедно през стъклото заснежените планински пътища.

Ипек му съобщи, че е започнала да си стяга куфара. Ка и каза, че няма нужда да взема нищо, Ипек обаче имаше тъй много вещи, които от детството си насам носеше навсякъде със себе си, че щеше да чувства липсата им, ако те са далеч от нея. Докато Ка, изправен до прозореца, наблюдаваше снежната улица (кучето, източник на вдъхновение за стихотворението му ту се появявало, ту изчезвало), Ипек, по негово настояване, изброи някои от вещите, с които не би могла да се раздели: ръчният часовник-игралка – в Истанбул майка им подарила по един на дъщерите си, – който придобил много по-голяма стойност за нея, след като Кадифе изгубила своя; пуловерът от висококачествена ангорска вълна с леденосинкав цвят, който тя не бе обличала в Карс, понеже прилепвал плътно по тялото ѝ – някога вуйчо ѝ, сега покойник, ѝ го донесъл от Германия; извезаната със сребърни нишки покривка за маса, приготвена от майка ѝ за чеиза на Ипек – още при първото ѝ застилане на масата Мухтар я лекъосал с рачел и Ипек никога повече не я извадила; колекцията ѝ от седемнайсет стъклени „патрончета“ от алкохолни напитки и парфюми, която първоначално трупала съвсем

безцелно, а по-късно взела да възприема като амулет против уроки – нямаше как да се откаже и от нея; снимките, на които бе с майка си и баща си като малка (в онзи миг и Ка пожелал да ги види); кадифената черна вечерна рокля, която купили с Мухтар в Истанбул, ала заради прекалено разголения ѝ гръб, той ѝ позволявал да я облича единствено вкъщи и ръчно извезания по краищата сатенен шал, който купила по настояване на Мухтар, за да прикрива с него голямото деколте на роклята; велурените обувки, така и необути в Карс, за да не се съсипят от калта и огърлицата от едри ясписи, която му показва, понеже беше у нея.

Не си мислете, че се отклонявам от темата, ако спомена как четири години подир този ден, на дадената от карския общински кмет вечеря, Ипек седеше точно срещу мен и носеше на шията си нанизаните върху сатенен шнур ясписи. Тъкмо напротив, едва сега навлизаме в сърцевината на темата: Ипек бе невероятно красива, толкова, колкото не можем да си представим нито аз, нито вие, които с моето посредничество следите развоя на тази история. За първи път я виждах срещу себе си на въпросната вечеря и душата ми бе връхлетяна от ревност и от почуда, умът ми се обърка. Разпокъсаната история за изчезналата поетична книга на моя приятел за миг пред очите ми се превърна в абсолютно различна, озарена от дълбока страст история. Вероятно в онзи разтърсващ момент съм решил да напиша романа, който държите в ръцете си. Но тогава душата ми нямаше и представа за това ми решение, а аз поемах към пространства, завладени от невероятната прелест на Ипек. Безизходното, пагубно и неправдоподобно чувство, което обзема човек, когато се намира пред красива жена, бе пронизало цялото ми тяло. Идеално разбирах преструвките на сътрапезниците, желанието на карсци да разменят някоя и друг дума с пристигналият от Истанбул писател или да поклюкарстват по този повод – всъщност те целяха да прикрият от мен и от тях самите, че единствената и основна тема на празнословието им бе красотата на Ипек. Дълбока ревност разяждаше душата ми, тревожех се тя да не се превърне в любов: като мъртвия си приятел и аз копнеех да изживея една, макар и кратка любов с такава красива жена! Моята необяснима вътрешна убеденост, че последните години от живота на Ка са отишли напразно, в този миг се бе претворила в мисълта, че „човек може да спечели любовта на такава жена, само ако притежава дълбоката духовност на Ка!“. Можех ли да убедя Ипек и да я отведа в Истанбул? Да ѝ кажа, че ще се оженим или че ще бъде моята тайна любима, чак дордето всичко се разруши, но че, така или иначе, ще умра заедно с нея! Имаше широко решително чело, големи замъглени очи, изящни устни, досущ като на Мелинда, по които не можех да не се прехласвам... Какво ли си мисли за мен? Дали изобщо са си говорили с Ка за мен? Бе грабнала сърцето и ума ми, преди да съм изпил дори чаша ракия. За миг мярнах отправените към мен страстни погледи на Кадифе, седнала малко по-нататък. Но да се върнем към моята история.

Та застанал до прозореца, Ка бе взел огърлицата от яспис, бе я сложил на шията на Ипек, бе я целунал нежно и бе заповтарял безмислено колко щастливи ще бъдат в Германия. Тъкмо в този момент Ипек зърна влизания забързано през дворната порта Фазъл. Тя поизчака малко, спусна се долу и срещна сестра си пред вратата на кухнята: вероятно там Кадифе ще трябва да ѝ е съобщила радостната вест, че Тъмносиния е вече на свобода. Двете сестри се оттеглиха в стаята си. Какво са си говорили и какво са правили там не знам. В горната стая Ка бе тъй завладян от новото си стихотворение и от щастието си, към което вече бе почнал да изпитва доверие, че за първи път не го интересува движението на двете сестри из хотела.

По-късно от документацията на метеоролозите научих, че тогава времето омекнало осезаемо. Слънцето цял ден разтапяло провесените от стрехи и клони ледени висулки, но още преди да се стъмни, в града се разнесли слухове, че през нощта ще отворят пътищата и ще бъде турен край на театралната революция. Подир години, хора, които още не бяха забравили подробностите около онези събития, ме уведомиха, че тъкмо тогава телевизия „Серхат Карс“ започнала да приканва карсци да гледат вечерта новата пиеса, която щяла да бъде изиграна от трупата на Сунай Заим в Народния театър. Понеже се предполагало, че кървавите спомени от преди два дни ще отблъснат карсци от новата пиеса, най-популярният млад телевизионен водещ Хакан Йозге неведнъж съобщил, че не ще бъдат позволени никакви безчинства по отношение зрителите, че силите на сигурността, охранявайки сцената, ще вземат нужните мерки, че билети няма да бъдат късани и карсци, заедно с целите си семейства, ще могат да

видят една поучителна пиеса, това обаче не произвело в града друг ефект, освен нарастване на страха и ранно обезлюдяване на улиците. Всички предсещали, че в Народния театър отново ще има и жестокост, и безразсъдство, и като изключим тълпата от безумци, които на всяка цена искали да станат свидетели на събитията (тук трябва да отбележим, без да го подценяваме, че тази тълпа се състояла от безработни младежи, от склонни към насилие объркани левичари, от манияци, жадуващи да видят как се убива човек, от старци с протези и от ататюркисти, прехласващи се отдавна от телевизионните изяви на Сунай), останалите карсци предпочитали да гледат по телевизията представлението, което според съобщенията щяло да бъде предавано на живо. Някъде в тия часове Сунай и полковник Осман Нури Чолак се срещнали отново и притеснявайки се да не би вечерта Народният театър да остане празен, се разпоредили да бъдат докарани с военни камиони учениците от кораническия лицей, а така също да бъдат заставени да дойдат в сградата на театъра прилично облечени в сака и с вратовръзки определен брой ученици и чиновници от лицейте, от дома на учителите и от държавните учреждения.

Онези, които бяха видели Сунай след това, станали свидетели как в прашна стаичка на шивашкото ателие, той се проснал като мъртвец върху камарите платове и хартия, върху празните кашони. Направил го не защото бил пьян, а защото вярвал, че меките постели увреждат тялото, пък и имал дългогодишния навик преди важни представления да се просва върху твърд и груб дюшек, за да поспи. Преди да се унесе, той на висок глас обсъдил с жена си текста на пиесата, още не бил стигнал до окончателния ѝ вариант, после я изпратил с военен камион в хотел „Карпалас“, та същият камион да вземе Кадифе и репетициите да започнат.

Трябва да спомена, че още с влизането си в хотел „Карпалас“, Фонда Есер веднага се качи в стаята на двете сестри с вид на познаваща целия свят като свой собствен дом господарка и с талант, къде по-неподражаем извън сцената, подхвана интимен женски разговор със звънливо гласче. Сърцето и очите ѝ бяха насочени, естествено, към кристалната красота на Ипек, ала умът ѝ бе обсебен от тазвечерната роля на Кадифе. Стигам до извода, че нейната преценка на ролята е била провокирана от значимостта, която съпругът ѝ е придавал на тази роля. Защото двацет години Фонда Есер изпълняваше из Анадол ролите на кротки, изнасилени жени и се качваше на сцената с една-единствена цел: заемайки позата на жертва, да предизвика сексуалността на мъжете! Вероятно не може да се твърди, че напълно е проумявала ататюркските, просветителски роли, които е изпълнявала, тъй като интерпретираше женитбата, развода, покриването или откриването на главата само като инструменти, чрез които жената е сведена до своето подчинено, но и притегателно състояние, ала всъщност и мъжете писатели, създаващи тези стереотипни роли, не притежаваха по-задълбочени и префинени идеи от нейните по въпроса за еротичността и обществените задължения на литературните герои. Фонда Есер инстинктивно допълваше живота си извън сцената с чувственост, каквато мъжете писатели рядко предвиждат за женските роли. Впрочем, малко след влизането си в стаята, тя предложи на Кадифе да открие прекрасните си коси и да порепетират за вечерното представление. Когато Кадифе, без много да се помайва, си откри косата, Фонда Есер първо ахна, сетне възкликна, че косата ѝ е невероятно лъскава и изпълнена с живот и че не може да откъсне очи от нея. Накара Кадифе да седне пред огледалото и докато разресваше със слюдения, имитиращ слонова кост гребен дългите ѝ коси, Фонда Есер поясни, че най-същественото в театъра не са думите, а образите. „Остави косата си сама да говори, нека влуди мъжете!“ – каза тя, целуна косите на обърканата Кадифе и започна да я успокоява. Бе достатъчно проникателна да забележи как целувчицата ѝ раздвижи тайните семена на злото в душата на Кадифе, а и достатъчно опитна, за да привлече към тази игра и Ипек: извади от чантата си бутилчица с коняк и взе да пълни донесените от Захиде чаени чаши. Когато Кадифе ѝ отказа, тя я предизвика с думите „Ама тази вечер ще си откриеш главата, нали!“. Кадифе се разплака, а Фонда Есер настойчиво заобсипва с целувчици бузите, шията и ръцете ѝ. Сетне, за да поразвесели сестрите изпълни „Тирада на невинната стюардеса“, неизвестно творение на Сунай, ала вместо да се развеселят, те се натъжиха. Когато Кадифе каза „искам да поработя върху текста“, Фонда Есер отвърна, че единственият текст тази вечер ще е блясъкът на дългата фантастична коса на Кадифе, която мъжете щели да гледат с възхита. И по-важното, че от ревност и любов дори жените щели да пожелаят да докоснат косите на Кадифе.

Същевременно наля по малко коняк на себе си и на Ипек. После каза, че забелязва изписаното по лицето на Ипек щастие и смелостта и страстта в очите на Кадифе. Не можеше да реши коя от двете сестри е по-красива. Емоциите на Фонда Есер продължиха до нахълтването в стаята на позачервения се Тургут бей.

– По телевизията съобщи, че по време на спектакъла тази вечер лидерката на момичетата с турбани Кадифе щяла да си открие главата – избълва Тургут бей. – Вярно ли е?

– Нека го видим първо по телевизията! – отвърна Ипек.

– Да ви се представя, господине – обади се Фонда Есер. – Аз съм Фонда Есер, другарката в живота на прочутия театрал и нов държавник Сунай Заим. Най-напред ви поздравявам, че сте отгледали тези две забележителни, прекрасни девойки. Съветвам ви изобщо да не се боите от смелото решение на Кадифе.

– Фундаменталистите в този град никога няма да простят на дъщеря ми! – каза Тургут бей.

Всички заедно се преместиха в хола, за да гледат телевизия. Тук Фонда Есер улови Тургут бей за ръката и му даде дума от името на мъжа си, който управлявал целия град, че всичко ще мине прекрасно. Тъкмо по това време, дочул някакъв шум в хола, Ка слезе долу и научи от щастливата Кадифе, че Тъмносиния вече е на свобода. И без да я е питал Ка, тя каза, че ще удържи на даденото сутринта обещание и сега щяла да поработи с Фонда Есер за тазвечерната пиеса. Докато Фонда Есер нежно умиловаше Тургут бей, за да не попречи на дъщеря си да излезе вечерта на сцената, всички гледаха телевизия и говореха в един глас – тези десетина минути Ка многократно щеше да си ги припомня като най-щастливите в живота му. Изпълнен с оптимизъм и вяра, Ка провиждаше как ще бъде щастлив и си представяше, че е част от шумно и весело семейство. Още нямаше шестнайсет часът, но спокойствието се спусна като детски спомен в хола с висок таван и с облепени със стари, потъмнели тапети стени; Ка се взираше в очите на Ипек и се усмихваше.

Когато зърна Фазъл до кухненската врата, той, обзет от желанието да не му позволи да говори, за да не наруши ничия радост, се опита да го избута към кухнята. Младешът обаче не му позволи: изтъпанчи се на прага на кухненската врата и, правейки се, че изцяло е погълнат от изображението на телевизионния екран, изглежда полусмаяно, полузаплашително радостното множество в хола. Забелязвайки как Ка се опитва да изтласка Фазъл към кухнята, Ипек се приближи към тях.

– Тъмносиния желае да се види с вас още веднъж – каза Фазъл с удоволствието на човек, съсипал нечие добро настроение. – Променил си е мнението по един въпрос.

– По кой въпрос?

– Ще го каже само на вас. След десет минути в двора ще спре една талига, тя ще ви отведе – рече той и през кухнята се измъкна на двора.

Сърцето на Ка заби лудо: не само защото днес нямаше желание повече да напуска хотела, а и от боязън.

– Недей, не отивай! – промълви Ипек, гласно изричайки желанието на Ка. – И без друго вече са забелязали талигата. Всичко ще се обърка.

– Не, ще отида – отвърна Ка.

Защо е казал, че ще отиде, когато е нямал никакво желание да го стори? За Ка бе нещо като навик да вдигне ръка в клас, за да отговори на учителския въпрос, без да знае неговия отговор или пък да си купи не пуловера, който харесва, а къде по-лош, при това на почти същата цена. Вероятно от любопитство, а вероятно от уплах пред щастието? Влязоха заедно, за да скрият новата ситуация от Кадифе, а на Ка му се прииска Ипек да изрече нещо такова, да измисли нещо такова, че да накара Ка да се откаже и той спокойно да си остане в хотела. Но докато гледаха един до друг през прозореца, Ипек повтаряше горе-долу едно и също с горе-долу едни и същи думи: „Не отивай, днес повече не излизай от хотела, не подлагай на риск нашето щастие и т.н. и т.н.“ Като жертва, унесена в мечтания, Ка погледна навън, вслушан в думите й. Когато талигата влезе в двора, той забеляза смаяно колко е смазано сърцето му от злочестина. Напусна стаята, без да целуне Ипек, но и без да пропусне да я прегърне и да се сбогува с нея, мина през кухнята, за да не го забележат четящите вестници във фойето войници от охраната и легна под платнището, метнато връз отвращаващата го талига.

Нека читателите не мислят, че тази постъпка на Ка съм я подготвил като знак,

че предприетото пътуване с талигата ще промени необратимо живота му, че приемането на поканата на Тъмносиния, ще се превърне в повратна точка. Никакви подобни намерения съм нямал: пред Ка съществуваша още сума ти възможности да преобърне наопаки всичко, което му се случваше в Карс и да успее да открие онова, което назоваваше „щастие“. Ала след като събитията се сдобиха със своите неизбежни и окончателни очертания, години наред Ка, оценявайки със съжаление случилото се, стотици пъти си бе помислял, че ако до прозореца Ипек бе успяла да произнесе точните думи, той щеше да се откаже да ходи при Тъмносиния. Самият той обаче нямаше никаква идея кои са точните думи, дето е трябвало да изрече Ипек.

Това показва, че имаме всички основания да приемем укрилия се в талигата Ка като човек, преклонил глава пред съдбата. Съжаляваше, че е в нея, сърдеше се и на себе си, и на света. Мръзнеше, боеше се да не се разболе и не чакаше от Тъмносиния нищо добро. Както и при първото пътуване, съзнанието му се бе отворило към уличните и хорски звуци, само че изобщо не го вълнуваше къде го отвежда талигата.

Тя спря, коларят го побутна, той се измъкна изпод платнището и без да се интересува къде се намира, влезе в обезцветена от старост и разруха сграда, подобна на много други, които бе виждал. След като изкачи тясната изкорубена стълба до втория етаж, влезе през отворена врата (в мигове на радост щеше да си спомня подредените обувки и хитрите очи на хлапето, което го наблюдаваше през пролуката на вратата) и застана очи в очи с Ханде.

– Реших да не се разделям с момичето, което съм – каза усмихнато Ханде.

– Важното е да си щастлива.

– Щастлива съм, понеже тук правя каквото искам – отвърна Ханде. – Вече не се боя, че в сънищата си ще бъда някоя друга.

– Не е ли малко опасно да си тук? – попита Ка.

– Да, така е, ала в живота човек може да се концентрира единствено в опасни ситуации – отвърна Ханде. – Проумях, че докато не вярвам, не бих успяла да се концентрирам дотолкова, че да си открия главата. Сега съм премного щастлива тук, понеже споделям една и съща кауза с Тъмносиния. А вие бихте ли могли да пишете стихове тук?

Тъй отдалечена му се струваше вечерята, на която преди два дни се запозна с нея, на която разговаряха, че Ка я погледна като човек, забравил абсолютно всичко. Доколко Ханде искаше да наблегне върху близостта си с Тъмносиния? Момичето отвори вратата на съседната стая. Ка влезе и завари Тъмносиния загледан в черно-бял телевизор.

– Не се съмнявах, че ще дойдеш – не скри задоволството си Тъмносиния.

– Не зная защо дойдох – каза Ка.

– Заради безпокойството в душата ти – отвърна като мъдрец Тъмносиния.

Изгледаха се с ненавист. И на двамата не им убягна, че Тъмносиния определено бе предоволен и че Ка изпитваше съжаление. Ханде излезе и затвори вратата след себе си.

– Искам да кажа, че тази вечер Кадифе не бива да излиза на сцената и да върши тия срамоти – рече Тъмносиния.

– Можеше да го съобщиш и чрез Фазъл – отвърна Ка. Не успя да разбере по лицето на Тъмносиния дали знае кой е Фазъл. – Момчето от кораническия лицей, дето ме доведе.

– Ха, Кадифе нямаше да го приеме насериозно. Тя не приема насериозно никого освен теб. Единствено ако го чуе от теб, Кадифе ще осъзнае колко съм категоричен. А може и сама да е взела решение да не открива главата си? Особено като е видяла по какъв отвратителен начин се възползва от това телевизията.

– Когато излязох от хотела, Кадифе дори бе почнала да репетира – каза Ка с нескрито задоволство.

– Предай й, че съм против! Кадифе не по своя воля реши да си открие главата, а за да спаси моя живот. Тя направи сделка с държава, която държеше като заложник един политически затворник, но сега вече не е длъжна да спази дадената дума.

– Ще й предам. Но не зная как би постъпила тя.

– Искаш да кажеш, че ако постъпи, както си е наумила, отговорността няма да е твоя, така ли? – Ка премълча. – Ако тази вечер Кадифе отиде в театъра и си открие главата, виновен ще си ти. Ти си този, който уреждаше сделката.

За първи път от пристигането си в Карс Ка усети, че съвестта му е и спокойна, и чиста: лошият човек, като всички лоши хора най-накрая заговори лошо и това вече не го объркваше. За да поуспири Тъмносиния, каза:

– Това, че беше заложник, е вярно!

Чудеше се как да се държи, за да се измъкне оттук преди да се е разгневил Тъмносиния.

– Предай й това писмо – Тъмносиния му подаде плик. – Може би Кадифе няма да повярва само на устното ми съобщение. – Ка взе плика. – Някой ден ще намериш верния път и ако се върнеш във Франкфурт, непременно ще публикуваш при Ханс Хансен онай подписана прокламация, заради която толкова хора се изложиха на опасност.

– Естествено.

Ка съзря в погледа на Тъмносиния незадоволство и неудоволетвореност. В килията бе по-спокоен, приличаше на осъден, когото сутринта ще екзекутират. Засега бе отървал кожата си, но се чувстваше нещастен, понеже знаеше, че през останалата част от живота си нямаше да върши нищо друго, освен да се гневи. Ка със закъснение забеляза: Тъмносиния бе усетил, че Ка е забелязал неговото нещастие.

– Дали тук или в любимата ти Европа, ти ще живееш като търтей, който само подражава на европейците – процеди Тъмносиния.

– Стига ми и да съм щастлив.

– Хайде, върви, върви – извика Тъмносиния. – И знай, че човек, който се задоволява единствено с това да е щастлив, никога не е щастлив.

38

Нямаме никакво намерение да ви измъчваме
Едно принудително гостуване

Ка остана доволен, че се разделя с Тъмносиния, ала тутакси осъзна и дяволската зависимост, която го обвързваше с него: зависимост по-дълбока от обичайното любопитство, от ненавистта и щом напусна стаята, със съжаление проумя, че съчувства на Тъмносиния. Приближилата го добронамерена и умислена Ханде сега му се стори прекалено простодушна и глуповата, ала надменността му се сломи бързо. Ококорила очи, Ханде изпрати поздрав на Кадифе и държеше тя да знае, че сърцето й ще бъде с нея независимо дали ще си открие главата по телевизията тази вечер (така го и каза – по телевизията, а не на театралната сцена) и обясни на Ка откъде да мине, за да не привлече вниманието на полицията на излизане от квартирата.

Ка я напусна забързано, обезпокоен, но още на долния етаж седна на първото стъпало до входа, там, дето бяха наредени обувките, понеже в главата му дойде ново стихотворение – извади бележника от джоба си и го записа.

Това бе осемнайсетото стихотворение, което Ка написа в Карс и ако не бяха бележките към собствените му творби, никой не би разбрал, че то съдържа препратки към различни хора, с които бе имал подобен тип изтъкани от обич и ненавист отношения: в лиця „Теракки“ в Шишли (Ка тогава бе в средните класове) учеше синът на богаташко семейство с фирма за доставки – синът бе балкански шампион по конни надбягвания, бе разглезен, но достатъчно независим, за да привлече вниманието на Ка; там учеше и синът на една беларускиня, съученичка и приятелка на майка му от лиця – загадъчно момче с млечнобяло лице, израснало без баща, без братя и сестри, което още като лицеист употребяваше наркотици, не се привързваше към нищо и знаеше всичко; когато Ка получаваше военното си образование в Тузла, привлекателен, мълчалив, затворен в себе си младеж от съседната рота причиняваше на Ка дребни неприятности (криеше му фуражката, например). В стихотворението се опитваше да успокои объркания си мозък чрез думата „Ревност“, така и озаглави стихотворението си, обединяваща тайната любов и откритата ненавист, които го обвързваха с всички тези хора, ала и посочваше, че проблемът е къде по-дълбок: Ка щеше да усети, че душите и гласовете на тези хора с времето се бяха заселили в собствената му душа.

Излизайки от къщата, не разбра веднага в коя част на Карс се намира, но като се спусна по стръмнината, видя, че се е озовал на булевард „Халитпаша“ и инстинктивно се обърна, хвърляйки поглед към мястото, дето се укриваше Тъмносиния.

По пътя към хотела се разтревожи, понеже нямаше и помен от войниците, които

го охраняваха. Една насочила се към него цивилна кола се закова пред общината, вратата ѝ се откряна.

– Не се бойте, господин Ка, ние сме от Сигурността, качете се да ви откараме до хотела.

Ка се опитваше да прецени кое е по-сигурно – дали да се върне в хотела под полицейски конвой или да се качи наред града в полицейска кола. Вратата се отвори широко. Едрият мъжага, когото някъде Ка бе зървал за миг (далечен чичо от Истанбул, да, чичо Махмуд), с решително, грубо движение, далеч от доскорошната деликатност, притегли Ка в колата. Рязко потегли от място и заби два юмрука в главата на Ка. Или пък може би той си бе ударил главата при влизането в колата? Бе ужасно уплашен; колата тънеше в особен мрак. Не чичо Махмуд, а седналият отпред мъж ругаеше цветисто. В детството му, на улица „Шаир Нигяр“ живееше един, дето ругаеше по същия начин децата, ако топката им паднеше в неговата градина.

Ка се умълча, представи си, че е дете. И колата (сега се усети: не беше рено като останалите полицейски автомобили, а представителен и широк шевролет 56) потъна вдън мрачните карски улици, сякаш целта бе да се сплаши дете, сетне изникна отново и подир няколко кръгчета навлезе във вътрешен двор. Казаха: „Гледай пред себе си.“ Хванаха го за ръката, изкачиха две стъпала. Там, на площадката, Ка вече бе убеден, че тия тримата, включително и шофьорът, не са ислямисти (откъде щяха да намерят такава кола?). Не бяха и служители на МИТ, защото те, най-малкото част от тях, си сътрудничеа със Сунай. Отвори се някаква врата, някаква врата се затвори и Ка се озова пред прозорец с изглед към булевард „Ататюрк“ в стара арменска къща с високи тавани. В стаята различни включен телевизор и маса, отрупана с мръсни чинии, портокали и вестници; и малко по-късно – индуктор, който се използваше за изтезания с електрически ток, няколко радиотелефона, пистолети, вази, огледала... Щом се досети, че е попаднал в ръцете на спецотряда, Ка се стресна, но срещайки погледа на намиращия се в другия край на стаята З. Желязната ръка, се поуспокои: беше убиец, ала лицето му беше познато на Ка.

З. Желязната ръка играеше ролята на доброто ченге. Терзаеше се, че са довели Ка по такъв начин. Ка предположи, че лошото ченге е едрият чичо Махмуд и се заслуша в З. Желязната ръка и въпросите му.

– Какви са намеренията на Сунай?

Впускайки се в най-незначителни детайли, Ка с наслада му разказа за „Испанска трагедия“ на Кид.

– Защо освободи оня ненормалник Тъмносиния?

Ка обясни, че го е направил, за да се съгласи Кадифе да си открие главата в пиесата, която ще бъде предавана на живо по телевизията. Толкова се вдъхнови, че използва прецизен термин от шахмата: вероятно това бе твърде рискован „гамбит“, заслужаващ възхита. И едновременно стъпка, която ще сломи духа на политическите ислямисти в Карс!

– Каква е гаранцията, че момичето ще удържи на думата си?

Ка обясни, че Кадифе се е съгласила да излезе на сцената, но гаранция няма.

– Къде се укрива сега Тъмносиния? – попита З. Желязната ръка.

Ка отвърна, че и представа си няма.

Попитаха го защо са липсвали охранителите му, когато го отведоха с колата и откъде се е връщал.

– От вечерната си разходка – отвърна Ка и щом заповтаря този отговор, З. Желязната ръка, както и се очакваше, мълком напусна стаята, а чичо Махмуд захвана да го гледа лошо. И той, като седналият отпред в колата мъж, знаеше доста нецензурни ругатни. Точно като децата, които съвсем безмислено, дори неволно, обилно поливат с кетчуп всеки свой залък, и той обилно сипеше ругатни, докато правеше политически анализи, които не бяха чужди на Ка, докато говореше за висшите национални интереси или докато отправяше заплахите си.

– И какво си мислиш, че постигаш, като не издаваш къде се крие един терорист ислямист с окървавени ръце, който получава пари от Иран? – каза чичо Махмуд. – Нали знаеш как ще постъпи с такива като теб, мекушави либерали, видели Европата, дойде ли на власт?

Ка отвърна, че наистина не знае къде се крие Тъмносиния, ала чичо Махмуд с огромно удоволствие му обясни как моллите изпекли като на шиш демократите и

комунистите, с които си сътрудничели преди да вземат властта в Иран: напъхали динамит в задниците им и те литвали във въздуха, изпозастреляли проститутките и педерастите, забранили всякакви книги, освен религиозните, а на интелектуални контета като Ка най-напред изскубали косите, а после иззели и поетичните им книжки... И пак продължи с изброяването на разни гадости, и пак с отегчено лице запита къде се укрива Тъмносиния и откъде се е връщал Ка в тоя късен час. Когато Ка му даде същите постни отговори, той, без да променя отегчения си израз, сложи белезници на Ка. „Глей сега какво ще ти направя“ – рече той. И апатично, без всякакъв гняв го заудря с юмруци и шамари по лицето.

За да не се разгневят читателите ми, ще приведа по-долу съвсем точно петте важни причини – открих ги в бележките на Ка, – които бе изброил по-късно и които показват, че Ка не е бил кой знае колко огорчен от тоя побой.

1. Според разбирането на Ка за щастието, в еднаква степен го бяха сполетели доброто и злото, а моментът с побоя означаваше, че ще успее да замине с Ипек във Франкфурт.

2. С присъщия на управляващите прослойки усет, Ка предположи, че разследващите го от спецотряда го разграничават от простолюдието, от престъпниците и от скиталците, че повече няма да го бият и изтезават, за да не оставят видими следи по тялото му и гняв в душата му.

3. Съвсем справедливо разчиташе, че след побоя Ипек ще бъде доста по-грижовна към него.

4. Когато преди два дни, във вторник привечер, бе видял окървавеното лице на Мухтар в Дирекцията по сигурността, съвсем наивно си бе представил, че човек може чрез един, нанесен му в полицията побой, да се пречисти от чувството на вина заради мизерността на своята държава.

5. Душата му се изпълваше с гордост, защото се намираше в положението на политически арестант, който въпреки побоя не издаде къде се укрива търсеният човек.

Тази, последната причина, преди двайсет години щеше да предизвика у Ка преголямо задоволство, но сега, когато това бе излязло от мода, той се чувстваше дори глупаво. Соленият вкус на стичащата се от носа към крайчеца на устните му кръв връщаше Ка към детството. В кой ли момент бе потекла кръв от носа му? Загледани в телевизора, чичо Махмуд и останалите го бяха забравили в един полуздрачен ъгъл на стаята, а Ка се сети за прозореца, прищипал носа му в детството, за улучилите го футболни топки, за удара, който получи по носа си при една свада, докато беше войник. Смрачаваше се, а З. Желязната ръка и другарите му следяха скупчилата ги пред телевизионния екран „Мариана“ и Ка бе изключително доволен, че е там – с разкървавен нос, пребит, унижен и забравен като дете. Разтревожи се, че ако го претърсят, ще открият писмото на Тъмносиния. За известно време погледа заедно с тях „Мариана“, представяйки си, че в същия този момент Тургут бей и дъщерите му следят мълком сериала с чувство на вина.

По време на една от рекламите З. Желязната ръка стана от стола си, взе индуктора от масата, показа го на Ка и го попита дали знае за какво се използва, после замълча за малко като баща, който е сплашил сина си с пръчката.

– Знаеш ли защо харесвам Мариана? – попита той, тъкмо тогава рекламата свърши и сериалът продължи. – Защото знае какво иска. Такива интелигентчета като тебе, дето изобщо не знаят какво искат, направо ме поболяват. Приказвате за демокрация, после се сдушавате с ислямистите. Приказвате за човешки права, после преговаряте с терористи убийци... Приказвате за Европа, а се мазните на ислямистите, врагове на Запада... Приказвате за феминизъм, а подкрепяте мъжете, покриващи главите на жените си. Ти не се държиш според възгледите си и съвестта си, тук, казваш си, ще се държа и ще постъпвам като европейец! Но ти дори не си европейец! Знаеш ли какво прави европейецът? Ако Ханс Хансен публикува оная глупава ваша прокламация, и ако европейците я възприемат сериозно, и ако изпратят в Карс делегация, тази делегация най-напред ще благодари на военните, че не са предали страната в ръцете на ислямистите. Но, естествено, върнат ли се в Европа, тия педерастии ще се заоплакват, че в Карс демокрация няма. Така и вие – хем се оплаквате от армията, хем се доверявате на военните, за да не ви накълцат ислямистите на парчета. Няма да те изтезвавам, понеже всичко това си го виждал.

Ка си помисли, че иде ред на „доброто“, че след малко ще го освободят и ще

успее да догледа финала на „Мариана“ с Тургут бей и дъщерите му.

– Преди да те изпратя в хотела при твоята любима обаче, искам да ти кажа някои неща за сделката, дето я уреждаш с оня терорист, когото прикриваш, та да ти е като обеща на ухото – рече З. Желязната ръка. – Ама най-напред си набий нещо в главата: изобщо не си идвал в тоя кабинет. И без друго до час ще се ометем оттук. Нашето ново убежище е последният етаж на общежитието на кораническия лицей. Ще те чакаме там. Може би ще си спомниш и ще ни кажеш къде се укрива Тъмносиния и докъде е била „вечерната ти разходка“. Докато още не му хлопаше дъската, Сунай ти е казал как привлекателният герой с тъмносини очи безжалостно е претрепал един телевизионен водещ с пилешки мозък, който говореше против нашия Пророк, как е организирал убийството на директора на Педагогическия институт, на което ти имаше удоволствието лично да присъстваш. Има обаче още нещо, подробно документирано от информаторите на МИТ, което досега не ти е съобщавал, вероятно за да не се разочароваш, ама си рекохме, че все пак трябва да си го знаеш.

Стигаме до момента, заради който през следващите четири години Ка, като обсебен от филма си оператор, връщаше лентата на живота си назад.

– Ипек ханъм, с която възнамеряваш да забегнеш във Франкфурт и да заживееш щастливо, някога беше любовница на Тъмносиния – изрече с мек глас З. Желязната ръка. – Връзката им, според това досие пред мен, е започнала преди четири години. По онова време Ипек ханъм бе омъжена за Мухтар бей, който вчера по собствено желание оттегли кандидатурата си за общински кмет. Този малоумен стар левичар и поет – да прощаваш – прие с почести Тъмносиния у дома си, та да организирал младите ислямисти, а самият той продължи да си продава електрическите печки в своя магазин за бяла техника, като за жалост изобщо не забеляза, че Тъмносиния е в прекалено тесни контакти със собствената му съпруга в собствения му дом.

„Не е вярно, тия фрази са подготвени предварително“ – каза си Ка.

– Първа забеляза тази тайна любов – след служителите информатори от МИТ, естествено – Кадифе ханъм. Ипек ханъм, поради това, че не се разбира с мъжа си, се възползва от идването на сестра си да учи в института и се пресели с нея в друга къща. Тъмносиния продължаваше да идва от време на време в града, за да „организира младите ислямисти“, продължаваше да отсяда в дома на възхищаващия му се Мухтар, а когато Кадифе отиваше на лекции, полуделите от страст влюбени се срещаха в новия дом. И така продължи до пристигането на Тургут бей в града, когато заедно с двете си дъщери заживяха в хотел „Карпалас“. Тогава Кадифе зае мястото на сестра си сред момичетата с тюрбани. Имаме доказателства, че нашият Казанова с тъмносини очи известно време властва едновременно и над двете сестри.

Напрягайки цялата си воля, за да откъсне погледа си от З. Желязната ръка, Ка впери насълзените си очи в потрепващите и тъжни улични лампи на заснежения булевард „Ататюрк“ – едва сега забеляза, че булевардът се вижда оттук.

– Прочетох ти го, за да те убедя каква колосална грешка допускаш, като прикриваш убежището на тоя кръволок, само защото си с мекушаво сърце – продължи словоохотливо З. Желязната ръка, както, извършвайки злините си, постъпват всички спецагенти. – Нямам никакво намерение да те измъчвам. Искам само да те накарам след като излезеш оттук да проумееш, че информацията, която чу, не е моя тъпа измишльотина, тя е събрана с усилията на подслушвателната служба, оборудвала с микрофони цял Карс през последните четирийсет години. Може би Ипек ханъм ще те убеди, че всичко това е лъжа, за да не се омърси вашето щастие във Франкфурт. Ти имаш мекушаво сърце и то не ще издържи, но за да няма никакво съмнение в истинността на казаното от мен, с твое позволение ще ти прочета малко от убедителния материал за любовните им разговори, заради които държавата ни е направила не малко разходи, а после е възложила да бъдат прехвърлени на хартия.

„Любими, любими, последните дни без теб не бяха никакъв живот“ – е казала Ипек ханъм преди четири години на 16 август, в един горещ летен ден, вероятно при първата им раздяла... Два месеца по-късно, когато Тъмносиния пристига в града за конференция на тема „Ислямът и забраните“, само за един ден той й е звънял осем пъти от различни бакалници и чайни, повтаряли са си колко много се обичат. Два месеца по-късно, когато Ипек възнамерявала да забегне с него, ала все пак не могла да се реши, тя му казва „човек всъщност в живота си има само един любим и в моя живот това си ти“. Друг път, понеже ревнувала Тъмносиния от жена му Мерзука от

Истанбул, му заявява, че не могат да се любят, докато баща ѝ е вкъщи. През последните два дни му е звъняла три пъти. А вероятно и днес. Сега нямам у мен разпечатките на последните разговори, ала те не са съществени, ти и сам можеш да я попиташ за какво са си говорили. Много съжалявам, виждам, че всичко това ти дойде в повече, не плачи, моля те, моите другари ще ти свалят белезниците, умий си лицето, ще те откарат, ако пожелаеш, до хотела.

39

Удоволствието да поплачем заедно

Ка и Ипек в хотела

Ка пожела да се прибере пеш. Старателно бе измил стеклата се от носа към устата и брадичката му кръв и сбогувайки се най-добронамерено със злодеите и убийците, си бе тръгнал като дошъл по своя воля в апартамента им гостенин, после като пиян се бе залюшкар под излинялата светлина на булевард „Ататюрк“, бе свил, без да мисли, по „Халитпаша“ и се бе разревал, когато чу отново „Роберта“ на Пепино ди Капри, разнасяща се от галантерийното магазинче. Тъкмо тогава срещна слабичкия, привлекателен селянин, до когото се бе настанил преди три дни в автобуса Ерзурум-Карс и на чието рамо в съня си бе оборвал глава. В момента цял Карс все още гледаше „Мариана“, ала на булевард „Халитпаша“ той се сблъска очи в очи най-напред с адвоката Музаффер бей, после, свивайки по „Кязъм Карабекир“ – с началника на автобусната компания и неговия възрастен приятел, видя ги при първото си посещение в текето на шейх Саадеттин. По погледите на тези мъже разбираше, че очите му още са просълзени, а понеже от дни кръстосваше карските улици, той разпознаваше, без дори да се налага да се вглежда добре, заледените витрини, претърпаните чайни, фотографските ателиета, припомнящи, че градът е имал и хубави дни, мъждукащите улични лампи, бакалските витрини с изложените по тях пити кашкавал, цивилните полицаи на пресечката между булевардите „Кязъм Карабекир“ и „Карадаа“, покрай които минаваше.

Преди да влезе в хотела, видя охраняващите го войници и ги успокои, че всичко е наред. Стараейки се никой да не го забележи, Ка се качи в стаята си. Просна се на леглото и се разрида. Рида дълго, докато плачът му спря от само себе си. Лежеше, вслушан в гласовете на града и след минута-две, дълги колкото безкрайните очаквания в детството му, на вратата се почука; беше Ипек. От момчето на рецепцията научила, че изглеждал някак особено и дошла веднага. Но млъкна, щом забележа лицето на Ка в светлината на лампата. Настъпи продължителна тишина.

– Научих за връзката ти с Тъмносиния – прошепна Ка.

– Той ли ти каза?

Ка угаси лампата.

– 3. Желязната ръка и другарите му ме отвлякоха – продължи да нашепва той. – Четири години телефонните ви разговори са били подслушвани. – Отново зарови глава в постелята. – Искам да умра – добави той и пак се разплака.

Ръката на Ипек, която галеше косата му, само усили хлиповете му. Заедно с усещането за загуба, в душата му се настани спокойствието, присъщо на проумелите, че всъщност никога няма да бъдат щастливи. Ипек се излегна до него и го прегърна. Известно време плакаха заедно и това заличи дистанцията помежду им.

В мрака на стаята Ипек отговори на въпросите на Ка и разказа историята си: Мухтар не се задоволил само да покани Тъмносиния в Карс и да го приеме с почести у дома им, искал политическият ислямист, от когото се възхищавал, да потвърди колко невероятно създание е жена му. На всичкото отгоре по онова време Мухтар се отнасял доста зле с Ипек, обвинявал я, задето нямат деца. Както и самият Ка бил наясно, Тъмносиния отлично владеел словото и си наумил да утеша една нещастна жена, да я омае. В началото на връзката им Ипек се съпротивлявала, не ѝ се искало да изпада в трудна ситуация! Първо, за да не забележи Мухтар, когото все още обичала и не желала да огорчи. После, за да се избави от разгарящата се полека-лека любов. В началото най-привлекателното у Тъмносиния било превъзходството му над Мухтар; Ипек се срамувала от него, когато започвал да бръщолеви на политически теми, от които си нямал понятие. Хвалел Тъмносиния дори в негово отсъствие, разправял, че трябва по-

често да идва в Карс, укорявал я, че не се държи достатъчно мило с него. Мухтар така и не забелязал нищо, дори когато двете с Кадифе заживели в отделна квартира; и досега нямаше да забележи, ако такива като З. Желязната ръка не бяха му казали. А проникателната Кадифе още първия ден след пристигането си в Карс се досетила и се присъединила към момичетата с тюрбани, за да може да се сближи с Тъмносиния. Ипек усетила интереса ѝ към Тъмносиния, защото познавала от дете страстната натура на Кадифе. Осъзнавайки, че интересът на Кадифе към него му допада, Ипек охладняла към Тъмносиния. Решила, че ако Тъмносиния се заинтригува от Кадифе, ще може да се отърве от него, пък и след пристигането на баща ѝ успявала да стои настрана от Тъмносиния. Най-вероятно Ка е бил напълно готов да повярва на тази история, да я сведе до случайна грешка и да запрати в миналото връзката между Тъмносиния и Ипек, ала тя възкликнала развълнувано: „Всъщност Тъмносиния обича мен, а не Кадифе!“ След тези думи, които изобщо не желаел да чуе, Ка я попитал какво мисли сега за този „отвратителен тип“, Ипек му отвърнала, че не желае да продължава тази тема, че всичко е останало в миналото и че иска да замине с Ка в Германия. Тогава Ка припомнил за телефонния им разговор при последното идване на Тъмносиния, Ипек пък отвърнала, че такъв разговор не е бил провеждан и че Тъмносиния имал достатъчно политически опит, за да знае, че ако ѝ се обади, разкрива убежището си. Тогава Ка казал: „Никога няма да бъдем щастливи!“ „Не е вярно, ще замине за Франкфурт и там ще бъдем щастливи!“, прегръщайки го, отвърнала Ипек. Според Ипек в този момент Ка повярвал на думите ѝ, само че после се разридал.

Ипек го прегърна още по-силно и двамата поплакаха заедно. По-късно Ка щеше да напише, че тъкмо в мига, когато са плачели прегърнати, може би Ипек за първи път в живота си открила достигащата до болка наслада, с която съвместното пътуване към несигурната зона между поражението и новия живот дарява човека. Беше се влюбил още повече в нея, понеже плачеха заедно. Плачейки, Ка силно прегръщаше Ипек, същевременно се опитваше да проумее как да постъпи след това и съвсем инстинктивно насочваше вниманието си към прииждащите откъм хотела и улицата звуци. Наближаваше осемнайсет часът: бе приключило отпечатването на утрешния брой на „Серхат шехир“, снегорините, разчистващи пътя към Саръкамъш, стръвно бяха захванали своята работа, бяха започнали репетициите със Сунай и Кадифе, която Фонда Есер със задоволство настани във военния камион, за да я отведе в Народния театър.

Едва след половин час Ка успя да каже на Ипек, че Тъмносиния е изпратил съобщение за Кадифе. През това време бяха плакали, прегръщайки се, и бяха застинали по средата между страховете от опита на Ка да се любят, нерешителността и ревността. Та тогава Ка започнал да разпитва Ипек кога за последно са се видели с Тъмносиния и умопомрачаващо заповтарял, че тя всеки ден тайно е разговаряла с Тъмносиния, че двамата са се срещали и че всеки ден се е любила с него. Отсетне Ка щеше да си спомня как Ипек за първи път отговаряла ядно на неговите въпроси и догадки, как по-късно, давайки си сметка, че думите на Ка са били изречени под напора на чувствата, а не са били плод на логичен размисъл, проявила състрадание към него, как от една страна му харесвало, че неговите въпроси и догадки жегват Ипек, а от друга – как се наслаждавал на нейното състрадание. Ка, който през последните четири години бе прекарал голяма част от времето си в съжаления и самообвинения, щеше да се ненавижда, че цял живот е използвал словесното оскърбление като средство да провери до колко е силна любовта на жената, която го обича. Разпитвайки Ипек и твърдейки, че тя обича повече Тъмносиния, че дори натрапчиво го желае, Ка се вълнуваше по-скоро от търпението, което тя би проявила към него, отколкото от самите ѝ отговори.

– С тия свои въпроси ти ме наказваш, задето съм имала връзка с него! – каза Ипек.

– Ти ме желаеш единствено, за да можеш да го забравиш! – отвърна ѝ Ка и по израза на Ипек уплашено подразбра, че това е самата истина, но не заплака. Усети някаква сила в душата си, натрупала се вероятно от прекомерния плач. – Тъмносиния праща на Кадифе съобщение от убежището си – додаде той. – Исква Кадифе да се откаже от дадената дума, да не излиза на сцената и да не си открива главата. Настоява.

– Не бива да го казваме на Кадифе – отреагира Ипек.

– Защо?

– Защото хем Сунай ще ни охранява докрай, хем ще е по-добре за Кадифе. Искам

да отдалеча сестра си от Тъмносиния.

– Всъщност ти искаш да развалиш техните отношения – възкликна Ка. По очите на Ипек разбра, че ревността му го принизява още повече, но не успя да се възпре.

– Моите сметки с Тъмносиния отдавна са приключени.

Грубостта на Ипек, помисли си Ка, е неискрена. Този път обаче се въздържа и реши да не го казва на Ипек. След малко обаче все пак ѝ го каза и като погледна през прозореца, възвърна предишното си състояние. И ревността, и гневът му бяха извън неговия контрол и Ка се натъжи още повече от това, че върви срещу себе си. Би се разплакал, ако умът му не бе изцяло ангажиран с отговорите на Ипек.

– Да, някога бях много влюбена в него – рече тя, – но това отмина, вече съм добре. Искам да замина с тебе във Франкфурт.

– Колко много бе влюбена в него?

– Много бях влюбена – повтори Ипек и решително замълча.

– Опиши ми по какъв начин беше много влюбена в него?

Макар и да бе изгубил самообладание, Ка усети, че Ипек се колебае между желанието да каже истината и желанието да утеша Ка, между желанието да сподели любовното си страдание и справедливото си желание да измъчва Ка...

– Бях влюбена в него, както в никого друго – промълви след малко Ипек, отклонявайки погледа си.

– Може би защото не си познавала никого друго, освен мъжа си Мухтар?

Още докато го изричаше, съжали. И не защото знаеше, че ще я засегне, а защото предчувстваше нейния суров отговор.

– Е, нямах възможност да се сближа с много мъже в живота си, понеже съм туркиня. Ти обаче там, в Европа, си имал възможност да опознаеш доста свободни жени. Не те питам за нито една от тях. Надявах се, че са те научили да не разпитваш за предишните любими на своята любима.

– Аз съм турчин – отвърна Ка.

– За беда турчинът използва това, че е турчин най-вече като извинение, или като претекст.

– Ето защо ще се върна във Франкфурт – каза Ка, без да го вярва.

– И аз ще дойда с теб и там ще бъдем щастливи.

– Искаш да дойдеш във Франкфурт, за да можеш там просто да го забравиш.

– Предусещам как, ако заедно отидем във Франкфурт, след известно време ще се влюбя в теб. Аз не съм ти. Не мога за два дни да се влюбя в някого. Ако проявиш търпение към мен и ако не ме тормозиш с ревността си като турчин, бих те обичала много.

– Но не ме обичаш сега – рече Ка. – Все още си влюбена в Тъмносиния. И какво му е толкова специалното на него?

– Допада ми това, че наистина искаш да знаеш, но се боя от реакцията ти, когато чуеш моя отговор.

– Няма от какво да се боиш – отвърна Ка, без да го вярва. – Обичам те много.

– Ако продължиш да ме обичаш и след като чуеш отговора ми, най-после ще съм намерила мъжа, с когото бих могла да живея. – Ипек замълча, отмести погледа си от Ка към заснежената улица. – Тъмносиния е невероятно състрадателен, невероятно разсъдлив и великодушен – изрече Ипек с топлина в гласа си. – Никому не желае злото. Веднъж цяла нощ плака за две малки кутрета, чиято майка била умряла. Повярвай ми, не прилича на никого друго.

– Той не е ли убиец? – обезнадеждено попита Ка.

– Дори човек, който знае само малка част от онова, което аз знам за него, би казал, че твърдението ти е глупаво и ще се разсмее. Той никого не е погубил. Той е едно дете. И като дете харесва игрите, фантазиите, добър имитатор е, разказва истории от „Шахнаме“ и от „Месневи“*. В него живеят различни хора. Той е волеви, умен, решителен, доста силен. И доста забавен... Ох, мили, извинявай, не плачи, спри, моля те, да плачеш.

[* Едно от основните произведения на турския поет мистик Джеляледдин Руми Мевляна (1207–1272), основал суфийския орден Мевлевия през XIII век в град Коня. – Б.пр.]

За момент Ка престана да плаче, каза как вече изобщо не вярва, че заедно ще заминат за Франкфурт. В стаята се настани продължителна, особена тишина, накъсвана

от време на време от хлиповете на Ка. Той легна с гръб към прозореца и се сви на кравай като дете. Ипек след малко се притисна в него и го прегърна.

Прииска му се да ѝ каже „остави ме“. Но после прошепна:

– Прегърни ме силно-силно!

Беше му хубаво да усеща с бузите си мокрещата се от сълзите му възглавница. Беше му хубаво да усеща прегръдката на Ипек. Заспа.

Когато се събуди, часът бе деветнайсет и за миг на двамата им се стори, че ще могат да бъдат щастливи. Не можеха да се погледнат в очите, но и двамата търсеха повод за ново разбирателство.

– Няма значение, мили, няма значение! – мълвеше Ипек.

В първия момент Ка не можа да реши дали думите ѝ са признак на нейната безнадеждност, или на нейната увереност, че миналото ще бъде забравено. Помисли, че Ипек си тръгва. Знаеше добре, че прибере ли се без Ипек във Франкфурт, няма да бъде в състояние да поднови дори жалкия си предишен живот.

– Не си тръгвай, остани още малко – каза той разтревожено.

Прегърнаха се след една особена, напрегната тишина.

– Аллах, Аллах, какво ли предстои? – изрече Ка.

– Всичко ще се уреди – отвърна му Ипек. – Вярвай ми, имай ми доверие.

Заслушан като дете в думите на Ипек, Ка прозря, че ще съумее да се измъкне от този кошмар.

– Ела да ти покажа нещата, дето ще сложа в чантата, с която ще замина за Франкфурт.

Излизането от стаята се отрази чудесно на Ка. Преди да влязат в апартамента на Тургут бей, Ка пусна ръката на Ипек, държеше я за ръка, докато се спускаха по стълбите, но на минаване през фойето осъзна, че изглеждат като „двойка“ и се почувства горд. Отидоха право в стаята на Ипек. Тя извади от чекмеджето тесния леденосинкав пуловер, който не носеше в Карс, изтупа го от нафталина, застана пред огледалото и го наложи връз себе си.

– Облечи го – помоли Ка.

Ипек свали широкия вълнен пуловер, с който беше облечена и сложи върху блузата си тесния – Ка отново се възхити от красотата ѝ.

– Ще ме обичаш ли до края на живота си? – попита Ка.

– Да.

– А сега облечи кадифената рокля, която Мухтар ти е позволявал да носиш единствено вкъщи.

Ипек отвори долапа, смъкна от закачалката черната кадифена рокля, изтупа я от нафталина, разпери я внимателно и започна да я облича.

– Много ми е приятно, като ме гледаш така – каза тя, срещайки в огледалото погледа на Ка.

С преливащо от възторг вълнение и с ревност Ка се взря в дългия, красив гръб на жената в онова чувствено местенце, дето косата се разрежда на тила и малко по-надолу към прешлените на гръбначния стълб, в ямичките, които се появиха на раменете ѝ, когато сплете ръце над косите си. Беше и много щастлив, и много нещастен.

– О-о, каква е тази рокля? – влизайки в стаята, възкликна Тургут бей. – За някой бал ли се подготвяш? – Само че лицето му не изразяваше никаква радост. Ка отдаде това на бащината ревност, стана му приятно.

– Откак Кадифе излезе, съобщенията по телевизията са все по-агресивни – рече Тургут бей. – Ще бъде голяма грешка, ако участва в пиесата.

– Татенце, кажете ми, моля, защо не желаете Кадифе да си открие главата?

Всички заедно влязоха в хола и се строиха пред телевизора. Появилият се след малко говорител обяви, че днешното предаване на живо ще сложи края на трагедията, парализирала нашия обществен и духовен живот, че тази вечер благодарение на един драматичен акт карсци ще се отърват от религиозните предубеждения, които ни отдалечават от модерността и от равноправието между мъжете и жените. А на сцената ще бъде изживян още един от онези омагьосващи и неповторими мигове, обединяващи живота и театъра. Този път нямало никаква причина карсци да се притесняват, понеже Дирекцията по сигурността и Командването на извънредното положение щели да вземат всички необходими мерки, докато продължава представлението, входът за което бил безплатен. На екрана се появи заместник-директорът по сигурността Касъм бей –

личеше си, че записът е правен предварително. Разчорлената му през вечерта на революцията коса, сега бе сресана, ризата – изгладена, вратовръзката – сложена на място. Той обясни, че карсци спокойно биха могли да посетят тазвечерния голям спектакъл. Той обясни, че още отсега доста ученици от кораническият лицей са отишли в Дирекцията по сигурността и са дали дума, че цяла вечер ще аплодират дисциплинирано и развълнувано на подходящите места в пиесата, както се постъпва в цивилизованите страни и в Европа, че този път няма да бъдат позволени никакви изблици, просташини и крясъци, че карсци, приемници на хилядолетно културно наследство, знаят как се гледа театрално представление. След което той изчезна от екрана.

Говорителят, който се появи след него, съобщи какво представлява трагедията, която ще бъде играна тази вечер, както и че Сунай Заим от години се готви за тази пиеса. На екрана показаха поомачкани афиши от якобинските пиеси, в които преди години Сунай е изпълнявал ролята на Наполеон, Робеспьер и Ленин, черно-бели снимки на Сунай (Колко слабица е била едно време Фонда Есер!) и всякакви други театрални спомени (стари билети, програми, изрезки от вестници от дните, когато Сунай възнамерявал да изпълни ролята на Ататюрк, фотоси от анадолски кафенета, навяващи тъга) – Ка си помисли, че артистичната двойка ги носи винаги в куфарите си. В този познавателен филмов материал имаше нещо притеснително, напомнящо за излъчваните по държавната телевизия документални филми за изкуството, ала мяркащата се от време на време върху екрана ведра, явно наскоро правена снимка на Сунай, привнасяше нещо от поовехтялото, но претенциозно излъчване, присъщо на премиер-министрите от страните отвъд желязната завеса и на диктаторите от Африка и Средния Изток. По цял ден взиращите се в образите на телевизионния екран жители на Карс вече бяха повярвали, че Сунай носи спокойствие на града им, бяха се почувствали като негови съотечественици и по необясним начин бяха започнали да изпитват упование в бъдещето си. Преди осемдесет години, след изтеглянето на руските и османските войски от града, в дните, когато турци и арменци се избивали и в града била обявена държава на турците, незнайно откъде се появило знаме – сега това знаме го показваха начесто по телевизията. Появата тъкмо на това проядено от молците, лекъосано знаме разтревожи Тургут бей повече от всичко.

– Този човек е луд. На всички ще ни докара неприятности. Кадифе в никакъв случай не бива да излиза на сцената!

– Добре, не бива – рече Ипек. – Ама кажем ли й го като ваша идея, татенце, познавате Кадифе, ще си открие главата просто на инат.

– Тогава какво да правим?

– Нека Ка да иде веднага в Народния театър и да каже на Кадифе да не си открива главата! – предложи Ипек, извървяйки се към Ка с приповдигнати вежди.

Ка, който дълго се бе вмирал не в телевизионния екран, а в Ипек, се разтревожи, защото не можеше да проумее какво причини внезапната промяна в позицията на Ипек.

– Ако иска да си открие главата, нека го стори въщи, след като нещата се поутоложат – рече Тургут бей. – Тази вечер Сунай на всяка цена ще провокира ново предизвикателство. Толкова съжалявам, че повярвах на Фонда Есер и предадох Кадифе в ръцете на тия двама луди.

– Татенце, Ка ще отиде в театъра и ще убеди Кадифе.

– Само вие можете да се доберете до Кадифе, понеже Сунай ви има доверие. Какво се е случило с носа ви, синко?

– Подхлъзнах се на леда – измънка виновно Ка.

– И челото сте си ударили. И то е посиняло.

– Ка цял ден е бродил из улиците – обясни Ипек.

– Измъкнете настрана Кадифе, без Сунай да забележи... – заръча Тургут бей. – Не й казвайте, че идеята е наша, внимавайте да не се изпуснете, че идеята е наша. Не трябва изобщо да спори със Сунай, нека Кадифе си намери някакво извинение. Най-добре да каже „болна съм“ или „утре въщи ще си открия главата“, нека му го обещае. Предайте й колко много я обичаме всички. Рожбата ми!

Внезапно очите на Тургут бей се насълзиха.

– Татенце, мога ли да поговоря с Ка насаме? – попита Ипек и привика Ка към масата. Седнаха в края й, Захиде вече бе застлала покривката за вечеря.

– Кажи на Кадифе, че Тъмносиния е пожелал това, защото е бил в затруднително положение, бил е принуден.

– Първо ми обясни защо ти промени мнението си?

– Ах, мили, повярвай ми, няма за какво да се тревожиш, просто реших, че татко е прав, толкоз. Сега по-важно от всичко ми се струва Кадифе да остане настрана от неприятностите.

– Не – рече предпазливо Ка. – Случи се нещо и ти си промени мнението.

– Не, нищо страшно няма. Ако Кадифе реши да си открива главата, нека го стори после, вкъщи.

– Не си ли открие главата тази вечер – каза внимателно Ка, – вкъщи при баща си изобщо няма да го стори. И ти го знаеш.

– По-важното е сестра ми да се върне у дома жива и здрава.

– Боя се от едно нещо – каза Ка. – От нещото, което криеш от мен.

– Мили, такова нещо няма. Обичам те много. Ако ме искаш, тръгвам веднага с тебе за Франкфурт. Там ще се убедиш как ще се привържа към тебе, как ще те обикна, ще забравиш всичко тук и ще ме обичаш с пълно доверие.

Постави ръката си върху влажната и гореща ръка на Ка. Ка чакаше, без да може да повярва в отразената в огледалото на бюфета красота на Ипек, в невероятната магнетичност на гърба ѝ, който кадифената рокля с презрамки открояваше, в близостта на нейните големи очи.

– Предчувствам, че ще се случи нещо лошо – каза след малко Ка.

– Защо?

– Защото съм прекалено щастлив. Неочаквано за мен самия, в Карс написах осемнайсет стихотворения. Напиша ли още едно, направо си става книга. Вярвам, че искаш да дойдеш с мен в Германия и предусещам още по-голямото щастие, което ме очаква. Толкова много щастие, че ми идва в повече и имам предчувствие – ще ме сполети нещо лошо.

– Какво например?

– Тръгна ли да убеждавам Кадифе, ти ще се срещнеш с Тъмносиния.

– Ох, ама че глупост – отвърна Ипек. – Та аз дори не знам къде е.

– Не им казах къде се крие и затова ме биха.

– Не казвай никому – рече Ипек, сбърчвайки вежди. – Ще се убедиш колко са глупави страховете ти.

– Е, какво става, няма ли да отидете при Кадифе? – провикна се Тургут бей. – След час и петнайсет минути представлението започва. По телевизията съобщиха, че скоро ще отворят пътищата.

– Не ми се ходи в театъра, не ми се излиза оттук – прошепна Ка.

– Повярвай ми, не можем да се измъкнем и да оставим Кадифе нещастна – каза Ипек. – Тогава и ние няма да сме щастливи. Иди все пак, опитай да я склониш, та да ни е спокойно на душите.

– Преди час и половина, когато Фазъл ми донесе съобщението на Тъмносиния – припомни Ка, – ти настояваше да не излизам навън.

– Как да ти докажа, че като идеш в театъра, няма да избягам?

Ка се усмихна.

– Качи се с мен в стаята ми, аз ще я заключа и за половин час ще взема ключа с мен.

– Добре – възкликна радостно Ипек. Изправи се. – Татенце, за половин час ще се кача в горната стая, а Ка, не се притеснявайте, тръгва веднага към театъра, за да разговаря с Кадифе. Не ставайте. Ние горе имаме спешна работа.

– Аллах да го благослови – въздъхна Тургут бей, но бе силно разтревожен.

Ипек хвана Ка за ръката, не го пусна дори докато преминаваха през фоайето, поведе го нагоре по стълбата.

– Джавит ни видя – рече Ка. – Какво ли си мисли?

– Няма значение – отвърна радостно Ипек. Горее, вземайки ключа от Ка, тя отключи вратата и влезе. В стаята все още се долавяше слабият мирис от неотдавнашното им любене. – Тук ще те чакам. Пази се. Не се разправяй със Сунай.

– Какво да кажа на Кадифе, че баща ѝ и ние, или, че Тъмносиния не желае тя да излезе на сцената?

– Тъмносиния.

– Защо? – попита Ка.
– Защото Кадифе много обича Тъмносиния. Отиваш в театъра, за да предпазиш сестра ми от опасност. Забрави ревността си.
– Стига да мога да я забравя.
– В Германия ще бъдем много щастливи – каза Ипек. Обви ръце около врата на Ка. – Кажи ми в кое кино ще идем?
– В Музея на киното има салон, в който по късните съботни часове дават недублирани американски художествени филми – отвърна Ка. – Там ще идем. Преди туй ще хапнем дъонер и сладка туршия в някое от ресторантчетата в района на гарата. Сетне у дома ще превъртаме телевизионните канали и ще се забавляваме. После ще се любим. Моята заплата на политически изгнаник и парите, които ще получа от литературните четения във връзка с новата ми стихосбирка ще са достатъчни и за двама ни и ние няма да вършим нищо друго, освен да се любим.
Ипек попита какво е заглавието на книгата, Ка и го каза.
– Красиво – рече Ипек. – Хайде, мили, тръгвай вече. Татко ще се притесни и сам ще поеме към театъра.
Ка облече палтото си, прегърна Ипек.
– Вече не се боя – излъга той. – Но ако все пак нещо се обърка, ще те чакам в първия влак, който ще потегли от града.
– Ако успея да се измъкна от стаята – дяволито каза Ипек.
– Може ли да ме гледаш през прозореца, докато се изгубя зад ъгъла?
– Може.
– Страхувам се, че повече няма да те видя – рече Ка, докато затваряше вратата.
Заклучи и пхна ключа в джоба си.
На улицата се обърна и отпрати напред войниците, които го охраняваха, та да може спокойно да гледа Ипек. Видя я да го наблюдава, неподвижно застинала зад прозореца на стая 203 от втория етаж на хотел „Карпалас“. Никога нямаше да забрави оранжевата светлина на лампата върху малката масичка, озаряваща потрепващите от студа медени рамене на Ипек в кадифената ѝ рокля с презрамки и през останалите четири години от живота му той неизменно щеше да свързва тази светлина с щастието.
Ка никога повече не видя Ипек.

40

Трудно е да бъдеш двоен агент

Една недовършена глава

Докато Ка крачеше към Народния театър, улиците вече бяха опустели, ресторантите, с изключение на един-два, бяха спуснали кепенците. Дори когато прекаралите дългия ден само на чай и цигари последни клиенти на чайните се надигаха от местата си, за да си тръгнат, те пак не откъсваха очи от телевизорите. Пред Народния театър Ка видя под върбите в края на стръмнината да преминават със сигналните си лампи три полицейски коли, а в ниското – танк. Вечерният студ бе захванал, но по тротоарите все още се оттичаше вода от ледените висулки по стрехите. Мина под опънатия от единия до другия край на булевард „Ататюрк“ телевизионен кабел и на влизане в Народния театър стисна в юмрука си ключа, който носеше в джоба.

До подредилите се по краищата на залата полицаи и военни долитах ехото от репетицията, която вървеше на сцената. Ка се настани в едно от креслата и се заслуша в гръмовно изречените от Сунай думи, в немошните, плахи отговори на забрадената Кадифе, в забележките на намесващата се от време на време Фонда Есер (Мила Кадифе, говори по-искрено!), която примъкваше на сцената части от декора (дърво, тоалетка).

Когато дойде ред за репетицията на Фонда Есер и Кадифе, Сунай, забелязал пламъчето от цигарата на Ка, се приближи и седна до него.

– Тези са най-щастливите часове в моя живот – рече той. Миришеше на ракия, но не беше пиан. – Колкото и репетиции да направим, всичко ще се реши окончателно на сцената от нашите моментни усещания. Между другото, Кадифе притежава талант на

импровизатор.

– Трябва да ѝ съобщя нещо от името на баща ѝ, а също така ѝ нося мънисто против уроки – рече Ка. – Дали ще мога да поговоря с нея някъде насаме?

– Забелязахме, че си успял да се измъкнеш за малко от охранителите си. Снеговете вече се топят, ще отворят пътищата. Но преди това, ние ще изиграем пиесата си – каза Сунай. – Тъмносиния поне на добро местенце ли се е скрил? – подпита усмихнато Сунай.

– Не знам.

Сунай се надигна, обеща да изпрати Кадифе и се присъедини към репетицията. В същия момент светлината на сцената угасна. Ка забеляза как между тримата се установява една истинска хармония. Това, че забрадената Кадифе доста бързо навлиза в интимността на този екстровеертен свят, го поуплаши. Кой знае, навярно би почувствал Кадифе по-близка, ако тя бе с открита глава и с някоя от ония поли, които биха подчертавали дългите, като на сестра ѝ, крака, вместо с ужасното си манто, каквито носеха забрадените момичета, ала щом тя слезе от сцената и се настани до него, Ка осъзна защо Тъмносиния е зарязал Ипек и се е влюбил в нея.

– Кадифе, срещнах се с Тъмносиния. Освободили са го и вече се е укрил. Той не желае тази вечер да излизаш на сцената и да си откриеш главата. Изпрати ти и писмо.

За да не привлече вниманието на Сунай, Ка, както се прави на изпит, измъкна писмото, прикривайки го с ръка, подаде ѝ го, Кадифе го отвори грижливо и го прочете. Изчете го още веднъж и се усмихна.

После Ка видя сълзи в гневните очи на Кадифе.

– И баща ти мисли по същия начин, Кадифе. Колкото и да е правилно решението ти да си откриеш главата, толкова е глупаво да го сториш тази вечер пред учениците от кораническия лицей. Сунай пак ще предизвика всички. Няма причина да оставаш тук тази вечер. Кажи, че си болна.

– Нямам повод да го кажа. Пък и Сунай вече ми предложи да ме върне у дома в същия момент, в който пожелае.

За Ка стана ясно, че изписаните върху лицето на Кадифе гняв и разочарование не са гневът и разочарованието на девойка, на която в последния момент не са позволили да участва в училищната пиеса.

– Тук ли ще останеш, Кадифе?

– Ще остана и ще участвам в пиесата.

– Знаеш ли, че това много ще наскърби баща ти?

– Дай на него мънистото против уроки, което ми изпрати.

– Това, с мънистото, го измислих аз, за да мога да разговарям с тебе.

– Трудно е да бъдеш двоен агент.

Ка забеляза разочарование по лицето ѝ, но начаса с горчивина разбра, че умът ѝ се рее нейде другаде. Прищя му се да обгърне раменете ѝ, да я притегли към себе си и да я прегърне, не го направи.

– Ипек ми разказа за предишните им отношения с Тъмносиния – рече Ка.

Мълком, със съвсем бавни движения, Кадифе измъкна от джоба си пакет цигари и запали една.

– Предадох му цигарите и запалката – вметна неумело Ка. – Помълчаха малко. – Правиш това, защото много обичаш Тъмносиния, така ли е? Кажи ми, Кадифе, кое те кара толкова много да го обичаш?

Ка замълча, защото видя, че говори напусто и затъва все по-дълбоко.

Фунда Есер се провикна от сцената, че е ред на Кадифе.

Кадифе изгледа с насълзени очи Ка и стана. В последния миг се прегърнаха. Усещайки още известно време близостта и уханието на Кадифе, Ка наблюдаваше играта на сцената, но умът му не беше там; не можеше да проумее нищо. В душата му зееше празнота, ревност и разкаяние преобръщаха наопаки доверието, което изпитваше към себе си и собствената си логика. Догаждаше се криво-ляво за причината на своето страдание, ала не можеше да проумее защо страданието му е тъй разрушително и мощно.

Запали цигара, предвкусайки, че щастливите години с Ипек във Франкфурт – ако успее, естествено, да замине с нея, – щяха да бъдат белязани от това смазващо, унищожително страдание. Умът му бе напълно объркан. Отби се в тоалетната, в която преди два дни се срещна с Неджип, влезе в същата кабинка. Отвори прозорчето и пушейки, се загледа в тъмното небе.

Отначало направо не повярва, ама след като излезе оттам, му дойде ново стихотворение. Записа го в зеления бележник, приемайки новата творба като утеха и надежда. С пълното съзнание, че същото унищожително страдание все още владее душата му, Ка напусна разтревожен Народния театър.

Докато вървеше по заснежените тротоари, внезапно си каза, че студеният въздух му идва доста добре. Двата охраняващи го войници бяха до него и умът му бе още по-объркан. За да бъде разбрана правилно нашата история, сега се налага да приключа главата и да започна нова. Но не защото Ка не е сторил неща, които заслужават да се опишат в тази глава. Най-напред трябва да погледнем къде в стихосбирката „Сняг“ се намира последното стихотворение, озаглавено „Мястото, където свършва светът“, което Ка записа на един дъх в зеления си бележник.

41

Всеки си има своя снежинка
Изчезналият зелен бележник

„Мястото, където свършва светът“ бе деветнайсетото и последно стихотворение, хрумнало на Ка в Карс. Знаем, дойдеха ли му в ума, Ка веднага записваше стихотворенията – от осемнайсетото липсваха няколко стиха – в зеления бележник, който винаги носеше със себе си. Не бе записал единствено стихотворението, което изрецитира на сцената през вечерта на революцията. В две от писмата до Ипек, които по-късно бе написал във Франкфурт и никога не бе изпратил, Ка споменава, че по никакъв начин не е в състояние да си припомни това стихотворение, озаглавено „Мястото, където Аллах не съществува“, че то му е нужно, за да приключи с книгата си и че ще бъде безкрайно щастлив, ако Ипек прегледа видеозаписите в телевизия „Серхат Карс“. По настроението на това писмо, което прочетох в хотелската си стая във Франкфурт, бях усетил, че Ка се е тревожил да не би Ипек да си помисли, че видеозаписите и стихотворението са само претекст да ѝ напише любовно писмо.

Същата вечер, когато, след като поизтрезнях, се прибрах в хотелската стая с касетите на Мелинда, видях снежинката в единия от бележниците, който небрежно разгърнах и по-късно я приложих в края на двайсет и девета глава на романа. През следващите дни, докато четях бележниците на Ка, подразбрах, струва ми се, какво е искал да постигне с намерението си да разположи върху деветнайсет точки на снежинката своите деветнайсет стихотворения, дошли му в Карс.

От книгите, които по-късно изчел, Ка узнал, че от кристализирането в небето на снежинката във формата на звезда с шест разклонения до падането ѝ на земята и нейното изчезване минават средно девет-десет минути, че формирането на всяка снежинка става по различни и твърде загадъчни причини като вятър, температура, височина на облаците, чието въздействие не разбираше, и бе схванал, че съществува определена връзка между хората и снежинките. Стихотворението „Аз, Ка“ бе написал в карската библиотека, представяйки си една снежинка, отсетне бе решил, че същата тази снежинка лежи в центъра на книгата, озаглавена „Сняг“.

По-късно, воден от същата логика, бе посочил, че стихотворенията „Раят“, „Шахмат“ и „Кутия шоколадови бонбони“ заемат място върху разклонението ВЪОБРАЖЕНИЕ на снежинката. Възползвайки се от книгите, в които са изобразени формите на снежинките, той бе нарисувал своята снежинка и бе разположил върху нея всичките стихотворения, дошли му в Карс. По този начин се получаваше, че върху една снежинка се оказваха отбелязани сътворените от Ка неща, включително и структурата на книгата му. Снежинката трябваше да представлява карта на духовността на всеки човек. Трите разклонения на снежинката – ПАМЕТ, ВЪОБРАЖЕНИЕ и ЛОГИКА, – върху които бе разположил творбите си, бе заимствал от Дървото на познанието на Бейкър, и анализирайки записаните в Карс стихотворения, дълго бе разсъждавал върху смисъла на точките върху разклоненията на шестоъгълната снежна звезда.

По тази причина по-голямата част от изпълнените три бележника записки, направени във Франкфурт за създадените в Карс творби, трябва да се разглеждат като разсъждения за смисъла на Живота и на Ка, и на снежинката. Ако умуваше за мястото върху снежинката, например на „Да умреш прострелян“, най-напред поясняваше страха, за който става дума в стихотворението, изследваше причината това стихотворение,

както и страхът, да бъде разположено, близо до разклонението ВЪОБРАЖЕНИЕ, и тълкувайки причината за близостта му и симетричното му разположение спрямо „Мястото, където свършва светът“, намиращо се най-горе на разклонението ПАМЕТ, вярваше, че те материализират доста загадъчни неща. Според Ка за живота на всеки човек има една такава карта и една такава снежинка и всеки би могъл да докаже, разчитайки своята си снежна звезда, че хората, които отдалече толкова си приличат, всъщност са неимоверно различни, странни и неразгадаеми.

Не ще изрека и дума в повече, отколкото го иска романът, за изпълните многото страници бележки относно структурата на стихосбирката и снежната звезда на Ка (Какъв е смисълът стихотворението „Кутия шоколадови бонбони“ да се намира върху разклонението ВЪОБРАЖЕНИЕ? Как „Човешкият род и звездите“ бе придало формата на снежната звезда на Ка?). В младостта си Ка бе се присмивал на поети, които в твърде краткия си живот се изживяваха като някакъв обелиск, който никой не поглежда, тъй като прекомерно се надценяваха и вярваха, че всяка написана от тях глупост ще се превърне утре в предмет на анализи.

След като дълги години презираше поетите, които, доверявайки се на мита за модерността, пишеха трудноразбираема поезия, през последните четири години от живота си самият той трябваше да тълкува собственото си творчество, макар това да имаше и своите оправдания. Внимателният прочит на бележките му показваше, че Ка не възприемаше като изцяло написани от самия него стихотворенията, дошли му в Карс. Вярваше, че те „са дошли“ от място извън него и че той е само средството, дължно да ги запише, а в един от случаите само да изрече. На няколко места в бележките си Ка бе отбелязал, че трябва да промени собствената си „пасивна“ позиция, да разгадае смисъла и тайната симетрия на записаните стихотворения. Ето го и второто оправдание за това, че е трябвало сам да анализира произведенията си: единствено ако разгадаеше смисъла на записаните в Карс стихотворения, Ка би могъл да запълни празнотите в книгата си – останалите незаписани стихове и стихотворението „Мястото, където Аллах не съществува“, което бе забравил да запише. Защото след завръщането му във Франкфурт „не бе му дошло“ нито едно стихотворение.

От бележките и писмата на Ка се разбираше, че в края на четвъртата година бе завършил окончателно книгата си, разгадавайки логиката на дошлите стихотворения. Ето защо, отпивайки питието си във франкфуртската си хотелска стая, до сутринта преглеждах взетите от квартирата на Ка листове и бележници, вълнувах се, като си представях, че творбите на Ка непременно трябва да са в тях и отново и отново преглеждах намиращите се в ръцете ми материали. Сред разбърканите бележници на приятеля ми, сред пижамите му, касетите с Мелинда, вратовръзките му, книгите и запалките му (така забелязах, че съм взел от квартирата му запалката, която Каdifе бе изпратила на Тъмносиния, но Ка не му я беше предал), призори успях да заспя и моите съновидения бяха изпълнени с кошмари и копнежи (в съня ми Ка ми казваше „остарял си“).

Събудих се по обяд и останалата част от деня прекарах из снежните, мокри франкфуртски улици, събирайки информация за Ка без помощта на Таркут Йолчюн. Двете жени, с които Ка бе имал връзка през осемте години преди да замине за Карс, веднага се съгласиха да се срещнат с мен – казах им, че пиша биографията на приятеля си. Налан, първата негова любима, нямаше никаква представа не само за последната книга на Ка, а и изобщо, че е писал поезия. Беше омъжена и заедно със съпруга си държаха две магазинчета за дьонер и пътническа агенция. Насаме ми каза, че Ка бил труден характер, скандалджия, опърничав и прекалено мнителен, после си поплака. (Жалеше повече младостта си, която пожертвала в името на левичарските илюзии, отколкото Ка.)

Втората му любима, Хилдегард, все още бе неомъжена и, както предполагах, не знаеше нито за какво се отнасят последните му творби, нито за книгата „Сняг“. Изпитвах известна вина, че й представих Ка като по-известен поет в Турция, отколкото всъщност беше, но нейното игриво, флиртаджийско поведение омокоти тази ми вина и тя ми разказа, че заради Ка вече не прекарвала летните си ваканции в Турция, че той бил отговорно, проникателно и напълно самотно момче, че заради своята опърничавост никога не би открил любимата-майка, която търсел, че дори и да я откриел, пак щял да избяга, че колкото било лесно да се влюбиш в него, толкова било трудно да живееш с него. (Не знам защо й зададох този въпрос и защо описвам всичко

това тук.) Към края на нашата, продължила час и петнайсет минути среща, стискайки ми ръка, Хилдегард ми показва нещо, което не бях забелязал – фалангата на показалеца на изящната ѝ, с дълги пръсти дясна ръка липсваше, и усмихнато добави, че в миг на гняв Ка се подиграл с липсващата част на пръста ѝ.

След като завършил книгата си, но преди да отпечата писаните на ръка в бележника стихотворения, Ка постъпил както и с предишните си книги – тръгнал на литературни турнета: Касел, Брауншвайг, Ханوفر, Оснабрюк, Бремен, Хамбург. По покана на Народния дом и с помощта на Таркут Йолчюн и аз набързо уредих литературни рецитали в същите тези градове. Настаняхах се до прозореца на немските влакове, от чиято точност, чистота и протестантски комфорт, точно както го описва в едно стихотворение Ка, се възхищавах, с тъга наблюдавах отразяващите се в стъклото равнини, китни, дремещи в планинските подножия селца с малки църкви, деца с разноцветни якета и чанти на гърбовете по малките гари, обяснявах на посрещащите ме на гарата с цигари в уста двамина турци от дружеството, че бих желал да правя същите неща, които е правил Ка, когато е пристигнал тук за литературните четения преди седем седмици, и след като във всеки град, също като Ка, ангажирах стая в евтин хотел, разговарях с поканилите ме в някой ресторант за политика и за това как турците, за жалост, не се интересуват от култура, хапвах бюрек със спанак и дьонер, а после обикалях студентите, пусти улици на града и си представях, че съм Ка, който върви из тия улици, за да забрави своята мъка по Ипек. На вечерните „литературни срещи“ пристигаха петнайсет-двайсет души, интересували се от политика, от литература или просто от турците, аз изчитах вяло по някоя и друга страница от новия си роман, после захващах разговор за поезията, пояснявах, че съм близък приятел на убития наскоро във Франкфурт голям поет Ка и питах дали присъства някой, който си спомня нещо за стихотворенията му, които той най-напред е прочел пред тях.

Мнозинството от участниците в срещата не бяха присъствали на рецитала на Ка, тези пък, които бяха присъствали, бяха дошли или да задават политически въпроси, или случайно; те си припомнях не стихотворенията му, а палтото с пепеляв цвят, което не свалял, бледия му тен, разрошената му коса и нервните му движения. За кратък отрязък от време най-интересното около моя приятел се оказваше смъртта му, а не неговия живот и поезията му. Изслушах различни предположения – бил убит от ислямистите, от турските тайни служби, от арменците, от германските скинхедс, от кюрдите, от турските националисти. Все пак, както обикновено, сред множеството се срещаха и хора умни, проникателни, чувствителни, проявяващи действителен интерес към Ка. От тези деликатни любители на литературата не научих нищо полезно освен, че Ка е завършил новата си поетична книга, че е прочел стихотворенията „Улици от сънищата“, „Кучето“, „Кутия шоколадови бонбони“ и „Любов“ и че ги намират за твърде необичайни. На няколко места Ка бе отбелязал, че са писани в Карс и бе изтъквал това като начин да се обърне към слушателите си, изпитващи носталгия по Турция. След една от литературните вечери към Ка се приближила единствено мургава трийсетинагодишна вдовица с детински вид (същата се приближи и към мен). Тя си спомняше какво е говорил Ка за стихотворението „Мястото, където Аллах не съществува“: според нея Ка изчел един куплет от това дълго стихотворение, по всяка вероятност за да не предизвика отрицателни реакции. Колкото и да притисках тази деликатна любителка на поезията, тя не можа да си спомни нищо друго, освен една „много страховита гледка“. Друга жена пък, седеше на предните редове на срещата в Хамбург, бе напълно уверена, че Ка е чел стихотворенията си от зелен бележник.

През нощта се върнах във Франкфурт със същия влак, с който е пътувал и Ка. Като него излязох през спирката на гарата, тръгнах по „Кайзерщрасе“ и позяпах из сексмагазините. (През седмицата бе пристигнала нова касета с Мелинда.) Когато стигнах до мястото, дето е бил убит приятеля ми, спрях и за първи път открито си казах нещо, в което неусетно се бях убедил. След като Ка е паднал на земята, убиецът вероятно е взел зеления бележник от чантата му и е избягал. През едноседмичния ми престой в Германия всяка нощ с часове бях препрочитал бележките на Ка за стихотворенията му и неговите спомени от Карс. Представих си как единствената ми утеха все пак ще е едно от тия дълги стихотворения в книгата му, което ме очаква във видеоархива на телевизионното студио в Карс.

След завръщането ми в Истанбул всяка вечер в късните новини на държавната телевизия слушах какво е времето в Карс, представях си как ще бъда посрещнат в

Карс. Няма да описвам как пристигнах в Карс след ден и половина пътуване с автобус, подобен на този, с който е пътувал Ка, как с пътна чанта в ръка доста плахо наех стая в хотел „Карпалас“ (наоколо не се мяркаха нито загадъчните сестри, нито баща им), как дълго вървах по заснежените тротоари, точно като Ка преди четири години (за четири години ресторант „Йешилюрт“ се бе превърнал в обикновена бирария): нека читателите на тази книга не мислят, че постепенно съм се превръщал в негова сянка. Както веднъж ми намекна Ка, липсата на поезия и тъга у мен различаваше един от друг не само нас, а и него от печалния град Карс, от бедния град Карс, който аз видях. Но нека сега споменем личността, която ни оприличаваше един на друг, личността, която ни свързваше.

Копнеех съвсем спокойно да повярвам, че замайването, което почувствах, когато за първи път видях Ипек на дадената от общинския кмет в моя чест вечеря, се дължеше на изпитата ракия, че е преувеличена вероятността да изгубя самоконтрол и да се влюбя в нея, че е нереална ревността, която започнах да изпитвам към Ка през онази вечер. Стоях до прозореца на стаята си в хотел „Карпалас“ и докато мокрият, не тъй поетичен, както го описваше Ка, сняг се стелеше по тротоарите, не знам колко пъти се попитах защо, четейки бележките на Ка, не бях стигнал до извода, че Ипек е невероятно красива. Инстинктивно и „точно като Ка“, израз, който през ония дни често употребявах, записах в бележника си нещо, което би могло да се счита като начало на романа, който четете в момента: спомням си, че се опитах да разкажа за Ка и за любовта му към Ипек, сякаш разказвам собствената си история. С частица от замъгленото си съзнание си мислех, че като се заровя в проблемите на една книга или статия – знаех го от опит това е добър начин да се отдалеча от любовта. Обратно на общоприетото схващане мисля, че стига да го пожелае, човек би могъл да стои далече от любовта.

Но за да го постигнете, е нужно да се отървете и от жената, поразила вашия ум, и от призрака на третия, който ви е подтикнал към тази любов. Вече споменах за срещата ми с Ипек в сладкарница „Йени хаят“ следващия следобед и за разговора ни за Ка.

Или пък само съм си мислел да й кажа, че бих желал да говорим за Ка. Докато седяхме в сладкарницата, в която освен нас нямаше никого друго, и се взирахме в същия черно-бял телевизор – даваха двама влюбени, прегръщащи се на босфорския мост, – Ипек сподели с мен, че не й е лесно да говори за Ка. Би могла да разкрие болката и разочарованието си единствено пред човек, способен да я изслуша търпеливо и се утешаваше с мисълта, че този човек, пристигнал чак в Карс заради творчеството на Ка, е негов близък приятел. Защото ако успееше да ме убеди, че не е извършила никаква несправедливост спрямо Ка, обзелата душата й тревога поне малко щеше да се уталожи. Ала предпазливо спомена, че моето неразбиране би я измъчило. Носеше дълга кафява пола и пуловер, върху който бе сложила демодиран широк колан – така е била облечена, когато в утринта на „революцията“ е поднасяла закуска на Ка (мигом разпознах тоалета й, прочетох за него в бележките на Ка); изразът на лицето й бе полукапризен, полускръбен и ми напомняше за Мелинда. Слушах я дълго и внимателно.

42

Ще си приготвя куфара
През погледа на Ипек

Преизпълнена с оптимизъм, Ипек си вярваше, че наистина е на път да обикне Ка, когато той, отправяйки се с двамата си охранители към Народния театър се извърна и за последен път отправи поглед към нея. За Ипек увереността, че можеш да обикнеш един мъж, бе по-положително изживяване, отколкото наистина да го обичаш, отколкото дори да си влюбена в него, ето защо тя предчувстваше, че е на прага на един нов живот, на едно безпределно щастие.

По тази причина първите дваисет минути след тръгването на Ка Ипек не се чувства никак обезпокоена: по-скоро бе доволна, отколкото обезпокоена, че нейният любим я е заключил в стаята от ревност. Умът й бе ангажиран с куфара; представяше си как току-що го е приготвила, как, като се залъгва с вещите, с които не искаше да се разделя до края на живота си, изтърпява по-леко раздялата със сестра си и баща

си, как безпрепятствено потеглят от Карс с Ка.

Когато измина половин час, Ипек си запали цигара. Ка все още го нямаше. И тъй като вярваше, че всичко ще се уреди, тя се чувстваше доста глупаво, усещане, което се задълбочаваше от това, че е заключена в стаята и се ядосваше и на Ка, и на себе си. През прозореца зърна как рецепционистът Джавит излезе от хотела и пое нанякъде, дощя й се да го извика, ала докато се реши, младежът се изгуби от погледа й. Взе да се самозалъгва, че Ка всеки момент ще дойде.

Четирийсет и пет минути след излизането на Ка, Ипек насили замръзналия прозорец на стаята, отвори го и помоли минаващия по тротоара младеж – объркан ученик от кораническия лицей, когото не бяха отвели в Народния театър – да съобщи, че стая 203 е заключена. Младежът се отнесе подозрително към молбата й, но все пак влезе в хотела. След малко телефонът в стаята иззвъня.

– Какво търсиш там? – попита Тургут бей. – Като си заключена, не можа ли да се обадиш по телефона?

След минута баща й отвори вратата с резервния ключ. Ипек му обясни как Ка я заключил, за да я предпази от неприятности, понеже искала да отиде с него в Народния театър, как смятала, че в хотела, както и в целия град, телефоните са прекъснати.

– Телефоните в града вече работят – рече Тургут бей.

– Мина доста време, откак тръгна Ка – каза Ипек. – Взех да се тревожа. Нека идем до театъра и да видим какво става с Кадифе и с Ка.

На Тургут бей, въпреки огромната му тревога, все пак му трябваше малко време да се приготви. Първо не можа да си открие ръкавиците, после каза, че не си ли сложи вратовръзка, Сунай би изтълкувал превратно посещението му. По пътя пък обясняваше, че върви бавно, тъй като нямал сили и тъй като искал да чува по-добре наставленията на Ипек.

– Не се противопоставяйте на Сунай – предупреди го Ипек. – Не забравяйте, че е якобинец, в чиито ръце е съсредоточена определена сила!

Щом зърна множеството пред входа на театъра – любители, доведени с автобуса ученици, зажаднели за подобно стълпотворение търговци, полицаи и военни, – Тургут бей си припомни какво вълнение е изпитвал в младостта си от тоя вид политически сбирки. Стисвайки още по-силно ръката на дъщеря си, той и щастливо, и уплашено се огледа наоколо, май търсеше сгоден случай за препирня, която би го приобщила към тази акция, акция, която щеше да подкрепи. Усети обаче, че тук повечето хора са му чужди, изблъска грубо един от стърчащите пред входа младежи, за да влезе в театъра и начаса се засрами от стореното.

Залата все още не бе се напълнила, но Ипек предусети как подир малко атмосферата в театъра ще стане по роднински фамилиарна, като в многолюден сън, в който всички се познават. Бе притеснена от това, че не вижда Кадифе и Ка. Един капитан ги придърпа встрани.

– Аз съм бащата на изпълнителката на главната роля Кадифе Йълдъз – заобяснява Тургут бей. – Налага се да се срещна с нея за малко.

Тургут бей се държа като баща, който в последния момент иска да повлияе на дъщеря си, изпълняваща главна роля в подготвената в лицей пиеса, а капитанът пък се обезпокои като оправдаващ бащата помощник-учител. Изчакаха в стая, по чиито стени висяха портрети на Ататюрк и Сунай – не след дълго влезе Кадифе и Ипек мигом проумя, че тази вечер сестра й ще излезе на сцената, независимо от това какво ще й говорят.

Ипек попита за Ка. Кадифе обясни, че след разговора им той й казал, че се връща в хотела. Ипек пък отвърна, че не са го срещнали по пътя, но не успя да се доизкаже. Защото Тургут бей със сълзи на очи бе започнал да умолява Кадифе да не излиза на сцената.

– Татенце, толкова пъти го обявиха по телевизията, че сега ще е по-опасно, ако не се появя на сцената, отколкото ако се появя.

– Нали знаеш, Кадифе, как ще се разгневят учениците от кораническия лицей и как ще те възненавидят?

– Честно, татенце, да ми казвате след толкоз години „не си откривай главата“, ми звучи направо като шега.

– Не е шега, душичко – отвърна Тургут бей. – Кажи им, че си болна...

– Но аз не съм болна...

Тургут бей се разплака. Ипек знаеше, че в известна степен баща ѝ, който, щом откриеше сантименталната страна в някоя тема, винаги успяваше да я задълбочи, сам не вярва на сълзите си. В болката на Тургут бей имаше един тъй лековерен и простодушен оттенък, свързан с начина му на живот, че Ипек бе уверена – той би пролял най-искрени сълзи дори и причината да е тъкмо обратната. Тази особеност, която правеше баща им добър и мил, сега, когато двете сестри искаха да говорят по желаната от тях тема, изглеждаше срамно „повърхностна“.

– Кога си тръгна Ка? – прошепна Ипек.

– Би трябвало отдавна да се е върнал в хотела – също тъй приглушено отвърна Кадифе.

Спогледаха се уплашено.

Четири години по-късно в сладкарница „Йени хаят“ Ипек ми каза, че в онзи миг и двете си мислели не за Ка, а за Тъмносиния и когато прочели това в очите си, се смутили и престанали да обръщат внимание на баща си. Изтъкувах откровението на Ипек като проява на близост, предвкусвах как неизбежно ще зърна края на историята през нейния поглед.

Двете сестри се умълчаха.

– Нали Ка ти съобщи, че Тъмносиния е против? – запита Ипек.

Очите на Кадифе, вперени в сестра ѝ, казваха „татко те чува“. Погледнаха към баща си и се досетиха, че обляаният в сълзи Тургут бей внимателно следи шепота им и че е чул името на Тъмносиния.

– Ако не възразявате, татенце, ние тук искаме да си поговорим като сестри – извини се Кадифе.

– Вие, както винаги, сте по-умни от мене – заключи Тургут бей. Излезе от стаята, ала не притвори вратата.

– Добре ли си премислила, Кадифе?

– Добре съм премислила.

– Знам, че добре си премислила – каза Ипек. – Но няма да можеш повече да се видиш с него.

– Не мисля – рече предпазливо Кадифе. – Пък и съм му ужасно ядосана.

Ипек с болка си представи продължителната, тайна връзка на Кадифе и Тъмносиния, връзка, изпълнена с ярости, помирения, трепети и превратности. Колко години? Не знаеше точно, а и не искаше вече да се пита колко дълго Тъмносиния бе поддържал връзка и с двете едновременно. Обзета от обич, за миг си помисли, че в Германия Ка ще я накара да забрави Тъмносиния.

В един от онези интуитивни мигове, случващи се само между сестри, Кадифе усети какво си мисли Ипек и каза:

– Ка ужасно ревнува от Тъмносиния. Много е влюбен в теб.

– Не ми се вярваше, че за тъй кратко време толкова се е влюбил в мен. Сега обаче вярвам.

– Замини с него в Германия.

– Щом се върна вкъщи, ще си приготвя куфара – рече Ипек. – Вярваш ли, че с Ка наистина бихме били щастливи в Германия?

– Вярвам – отвърна Кадифе. – Ама престани да му говориш за миналото си. И без друго знае доста неща, пък и предугажда, че има и още.

Ипек изпита озлобление към триумфалния тон на Кадифе, който трябваше да подсказва, че познава живота по-добре от сестра си.

– Говориш така, сякаш щом пиесата свърши, повече няма да се завърнеш у дома.

– Аз, разбира се, ще се върна – рече Кадифе. – Но струва ми се, че ти си тръгваш веднага.

– Имаш ли идея къде би могъл да е Ка?

Спогледаха се, Ипек долови, че и двете са уплашени от това, което им мина през ума.

– Трябва вече да тръгвам – каза Кадифе. – Да се гримирам.

– Повече се радвам, че ще се отървеш от лилавото си непромокаемо палто, отколкото, че ще си откриеш главата – подхвърли Ипек.

С танцова стъпка Кадифе развяа полите на старото си палто, спускащо се до петите ѝ като чаршаф. Когато забелязаха, че това предизвика усмивката на Тургут бей, който наблюдаваше дъщерите си през откритата врата, те се прегърнаха и

разцелуваха.

Вероятно Тургут бей отдавна бе приел, че Кадифе ще се появи на сцената. Този път нито се разплака, нито даде някакъв съвет. Прегърна и целуна дъщеря си, и му се дося вече да се е измъкнал от множеството в театралната зала.

С надеждата, че ще види Ка или някого, когото би могла да попита за него, Ипек зорко се взираше в хората пред входа на театъра и по пътя на връщане, ала никой така и не привлече вниманието ѝ. След време ми каза: „Колкото по някакви незначайни причини Ка бе песимист, толкова по някакви други, идиотски причини, аз бях оптимистка през четирийсет и петте минути след неговото излизане.“

Тургут бей тутакси се отправи към телевизора в очакване на пиесата, за която постоянно съобщаваха, че ще бъде предавана на живо, а Ипек се захвана да си подготвя куфара за Германия. Докато се чудеше къде се бави Ка, тя се опитваше да си представи колко щастливи ще бъдат в Германия и подбираще от долапа дрехи и вещи. Въпреки предположението, че „в Германия има по-качествени стоки“, тя, убедена, че едва ли би свикнала с германските, сложи в друг куфар заделените преди това неща и докато натъпкваше чорапите и бельото си, съвсем инстинктивно погледна през прозореца – забеляза приближаващия се към хотела военен камион, който на няколко пъти досега бе идвал за Ка.

Слезе долу, баща ѝ стоеше на входа. За първи път видя добре обръснат цивилния агент с орловия нос, той рече „Тургут Ълджъз“ и мушна в ръката на баща ѝ запечатан плик.

С пепеляво лице и с треперещи пръсти Тургут бей отвори плика – от него изпадна ключ. Когато зачете писмото, разбра, че е за дъщеря му, но продължи докрай и едва тогава го подаде на Ипек.

Четири години по-късно в желанието си да се защити, пък и за да отразя точната истина за Ка, Ипек ми връчи това писмо.

Четвъртък, двацет часа

Тургут бей, господине, ще бъде много добре за всички ни, ако предадете на Ипек писмото ми, когато с този ключ излезе от стаята ми. Извинете ме. С уважение.

Мила. Не успях да убедя Кадифе. Военните ме отведоха направо на гарата, за да ме опазят. Пътят за Ерзурум бил отворен, насила ме отправят оттук с влака в двацет и един и трийсет. Трябва да приготвиш моята пътна чанта и своя куфар и да дойдеш. Военният камион ще те вземе в двацет и един и четвърт. В никакъв случай не излизай на улицата. Ела. Обичам те много. Ще бъдем щастливи.

Мъжът с орловия нос каза, че след двацет и един часа ще се върне и си тръгна.

– Ще заминеш ли? – попита Тургут бей.

– Притеснявам се за него – отвърна Ипек.

– Военните го пазят, нищо няма да му се случи. Ти оставяш ли ни, ще заминеш ли?

– Вярвам, че с него ще бъде щастлива – каза Ипек. – И Кадифе мисли така.

Започна наново да чете писмото, сякаш в него се намираше доказателството за нейното щастие, и да плаче. Макар да не знаеше за какво точно плаче. След години ми каза: „Вероятно, защото ми беше тежко да се разделя с татко и сестра ми.“ Интересът ми към всички нюанси в чувствата на Ипек в онзи миг бе продиктуван от желанието да чуя нейната версия. „Вероятно се боях и от другото, за което се догаждах“ – допълни по-късно Ипек.

След като Ипек спря да плаче, двамата с баща ѝ отидоха в нейната стая, прегледаха още веднъж нещата, които възнамеряваше да сложи в куфара, сетне влязоха в стаята на Ка и натъпкаха багажа му в голямата вишнева пътна чанта. Този път и двамата говореха за бъдещето с надежда, обсъждаха как Кадифе ще завърши скоро образованието си и как двамата с нея ще пристигнат при Ипек във Франкфурт.

Куфарът беше готов, слязоха долу при телевизора, за да гледат Кадифе.

– Слава на Бога, пиесата е кратка и преди да се качиш на влака, ще успееш да видиш как всичко е приключило без всякакви инциденти! – каза Тургут бей.

Настаниха се мълком срещу телевизора, доближиха се плътно един до друг, както когато гледаха сериала „Мариана“, но умът на Ипек бе далече от онова, което виждаше

на екрана. След като изгледала първите двацет и пет минути от предаването на живо пиеса, единственото, което си спомняла подир време, било как Кадифе се появила на сцената с покрита глава и дълга червена одежда, и изрекла „Както желаете, татенце!“. Тогава, понеже се убеди, че искрено се интересувам какво си е мислила в него момент, тя каза „Умът ми, естествено, беше другаде.“ Настоятелно я заразпитвах къде е това другаде и тя спомена за пътуването с влака, което щели да предприемат с Ка. А после и за страха си. Не разбирала точно от какво се страхува, не успя да го обясни подир години и на мен. Тъй като прозорците на ума ѝ били широко отворени, тя възприемала задълбочено всяко нещо извън телевизионния екран, смаяно наблюдавала заобикалящите я вещи, масичката, гънките на пердетата, досущ като завърналите се след дълго отсъствие у дома пътешественици, които възприемат домовете си, вещите си и стаите си като необичайни, малки, променени и вехти. Каза ми, че от нея вечер нататък позволила на живота си да се измести в съвсем друго пространство, че започнала да гледа на дома си като чужденка. Както предпазливо ми разясни в сладкарница „Йени хаят“, това, според нея, било категорично доказателство за решението ѝ същата вечер да замине с Ка за Франкфурт.

Щом на хотелската врата се почука, Ипек изтича и отвори. Военният камион, който щеше да я отведе на гарата, бе пристигнал по-рано. Уплашено съобщи на цивилния агент, че идва след малко. Изтича при баща си, седна до него и го прегърна с все сила.

– Камionen ли дойде? – попита Тургут бей. – Ако куфарът ти е готов, има още време.

Ипек отново насочи празен поглед към образа на Сунай върху телевизионния екран. Не я съдържаше на едно място, изтича в стаята си и след като хвърли в куфара чехлите си и чантичката с цип за шивашки принадлежности, оставена на прозореца, приседна в края на леглото и си поплака.

Както сподели с мен след време, тя била твърдо решена да напусне Карс с Ка. Душата и вече била спокойна, защото била отхвърлила отровата на подозрението и нерешителността, и желала да прекара последните си минути в града в гледане на телевизия с любимия си баща.

Когато рецепционистът Джавит съобщил, че вън има някой, тя не се разтревожила. Тургут бей заръчал на дъщеря си да вземе две чаши и бутилка кока-кола от хладилника, за да си я разделят.

Никога не ще забравя, ми каза Ипек, лицето на застаналия до кухненската врата Фазъл. Погледът на Фазъл говореше, че се е случила трагедия, същевременно погледът на Фазъл изразяваше и друго, Ипек досега не го бе долавяла, че Фазъл е като член на семейството, че им е много близък човек.

– Убиха Тъмносиния и Ханде! – продума Фазъл. И изгълта половин чаша вода, която Захиде междувременно му беше подала. – Единствено Тъмносиния можеше да я накара да промени решението си.

Ипек го гледаше, без да помръдва, Фазъл се разплака. С глас, който сякаш извираше от дъното на душата му, каза, че е укрil на сигурно място Тъмносиния и Ханде, че е отишъл дотам, че някой трябва да ги е издал, след като в акцията участвал цял взвод. Ако не разполагали с информация, нямало да участват толкова много войници. Не, не е възможно да са го проследили, Фазъл бил пристигнал там, когато всичко вече било приключило. Заедно със струпалите се деца от околните къщи, каза още Фазъл, той видял тялото на Тъмносиния в светлината на военните прожектори. После каза:

– Мога ли да остана тук? Не ми се ходи никъде другаде.

Ипек извади чаша и за него. Отваряше и затваряше грешните чекмеджета, грешните долапи – търсеше отварачка. Сети се, че е сложила в куфара блузата на цветя – беше с нея, когато за първи път видя Тъмносиния. Покани Фазъл да влезе, настани го на стола до кухненската врата, там, където във вторник вечер, след като се напи, приседна Ка и пред очите на всички започна да пише стихотворението си. После Ипек се вслуша в себе си като болен човек, чиято болка, плъпнала като отрова, бе секнала изведнъж: докато Фазъл съзерцаваше отдалеч Кадифе на екрана, Ипек подаде първата пълна с кока-кола чаша на него, втората – на баща си. Всичко, което вършеше, го наблюдаваше сякаш отвън, сякаш то бе заснето с камера.

Качи се в стаята си. Поседя малко в тъмното.

От горния етаж взе пътната чанта на Ка. Излезе на улицата. Навън бе мразовито. Каза на цивилния агент, седнал в паркирания пред вратата военен камион, че няма да заминава.

– Ще ви закарам, ще успеем за влака – рече той.

– Отказах се, няма да тръгна, благодаря ви. Предайте, моля, пътната чанта на господин Ка.

Когато вътре се настани до баща си, двамата чуха шума от потеглилия военен камион.

– Отпратих ги – каза Ипек. – Няма да заминавам.

Тургут бей я прегърна. Вгледаха се в телевизионния екран, без да разбират какво се случва в пиесата. Наближаваше края на първо действие, когато Ипек се надигна:

– Да вървим при Кадифе. Имам какво да ѝ кажа.

43

Жените се самоубиват от гордост

Последно действие

В последния момент Сунай променил заглавието на онова нещо, дето, вдъхновен от драмата „Испанска трагедия“ на Томас Кид и под още други влияния бил написал и поставил, като го нарекъл „Трагедия в Карс“; новото заглавие било включено в постоянните телевизионни анонси едва в последния половин час. Докараните с автобуси под контрола на военните, доверилите се на телевизионните анонси, пожелалите на всяка цена да зърнат всичко със собствените си очи (защото из града се носели слухове, че предаването „на живо“ всъщност било предварително заснето на филмова лента, пристигнала от Америка) и повечето чиновници, дошли по принуда (този път без да водят семействата си), сиреч, цялата сбрала се публика изобщо не обърнала внимание на промененото заглавие. Пък и дори да му била обърнала внимание, тя, както и целият град, не била в състояние да отчете връзката между заглавието и гледаната, без да бъде проумявана „пиеса“.

Сложно е да се резюмира първата половина на „Трагедия в Карс“, чиято единствена постановка видях четири години по-късно, бях я взел от видеоархива на телевизия „Серхат Карс“. Темата ѝ бе кръвното отмъщение в „изостанал, беден, безумен“ град, ала така и не можеше да се разбере защо хората се избиваха един друг и какво не можеха да си поделят – въпроси в тази връзка не си задаваха нито убийците, нито жертвите, изпокапващи като мухи. Единствен Сунай се оказваше разгневен на онова ретроградно нещо, наречено кръвно отмъщение, толкова разпространено сред народа, като непрекъснато дискутирало темата с жена си и търсело разбиране у другата, у младата жена (Кадифе). Сунай принадлежеше към богатия, образован елит, ала умееше да танцува и да се майтапи и с хората от народа, да разисква ерудирано смисъла на живота, да изпълнява сцени от произведения на Шекспир, Виктор Юго и Брехт и да вплита пиеса в пиесата. Обогаляваше пиесата с кратки поучителни скечове на най-разнообразни теми, пръснати вътре в естествен безпорядък: градският трафик, културата на хранене, онези особености на турците и мюсюлманите, от които те не могат да се откажат, патосът на Френската революция, ползата от ваксините, презервативите и ракията, танцът с гъобеци на една заможна проститутка, шампоаните и козметичните средства, които не били нищо повече от оцветена вода.

Към тази пиеса, изпъстрена с многобройни импровизации и хрумки, привързаният към сцената карски зрител бе привлечен единствено от страстната игра на Сунай. В епизодите, където пиесата понатажаваше, той внезапно се разгневяваше и с жестове, наподобяващи най-успешните му мигове от сценичния живот, започваше да бълва каквото му дойде наум срещу хората, докарали народа до това положение, с трагичен вид прекосяваше сцената и ту се връщаше към спомените от младостта си, ту преразказваше сътвореното от Монтен за приятелството или пък разкриваше колко самотен всъщност е бил Ататюрк. Лицето му цялото се обливаше в пот. Учителката Нурие ханъм, почитателка на театъра и историята, която преди две вечери била гледала в захлас представлението му, сподели подир години, че от предните редове съвсем явно се

усещало как Сунай смърди на ракия. Това, според нея, не означавало, че великият актьор е пиян, означавало, че е развълнуван. Очарованите от него карски чиновници на средна възраст, готови да рискуват всичко, само и само да го зърнат отблизо, вдовиците, младите ататюркисти, по сто пъти гледали повторенията на пресъздадените от него образи по телевизията, запалените по приключенията и властта мъже споделяли, че от Сунай се излъчвал някакъв пламък, някакво озарение, което стигало чак до предните редове и че било направо изключено продължително да го гледаш в очите.

Подир години Месут, един от силовите докарани с военните камиони в Народния театър ученици от кораническия лицей (този, дето не бил съгласен атеисти и вярващи да бъдат погребвани в едно и също гробище), ми призна как долавял особената притегателна сила, излъчвана от Сунай. Месут успя да изкаже това, вероятно защото четири години е бил член на малка ислямистка групировка, занимаваща се с въоръжена дейност в Ерзурум, след което настъпило разочарованието, той се върнал в Карс и се цанил на работа в една чайна. На младежите от кораническия лицей, според него, им било доста трудно да изразят какво ги привличало у Сунай. Може би жадуваната от тях абсолютна власт, която Сунай притежавал. Или може би това, че чрез забраните си той ги избавяше от едно опасно терзание, каквото е бунтуването, например. „Хората – разкри ми той – тайничко се радват след всеки военен преврат.“ Обаче Сунай, според него, успял да въздейства върху младежите, тъй като въпреки абсолютната си власт, излязъл на сцената, раздавайки се на публиката без остатък.

И аз подир години, докато гледах в телевизия „Серхат Карс“ видеозаписа от онази нощ, усетих как всички в гробовно мълчание, забравяйки напреженията между баща и син, между власт и виновник бяха погребали собствените си страховити спомени и представи и бяха омаяни от онова омагьосващо „ние“, което може да бъде разбрано единствено от поданици на свръхнационалистически, потиснически държави. В театралната зала, благодарение на Сунай, сякаш неприсъствал нито един „чужд“, сякаш всички били обвързани безнадеждно чрез един обединяващ ги разказ.

Едничка Кадифе не се вписваше в това ми усещане, единствено с нейното присъствие на сцената карсци не можеха да свикнат. Усетил го е вероятно с професионалния си инстинкт и операторът, защото в най-драматичните моменти насочваше камерата си към Сунай, а не към Кадифе; карската публика я възприемаше като слагиня от булеварден водевил, която обслужва силните, тези, които творят събитията. Зрителят бе достатъчно заинтригуван как ще постъпи тя, тъй като цял следобед по телевизията обявявали как на тазвечерното представление Кадифе ще си открие главата. Носела се мълва, че Кадифе била принудена да го стори от военните или пък, че нямало да се появи на сцената, абе, какво ли още не се говорело, та за половин ден хората, дето знаели за съпротивата на момичетата с турбани, ама не знаели нейното име, успели да поопознаят Кадифе. Ето защо, когато тя изведнъж се появила на сцената с дългата си червена дреха и с покрита глава, те в началото останали доста разочаровани.

Някъде към двайсетата минута на представлението, най-напред по диалога между Кадифе и Сунай си проличало, че от нея се очаква нещо: в момента, когато останали сами на сцената, Сунай попитал „дали е сигурна в решението си“, рекъл й: „Това, че си гневна на другите, не е, струва ми се, основание за самоубийство.“

„Кой би ме спрял да сложа край на живота си в този град, в който мъжете се избиват като скотове, твърдейки, че го правят заради щастието на своя град?“ – отвърнала Кадифе и се шмугнала, сякаш за да избяга, край изникналата на сцената Фунда Есер.

Четири години по-късно, след като бях изслушал всички, с които успях да поговоря за онази вечер, аз се бях опитал с часовник в ръка да подредя събитията минута по минута и бях изчислил, че докато е изричала тези думи, Тъмносиния е виждал Кадифе за последно. Защото според разказите на съседите и на все още изпълняващите задълженията си в Карс служители от сигурността, когато се звъннало на вратата, Ханде и Тъмносиния гледали телевизия. Съглеждайки силите на сигурността и военните, Тъмносиния, според официалния доклад, изтичал, грабнал оръжието си и започнал да стреля, според съседите и според някои млади, превърнали в легенда името на Тъмносиния ислямисти обаче, в желанието си да спаси Ханде той изкрещял „Не стреляйте!“, ала шурмувалият квартирата спецотряд под командването на З. Желязната

ръка направил на решето не само Тъмносиния и Ханде, а и цялата квартира. Въпреки невероятната пукотевица, освен няколкото хлапета от съседните къщи, никой друг не полюбопитствал да научи какво става. И не само защото карсци били навикнали на подобни среднощни набези, а защото по същото време било невъзможно да се намери и един човек в Карс, който да се интересувал от друго, освен от излъчваното на живо представление в Народния театър. Тротоарите бяха пусли, чайните, със съвсем редки изключения, бяха изпозатворени.

Сунай усещаше как всички очи в града са вперени в него и това го изпълваше с невероятна убеденост и сила. Кадифе все по-начесто търсеше близостта на Сунай, разбираше, че само с неговото благоволение би си намерила място на сцената, разбираше, че за да стори желаното от нея, трябва да се възползва от възможността, която единствен той можеше да ѝ предостави. Не бих могъл да зная какви точно са били мислите ѝ, защото, за разлика от сестра си, с която по-късно се срещнахме, тя избягваше да говори с мен за онези дни. Карсци, смътно догаждащи се за нейната решителност по въпроса за самоубийството и свалянето на забрадката, постепенно, през следващите четирийсет минути от пиесата, взеха да ѝ се възхищават. Появата на Кадифе и просветителско-алабалистичният гняв на Сунай и Фонда Есер превръщаха представлението в една необичайно тежка драма. Зрителят бе предусетил, че Кадифе пресъздава образа на дръзка жена, готова на всичко, само и само да се спаси от мъжкия терор. По-късно, в разговорите си с немалко хора, страдали години наред за Кадифе, научих, че доста карсци успели да приемат новата личност, в каквата се била превъплътила нея вечер на сцената Кадифе, макар че и личността на „момичето с тюрбана Кадифе“ не била забравена. Щом на сцената излезеше Кадифе, в залата настъпваше пълно затишие. Заговореше ли, телевизионните зрители се подпитваха „Какво, какво каза тя?“.

В едно от тези затишия се чу свирката на първия потеглящ, след цели четири дни, от града влак. В един от вагоните, където насила го бяха настанили военните, бе Ка. Виждайки, че от военното транспортно средство не слиза Ипек, че пристига единствено пътната му чанта, моят любим приятел упорито настоя пред военните, че трябва да се види с нея, те не му позволиха, все пак той успя да ги убеди военният камион отново да иде до хотела, ала когато той отново се върна празен, помоли военните да задържат за пет минути влака, от Ипек нямаше и следа и чувайки свирката на влака, той се разплака. Влакът потегли, насълзените му очи не се откъсваха от перона, от другия, гледащ към паметника на Кязъм Карабекир вход на гарата – търсеха височка жена с пътна чанта в ръката, която, представяше си, върви към него.

Свирката на набирация скорост влак изпищя повторно. Точно в този момент Ипек и Тургут бей бяха поели от хотел „Карпалас“ към Народния театър.

– Влакът тръгна – каза Тургут бей.

– Да – отвърна Ипек. – Скоро ще отворят пътищата. Валията и полковият командир ще се върнат.

Добави, че по този начин ще се тури край на глупашкия военен преврат и всичко ще се нормализира, ала изрече тия неща не защото смяташе темата за значима, а понеже разбираше – мълчи ли, баща ѝ ще се досети, че мисли за Ка. Мислеше си колкото за Ка, толкова и за Тъмносиния, всъщност и тя самата не знаеше. В душата ѝ имаше болка, ужасен гняв срещу Ка, къде по-могъщ от погубения шанс за щастие. Почти не изпитваше съмнение за причините, породили нейния гняв. Четири години по-късно, докато с неохота обсъждаше с мен тези причини, щеше да се притесни от моите въпроси и подозрения и щеше да ми съобщи, че на мига осъзнала как е невъзможно след оная нощ да обикне наново Ка. Когато напускащият Карс влак, когато отвеждащият Ка влак изсвирил, Ипек изпитала единствено разочарование; може би е изпитала и леко учудване от Ка. В момента същинската ѝ болка била да сподели с Кадифе своето страдание.

Тургут бей бе усетил как подир затишието дъщеря му се е поуспокоила.

– Сякаш целият град е изчезнал – изрече той.

– Град-призрак – добави Ипек, просто за да каже нещо.

Конвой от три военни джипа изникна от ъгъла и премина край тях. Тургут бей предположи, че най-вероятно са пристигнали, за да отворят пътищата. Баща и дъщеря, колкото да се поразсеят, се възряха в светлините на минаващия покрай тях и изчезващ в мрака конвой. Според разследванията, които направих след време, в средния джип са

се намирали телата на Тъмносиния и Ханде.

В скосената светлина от столовете на последния изнизал се покрай тях джип, Тургут бей мерна окачения на витрината на „Серхат шехир“ утрешен брой на вестника; спря се и прочете: „Смърт на сцената. Прочутият актьор Сунай Заим застрелян по време на снощното представление“.

След като изчете два пъти новината, той и Ипек се забързаха към Народния театър. Край входа все тъй стояха същите полицейски коли, а по-надолу, в далечината, се виждаше силуетът на същия танк.

На влизане ги претърсиха. Тургут бей обясни, че е баща на „изпълнителката на главната роля“. Беше започнало второ действие, откриха две свободни места на последния ред и седнаха.

В това действие бяха включени шегите и скечове, които Сунай от години бе разработвал: Фонда Есер дори метна няколко гъобека, ала така, сякаш се гавреше със себе си. Все пак атмосферата на пиесата бе натегната, тишина бе се спуснала в залата. Все по-начесто Кадифе и Сунай оставаха сами на сцената.

– Ще повторите ли за какво точно ще се самоубиете? – запита Сунай.

– Човек не знае точно – отвърна Кадифе.

– Как така?

– Ако знаеше точната причина, заради която иска да се самоубие и ако можеше да я изложи открито, човек просто не би се самоубил – отговори Кадифе.

– О, изобщо не е така – каза Сунай. – Едни се самоубиват от любов, други защото не издържат мъжете им да ги бият, трети пък защото мизерията прорязва плътта им като с нож.

– Твърде елементарно гледате на живота – отвърна Кадифе. – Човек, който ще се самоубива от любов, знае, че с времето любовта позаглъхва. Сиромашията също не е достатъчна причина за самоубийство. Жена, която би се самоубила заради мъжа си, най-напред би го напуснала и би се опитала да присвои част от парите му.

– Добре, тогава какъв е истинският мотив?

– Истинският мотив за всички самоубийства е гордостта, естествено. Жените се самоубиват затова.

– Понеже тяхната гордост е била наранена в любовта, този ли е мотивът?

– Изобщо не разбирате! – отвърна Кадифе. – Жената се самоубива не защото е наранена гордостта ѝ, а за да покаже колко е горда.

– Вашите приятелки затова ли се самоубиха?

– Не мога да говоря от тяхно име. Всяка е имала своята си причина. Но винаги, когато размишлявах дали да се самоубия, усещах, че и те са размишлявали като мен. Мигът на самоубийството е мигът, в който жените най-остро осъзнават, че са самотни, че са жени.

– С тия думи ли поощрявахте самоубийствата на вашите приятелки?

– Те се самоубиха по свой личен избор.

– Тук всички знаят, че свободен личен избор в Карс няма, че жените преминават към действие, за да избегнат побоищата, за да оцелеят, приобщавайки се към някоя общност. Признайте, Кадифе, че тайно сте се споразумели с жените, поощрявайки ги да се самоубият?

– Какво се получава обаче? След като се самоубиха, те останаха още по-самотни. Бащите на някои момичета се отрекоха от тях, понеже са се самоубили, а с някои дори не се и простиha като с мюсюлманки.

– Сега и вие ли ще се самоубиете, за да докажете, че те не са самотни, че това е масово движение? Мълчите, Кадифе... Но ако се самоубиете, преди да изречете причината, заради която ще го сторите, вашето послание няма ли да бъде разбрано погрешно?

– Не желая да отправям никакво послание чрез своето самоубийство – отвърна Кадифе.

– Все пак толкова хора ви гледат, тях ги интересува. Кажете им поне какво мислите в момента.

– Жените се самоубиват с надеждата да спечелят – каза Кадифе. – А мъжете се самоубиват, когато разберат, че няма никаква надежда да спечелят.

– Да, това е така – съгласи се Сунай и извади от джоба си пистолета от Къръккале. Вниманието на зрителите се пренасочи към пистолета. – Когато се уверите,

че аз съм сразен напълно, ще ме застреляте ли?

– Не ми се попада зад решетките – отсече Кадифе.

– Ама как така, после няма ли все пак да се самоубиете? – подхвърли Сунай. – След като, самоубивайки се, вие ще идете в ада, няма никаква логика да се боите от наказание нито на този, нито на онзи свят.

– Тъкмо затова се самоубива жената – отвърна Кадифе. – За да избегне всякакъв вид наказание...

– Бих искал в мига, в който разбере, че съм победен, да умра от ръцете на такава жена! – театрално изрече Сунай, извързвайки се към публиката. Млъкна за миг. После взе да разправя някаква история, свързана с похожденията на Ататюрк – съвсем точно бе усетил, че зрителите бяха започнали да се притесняват.

Щом свърши второто действие, Тургут бей и Ипек минаха зад кулисите и намериха Кадифе. Широката стая, в която някога са се били подготвяли, за сцената акробати от Москва и Петербург, арменски актьори, играещи пиесите на Молиер, балерини и музиканти, прекосили с турнетата си цяла Русия, сега бе леденостудена.

– Мисля, че трябва да си тръгнеш – рече Ипек на Кадифе.

– Гордея се с теб, душицо моя, ти си истинско чудо! – каза Тургут бей и прегърна Кадифе. – Ако ти подаде оръжие и ти каже: „Застреляй ме!“, аз ще се надигна, ще прекъсна пиесата и ще изкрещя: „Кадифе, в никакъв случай не стреляй.“

– Защо?

– Защото оръжието може да е заредено, затова! – отвърна Тургут бей. И й съобщи новината, която бе прочел в утрешния брой на „Серхат шехир“. – Страхувам се не от това, че Сердар бей предварително пише новините с надеждата да се случат – каза той. – Повечето от тези новини се оказват неверни. Тревожа се, че Сердар бей никога не би написал подобна претенциозна новина без съгласието на Сунай. Личи си, че Сунай го е накарал да я напише. Би могло си да е реклама. Може би пък иска да те принуди да го убиеш на сцената. Мила дъще, в никакъв случай не стреляй срещу него, ако не си сигурна зареден ли е pistolетът, или не! В никакъв случай не си откривай главата заради този човек. Ипек не заминава. Още дълго ще живеем в този град, не разгневявай напразно фанатиците.

– Ипек се отказа да замине? Защо?

– Защото обича повече баща си, теб, семейството си, затова – отвърна Тургут бей, държейки Кадифе за ръцете.

– Татенце, може ли пак ние двете да си поговорим насаме – още докато изричаше това, Ипек забеляза изписалата се по лицето на Кадифе уплаха.

Откъм другия край на потъналата в прах стая с висок таван влязоха Сунай и Фонда Есер и Тургут бей се отправи към тях, а Ипек с все сила прегърна Кадифе. Забеляза, че този й жест силно притесни сестра й, хвана я за ръката и я притегли в специалното, отделено със завеса кътче. Оттук преди миг Фонда Есер бе измъкнала бутилката с коняк и чашите, които сега държеше в ръцете си.

– Много си добра, Кадифе – каза Фонда Есер. – А вие не се тревожете.

Ипек помогна на все по-обезнадеждащата се Кадифе да приседне. Впери очи в нейните – погледът й казваше „Имам лоша вест за тебе“. После изрече:

– Тъмносиния и Ханде са били убити при шурмуване на квартирата им.

За миг Кадифе потъна в себе си.

– В същата къща ли са били? Кой ти каза? – запита тя, но щом забеляза решителния израз върху лицето на Ипек, млъкна.

– Каза ми го Фазъл, младежът от кораническия лицей, нямаше как да не му повярвам. Видял ги е със собствените си очи... – Изчака Кадифе, чието лице бе побеляло като платно, да възприеме информацията, след което продължи. – Ка знаеше къде е къщата, след срещата с теб не се върна в хотела. Мисля, че Ка е съобщил на спецотряда къде се укриват Тъмносиния и Ханде. Затова не заминах с него за Германия.

– Откъде знаеш? – попита Кадифе. – Може би не той, а някой друг ги е издал.

– Възможно е, обмислих и този вариант. Със сърцето си обаче чувствам, че доносникът е Ка, разбрах също така, че по пътя на логиката не бих успяла да се убедя в невинността му. Не заминах с него за Германия, тъй като осъзнах, че едва ли ще мога да го обикна.

Кадифе бе стигнала до крайния предел на силите си, бе се мобилизирала, за да

изслуша Ипек. Ипек пък забеляза, че едва сега сестра ѝ започва да осъзнава гибелта на Тъмносиния.

Кадифе покри с длани лицето си и се разплака. Ипек я прегърна, разплака се и тя. Докато тихичко хлипаше, с частица от съзнанието си Ипек усещаше, че не плачат по една и съща причина. На няколко пъти бяха плакали по този начин – бе по времето, когато и двете не бяха в състояние да се откажат от Тъмносиния и се срамуваха от своето съперничество. Сега Ипек чувстваше, че е дошъл краят на цялата тая неразбория: нямаше да се раздели с Карс. За миг се усети остаряла. Да остарееш и да се смириш, да станеш до такава степен мъдър, че да не желаеш нищо от света: осъзна, че ще съумее да го постигне.

Повече я разтревожи ридаещата Кадифе. Забеляза, че сестра ѝ изпитва по-силна и по-смазваща болка. За миг душата ѝ потръпна от благодарност, че не е на нейното място, или може би от усещането за възмездие, и начаса се засрами. Стопаните на Народния театър бяха пуснали музиката, която предлагаша на зрителите през антрактите на кинопрожекциите, та да се вдигнат продажбите на газирани напитки и леблебия: звучеше „Baby come closer, closer to me“, за първи път бяха чули тази песен в ранната си младост в Истанбул. Тогава и двете искаха да усвоят перфектно английския; и двете не успяха. Ипек видя, че щом сестра ѝ чу песента, се разрида още по-силно. През откrehнатата завеска забеляза как в другия полутъмен край на стаята баща ѝ и Сунай са подхванали някакъв разговор и как приближилата се към тях Фунда Есер пълни чашите им с коняк.

– Кадифе ханъм, аз съм полковник Осман Нури Чолак – избоботи среден на ръст военен, който недодялано дръпна завеската и поздрави, покланяйки се доземи със заимстван от филмите жест. – Ханъмефенди, как бих могъл да облекча болката ви? Ако не желаете да си откриете главата, мога да ви съобщя следната радостна вест: пътищата вече са отворени, не след дълго в града ще навлязат армейските сили.

По-късно Осман Нури Чолак щеше да припомни тия си думи, за да докаже пред военния съд, че се е опитал да спаси града от глупавите военни, от превратаджиите.

– Благодаря, ефенди, чувствам се отлично – отвърна Кадифе.

По движенията ѝ Ипек подразбра, че Кадифе вече е успяла да прихване нещо от престореността на Фунда Есер. От друга страна се възхищаваше на усилието ѝ да се съвземе. Със сетни сили Кадифе се изправи; изпи чаша вода и заброди из просторната стая като привидение.

Трето действие започна и Ипек се опита да задържи баща си далеч от Кадифе, но в последния момент той се приближи към нея.

– Не бой се – рече ѝ той, имайки предвид Сунай и колегите му. – Те са модерни хора.

В началото на трето действие Фунда Есер изпя народна песен за изнасилената жена. Това привлече към сцената вниманието на по-ниско „интелектуалната“ и несведуща публика. Фунда Есер се държеше както винаги – от една страна лееше сълзи и ругаеше мъжкото племе, а от друга подслаждаше всичко, дето я сполиташе. След двете народни песни и пародията на реклама, размиваща предимно децата (рекламата показваше, че продуктите на „Айгаз“ са правени от пръдня), сцената бе затъмнена и на нея изникнаха двама войници, предизвикали спомена за въоръжените войници на сцената от преди два дни, към финала на пиесата. В средата на сцената инсталираха бесилка, а в залата настъпи изнервяща тишина. Видимо накуцващият Сунай и Кадифе се насочиха към бесилката.

– Не мислех, че събитията ще се развият тъй главолмно – каза Сунай.

– Това признание ли е, че не постигнахте, каквото желаете, или, понеже вече сте остарял, си търсите повод да умрете изискано? – обърна се към него Кадифе.

Ипек видя – Кадифе полага страхотни усилия, за да изпълнява ролята си.

– Много сте проникателна, Кадифе – каза Сунай.

– Това плаши ли ви? – гневно и напрегнато отвърна Кадифе.

– Да! – закачливо отговори Сунай.

– Плаши ви не моята проникателност, а това че съм личност – изрече Кадифе. – Защото в нашия град мъжете се плашат не от проникателността на жените си, а от тяхното непокорство.

– Тъкмо напротив – отвърна Сунай. – Вие, жените, си казвате: правим тази революция, защото сме непокорни като европейките. Ето защо искам сега да си

откриете главата.

– Ще си открия главата – отсече Кадифе. – И за да ви докажа, че няма да го сторя нито под ваше давление, нито за да подражавам на европейките, след това ще се обеса.

– Но вие отлично знаете, че европейците ще ви акламират, задето сте се държала като личност и сте се обесила като личност, нали така, Кадифе? Вашето пламенно поведение по време на тъй наречената тайна среща в хотел „Асия“, където е било изготвено изявлението за германския вестник, не е останало незабелязано. Говори се, че вие организирате самоубиващите се момичета, както и момичетата с тюрбани.

– Момичето, което се бореше за правото си да носи забрадка, е само едно. Казваше се Теслиме – отвърна Кадифе.

– Сега вие ще бъдете второто...

– Не, аз ще си открия главата, преди да се самоубия.

– Добре ли го премислихте?

– Да. Много добре го премислих.

– В такъв случай би трябвало да сте премислили и това: самоубийците отиват в Ада. Какво пък, значи най-спокойно ще ме убие, тъй като си казвате: и така, и така отивам в Ада.

– Не – прекъсна го Кадифе. – Не вярвам, че след като се самоубия, ще отида в Ада. Ще те убия, както се очиства микроб, както се очиства враг на народа, на вярата и на жената!

– Вие сте смела и пряма, Кадифе. Но нашата вяра забранява самоубийството.

– Така е. В сура Жените от Свещения Коран е казано: „И не убивайте сами себе си!“ – рече Кадифе. – Само че не е казано в смисъл, че имащият сила за всичко Аллах няма да прости на самоубилите се момичета и ще ги изпрати в Ада.

– Тоест, поемате по пътя на преиначаването.

– Вярно е дори тъкмо обратното. Някои девойки в Карс се самоубиха, защото не им позволяваха да покриват главите си, както те го желаеха. Великият Аллах е справедлив и вижда теглилата им. С любовта към Аллах в сърцето си и аз като тях ще се лиша от живота си, понеже за мен място в Карс няма.

– Нали знаете, Кадифе, че ще разгневите религиозните водачи, които и в сняг, и в бури пристигат тук, за да четат молитви, за да помагат на отчаяните жени в сиромашкия Карс да не се самоубиват?... Пък и Коранът...

– Няма да споря за вярата си нито с атеист, нито с човек, който от страх се преструва на вярващ. Време е вече да приключваме със спектакъла.

– Права сте. Всъщност аз отворих тая тема не за да ровичкам във вашата духовност, а да не би да се откажете от намерението преспокойно да ме убие, поради своя страх от Ада.

– Не се притеснявайте изобщо. Преспокойно ще ви убия.

– Прекрасно – рече Сунай с разбиращ глас. – Нека споделя с вас най-важния извод, до който стигнах в двайсет и пет годишната си театрална кариера. Нашите зрители не са в състояние да изтърпят толкова продължителен диалог в нито една пиеса. Ако желаете, нека преминем към действие, без да протакаме нещата.

– Така да е.

Сунай измъкна същия оня пистолет от Къръккале и го показа както на Кадифе, така и на зрителите.

– Сега вие ще си откриете главата. След което ще ви връча това оръжие и вие ще ме застреляте... Понеже подобно нещо се случва за първи път в предаване на живо, нека още веднъж поясня на нашите зрители какъв е замисълът...

– Да не протакаме повече – отсече Кадифе. – Втръсна ми да слушам мъже, които обясняват защо девойките се самоубиват.

– Права сте – отвърна Сунай, подмятайки пистолета в ръката си. – Все пак искам да изтъкна две неща. Онези, дето са били подмамани от вестникарските клюки, както и зрителите пред телевизионните екрани, дето следят предаването на живо, не бива да се боят. Погледнете, Кадифе, това е пълнителят на моя пистолет. Както сама се убеждавате, той не е зареден. – Извади пълнителя, показа го на Кадифе и го напъха обратно в пистолета. – Убедихте се, че е празен – изрече той като велик факир.

– Да.

– Нека се уверим още веднъж – продължи Сунай. – Пак извади пълнителя и пак го показва на зрителите като факир, сочещ ту цилиндъра, ту заека, след което го върна в пистолета. – Ето ги моите последни думи. Преди малко споменахте, че ще ме убие преспокойно. Вероятно ме ненавиждате, тъй като организирах военен преврат и тъй като съм човек, който стреля срещу хората, задето не приличат на европейците, само че държа да знаете, че всичко това го върша тъкмо в името на хората.

– Хубаво – каза Кадифе. – А сега ще си открия главата. Моля всички да гледат.

По лицето ѝ за секунда пробяга изражение на болка и тя с простичко движение смъкна забрадката от главата си.

Залата онемя. Сунай изглежда налудничаво Кадифе, сякаш тя бе извършила нещо най-неочаквано. И двамата се обърнаха към публиката като непохватни актьори, които не знаят следващите си реплики.

Цял Карс с възхита се взря в дългата, кестенява, фантастична коса на Кадифе. Набрал кураж, операторът за първи път приближи кадъра, фокусирайки го върху Кадифе. На лицето ѝ се изписа срам, какъвто би изпитала жена, разтворила дрехата си сред тълпата. Беше очевидно, че страда.

– Ако обичате, дайте ми оръжието! – в гласа на Кадифе се долови нетърпение.

– Заповядайте – Сунай хвана пистолета за дулото и го подаде на Кадифе. –

Спусъкът се дърпа оттук.

Когато Кадифе взе оръжието, Сунай се изсмя. Цял Карс очакваше, че ще продължи да говори. Убеден, вероятно, в същото, Сунай каза:

– Фантастична коса имате, Кадифе. Ревнувам я от останалите мъже.

Ала Кадифе дръпна спусъка.

Отекна изстрел. Карс се стресна повече от това, че тялото на Сунай се сгърчи и той рухна на пода като труп, отколкото от самия изстрел.

– Колко е глупаво всичко! – промълви Сунай. – Те не разбират от модерно изкуство, те никога няма да бъдат модерни!

Зрителите очакваха дълъг предсмъртен монолог от Сунай, ала Кадифе сведе пистолета над него и стреля още четири пъти. Всеки път тялото на Сунай се сгърчваше, подскачаше и отново се просваше на пода, сякаш изпитваше все по-силна болка. Четвъртият изстрел бе произведен с изключителна бързина.

След четвъртия изстрел зрителите, очакващи от него смислена, отвъд имитацията на смърт предсмъртна тирада, щом забелязаха обляното в кръв лице на Сунай, изгубиха всякаква надежда. Нурие ханъм, за която истинността на събитията и на ефектите имаше не по-малко значение от текста, бе скочила с намерение да аплодира Сунай, ала стресната от окървавеното му лице, си седна на мястото.

– Май го убих! – обърна се към зрителите Кадифе.

– И добре стори – викна откъм задните редове младеж от кораническия лицей.

Силите на сигурността до такава степен бяха обсебени от извършеното на сцената престъпление, че нито забелязаха къде точно седи нарушилият тишината младеж, нито се емнаха подире му. Учителката Нурие ханъм, която два дни с възхита бе гледала Сунай по телевизията и се бе настанила на първия ред, за да го види на всяка цена отблизо, заради и тогава не само присъстващите в залата, а и всички карсци проумяха, че събитията, случващи се на сцената, са абсолютно реални.

Завтеклите се един към друг с комични и нелепи стъпки двама войници задърпаха краищата на завесите, докато успеят да ги съберат.

44

Днес никой тук не обича Ка

Четири години по-късно в Карс

Щом завесите бяха спуснати, З. Желязната ръка и другарите му арестуваха Кадифе в името на „нейната сигурност“, измъкнаха я на булевард „Кючук Кязъмбей“ през задния изход, качиха я във военно транспортно средство и я отведоха в старото убежище сред централния гарнизон, където бе гостувал в своя сетен ден Тъмносиния. Няколко часа по-късно отвориха пътищата за Карс, армейските подразделения настъпиха, за да потушат „малкия преврат“ и навлязоха в града, без да им бъде

оказана никаква съпротива. За проявена немарливост спрямо събитията временно бяха отстранени заместник-валията, командирът на дивизията и други управници, независимо от протестите им, че били работили за „държавата и народа“, а шепата военни, сътрудничили на „превратаджиите“, както и агентът от МИТ бяха арестувани. Едва три дни по-късно Тургут бей и Ипек успяха да посетят Кадифе. Когато Тургут бей узнал, че Сунай действително е починал на сцената по време на събитието, той, макар и опечален, моментално се задействал да отведе дъщеря си вкъщи с надежда да не се случи нещо лошо на Кадифе, не успял и доста след полунощ, под ръка с по-голямата си дъщеря се завърнал у дома по безлюдните улици, а тя, обляна в сълзи, се заела да опразва куфара си и да нарежда дрехите си обратно в долапа.

Повечето карсци, проследили случилото се на сцената, научиха на сутринта, след прочитането на „Серхат шехир“, че Сунай действително е починал, без да изпита голямо страдание. Изпълнителите Народния театър зрители, обзети от подозрения, безмълвно се разотиили след спускането на завесата, а телевизията не споменала повече нищо за събитията от последните три дни. Карсци бяха навикнали по време на извънредни положения държавата или спецотрядите да преследват „терористи“ из улиците, да организират шурмове и да правят изявления, ето защо много скоро престанаха да възприемат тия три дни като специфичен отрязък от време. Всъщност още на другата сутрин Генералният щаб се разпоредил да се започне административно разследване, задействал се и Инспекторатът към Министерския съвет и цял Карс заобсъждал „театралния преврат“ като събитие, свързано не с политиката, а със сцената и изкуството. Как ли, макар Сунай Заим пред очите на всички да поставил празен пълнител в пистолета, Кадифе е успяла да го убие със същия този пистолет?

Подробният рапорт от разпитите във връзка с „театралния преврат“ в Карс, проведени след нормализирането на живота в града от изпратения от Анкара инспектиращ майор, ми помогна, както неведнъж в моя роман, при изясняването и на този, най-вероятно осъществен не толкова с ловкост на ръката, колкото с някакво факирство инцидент. Понеже след нея нощ Кадифе отказала да обсъжда събитията със сестра си, с баща си, с прокурорите и с адвоката си, независимо че бил неин защитник в съда, инспектиращият майор провел разговори с немалко хора, за да разкрие истината (а по-точно снел техните показания) и внимателно анализирал различните версии и слухове, както щях да постъпя и аз четири години по-късно.

За да оспори различните хипотези как Кадифе в пълно съзнание и по собствено желание е убила Сунай Заим, въпреки волята му, майорът от Инспектората най-напред посочил несъстоятелността на слуховете, че жената е стреляла с друго, светкавично измъкнато от джоба оръжие или че е сменила празния пълнител със зареден. Независимо, че в мига, когато Кадифе натиснала спусъка, върху лицето на Сунай Заим се била изписала изненада, направеното по-късно разследване от силите на сигурността, а така също иззетото от Кадифе оръжие и видеозаписът на вечерта потвърждаваха, че по време на инцидента е бил използван един-единствен пистолет и един-единствен пълнител. Другата, най-предпочитаната от карсци хипотеза, че по Сунай Заим било стреляно от някъде другаде също била опровергана, тъй като в изпратената от Анкара балистична експертиза било отбелязано, че според аутопсията куршумите в тялото на актьора са били произведени от пистолета от Къръккале, който стискала в ръката си Кадифе. Последните думи на Кадифе („Май го убих!“) станали причина мнозина карсци да я митологизират и като героиня, и като жертва, за инспектиращия майор обаче те доказвали наличието на непредумишлено престъпление; той задълбочено проучил правния и философски смисъл на понятия като непредумишлено и предумишлено престъпление, сякаш за да насочи прокурора, възнамеряващ да открие дело по този член; майорът поясnil, че не Кадифе, а починалият актьор Сунай Заим е бил инициатор на събитието, че посредством какви ли не машинации той я накарал да наизусти или да произнесе споменатите думи в пиесата. Пъхналият пълнителя в пистолета Сунай Заим, след като на два пъти повторил, че е празен, всъщност бил измамил и Кадифе, и всички карсци. Срегнахме се с пенсионирания преждевременно майор в неговия анкарски дом, аз му посочих книгите на Агата Кристи по лавиците, той сподели, че най-вече харесва заглавията на нейните романи и простичко каза „Пълнителят си беше зареден!“: да представи зареденият пълнител за празен не бе кой знае какво голямо факирство за един актьор, тъй като безмилостната жестокост, приложена с оправданието за западнячество и ататюркизъм от Сунай Заим и неговото

обкръжение (мъртвите, заедно със Сунай, бяха двавет и девет) бе успяла само за три дни да скове от ужас сърцата на хората, ето защо карсци бяха готови да приемат и празната чаша за пълна. От тази гледна точка въвлечени в събитието се оказваха и Кадифе, и всички карсци, задето с наслада, нали беше пиеса, са наблюдавали как убиват Сунай на сцената, независимо, че Сунай предварително сам бил обявил смъртта си. Що се отнася до слуха, че Кадифе била убила Сунай, за да отмъсти за Тъмносиния, в рапорта си майорът отбелязал, че тя не може да бъде обвинена за това с мотива, че някой ѝ бил дал заредено оръжие, твърдейки, че то е незаредено, а що се отнася до възхвалите на отделни ислямисти, че Кадифе се е държала храбро, че е убила Сунай, но самата тя не се е самоубила, и до укорите на републиканците секуларисти спрямо нея, майорът отбелязал, че е необходимо да се прави разлика между изкуство и реалност. И тъй като и Сунай, и Кадифе били наясно, че бесилката на сцената е измайсторена от картон, то пропаднала и хипотезата, че Кадифе е успяла да убеди Сунай в идеята си да се самоубие, обаче се е отказала от тази си идея, след като го убила.

Военният прокурор и съдиите в Карс високо оцениха подробния рапорт на трудолюбивия, изпратен от Генералния щаб инспектиращ майор. Така Кадифе получи присъда от три години и един месец, но не за политическо убийство, а за причиняване на смърт по непредпазливост и невнимание, лежа двавет месеца в затвора и я освободиха. Полковник Осман Нури Чолак получи доста по-голяма присъда по членове 313 и 463 от Турския наказателен кодекс – бе обвинен в създаването на група за убийството на конкретен човек и за убийството на човек с недоказана вина; по закона за амнистията шест месеца по-късно бе пуснат на свобода. През следващите години в офицерските клубове той се срещаше с военни, със свои стари другари и когато вечер си пийнеше повечко, въпреки забраната да обсъжда събитията, обясняваше, че „все пак“ се е осмелил да направи нещо, за което мечтае всеки военен ататюркист и обвиняваше останалите, че не са продължили делото поради страха си от ислямистите, поради собствената си некадърност и нерешителност.

Участващите в събитията други офицери и войници, въпреки възраженията им, че като родолюбци просто са изпълнявали заповеди, бяха осъдени от военния съд по различни обвинения – от създаване на бойна група и убийство, до използване на държавно имущество без позволение, – те успяха да се възползват от същата амнистия и бяха освободени. Един от тях, млад и умен младши лейтенант, който впоследствие щеше да стане ислямист, след излизането си от затвора публикува в ислямисткия вестник „Ахит“ своите спомени („И аз бях якобинец“), след което бе освободен от служба за обида на армията. Веднага след революцията станало известно, че вратарят Вурал е започнал да работи за местния отдел на МИТ. Съдът прие, че останалите театрали от трупата са „най-обикновени занаятчии“. Вечерта, когато убили съпруга ѝ, Фонда Есер получила нервен срыв и тъй като започнала да се държи агресивно спрямо всички, да сипе донос след донос и да се жалва всекиму от всекиго, тя четири месеца била държана под наблюдение в психиатричното отделение на анкарската военна болница. Години след изписването ѝ от болницата, в дните, когато се прочу из цялата страна като актрисата, дублирала гласа на вещицата в популярен детски сериал, тя ми каза, че все още съжалява, задето съпругът ѝ, загинал при професионална злополука, така и не е успял поради завист и сплетни да получи ролята на Ататюрк, но че единствената ѝ утеха през последните години бил фактът, че осанката и позите, характерни за съпруга ѝ, били използвани като образци за не един паметник на Ататюрк. Понеже Инспектиращият майор отбелязал в рапорта си участието и на Ка в събитията, военният съдия го призовал като свидетел по делото – съвсем справедливо, – след като Ка не се явил на първите две заседания, той, за да се сдобие с показанията му, извадил заповед за ареста му.

Докато Кадифе излежаваше присъдата си, Тургут бей и Ипек я посещаваха всяка събота. Когато времето се оказваше хубаво, с позволението на снизходителния директор на затвора те застилаха през пролетните и летните дни бяла покривка под голямата черница в затворническия двор, хапваха пълнените чушки, приготвени със зехтин от Захиде, черпеха затворници с възголемски кюфтета, белеха сварени яйца и слушаха прелюдии на Шопен от портативния касетофон, поправен от Тургут бей. За да надмогне срама си, че дъщеря му лежи в затвора, Тургут бей гледаше на затвора като на училище-пансионат, посещавано от всеки почтен гражданин, ето защо понякога

водеше там такива свои познати, като, например, вестникаря Сердар бей. Присъединилият се към тия визити Фазъл посещаваше Кадифе и отделно от тях; два месеца след освобождаването ѝ тя се омъжи за по-малкия с четири години от нея младеж.

Първите шест месеца живяха в една от стаите на хотел „Карпалас“ – Фазъл работеше на рецепцията. Когато посетих Карс, те се бяха преместили в друго жилище с бебето си. Всяка сутрин Кадифе се отправяше с шестмесечния Йомерджан към хотел „Карпалас“, Ипек и Захиде хранеха детето, Тургут бей се заиграваше с внук си и все по-малко обръщаше внимание на хотела, Фазъл се чувстваше независим от тъста си, работеше в ателие „Айдън фото“ и в телевизия „Серхат Карс“ – с усмивка ми обясни, че го водят „програмен асистент“, ама всъщност си е момче за всичко.

На другия ден след пристигането ми в Карс и след вечерята, дадена в моя чест от общинския кмет, се видяхме с Фазъл в един от новите апартаменти на булевард „Хулуси Айтекин“. Докато наблюдавах сипещия се на огромни парцали върху крепостта и карската река сняг, Фазъл най-добронамерено ме попита за какво съм дошъл в Карс, аз обаче се притесних, помислих си, че ще заговори за Ипек, която ми бе завъртяла главата на снощната, дадена от общинския кмет вечеря, обясних му, макар и с доста преувеличения, че бих желал да напиша книга за стихотворенията, сътворени от Ка в Карс.

– Щом стихотворенията не са налице, как ще пишеш книга за тях? – приятелски подхвърли Фазъл.

– И аз не знам. Едно трябва да се е съхранило в архива на телевизията.

– Довечера ще го открием и ще го отделим. Ти обаче цяла сутрин кръстосваш карските улици. Да не пишеш роман за нас?

– Посещавам местата, за които Ка споменава в стихотворенията си – отвърнах притеснено.

– По лицето ти разбирам, че би желал да опишеш колко бедни и колко по-различни сме от хората, които ще четат твоя роман.

– Защо мислиш така?

– Та ти не ме познаваш! Дори да успееш да ме опишеш такъв, какъвто съм, твоите западни читатели ще ме съжалят заради нищетата ми, без да успеят да вникнат в живота ми. Това, че пиша ислямски научнофантастичен роман, например, би ги разсмяло. Не бих желал да бъда описван като човек, когото ще обикнат с усмивка, презирайки го.

– Добре.

– Знам, изтормозил си се – рече Фазъл. – Моля те да не се засягаеш от думите ми, ти си добър човек. Приятелят ти също беше добър човек, щеше му се да ни обикне, ама накрая извърши най-голямото зло.

Думите му, че Ка е извършил зло, като е предал Тъмносиния и той е бил убит, та да може Фазъл да се ожени за Кадифе, ми се сториха несправедливи, ала си премълчах.

– Как може да си сигурен, че го е предал? – попитах след малко.

– Цял Карс го знае – отвърна Фазъл с мек, състрадателен глас, в който нямаше обвинение нито към Ка, нито към мен.

В дълбините на очите му съзрях Неджип. Казах, че съм готов да прочета научнофантастичния му роман, който желаше да ми покаже: беше ме подпитал бих ли погледнал написаното от него, като подчерта, че не би искал да ми го даде, а да седи до мен, докато го чета. На масата, на която вечер с Кадифе се хранеха и гледаха телевизия, изчетохме мълком първите петдесет страници от научнофантастичния роман, който преди четири години Неджип бе сътворил във въображението си, а сега Фазъл бе написал.

– Как е, добър ли е? – попита само веднъж, ама извинително Фазъл. – Ако нещо те притеснява, да се откажем.

– Не, добър е – отвърнах аз и продължих да чета с охота.

Сетне, докато заедно крачехме по булевард „Кязъм Карабекир“ под сипещия се сняг, още веднъж най-искрено му казах, че намирам романа за доста приятен.

– Казваш го, вероятно, за да ме зарадваш – рече щастливо Фазъл. – Ти ми направи едно добро. И аз искам да ти направя едно. Ако решиш да пишеш роман, можеш да разкажеш в него и за мен. При условие, че и аз открито кажа нещо на твоите

читатели.

– Какво е това нещо?

– Не знам. Хрумне ли ми докато си още в Карс, ще те уведомя.

Договорихме се надвечер да се видим в телевизия „Серхат Карс“ и се разделихме. Погледнах подир Фазъл, който се забърза към „Айдън фото“. В каква степен виждах присъствието на Неджип в душата му? Дали, както бе споделил с Ка, все още усещаше присъствието на Неджип в душата си?

Бе ми дошло малко в повечко да се чувствам като Ка – да обикалям от ранна утрин улиците, да разговарям с хората, с които той е разговарял, да посещавам чайните, които той е посещавал. Отбих се в чайна „Талихли кардешлер“, където Ка бе написал стихотворението „Човешкият род и звездите“ и като моя скъп приятел се опитах да си представя своето място сред вселената. Рецепционистът на хотел „Карпалас“ Джавит ми подметна, че съм поемал припряно ключовете „също като господин Ка“. На една от вътрешните улички някакъв бакалин ме запита „Вие ли сте писателят, пристигнал от Истанбул?“ и ме покани вътре, после изрази желание да напиша, че излезлите преди четири години във вестниците информации за самоубийството на дъщеря му Теслиме били неверни до една, разговаряше с мен, както е разговарял с Ка, почерпи ме с кока-кола, както бе черпил и Ка. Кое бе случайност, кое бе моя приумица? По някое време осъзнавайки, че се движа по улица „Байтархане“, погледнах към прозорците на текето на шейх Саадеттин и изкачих стръмната стълба, спомената в стихотворението на Мухтар, за да почувствам какво е изпитвал Ка при посещението си в текето.

Сред книгата на Ка във Франкфурт бях открил стихотворенията на Мухтар – явно Ка не бе ги изпратил на Фахир. А Мухтар още на петата минута от запознанството ни, след като заяви „какъв почтен човек беше Ка“, ми съобщи, че докато бил в Карс, Ка му признал колко хубави са творбите му и ги изпратил с препоръки на важен истанбулски издател. Беше доволен от работата си и се надяваше при следващите избори да бъде избран за кмет като кандидат от новата ислямска партия (старата, Партията на благоденствието, била забранена). Мухтар бе човек, който се разбираше с всички, бе мек и сговорчив и благодарение на тези му качества бяхме приети и в Дирекцията по сигурността (не ни позволиха да се спуснем на най-долния етаж), и в Социално-осигурителната болница, където Ка целунал мъртвия Неджип. Показа ми изоставените от Народния театър помещения, превърнати от него в склад за бяла техника, сподели, че и той имал „немалко“ вина за разрухата на стогодишната сграда и се постара да ме утеши с думите, че всъщност постройката „не е турска, а арменска“. Показа ми местата, които Ка бе запомнил с копнежа, че отново ще види Карс и Ипек, засипаните от снега хали за плодове, железариите по булевард „Кязъм Карабекир“, а в пасажа „Халил Паша“ тръгна да ме запознава с политическия опозиционер, адвоката Музаффер бей. Точно като Ка и аз изслушах историята на републиканския Карс, която ми разказа бившият общински кмет, сетне докато се движех из мрачните и печални коридори на пасажа, богат собственик на мандра, застанал пред вратата на „Дружество на любителите на животните“, ми се представи като Орхан бей и ме покани вътре – имаше феноменална памет и ми разказа как Ка бил влязъл тук преди четири години, когато бил убит директора на Педагогическия институт, как бил приседнал в едно ъгълче на залата за бой с петли и как бил потънал в размисъл.

Никак не ми се отрази добре, когато преди още да сме се видели с Ипек насаме, чух някои подробности за мига, в който Ка е осъзнал, че е влюбен в Ипек. Преди срещата ни в сладкарница „Йени хаят“, аз се отбих в бирария „Йешилюрт“ и гаврътнах една ракия, за да намаля вътрешното си напрежение и да се отърва от уплахата си, че съм въввлечен в нова любов. Ала сядайки в сладкарницата срещу Ипек, начаса проумях, че предпазната мярка ме е оставила без защита. Вместо да ме успокои, изпитата на гладно ракия по-скоро бе замътила главата ми. Имаше огромни очи и продълговато лице – тъкмо такива ми допадаха. Опитвах се да проумея красотата ѝ, доста по-необятна от снощните ми представи за нея, и безнадеждно исках да се убедя, че объркването ми е породено от любовта им са Ка – знаех всички подробности. И това бе друг мой недостатък, той с горчивина ми напомняше, че за разлика от Ка, който като истински поет можеше да живее като себе си и както душата му подсказва, аз, обикновеният и енергичен романист трябваше всяка сутрин и вечер да работя в определени часове като чиновник. Вероятно по тази причина описах във ведри краски как Ка е имал доста

подредено ежедневие във Франкфурт – ставал е всяка сутрин в точно определен час, извървявал е едни и същи улици, посещавал е една и съща библиотека и е сядал да работи винаги на една и съща маса.

– Бях решила вече да замина с него във Франкфурт – каза Ипек и ми разкри някои дребни подробности, чак до приготвения куфар, доказващи нейното решение. – Сега обаче ми е трудно да си спомням колко приятен човек бе Ка. Изпитвам голямо уважение към вашето приятелство и бих желала да ви помогна да напишете книгата си.

– Благодарение на вас Ка създаде вълшебна книга в Карс – поохрих я аз. – Припомняйки си тези три дни, той ги е описал минута по минута, не споменава нищо единствено за последните часове преди заминаването си.

Със смайваща откровеност и правдивост, която ме възхити, преодолявайки голямата си съпротива, тъй като трябваше да споделя интимни моменти, тя без да укрива нищо разказа минута по минута за последните часове на Ка в Карс преди неговото заминаване така, както ги е изживял и както тя предполагаше, че ги е изживял.

– Не сте имали никакво сериозно доказателство, което да ви накара да се откажете от заминаването за Франкфурт – изрекох аз, стараяйки се да не я обвинявам.

– Някои неща човек ги усеща със сърцето.

– Вие първа отворихте дума за сърцето – пророних извинително.

Разказах ѝ, че в неизпратените си писма до нея, които съм бил принуден да прочета заради книгата си, Ка споменава как в продължение на година, понеже мислите за Ипек не му позволявали да заспи, всяка вечер изгълтвал по две сънотворни, как пиел, докато се разведри, как, разхождайки се из улиците на Франкфурт, всяка жена, която съзирал на пет-шест минути в далечината, му заприличвала на Ипек, как до края на живота си ежедневно, като на филм със забавени обороти, с часове възпроизвеждал прекрасните мигове, които е изживял с нея, как бил щастлив, щом успее да я забрави дори и за пет минутки, как до смъртта си не е имал връзка с друга жена, как след като я изгубил, възприемал себе си „не като човек, а като призрак“, и щом забелязах нейния състрадателен, ала сякаш внушаващ ми „стига, достатъчно“ поглед и повдигнатите ѝ, сякаш е чула загадъчен въпрос вежди, проумях с боязън, че всички тия неща съм ги наговорил, за да може Ипек да одобри мене, а не моя приятел.

– Вашият приятел може би наистина ме обичаше много – рече тя. – И все пак не толкова, че да опита още веднъж да дойде в Карс.

– Имаше заповед за арестуването му.

– Това не бе тъй съществено, трябваше просто да се яви в съда и да говори, изобщо нямаше да пострада. Не ме разбирайте погрешно, добре направи, че не дойде. Тъмносиния обаче, за да ме види, многократно се промъкваше тайно в Карс, въпреки че от години съществуваше нареждането да бъде убит.

Зърнах светлината в светлокафявите ѝ очи, зърнах и истинската скръб, която те изразяваха при споменаването на Тъмносиния и душата ми се сгърчи.

– Приятелят ви всъщност не се боеше от съда – продължи, сякаш за да ме утеши тя. – Прекрасно е съзнавал каква е истинската му вина, заради която не отидох на гарата.

– Все пак не доказахте неговата вина – репликирах я аз.

– Наясно съм, че изпитвате чувство на вина заради него – проникателно отвърна Ипек и за да ми подсказе, че срещата ни е приключила, прибра цигарите и запалката в чантата си. Проницателно, защото, изпълнен с усещането за поражение, още докато тя изричаше тези думи, вече знаех, че знае – ревнувах я не от Ка, а от Тъмносиния. Отсетне пък реших, че Ипек не е намеждала нищо подобно, а аз направо съм затънал в чувството си за вина. Надигна се, беше висока, всичко в нея бе прекрасно, облеche палтото си.

Бях напълно объркан.

– Нали пак ще се видим привечер? – попитах притеснено. Напълно излишни думи.

– Естествено, татко ви чака за вечеря – каза тя и пое с очарователна походка, която много ѝ отиваше.

Помислих си, че съм огорчен, задето вярва от сърце във „вината“ на Ка. Всъщност убеждавах себе си в това. Единственото, което желях, бе да говоря мило за Ка, използвайки изрази като „моят скъп убит приятел“, да разкрия постепенно неговите недостатъци, фикс идеи и „вина“ и накрая заедно с Ипек да се качим на един

и същ кораб и да направим първото си съвместно пътешествие въпреки скъпите спомени за него. Снощната ми мечта да отведе Ипек с мен в Истанбул беше останала далече и душата ми бе изпълнена от порива да докажа „невинността“ на приятеля си. Дали пък това нямаше връзка с факта, че при наличието на двама мъртъвци аз ревнувах не от Ка, а от Тъмносиния?

Да се движа из заснежените карски улици сред спускащия се мрак за мен бе ужасно мъчително. Телевизия „Серхат Карс“ бе се преместила в нова сграда срещу бензиностанцията на булевард „Карадаа“. Атмосферата на града – нечист, кален, мрачен, овехтял – за две години бе проникнала и в коридорите на триетажния бетонен бизнес център, демонстриращ просперитета на Карс.

Фазъл ме посрещна радостно в студиото на втория етаж, след което ведро ме запозна поотделно с осмина свои колеги, каза ми „те биха желали да дадеш кратко интервю в тазвечерните новини“ – тогава си помислих, че това би улеснило задачата ми в Карс. В петминутното интервю водещият младежките програми Хакан Йозге, се обърна към мен с думите „Вие пишете роман, чието действие се развива в Карс“ (вероятно бе научил от Фазъл), а аз така се смаях, че смотолевих нещо в отговор. За Ка обаче изобщо не стана дума.

После влязохме в директорския кабинет, по датите, изписани върху съхраняваните според изискванията на закона видеокасети, подредени по стелажите, открихме записите на първите две предавания на живо от Народния театър и ги взехме. Настанихме се срещу стар телевизор вдушна стаичка и докато си пиехме чая, най-напред изгледах „Трагедия в Карс“ – пиесата, в която Кадифе се явява на сцената. Възхитих се от „сатиричните винетки“ на Сунай Заим и Фонда Есер, от иронизирането на известни и любими рекламни клипове от преди четири години. Внимателно, връщайки я няколко пъти, проследих сцената, в която Кадифе си открива главата, показва красивата си коса и веднага след това застрелва Сунай. Неговата смърт изглеждаше наистина като част от пиесата. Само зрителите от предните редове биха могли да видят с очите си бил ли е зареден пълнителят.

Докато гледах следващата касета, разбрах, че доста от елементите на „Родината или тюрбанът“ – различните пародии, авантюрите на вратаря Вурал, гъбоеците на любимката Фонда Есер – са само забавни притурки на театралната трупа към всяка една пиеса. Крясъците, лозунгите и бученето в залата, правеха невъзможно да се чуе какво се говори на този остарял запис. Прослушвайки многократно видеолентата, все пак успях да запиша на лист голяма част от стихотворението, което Ка изрецитира и по-късно озаглави „Мястото, където Аллах не съществува“. Фазъл попита защо Неджип се изправя и какво казва, докато Ка изпълнява споходилото го в онзи момент стихотворение, подадох му листа, за да го прочете, доколкото бях успял да го запиша.

Два пъти изгледахме момента, когато войниците стрелят срещу публиката.

– Ти доста пообиколи Карс – рече Фазъл. – Сега и аз искам да ти покажа едно място.

Леко сконфузен, но и загадъчен, той ми обясни, че би искал да ме отведе в затвореното сега общежитие на кораническият лицей, където Неджип, нали ще говоря за него в книгата си, е прекарал последните години от своя живот.

Докато под неспирния сняг крачехме по булевард „Гази Ахмед Мухтар“, аз се досетих, съзирайки черното като антрацит куче с кръгло бяло петно на челото, че това е кучето, което Ка описва в стихотворението си, купих хляб и сварени яйца от едно магазинче, обелих ги набързо и ги дадох на животинчето, радостно помахващо с вирнатата си опашка.

Като забеляза, че кучето не се отделя от нас, Фазъл каза:

– Това е кучето на гарата. Преди малко не споделих всичко с теб, да не би да не дойдеш. Старото общежитие е празно. Затвориха го след революцията, понеже било гнездо на тероризъм и реакционерство. От тогава в него няма никого и поради туй взех от телевизията фенер.

Запали фенера, насочи светлината към тъжните очи на следващото ни куче, а то радостно размаха опашка. Градинската порта на общежитието бе заключена – някога сградата е била арменски конак, а после руско консулство, където консулт живеел заедно със своето куче.

Фазъл ме улови за ръка и ми помогна да се прехвърля през ниската ограда.

– Нощем бягахме оттук – той умело се вмъкна през счупения прозорец, който ми беше посочил и осветявайки наоколо, ме изтегли вътре. – Освен птици, тук няма никого друго.

Сградата бе потънала в непрогледен мрак, понеже през мръсните и заледени стъкла не проникваше никаква светлина, а някои от прозорците дори бяха с кепенци, Фазъл обаче се изкачи съвсем спокойно по стълбището – явно бе идвал и друг път, – държеше фенера като разпоредител в киното и ми осветяваше пътя. Миришеше на прах и на плесен. Минахме през изпотрошените след нощта на революцията врати, движехме се между празни, поръждавели койки, насочвайки вниманието си към следите от куршуми и към разтревожено изпърхващите гълъби, свили гнезда по ъглите на високите тавани на горния етаж и в кривините на кюнците.

– Тази е моята, а тази на Неджип – каза Фазъл, посочвайки две съседни койки на горния ред. – Понякога лягахме на едната койка, за да не разбудим спящите с нашите приказки, гледахме небето и си приказвахме.

През счупеното горно стъкло се виждаха едрите снежинки на падащия сняг, озарен от уличната лампа. Гледах почтително и напрегнато.

– Това е гледката, която се вижда от койката на Неджип – каза след малко Фазъл, посочвайки ми тясното продълговато пространство долу.

Извън градината, ала досами нея видях проход, който не би могъл дори да бъде наречен уличка – широк около два метра, той бе сврян между страничната сляпа стена на Земеделската банка и задната сляпа стена на висока кооперация. Флуоресцентната светлина от първия етаж на банката озаряваше разкаляната земя. И за да не би някой да си помисли, че този проход е уличка, по средата му бе поставена табела „Не влизай“. В края на тази уличка, която с вдъхновение, инспирирано от Неджип, Фазъл нарече „краят на света“, имаше тъмно дърво без листа и докато се взирахме в него, то почервена, сякаш пламна.

– Червената рекламна лампа на „Айдън фото“ е развалена от седем години – прошепна Фазъл. – Тази червена светлина от време на време светва и угасва и когато наблюдаваш от койката на Неджип плачещата върба, тя изглежда като обгърната от пламъци. Понякога, потънал в мечти, Неджип съзерцаваше чак до зори тази гледка. Нещото, което виждаше, нарече „този свят“ и сутрин, след поредната безсънна нощ ми казваше „Цяла нощ наблюдавах този свят!“. Значи го е разказал и на твоя приятел Ка и той го е включил в стихотворението си. Реших да те доведа тук, още докато гледахме видеокасетата. Но мисля, че приятелят ти е проявил неуважение към Неджип, озаглавявайки творбата си „Мястото, където Аллах не съществува“.

– Покойният сега Неджип е описал на Ка тази гледка и сам я е нарекъл „Мястото, където Аллах не съществува“. Абсолютно сигурен съм.

– Не ми се вярва Неджип да е умрял като атеист – каза предпазливо Фазъл. – Той просто имаше само такива съмнения.

– Не чуваш ли вече гласа на Неджип? – попитах аз. – Не се ли плашиш, че постепенно се превръщаш в атеист, като мъжа от оня разказ?

На Фазъл не му се понрави, че знаей за опасенията му, сподели единствено с Ка преди четири години.

– Вече съм женен, имам дете – отвърна той. – Не съм чак така пристрастен към подобни теми, както преди. – И мигом съжали, че се държи с мен като с човек, пристигнал от Запада, като с човек, опитващ се да го привлече към атеизма. – После ще поговорим – добави с любезен тон.

И отново, преди да се спуснем долу, ми показва масата в единия ъгъл на обширната стая, използвана някога като канцелария на руското консулство, строшената на парчета ракиена бутилка, столовете.

– След като отвориха пътищата, З. Желязната ръка и неговият спецотряд останали тук няколко дни и продължили да избиват кюрдските националисти и ислямистите.

Този детайл, който се опитвах да забравя, ме стресна. Не ми се мислеше за последните часове на Ка в Карс.

Черното като антрацит куче ни чакаше пред градинската порта и вървя подире ни чак до хотела.

– Радостта ти май се поизпари. Защо? – попита Фазъл.

– Ще се качиш ли в моята стая преди вечерята? Искам да ти предам нещо.

Докато поемах ключа си от Джавит, зърнах светлина през откритата врата на апартамента на Тургут бей, трапезата вътре бе сложена, дочух бърборенето на гостите и разбрах, че Ипек също е там. В куфара ми се намираха направените от Ка фотокопия от любовните писма на Неджип до Кадифе – горе, в стаята ги дадох на Фазъл. Доста разсъждавах сетне и реших, че съм постъпил тъй, за да накарам Фазъл да се разтревожи от призрака на починалия си приятел, както аз бях разтревожен от Ка.

Докато приседналия в края на леглото ми Фазъл четеше писмата, аз измъкнах от куфара един от бележниците на Ка и още веднъж се взрях в снежната звезда, която за първи път зърнах във Франкфурт. Очите ми откриха това, което частица от ума ми отдавна знаеше. Ка бе разположил стихотворението „Мястото, където Аллах не съществува“ най-горе върху разклонението ПАМЕТ. Това подсказваше, че се е отбил в опразненото общежитие, обитавано от З. Желязната ръка, че е погледнал през прозореца на Неджип и че преди да замине от Карс е открил истинския източник на неджиповата „гледка“. В стихотворенията, разположени в близост до разклонението ПАМЕТ, Ка описваше собствените си, изживени в Карс или в детството си, спомени. Ето така се уверих в нещо, което знаеше цял Карс – приятелят ми не е убеждавал Кадифе в Народния театър, заключил е Ипек в стаята си и се е отправил към общежитието, дето го е очаквал З. Желязната ръка, за да му съобщи къде се е укрил Тъмносиния.

В този момент лицето ми изглеждаше не по-малко смутено от лицето на Фазъл. Отдолу долитаха неясните брътвежи на гостите, а откъм улицата – стонове на тъжния Карс. И Фазъл, и аз безмълвно се бяхме изгубили измежду една по-страстна, по-объркваща и по-неспособна от нас да се противопостави на истинската ни същност реалност и нашите спомени.

Погледнах през прозореца валящия сняг и, казах на Фазъл, че е време за вечерята. Той си тръгна сконфузено, сякаш бе извършил престъпление. Аз се опънах върху леглото и с болка си представих какво си е мислил Ка, докато, след излизането му от Народния театър, е вървял към общежитието, как, разговаряйки с З. Желязната ръка е избягвал погледа му, как се е качил в колата на щурмоваците, за да им опише адреса, който не знаел, как отдалече, проронвайки „ето тук е“, е посочил сградата, дето са се укривали Тъмносиния и Ханде. С болка ли казах? Сърдейки се на себе си, се опитах да не размишлявам по тези въпроси, защото аз, „писателят-деловодител“, тайно, много тайно изпитвах удоволствие от падението на своя приятел поет.

Долу, където се явих по покана на Тургут бей, красотата на Ипек ме доведе до още по-окаяно състояние. Всички се държаха с мене чудесно – и интелигентният директор на Телефонната компания Реджаи бей, почитател на романите и мемоарите, и вестникарят Сердар бей, и Тургут бей, – а на мен, понеже бях си подпийнал повечко, ми се щеше вечерта да приключи по-бързо. Погледнех ли Ипек, нещо в мен рухваше. Засрамен наблюдавах нервните си движения по време на интервюто, излъчвано по новините. На малък диктофон, в Карс винаги го носех със себе си, аз като един апатичен журналист, убеден, че сигурно няма да му бъдат от полза, записах разговорите, които проведох с домакините и с техните гости за карската история, за карската преса и за нощта на революцията от преди четири години в техните спомени. Сърбах лещената чорба на Захиде и се чувствах като персонаж на вехт провинциален роман от 40-те години. Установих, че затворът е направил Кадифе по-зряла и по-спокойна. По някое време двете с Ипек отидоха във вътрешната стая да нагледат мъничкия спящ Йомерджан. И на мен ми се прищя да тръгна след тях, ала вашият писател, твърдейки като „всички хора на изкуството, че просто си е пийнал“, направо не можеше да се държи на краката си, толкова бе пиан.

Има и още нещо от онази вечер, което добре си спомням. В един доста късен час заявих на Ипек, че бих желал да огледам стая 203, в която е живял Ка. Всички замлъкнаха и се извърнаха към нас.

– Добре – отвърна ми Ипек. – Заповядайте.

Взех ключа от рецепцията. Качих се горе, следвайки Ипек. Отключена стая. Пердета, прозорец, сняг. Мирис на сън, на сапун и на малко прах. Изпълнена с подозрителност и задоволство, Ипек ме наблюдаваше, а аз приседнах на леглото, в което приятелят ми бе прекарал най-щастливите си часове с нея, дордето са се любили. Да умра ли тук, да й направя ли любовно признание или просто да се заяпам през прозореца? Всички, да, всички на трапезата ни очакваха. Пробвах да изрека няколко глупотевини, които да разведрят Ипек, да я разсмеят. Когато ми се усмихна

мило, пророних ония, предизвикващи срам думи, които, добре си спомням, предварително си бях научил.

Вживотанищо друг не правичовек щастливосвенлюбовтанитонаписанитероманинитовидяните град овемного съмсамотен как во щето гворите ако кажа че искам да изживе живота си тук в този град близо до овас?

— Орхан бей — рече Ипек. — Много исках да обикна Мухтар — не се получи, много обичах Тъмносиния — не се получи, вярвах, че ще мога да обикна Ка — не се получи; много исках да имам дете — не се получи. След всичко това не мисля, че ще мога истински да обичам някого. Единственото ми желание е да се грижа за племенника си Йомерджан. Благодаря ви, но и вие не сте сериозен.

Бях й признателен, че не каза „приятеля ви“, а Ка. Дали бихме могли утре по обяд отново да се срещнем в сладкарница „Йени хаят“ и отново да поговорим единствено за Ка?

Колко жалко, беше заета. Ала за да не ме измъчва, като любезна домакиня обеща, че вечерта ще дойде заедно с всички да ме изпрати на гарата.

Благодарих й, после й обясних, че нямам сили да се върна на трапезата (боях се да не се разплача), хвърлих се на леглото и начаса заспах като мъртво пиян.

Сутринта, без да се обаждам комуто и да било в хотела, поех из улиците — целия ден обикалях Карс, най-напред с Мухтар, после с вестникаря Сердар бей и с Фазъл. Снощната ми поява във вечерните новини бе поуспокоила карсци и лесничко се сдобих с доста подробности, нужни ми за финала на моята история. Мухтар ме запозна със собственика на вестник „Мъзрак“, първият вестник на политическите ислямисти с тираж седемдесет и пет броя, и с пенсионирания аптекар, главен редактор на изданието, който се наложи да позакъснее за заседанието си. Малко след като узнах от тях, че ислямисткото движение е западнало поради антидемократичните си възгледи и че кораническият лицей вече не бил привлекателен както по-рано, аз се сетих за плана на Неджип и Фазъл да убият възрастния аптекар, задето целунал на два пъти Неджип по необичаен начин. Собственикът на хотел „Шен Карс“, който донасял на Сунай за клиентите си, сега пишеше материали за същия вестник и като стана дума за отминалите събития, ми припомни подробност, която бях позабравил: добре, че мъжът, убил преди четири години директора на Педагогическия институт, не бил от Карс. Самоличността на съдържателя на оная чайна в Токат била установена благодарение на записа, направен по време на престъплението, а за да бъде заловен притежателят на оръжието, спомогнала извършената в Анкара балистична експертиза, било доказано, че със същия пистолет е било извършено и друго престъпление, по време на процеса мъжът обяснил, че пристигнал в Карс по покана на Тъмносиния, представил медицинско свидетелство за умственото си разстройство и по тази причина бил пратен за три години в психиатричната клиника в Бакъркьой, сетне го изписали, той се преместил в Истанбул, отворил кафенето „Шен Токат“ и започнал да списва във вестник „Ахит“ колонка, защитаваща правата на момичетата с тюрбани. Поотслабналата съпротива на момичетата с тюрбани, след като преди четири години Кадифе си открила главата, се подновила, макар и едва-едва, само че тяхното движение в Карс, както впрочем и в Истанбул, вече не било тъй мощно, понеже свързаните с това дело били отстранени от института или били преместени в университетите на други градове. Семейството на Ханде отказа да се срещне с мене. Понеже песента, която изпял след революцията, била харесана много, пожарникарят с гръмовния глас станал звезда в седмичната програма „Нашите местни народни песни“ на карската телевизия. Неговият близък приятел, последовател на Саадеттин ефенди и пазач в карската болница, който обожавал музиката, му акомпанирал на ритмичен саз всяка петъчна вечер — записите правели във вторник вечер. „Очилаткото“ — след него ден баща му забранил да се качва на каква да е сцена, дори на училищната — вече беше бая голям, зрял мъж, който продължаваше да разнася вестници. От него научих какво правят карските социалисти, четящи истанбулските вестници: те все още питаели уважение към смъртоносните схватки на ислямистите и кюрдските националисти с държавата и не вършели нищо по-съществено от това да се хвалят с написаната, но непрочетена от никого нерешителна прокламация, с героизма и жертвоготовността си в миналото. Очакването да се появи героичен и жертвоготовен човек, който да ги избави от безработицата, мизерията, безпътицата и престъпността се таеше у всеки, с когото

разговарях и понеже все пак бях донейде прочут романист, хората ме оценяваха с въображаемите си представи за същия този голям човек, който, надяваха се, все някой ден ще се появи, същевременно ги дразнеха истанбулските ми недостатъци, моята отнесеност и разпиляност, ангажираността на ума ми с личните ми дела, с моята история, както и моята припряност. В чайна „Бирлик“ изслушах цялата житейска история на шивача Маруф – трябваше да отида в дома му, за да ме запознае с племенниците си и да пийна с тях, трябваше да остана още два дни в града за конференцията на младите ататюркисти, организирана в сряда вечер, трябваше да изпуша всички цигари, с които приятелски ме черпеха, трябваше да изпия всички чайове, които ми предлагаха (повечето неща всъщност ги сторих). Приятелят от войниклъка на бащата на Фазъл, мъжът от Варто, ми разказа, че за четири години болшинството кюрдски националисти или били убити, или били вкарани в затвора: никой повече не се присъединявал към герилята, никой от участвалите в срещата в хотел „Асия“ кюрдски младежи не се мяркал из града. Любезният племенник на Захиде, дето си падаше по хазарта, ме заведе при любителите на боевете с петли, провеждани в неделя вечер и там с наслада изпих две ракии, сипани в чаши за чай.

Вечерта бе напреднала. Вървейки бавно под снега като самотен и нещастен странник, аз се върнах в стаята си доста преди часа за влака и си приготвих куфара, за да се измъкна от хотела, без да се срещам с никого. Като минах през кухнята, се запознах с агента Сафет, когото Захиде всяка вечер продължаваше да гощава с чорба. Вече бил пенсионер, познал ме, понеже снощи ме гледал по телевизията, и имал да ми казва нещо. Седнахме в „Бирлик“ и той ми съобщи, че все още изпълнява отделни поръчки за държавата. Никой агент в Карс не можел да бъде същински пенсионер: усмихна ми се и каза, че е любопитен да узнае с каква цел съм пристигнал, дали за да раздразня разузнавателните служби (дали заради „арменските събития“, дали заради кюрдите, дали заради бунтовниците, заради религиозните групировки или заради политическите партии?) и че дам ли му някаква информация, ще изкара някоя и друга пара.

Притеснен, споменах за Ка, припомних му, че е следял всяка стъпка на приятеля ми и го разпитах за него.

– Беше много добър човек, обичаше хората и кучетата – рече той. – Ама умът му беше в Германия, беше доста затворен. Днес никой тук не го обича.

Умълчахме се задълго. Попитах го и за Тъмносиния с надеждата, че знае нещо и научих как преди година от Истанбул пристигнали в Карс някакви хора и разпитвали за Тъмносиния, точно както аз съм разпитвал за Ка. Сафет ми каза, че младите ислямисти, врагове на държавата, положили неимоверни усилия да открият гроба на Тъмносиния: останали с празни ръце; по всяка вероятност, за да няма гроб за поклонение, покойникът е бил изхвърлен от самолет в морето. Фазъл, който седеше на нашата маса потвърди, че чул от старите си другари от кораническия лицей същите слухове – младите ислямисти избягали в Германия, понеже се сетили, че Тъмносиния непрекъснато се „преселвал“ от едно място на друго, създали радикална ислямистка групировка в Берлин, която се разраснала и написали в първия брой на издаваното в Германия списание „Хиджрет“, че ще отмъстят на виновниците за смъртта на Тъмносиния. Предположихме, че Ка е бил убит от тях. Погледнах към сипеция се във сняг и се размечтах – представих си как единственият екземпляр на книгата „Сняг“, написан от ръката на Ка, се намира в ръцете на някой от тези берлински последователи на Тъмносиния.

Присъединилият се към масата ни друг полицай добави, че всички слухове за него били неверни. „Аз не съм с метални очи! – рече той“. Не разбираше смисъла на израза „метални очи“. До полуда обичал покойната Теслиме и ако тя не била се самоубила, щял да се ожени за нея. Тогава се присетих, че преди четири години Сафет бе взел в библиотеката личната ученическа карта на Фазъл. Вероятно и двамата отдавна бяха забравили случката, описана в бележниците от Ка.

Когато аз и Фазъл закрачихме по улиците под снега, към нас се присъединиха и двамата полицаи – не разбрах дали от приятелско, дали от професионално любопитство, – запустосваха живота изобщо, неговата празнота, любовните мъки и старостта. Нямаха дори шапки на главите си и снежинките се стелеха върху белите им коси, без да се стапят. На въпроса ми дали през последните четири години градът обеднява и се обезлюдява все повече, Фазъл отговори, че през последните четири години всички все

повече гледат телевизия, че безработните, ако не са по чайните, стоят по домовете си и зяпат безплатно филми от цял свят, благодарение на сателитните си антени. Всеки, поспестявайки някоя и друга пара, бе монтирал в ъгъла на прозореца си бяла сателитна чиния с размера на тенджерата и това бе единствената новост в тъканта на града за последните четири години.

От сладкарница „Йени хаят“ си купихме по един чъорек, онова орехово чудо във формата на луна, коствало живота на директора на Педагогическия институт. Досещайки се, че сме се запътили към гарата, полицаите си тръгнаха, а ние, минавайки край спуснати кепенци, обезлюдени чайни, изоставени арменски къщи, заледени и осветени витрини, вървахме по озарените тук-там от неонова светлина тъжни улици под натежалите от сняг кестени и тополи и слушахме звука на собствените си стъпки. Понеже полицаите ги нямаше, свърнахме из вътрешните улички. По някое време снегът, който като че ли бе позатихнал, наново се усили. Улиците бяха безлюдни и напусках града с болка в душата си, защото изпитвах вина, сякаш вече си бях заминал, изоставяйки напълно самотен Фазъл в опустелия град. От тюлената завеса в далечината, образувала се от изсъхнали клонци и ледени висулки, проточили се от вплетените един в друг клони на две върби, изхвърча врабче, стрелна се над нас сред бавно падащите снежинки и отлетя. Улиците, покрити с новия пухкав сняг, бяха тъй безмълвни, че не се чуваше нищо друго освен звука от нашите стъпки и от нашето все по-затруднено вдишване и издишване. На една улица – от двете ѝ страни се редуваха къщи и магазини – тази тишина направо създаваше усещането, че човек сънува.

Спрях внезапно насред улицата и съсредоточавайки се в една снежинка във висината, аз я проследих до падането ѝ на земята. Тогава Фазъл ми посочи избялял плакат на входа на чайна „Нурол“ – понеже бе окачен твърде високо, той така и си бе останал там цели четири години:

М center
ЧОВЕКЪТ Е ВЕЛИКО ТВОРЕНИЕ НА АЛЛАХ
и
САМОУБИЙСТВОТО Е НЕВЕРИЕ

– Не са махнали плаката, понеже тази чайна се посещава от полицаи.

– Ти усещаш ли се като велико творение?

– Не. Само Неджип е велико творение на Аллах. След като Аллах отне душата на Неджип, аз се отдалечих и от страха си от атеизма, и от желанието си да обичам повече Аллах.

Вървахме, без да продумваме, сред снежинките, които изглеждаха като окачени във въздуха, чак до гарата. Очарователната каменна постройка на гарата от ранната Република, за която споменавам в романа си „Черна книга“, била разрушена и на нейно място бе построена някаква грозотия от бетон. Забелязахме, че Мухтар и черното като антрацит куче ни очакваха. Десет минути преди потеглянето на влака пристигна и вестникарят Сердар бей, връчи ми броевете на „Серхат шехир“, в които се споменаваха за Ка и ме помоли, когато описвам Карс и проблемите му в книгата си, да не обвинявам Карс и неговите хора. Щом видя, че той ми връчи подаръка си, Мухтар, досущ като престъпник, мушна в ръката ми найлонова торбичка – в нея имаше одеколон, малка пита кашкавал и първата му стихосбирка, издадена с негови средства в Ерзурум, беше ми я надписал. Купих сандвич за черното като антрацит куче, което любимият ми приятел бе описал в стихотворението си, и един билет. Докато кучето ядеше, приятелски размахвайки завитата си опашка, тичешком пристигнаха Тургут бей и Кадифе. В последния момент научили от Захиде, че заминавам. Обсъдихме лаконично билета, пътя, снега. Тургут бей срамежливо ми подаде новото издание на „Първа любов“ на Тургенев – в затвора беше я превел от френски. Погалих Йомерджан, когото Кадифе бе гушнала в прегръдките си. По крайчетата на косата на майка му, покрита с елегантен истанбулски шал, се стелеше сняг. Извърнах се към Фазъл, понеже се боях продължително да гледам красивите очи на жена му, и го попитах какво би желал да каже на читателите ми, ако напиша роман, чието действие се развива в Карс.

– Нищо – отвърна категорично той. Но, забелязвайки, че се натъжих, омекна и додаде: – Имам нещо наум, ала няма да ви хареса... Ако ме споменете в романа, чието действие се развива в Карс, искам да кажа на читателите изобщо да не вярват на написаното за мен, за нас. Никой не може да ни разбере отдалече.

– И без друго никой няма да повярва на такъв роман.
– Не, ще повярва – рече той. – За да изглеждат умни, извисени и хуманни, читателите ще пожелаят да ни възприемат като смешни и симпатични, ще пожелаят да повярват, че вникнат ли в нас и в нашето положение, биха могли да ни обикнат. Но включите ли тези мои думи, в умовете им ще се зароди съмнение.

Обещах да включа думите му в романа си.

Забелязвайки, че поглеждам към входа на гарата, Кадифе се приближи до мен.

– Имате прелестна малка дъщеричка, Рюя – рече тя. – Сестра ми няма да може да дойде, но изпраща поздрав на дъщеричката ви. И аз ви нося малък спомен от прекъснатата си театрална кариера.

Подаде ми малка снимка – тя и Сунай Заим на сцената на Народния театър.

Свирката на ръководител движението изсвистя. Изглежда нямаше друг, освен мен, който да се качи на влака. Прегърнах всекиго поотделно. В последния момент Фазъл бе пхнал в ръката ми найлонова торбичка, бе сложил в нея копия от видеокасетите и автоматичната писалка на Неджип.

Понеже ръцете ми бяха пълни с подаръци, с мъка се качих на влака. Всички стояха на перона и махаха, аз, провесил се през прозореца, махах също. В последния миг забелязах, че черното като антрацит куче, изплезило розовия си език, тича щастливо по перона успоредно с влака. После всички се изгубиха в сгъстяващия се, бавно, неспирно валящ сняг.

Седнах и съзерцавайки провиждащите се измежду снежинките оранжеви светлини на последните къщи от крайните махали, стъклата на вехтите стаи, дето се гледаше телевизия, тънкия, потрепващ и изсящен дим, струящ от ниските комини връз засипаните от снега покриви, аз се разплаках.

април 1999 – декември 2001

Стихотворения по реда на написването им след пристигането на Ка в Карс

Стихотворение | Глава | стр.*

1. Сняг | 10 | 118
2. Тайната симетрия | 11 | 135
3. Звездното приятелство | 14 | 157
4. Кутия шоколадови бонбони | 14 | 170
5. Мястото, където Аллах не съществува | 16 | 192
6. Нощта на революцията | 19 | 223
7. Улици от сънища | 21 | 243
8. Самоубийството и властта | 22 | 266
9. Безизходица и затруднения | 24 | 283
10. Аз, Ка | 24 | 287
11. Ще бъда щастлив | 27 | 325
12. Човешкият род и звездите | 32 | 364
13. Раят | 32 | 389
14. Да умреш прострелян | 33 | 403
15. Шахмат | 35 | 440
16. Любов | 36 | 446
17. Кучето | 37 | 458
18. Ревност | 38 | 473
19. Мястото, където свършва светът | 40 | 502

[* Номерацията на страниците е според изданието на „Еднорог“. – Бел. NomaD.]

ПАМЕТ | ВЪОБРАЖЕНИЕ | ЦЕНТЪР

(5) Мястото, където Аллах не съществува | (4) Кутия шоколадови бонбони | -
(10) Аз, Ка

(6) Нощта на революцията | (8) Самоубийството и властта | ^
(7) Улици от сънища | (11) Ще бъда щастлив | ^
(14) Да умреш прострелян | (13) Раят | ^
(17) Кучето | (16) Любов | ^
(19) Мястото, където свършва светът | (18) Ревност | ^

\$id = 24992

\$book_id = 4412

Източник: Моята библиотека / <http://chitanka.info/text/24992>

Сканиране: Диан Жон, 2011

Корекция и форматиране: taliezin, 2012

Допълнителна корекция: NomaD, 2012

__Издание:__

Орхан Памук

Сняг

Превод: Розия Самуилова

Редактор: Боряна Джанабетска

Художник: Христо Хаджитанев

Издателство: „Еднорог“, 2006

ISBN-10: 954-356-004-7

ISBN-13: 978-954-356-005-0